32|829-22

STC 20109 1250—

PONTICI VIRVNNII VIRI DOCTISSIMI BRITANNICÆ HISTORIÆ LIBRI SEX, MAGNA ET FIDE ET DILIGENTIA CONSCRIPTI:

Ad BRITANNICI codicis fidem correcti, & ab infinitis mendis liberati: quibus *præfixus eſt catalogus Regum* Britanniæ: per Dauidem *Pouelum, S. Theolog.* profeſſorem.

LONDINI
Apud Edmundum Bollifantum, impenſis
Henrici Denhami, & Radulphi
Nuberij.
1585

Hiſtoriam veterum BRITANNORVM (quos huius inſulæ antiquiſſimos incolas *fuiſſe conſtat*) *duabus potiſſimum de* cauſis conſeruare æquum *eſt:*

Primò, vt antiquitatis ſtudioſi, qui patriam debito proſequuntur amore, originalem eius hiſtoriam perficiant, in ídque totis viribus incumbant.

Secundò, vt ij, qui minùs candidè de hac hiſtoria ſentiunt, præcipiti nimis iudicio eam condemnantes; aut illam (quatenus ei contradici non poſſit) admittant, aut (ea reiecta) meliorem proferant.

Ego facilè de ſententia & propoſito deceſſurum me profiteor, ſi quem poſthac, aut veriora, aut probabiliora, vel ſenſiſſe, vel protuliſſe, compererо.

D.P.

Ampliſſimo viro D. Henrico Sydnęo, nobiliſſimi ordinis Periſcelidis militi, *Walliæ Præſidi, Regali Maieſtati à* conſilijs ſecretioribus, Domino *ſuo colendiſſimo.*

DVæ res ſunt (colendiſſ. Præſes) quæ Rempub. maximè ornant, atque homines in ampliſſimo gradu dignitatis locare ſolent, quarum vna in ſcientiæ militaris vſu, altera verò in bonarum literarum ſtudio & prudentia ciuili conſiſtit. Nam qui ad eximias animi dotes, doctrinæ decus, atq; ingenij laudem adiecit: ei nullum tantum negotium eſt (cuius quidem efficiendi poteſtas homini conceditur) quod non ille & cognitione complecti, conſilio regere, virtute conficere, & integritate ita tueri poſſit, vt nobilis & clarus apud omnes meritò habeatur. Etenim vt is qui ſuæ fortitudinis ſplendore, ciues ſuos ab hoſtili iniuria & vi armata defenderit, æternam virtutis ſuæ gloriam conſequitur: ſic qui multiplici literarum ſcientia præditus, & aſſidua negotiorum tractatione aſſuetus, doctrinæ & prudentiæ laudem ſibi comparauerit, ſummis honorum titulis iure optimo eſt perſequendus. Quibus in rebus tu à teneris (vt aiunt) vnguiculis omne ſtudium atque indu-

ſtriam tuam poſuiſti, qui in vtroque genere, tam illo caſtrenſi armorum ſtrepitu quam hoc quieto literarum ſtudio ſumma cum laude tua laboraſti. Nam poſt imbibitam bonarum literarum cognitionem, & vigentem illum totum florentis temporis curſum, armatus in acie pro pace Reipub. conſumpſiſti, atque hanc ingraueſcentem & declinantem ætatis partem, quantum Principis & Reipublicæ negotia patiuntur, in colligendis & ædendis earum prouinciarum, quibus præfuiſti, hiſtorijs, impendis vniuerſam. Quæ res tibi, cùm apud omnes, tùm præcipuè apud illas gentes, de quibus bene mereris, æternam nominis gloriam & ſummum amorem conciliabit: Nam

Sidnei Laus.

In freta dum fluuij current, dum montibus vmbræ
Luſtrabunt, conuexa polus dum ſydera paſcet,
Semper honos noménq; tuum laudéſq; manebunt.

Nec tu quicquam illis nationibus præſtare poteris gratius, quàm vt ſuæ gentis res præclarè geſtas literarum monumentis ornes. Hybernicam hiſtoriam ex pluribus antiquis monumentis tua induſtria & ſumptibus vndiq; collectam, à doctiſſimo viro Iohan. Hookero propediem expectamus: Res autem Cambricas, à me (ad tantum onus ſubeundum non ſatis fortaſſe idoneo) literis mandari voluiſti: cuius muneris mihi impoſiti partem aliquam, ſuperiori anno, pro ingenij mei tenuitate præſtiti: Et nunc, en tibi Pontici Virunnij, viri doctiſſimi, Britannicæ hiſtoriæ epitomen: quam mihi, vt eam cum Cambricis Sylueſtri Giraldi ſcriptis, ſimul in æditione coniungerem, tradidiſti: illam ad Britannici codicis fidem emendatam, & infinitis, quibus prius in Auguſtana

Hĩa Hybnica Hookeri.

æditione ſcatebat, mendis perpurgatam, tibi iterum remitto, vt medio tempore, quo Giraldus in lucem prodeat, Britannicæ antiquitatis ſtudioſi, huius authoris tuo iuſſu in lucem emiſſi, lectione ſeſe oblectent.

Hæc hiſtoria tametſi tota nonnullis commentitiis & fabuloſis relationibus penitus ſuffarcinata videatur, habet tamen venerandæ antiquitatis ſuffragationem, & doctiſſimorum virorum omnis ætatis approbationem & conſenſum. Cuius pars poſterior, quæ eſt ab aduentu Cæſaris in inſulam vſque ad exitum regni Britannici, luculenta probatiſſimorum ſcriptorum authoritate (quoad perſonarum ſucceſſiones attinet) confirmatur. Nam de Caſſiuellauno, cuius tempore Cæſar Britanniam intrauit, ſcribit ipſe Cæſar, Dion Caſſius, & alij. De Aruirago, Iuuenalis meminit, & etiam Tacitus ſub nomine Praſutagi. De Quæſtoribus Rom. in hanc inſulam miſſis, de quibus in hac hiſtoria mentio fit, ſcribunt Cor. Tacitus, Dion, Eutropius, & alij. De Bunduica, meminit Tacitus, Dion, & Gildas. De Lucio rege & prima Chriſtianæ profeſſionis ſuſceptione mentio habetur apud Bedam, lib. 1. cap. 4. Et in legibus D. Eduardi, de regis officio & de iure coronæ regni Britanniæ; & multis in locis apud Giraldum. De Seuero, Baſſiano & Geta ſcribit Herodianus, & omnes Romani ſcriptores. De Carauſio, Alecto & Aſclepiodoto habet Eutropius lib. 9. De perſecutione Chriſtianorum in Britannia ſcribunt Gildas & Beda. De commigratione Britannorum militum cum Maximo in Armoricum Galliæ tractum ſcribunt Nenni-

De Hiſtoria veterum Britannorum.

us, Beda de ratione temporum, Giraldus Cambrenſis, & ipſe Gildas, qui etiam Ambroſij Aureliani, & obſeſſionis montis Badonici, Conſtantini, Vortiporij, & Maglocuni meminit. Hiſtoria vero de Arthuro, quæ ad Græcanicæ vanitatis imitationem compoſita eſt, in qua multa vltra hiſtoriæ fidem geſta narrantur; & inſulſæ Merlini prophetiæ huic offenſioni & controuerſiæ cauſam dederunt. Nihilominus tamen manifeſtum eſt, cùm ex multis antiquis monumentis, quæ ab Arthuro denominationem ſortita ſunt, tùm etiam ex hiſtorijs Scoticis & Saxonicis, & doctiſſimorum virorum ſcriptis, qui hiſtoriam illam defendunt, hunc Arthurum, Britanniæ regem, atque virum bellica laude præſtantem fuiſſe, rebúſque præclarè geſtis ſæpius de hoſtibus triumphaſſe. De Caretico, Caduano, Caduallono & Caduadro, qui à Saxonibus in Cambriam pulſi ſunt, minus dubitatur.

Altera huius hiſtoriæ pars, ante aduentum Cæſaris in Britanniam incertior eſt, quæ quoniam externorum ſcriptorum non confirmatur authoritate, maiorem curioſis & incredulis dubitandi cauſam præbet. Qui tamen ſi ipſis Britannorum antiquiſſimis ſcriptis auſcultare voluerint, certam gubernandi formam & continuatam ſucceſſionis ſeriem reperient. Et meo certè quidem iudicio, rationi conſentaneum eſt, vt de gentis antiquitate & origine, ipſi genti atque vicinis magis credatur, quàm remotis & externis, vt rectè ſcribit Myrſilus Lesbius lib. de Origine Italiæ & Tyrrhenorum. Præterea antiquiſſima huius inſulæ Promontoriorum, fluuiorum, montium,

tium,ſinuum, & ciuitatum nomina Britannica, in hunc vſque diem retenta, magnam huius historiæ fidem astruunt. Ad hæc ſcriptores illi externi & rerum Britannicarum inſolentes,in hiſtorijs noſtris referendis non ſatis cauti, toto (vt aiunt) cœlo ſæpiſſime errare ſolent,vt noſtræ ætatis experientia docet. Exempla ſint ea,quæ noſtra memoria,à Paulo Iouio, Iacobo Meyro, Polydoro Vergilio, Roberto Cenali, Natale Comite, Surio & Buchanano, ex aliorum relatu literis prodita ſunt. Quod ad Romanos ſcriptores attinet,certum eſt illos,in referendis prouincialium rebus geſtis, ea tantummodo decerpere, quæ ad laudem & gloriam populi Rom.pertinebant, nec vnquam barbarorum Principum ſucceſſiones à ſuo propoſito alienas,literarum monumentis committere ſolitos eſſe.

Reſtat alia grauior huius hiſtoriæ accuſatio, illam nimirum quamplurimis erroribus & fabulis eſſe refertam, nec dignam eſſe,cui fides haberi debeat. Adducitur etiam ad huius aſſertionis confirmationem,Gulielmi Neubrigenſis authoritas, qui Galfridi huius hiſtoriæ interpretis contemporaneus exiſtens,hanc controuerſiam mouit, & ipſam Britannorum hiſtoriam palam ſcriptis oppugnat. Primùm, quod ad rem attinet,ſic ego reſpondeo, me nunquam errores,aut fabulas defenſurum, conuincantur errores, abijciantur fabulæ, retineatur hiſtoriæ veritas. Si qua eius temporis verior & conteſtatior haberi poſſit hiſtoria,producatur in medium,admittatur,retineatur. Deinde ad Neubrigenſis authoritatem in contrarium adductam,hoc tantum dico: eius fidem

mihi hac in re non probari. Quoniam in Annalibus noſtris ante annos trecentos conſcriptis, literis proditum inuenio, iſtum Gulielmum (qui ibi Gwilym bâch. 1. *Gulielmus paruus dicitur)poſt mortem prædicti Galfridi Arthuri epiſcopi Elguenſis, eum epiſcopatum ambiuiſſe circa annum Domini* 1165. *atq; repulſam paſſum, & à Dauide principis Oeni filio malè tractatum,inde cauſam maledicendi arripuiſſe, & poſtea malitiæ ſuæ virus vniuerſum in gentem Britannicam euomuiſſe,quod prudenti etiam lectori ex eius ſcripti acrimonia & acerbitate facile patebit. Verum libenter ab iſtis acerrimis Britannicæ hiſtoriæ aduerſarijs quærerem, an vllam mihi poſſint cuiuſquã gentis eiuſdem antiquitatis hiſtoriam proferre(ſacris tantummodo literis exceptis,de quibus hoc in loco quæſtionem haberi nolo) quæ multis non ſit inuoluta fabulis. Antiquiſſima eſt hiſtoria Troiana : at illam magna ſui parte fabuloſam eſſe teſtatur Thucidides. Plutarchus à Theſeo Principum vitas auſpicatus, ſuperiora fabulis confuſa eſſe affirmat.Herodotus antiquiſſimus ſcriptor,qui hiſtoriæ parens à Cicerone vocatur, annon pater fabularum à Diodoro & alijs dicitur? Annon mendacij arguitur Trebellius à Vopiſco? Tacitus à Tertulliano & Oroſio ? Et alij ab alijs? Porro inſpiciant Perſarum,Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum, atque adeò omnium priſci temporis gentium origines : & ſi eas à fabulis penitus alienas inuenerint,hanc fabuloſam Britannicæ gentis hiſtoriam conculcent atque explodant licebit. Sin autem in ijs ſcriptoribus,qui res illas antiquiſſimas literis prodiderunt, inter ipſa*

Oẽs antiqores gẽtes fabuloſas eẽ

fabularum

fabularum figmenta antiquam quandam hiſtoriæ veritatem agnoſcunt & retinent: Cur in noſtræ hiſtoriæ æſtimatione non eadem vti debeant æquitate? Aut ergo retineant antiquam Britannicæ hiſtoriæ ſeriem & continuatam principum ſucceſſionem: aut prodeat aliquis eorum in medium & certam eius temporis hiſtoriam, cui contradici non liceat, ipſe conſcribat, cuius authoritate hiſtoria confictitia exploſa ab omnibus, euaneſcat neceſſe eſt. Hoc donec fiat, liceat nobis (bona cũ venia) has antiquas gentis noſtræ hiſtoriarum reliquias, à viris ſui temporis ſtudioſiſſimis conſcriptas, & ab obliuionis iniuria longo tempore conſernatas (repudiatis tantùm inſulſis prophetijs & ſuperſtitioſis fabulis) tuis auſpicijs retinere. Hæc ego fortaſſe prolixiùs ad te ſcripſi (Honoratiſſime vir) quàm oportebat. Verum ignoſcas oro: nihil enim attuli, aut contendendi, aut contradicendi ſtudio, ſed indagandæ tantũmodo veritatis cauſa motus, hæc longiùs proſequutus ſum, quàm initio ſtatueram. Deus optimus maximus ſpiritũ ſanct. ſuum, qui omnes cogitationes, verba, & facta tua, in eius gloriam tuámque ſalutem & Reipub. commodum, dirigat, tibi largiatur. Ruabonæ pridie Calend. Iunij.

1585.

Tui Honoris ſtudioſiſſimus, & à
ſacris concionibus domeſticus,

David Pouelus.

Catalogus Regum Britannorum, ab exordio illius regni vſque ad exitum eiuſdem, temporis ratione vbiq; obſeruata.

Ann. mundi.		*Annos*
2859	*Brutus eius Regni conditor*	15
2874	*Locrinus Bruti filius*	20
2894	*Guendolena Locrini vxor*	15
2909	*Madan Locr. filius*	40
2949	*Mempricius*	20
2969	*Ebraucus*	40
3009	*Brutus viride Scutum*	12
3012	*Leilus*	25
3046	*Rud Hudibras*	29
3085	*Bladudus*	20
3105	*Leirus*	40
3155	*Cordilla filia Leiri*	5
3170	*Cunedagius & Morganus*	33
3203	*Riuallonus*	46
3249	*Gurguſtius*	37
3287	*Siſillus*	49
3336	*Iacobus al. Iago*	28
3364	*Cynmarcus*	54
3418	*Gorbodug*	63
3476	*Ferrex & Porrex*	4

Regnum diuiſum 50. annis.

Rudacus Rex Cambriæ
Clotenus R. Cornubiæ
Pinnor R. Loegriæ
Staterus R. Albaniæ
Ywen vel Owen R. Berniciæ.

Dun-

3529	*Dunuallo Molmutius filius Cloteni*	40
3574	*Belinus & Brennus*	26
3596	*Gurguntius Barbtruch*	19
3614	*Guitelinus*	27
3650	*Siſillus*	7
3657	*Cimarus*	3
3661	*Elanius*	8
3669	*Morindus*	8
3676	*Gorbonianus*	10
3686	*Archigallo*	1
3687	*Elidurus vel Heliodorus pius*	3
3690	*Archigallo ſecundò.*	10
3700	*Elidurus pius ſecundò.*	1
3701	*Ingenius al.Oenus & Peredurus*	8
3709	*Elidurus tertiò.*	4

Poſt Elidurum 33.Reges ſuccedebant per annos circiter 185.hac ſerie.

1 *Rheſus Gorboniani filius*
2 *Morganus filius Archigallonis*
3 *Anianus al.Eneon Morg.frater*
4 *Edoallus filius Oeni*
5 *Runo filius Pereduri*
6 *Geruntius Eliduri filius*
7 *Catellus filius Geruntij*
8 *Coelus*
9 *Porrex*
10 *Cherinus*
11 *Fulgenius filius Cherini*
12 *Eldadus filius Cherini*
13 *Androgius 3.Cherini filius*

Vria-

14 *Vrianus Androgij filius*
15 *Eluidius*
16 *Cledaucus*
17 *Clotenus*
18 *Gurguntius*
19 *Marianus, al. Meiriaunus*
20 *Bleidutus*
21 *Caphus*
22 *Oenus*
23 *Siſillus*
24 *Blegoredus aut Blegabredus*
25 *Archmaelus*
26 *Eldolus, al. Aidolus*
27 *Redion*
28 *Rothericus*
29 *Samuel Peniſel*
30 *Pyrrhus*
31 *Capoirus*
32 *Gilquellus filius Capoiri*
33 *Hely, al. Bely, quē Britanni Beli Mawr i. Belinum Magnum vocant.*

3895 *Ludus filius Belini Magni* 11
3908 *Caſſiuellaunus Ludi frater* 15
Huius Regis tempore, I. Cæſar Britanniam ingreſſus, eam imp. Rom. ſubiugauit.
3921 *Theomantius filius Ludi* 22
3944 *Cymbelinus* 29

A.Ch. Huius Regis Anno 22. Chriſtus Ieſus natus eſt in Iudæa.

7 *Guiderius* 28
45 *Aruiragus, Praſutagus Tacito* 28

Legati

Legati vel Quæſtores Romanorum in Britan.

A.Plantius

P.Oſtorius Scapula

A.Didius Gallus

Paulinus Suetonius

Petronius Turpilianus

Trebellius Maximus

Vectius Volanus

Iul.Frontinus

73 *Marius, al.Mauus(Manius Pont.Virunnio) B.Meyricus* 52

Legat.Rom.

Iul.Agricola

125 *Coelus filius Meyrici* 40

165 *Lucius filius Coeli* 43

Hic primus Regum Britanniæ Chriſtianam religionem ſuſcepit,An.Do.177.

Legati vel Quæſtores Rom.

Cn.Trebellius

Iul.Capitolinus

Pertinax

Clodius Albinus

207 *Seuerus Imperator* 4

211 *Baſſianus Caracalla* 6

218 *Carauſius* 7

225 *Alectus* 6

232 *Aſclepiodotus* 30

262 *Coelus* 27

289 *Conſtantius* 17

306 *Conſtantinus Magnus* 23

Maximus

383	*Maximus Tyrannus*	5
	Hîc incipit Britannici Regni inclinatio.	
390	*Gratianus Municeps*	4
	* *Interregnum.*	
433	*Conſtantinus Aldroeni frater*	10
443	*Conſtantius Conſt.filius*	3
446	*Vortigernus*	8
464	*Vortimerus*	7
471	*Vortigernus ſecundò.*	9
481	*Aurelius Ambroſius*	19
500	*Vtherus Pendragon*	16
516	*Arthurus Vtheri filius*	26
542	*Conſtantinus filius Cadoris*	4
546	*Aurelius Conanus*	2
548	*Vortiporius* *	4
580	*Malgo aliàs Maglocunus*	5
586	*Careticus*	2
	Hoc tempore Britanni à Gurmundo & Saxonibus in Cambriam & Cornubiam pulſi ſunt vnà cum ſuo rege Caretico. *	
613	*Caduanus dux Venedotiæ*	22
635	*Caduallonus filius Caduani*	48
683	*Cadualadrus filius Caduallonì*	3

Hic ex toto (inquit Guidonius in ſuo Pontificali catalogo, ſub Sergio primo) illud regnum antiquiſſimum Brytonum corruit, quod omnibus fere regnis diuturnius fuit: à tempore Heli Sacerdotis vſque ad hoc tempus, per annos 1825. Vide Rob. Cænalem lib.2. Per.2.

PONTICI VIRVNNII BRITANNICÆ HISTORIÆ LIBER PRIMVS.

BRITANNIA inſularum optima in occidentali Oceano inter Galliam & Hiberniam ſita, octingenta millia in longum, ducenta verò in latum continens, quicquid mortalium vſui congruit indeficienti fertilitate miniſtrat, omni genere metallorũ fœcunda, campos latè panſos habet, colléſque præpollenti culturæ aptos, in quibus frugum diuerſitates vbertate glebæ temporibus ſuis proueniunt, habet & nemora vniuerſis ferarum generibus repleta, floribus, apibúſque mirificè, pratis, fontibus amœnis per nitidos riuos murmurantibus, lacubus & piſcoſis fluuijs irrigua eſt, & abſque Meridianæ plagæ freto, quo ad Gallias nauigatur, tria nobilia flumina, Tameſim videlicet, & Sabrinam nec non & Humbrum, veluti tria brachia extendit, quibus tranſmarina commercia ex vniuerſis nationibus eidem nauigio feruntur. Biſdenis, etiam bis quaternis ciuitatibus olim decorata erat, quarum quædam dirutis mœnibus in deſertis locis ſqualeſcunt, quædam verò adhuc integræ: templa ſanctorum cum turribus perpulchra altitudine erecta continet, in quibus religioſi cœtus virorum, ac mulierum, obſequium Domini iuxta traditionem Chriſtianam præſtant. Poſtremò

quinque inhabitatur populis, Normannis videlicet, & Britannis Saxonibus, Pictis, id eſt, Pictonibus, & Scotis: ex quibus Britones olim ante cęteros à mari vſque ad mare inſederunt, donec vltione diuina propter ipſorum ſuperbiam ſuperueniente, Pictis & Saxonibus ceſſerunt. Mirum autem eſt, in tot, & tantis turbinibus rerum, ſemper literas amauit, & vtraque lingua ſæpe plurimum floruerunt magni vates, ſicut Plenydius Oronius; philoſophi quoque & oratores, etiam temporibus noſtris probabiles modo profundo artium prima, & in reliquis inſignes.

Primi autem habitatores, qui ſint in antiquis annalibus ipſorum, ſunt hoc modo,

Brutus. Aſcanio filio Æneæ, filius fuit Syluius, qui ex quadam nepte Lauiniæ clam ſuſtulit filium Brutum nomine; cognito ſtupro Magi dixerunt parituram puerum, qui patrem occideret; adultus puer Vaticinium perfecit. Nam Syluium in venatione patrem inuitus ſagitta interemit: quo facto exulauit, atque in Græciam diuertit, vbi cum Heleno habitauit; tandem multa prælia geſſit, & vicit, inde recedens templum Dianæ adiuit, in quandam inſulam deſertam, vbi litauit Deæ iuxta ritum, nouies circuens aram cruore ceruæ, & vino dicens,

" *Diua potens nemorum, terror ſilueſtribus apris,*
" *Cui licet anfractus ire per æthereos,*
" *Infernáſque domos, terreſtria iura reſolue,*
" *Et dic quas terras, nos habitare velis.*
" *Dic certam ſedem, qua te venerabor in æuum,*
" *Qua tibi virgineis dedico templa choris.*

Verſus ſunt Gildæ poëtæ Britannici nobiliſſimi, qui circa tempora Claudij fuit imperatoris Auguſti, quos è Græco tranſtulit, peracto ſacrificio ibi noctu quieſcenti dea apparuit, dicens.

" *Brute ſub occaſu ſolis trans Gallica regna,*
" *Inſula in Oceano eſt vndique clauſa mari.*

Inſula

Inſula in Oceano eſt habitata Gigantibus olim, „
Nunc deſerta quidem, gentibus apta tuis, „
Hanc pete, namq; tibi ſedes erit illa perennis, „
Hîc fiet natis altera troia tuis, „
Hîc de prole tua reges naſcentur, & ipſis „
Totius terræ ſubditus orbis erit. „

Experrectus (iam mane erat) Geryoni auguri ſocio heroi inclyto omnia explicat. Læti hortantur, naues 324 repetiere, in Aphricam venerunt, deinde ad aras Philiſtenorum, ad Iouem ſalinarum, & nauigarunt inter Ruſſicadam & montes Azaræ, piratas ſuperant, flumen Maluæ tranſeunt, applicarũt in Mauritaniam : introgreſſi in Tyrrhenum, inuenerunt troianorum gentes quaſdam cum Antenore fugatas, quibus Dux erat Corineus forma Gigantea, qui Gigantes ſuperabat tanquam pueros, cuius populus, quia multi erant, heroum nomine vocati ab iſto, dicebatur populus Cornubienſis; inde facta amicitia & ſocietate, Brutus receſſit, peruenitque in Aquitaniam & oſtiũ Ligeris ingreſſus eſt, regnabat tunc in Aquitania Goffarius Pictus, qui armatos contra hos miſit, quibus præfectus erat Imbertus, quem Corineus interemit, vix nuncius remanſit, facto exercitu venit Goffarius rex, cuius ducem Suardum ille perimit, omnes in illum ſolum, & ipſe ſolus in omnes irruebat. Corinenſis.

Tunc in Gallijs 12 reges regnabant, qui auxilia miſerũt Goffario. Erat quidem tros nomine Turnus ſemigigas, nepos Bruti, qui ſolo ſuo gladio ſexcentos homines interfecit, tandem occiditur, de cuius nomine Ciuitas Turonis vocabulum nacta eſt, propterea quòd ibidem fuit ſepultus; ſed cum Troiani aſſiduè minuerentur, & Galli augerentur, decreuit Brutus recedere, venítque in littora Totoneſia : erat tunc nomen inſulæ Albion, quæ a nemine habitabatur, niſi à quibuſdam Gigantibus, quos Troius Corineus, & Brutus ad Cauernas fugant, cædúntque, & inſulæ dominio potiuntur, & habitare cæperunt; ac Brutus de nomine ſuo Britanniam appellauit, & ſocios Britannos vocauit, vnde

Turnus.

Britannia.

vnde & Græcè βρέτλανοι dicuntur. Quòd autem Troiani venerint in Britanniam, tradunt Græci, pariter magni authores,& in Italiam,& Gallicos campos. Portionem regni ſui Corineus vocauit Corinenſem, quam ſibi elegit, quæ nunc ab cornu Britanniæ vel per corruptionem Cornubia appellatur. Et mirum fuit de illa ætate,in qua fuerunt viri maximi,ſed plurimum in Britannia Gigantes nomine & viribus, qui tunc erant ſtatura Gigantea, vt ſcribit Homerus inter quos erat quidã Gigas, nomine Goermagog,ſtatura 12. cubitorum, qui cum 20. Gigantibus impetu facto contra Brutum, multos Troianos interficit. Tandem cæduntur Gigantes,fugantur,Goermagem captum, vt in lucta cũ Corineo certaret, reſeruauit, qui dum in lucta eſſent, Corineum quaſi ſuffocauit ruptis tribus coſtis, Corineus eleuatione Gigantem tulit in altum, ac illum de rupe præcipitauit in mare: vnde adhuc quoque in Britannia locus ille de præcipitatione Gigantis etiam in preſentem diem dicitur Saltus Goermagog. Brutus elegit ad Tamenſem fluuium vrbem condere, Troiámque appellauit, tandem per corruptionem Trinouantum dicta fuit: At poſtquam Lud frater Caſſibelauni, qui cum Iulio Cæſare dimicauit, regni gubernaculum adeptus eſt,cinxit eam nobiliſſimis muris, & turribus arte mira fabricatis,& de nomine ſuo iuſſit eam dici Caer Lud. i. ciuitas Lud, vnde poſtea maxima orta eſt ſeditio inter illum , & fratrem Nennium, quoniam vellet nomen Troiæ in patria ſua delere. Quam contentionem quia Gildas hiſtoricus & poeta inſignis, ſatis prolixè exequitur,elegi præterire,ne id quod tantus ſcriba tanto ſtilo perornauit,videar vili dictamine maculare.Regnabat tunc in Iudea Hely ſacerdos, & arca teſtamẽti capta erat a Philiſtæis, regnabant etiam in Troia filij Hectoris expulſis poſteris Antenoris.

Gigantes.

Saltus G.

Trinouantum.

(*,*)

LIBER SECVNDVS.

COgnouerat vxorem ſuam Brutus Eno-
gen, Græcam pulcherrimam omnium
mulierum, quam habuit dum eſſet cum
Heleno, & tres filios habuerat inclytos,
Locrinum, Albanactum, Cambrum, qui Regni diui-
mortuo Bruto regnũ inter ſe diuiſerunt. Locrinus ma- ſio.
ior natu dimidiũ inſulę tenuit,quę de nomine ſuo dicta
eſt Loegria.Camber autem partem aliam,quę eſt vltra 1 Loegria.
Sabrinam flumen, quæ nũc Gualia,vocatur,ſed de no- 2
mine ipſius poſtea Cambria dicta eſt. Vnde adhuc lin- Cambria.
gua Britannica vocant ſe gens illa Cambry, & Alba-
nactus iunior poſſedit patriam quæ lingua noſtra his
temporibus appellatur Scotia, & nomen ei ex nomine
ſuo Albania datũ fuit, paucis poſt annis illuc applicuit
Humber rex Hunnorum in Albaniã, & commiſſo præ- 3 Albania.
lio Albanactus interficitur, & gens ad Locrinũ fugere
cogitur, Locrinus cum Cambro fratre obuiant exerci-
tui citra fluuium,qui nunc vocatur Humber:Humbrum
fugant, & merſus nomen dedit fluuio. Sic Britanniæ
pars eſt Cambria de nomine Cambri filij,ex Bruto filio
Syluij filij ex Aſcanio. Sic tres puellas ductas ab Hum-
bro retinuit Locrinus. Prima erat filia cuiuſdam regis
Germaniæ, quã cum vrbẽ expugnaſſet ceperat Hum-
ber. Dicebatur autem illa Eſtrildis, quã Locrinus dum
vellet deſponſare allectus pulchritudine eius diuina,
Corineus audito, quòd filiam ſuam deſponſare recuſa-
ret, bipenne eleuâta ait, hæccine rependis Locrine,ob
vulnera mea?ac cũ occidiſſet,niſi amici interpoſuiſſent
ſe placantibus verbis : vnde Locrinus duxit filiam Co-
rinei Guendolenam nomine. Eſtrildem in vrbe Tri-
nouãto ſub terra ſeruauit metu Corinei. Demum preg-
nans dedit Habren nomine puellam, grauida etiam
facta Guendolena genuit puerũ Maddan, mortuo Co-
rineo Eſtrildem duxit in vxorem, ſpreta filia Cori-
nei : indignata Guendolena abit Cornubiam, ibi facto
exercitu iuxta flumen Sturam, vbi Locrinus ſagitta Stura fl.

 occu-

occubuit, regnum occupat, & paterna inſania furens Eſtrildem & Habren filiolam in fluuium facit præcipitari, qui nunc dicitur Sabrina, facítque edictum per totam Britanniam, vt nomine puellæ fluuius diceretur, quam eius maritus generauerat, vnde adhuc lingua Britannica fluuius dicitur Habren, qui per corruptionem alia lingua nominatur Sabrina. Tunc ſceptrum dat filio Guendolena Maddæ, retenta ſibi regione Cornubiæ. Tũc Samuel propheta regnabat in Iudea, & Homerus poeta viuebat. Maddan genuit Mempricium, & Malim, ſed Mempricius, vt ſolus regnaret, fratrem interfecit, ficta concordia ad allocutionem vocatum: ſæuiſſimus in omnes ardet, ex vxore habuerat Ebraucũ filium, qui pædico maximus à lupis in venatione deuoratus eſt. Tunc Saul regnabat in Iudea, defuncto Mempricio Ebraucus filius ſuus vir magnæ ſtaturæ & fortitudinis, regnum Britanniæ ſuſcepit. Qui primus poſt Brutum facta claſſe Gallos infeſtauit, & vrbem condidit trans Humbrum de nomine ſuo Caerebrauc, id eſt ciuitas Ebrauci. Et tunc Dauid rex regnabat in Iudæa, & Gad & Aſaph prophetabant in Iſrael: condidit etiam Ebraucus vrbem Alclud, verſus Albaniam, & oppidum montis Agned, quod nunc caſtellum puellarum dicitur, & montem doloroſum. Ex proſapia longa regnauit Rudhudibras, qui condidit oppidum montis Paladur, quod nunc Sefronia dicitur: ibi tunc Aquila locuta eſt, dum muri ædificarentur; cuius ſermones ſi veros eſſe arbitrarer, ſicut cætera, memoriæ dare non diffugerem. Tunc Ioel & Azarias prophetabant. Succeſſit ei Bladus filius ſuus, qui 20 annis regnauit: hic vrbem ædificauit Caerbladum, quæ nunc Badonia nuncupatur, fecítque balnea in illa, & templum Mineruæ igne inextinguibili, ſed cum deficere inciperet, in ſaxeos globos vertebatur. Tunc Helyas orauit, ne plueret ſuper terram, & non pluit annos tres, menſes ſex. Hic valde ingenioſus fuit, docuítque Necromantiam per regnum Britanniæ, nec præſtigia facere ceſſauit tanquam Proteus in oculis hominum, & mortuos in aulam loqui inducebat

Sabrina fl. Habren. Samuel. Homerus. Saul. Caerebrauc. Eboracum. Dauid. Alclud. Caſtellum puellarum. Homo non auis. Badonia. Helias.

induceb at, & rem in aliam rem vertendo, & ſiſtendo flumina & aues, cũ terræ motu turbabat elementa, donec paratis ſibi alis ire per ſummitatem aëris tentauit, ceciditque ſuper templum Apollinis tritus infra vrbem Trinouantum. Huius filius Leirus vrbem condidit ſuper flumen Surã, quæ Britãnicè de nomine ipſius Caerleir vocatur. Saxonicè autem Lececheſtre. Rebus ſuccedẽtibus Cunedagius Britanniam tenuit. Tunc Eſaias & Oſee prophetabant, & Roma eſt condita 11 Cal. Maij. Poſt hunc ſucceſſit Riuallo, cum triduũ pluuia cruenta pluiſſet, & muſcarum affluentia, quibus homines moriebantur, huic ſacrificanti in templo Dianæ, perdix magnitudine, & varietate pennarum incredibili aduolans locuta eſt prophetiã; quã quia Gildas nobili epigrammate eſt complexus, & grandi marmore in eodem templo res notata idiomate peruetuſto, non curo memorare. Deinde regnauit Dunuvallo Cloteni regis Cornubiæ filius, forma præſtantiſſimus, coma aurea, & intorta vſque ad ſuras, gratia incredibili. Hic autem cùm contra eum inſurrexiſſent, Rudacus rex Cambrię, atque Staterius rex Albaniæ, confirmatóq; inter ſe fœdere, duxerunt ſecum exercitus in prouinciã Dunuvallonis, hic cum 2000 obuiauit, cùm iam dies abiret, nec adhuc bellum declinaret, ſeuocauit ſexcentos audaciſſimos iuuenes, & cunctis arma defractorum hoſtiũ ſumere præcepit, & indui, id quoq; ipſe facit. Deinde deduxit illos inter concurrentes hoſtium cateruas, incedendo quaſi ex ipſis eſſet, nactus quoq; locum quo Rudacus, & Staterius erant, cõmilitonibus indixit, vt in ipſos irruerent. Et ſic Rudacum & Staterium interficiens cum victoria redijt. Hic igitur eſt qui primus ſibi totius inſulæ auri diadema conſtituit: & qui leges patris, quæ Molmutinæ dicebantur, inſtituit inter Britones, quæ vſque ad hoc tempus celebrantur inter Anglos, vrbes, templa fecit, vt qui ad illa fugeret, etiam coram inimico abiret, & vię tutę eſſent ſimili modo, quæ ad templa rectè ibant, & ad aratra colonorum: poſteà mortuus, & in vrbe Trinouantũ ſepultus iuxta templũ concordiæ.

Caerleir.
Eſaias.
Oſee.
Roma condita.
Homo, non auis.

LIBER TERTIVS.

EXin duo filij eius, Belinus videlicet, auſtera facie, & ſupercilio altero demiſſo, & Brennus, in regnum ſuccedere volentes, maxima contriti ſunt diſcordia: contendebant enim quiſq; eorum, vt diademate regni inſigniretur, ſæpe arma depoſuerunt, conſiliarijs demulcentibus: cenſuerunt enim regnum inter eos ea conditione diuidendum eſſe, vt Belinus diadema inſulæ cum Loegria, atq; Cambria, necnon & Cornubia poſſideret. Erat enim primogenitus, petebat Troiana conſuetudo, vt dignitas hęreditatis ei perueniret. At Brennus quoniã iunior fuerat, fratri ſubditus Northũbriam ab Humbro vſq; ad Catanefia adeptus eſt. Confirmato igitur ſuper his pactionibus fœdere, tractauerunt patriam per quinquennium cum pace & iuſtitia: Sed quia diſcordia ſeſe proſperis rebus miſcere conatur, affuerunt quidam fabricatores mendacij, qui Brennum acceſſerunt, dicentes, eum eſſe ſubditum fratri, cũ tamen diſciplina militari eſſet inſignis, qui toties Ceulfum ducem Morinorum profligaſſet ex prouincia ſua. Te defendens rumpe fœdus, & duc filiam Elſingij regis Noruegienſium, vt ipſius auxilio amiſſam dignitatem recuperes. Quod factum audiens Belinus frater, primus petiuit Northumbriam, cepítq; prouincialiũ ciuitates quas cuſtodibus ſuis muniuit. Porrò Brennus eo audito adducit ſecum magnas copiàs Noruegienſium, paratáque claſſe redijt in Britanniam, cúmque æquora ſecuriùs & proſpero vento ſulcaret, obuiauit ei Guthlacus rex Dacorum, qui ipſi inſidiatus fuerat, æſtuauerat námque amore puellæ, quam Brennus duxerat; vnde vltra modum dolens, claſſem parauerat & exercitum, ipſúmque citiſſimis velis ſequebatur: nauali ergo aggreſſu facto, cepit fortè nauem, in qua prædicta puella fuerat, illatíſque vncis, illam inter con-

ſocios

ſocios attraxit, illis autem hinc, & illinc in profundo congredientibus, ruunt ex improuiſo venti aduerſi, factóque turbine naues diſſipantur, diſſipatas verò diſſipata littora compellunt. Rex igitur Daciæ mirata vi impulſus, peracto 5. dierum curſu cum ventorum timore applicuit cum puella in Northumbriam, neſciens quam patriam inopinabilis euentus obtuliſſet: cum id à pagenſibus compertum eſſet, ceperunt illos, duxerúntque ad Belinum, qui ſupra maritima, aduentum fratris expectabat, erant ibi cum naui Guthlaci, tres aliæ naues, quarum vna fuit ex Brenni nauigio, pòſt autem qui eſſent, regi indicauerunt, admodum gauiſus eſt id ſibi contigiſſe, dum ſeſe in fratrem vindicare captaret. Emenſis deinde aliquot diebus, ecce Brennus refectis nauibus in Albaniam applicuit. Exinde cùm captiuitas vxoris, cæterorúmque notificata fuiſſet, & quòd frater regnum Northumbriæ, dum aberat, ſurripuiſſet, miſit nuntios ſuos ad eum, mandans vt regnum, & ſpõſam redderet, ſin minùs proteſtans totam inſulam ſe à mari ad mare vaſtaturum, ipſum etiam fratrem interfecturum, ſi copia congrediendi præſtaretur. Quod cum Belinus audiſſet, negauit planè quod petebat, collectóque milite contra illum venit in Albaniam. At Brennus ei obuiauit in nemore, quod vocatur Calaterium vt cum eo congrederetur. Vt igitur eum locum nacti, ordinarunt quiſque acies, cominúſque accedentes, prælium cæperunt, aſperriméque pugnatum eſt: concidebant inter corruentes cohortes, vulnerati quemadmodum ſegetes, cum à falcatoribus aggrediuntur, denique præualentibus Britonibus, diffugiunt Noruegienſes, Belinus inſequitur, quindecim ceciderunt, vulnerati multi, pauci ſani. At Brennus vix vnam nauim nactus, vt fortuna tulit, Gallica littora petiuit, alij quò ſors tuliſſet, fugerunt. Belinus autem habita victoria conuocatis regni proceribus infra Eboracum conſultat, quid de rege Dacorum faceret: mandauerat enim ſibi ex carcere quod

ſe & regnum Daciæ ſubmitteret, tributúmque ſingulis annis exhiberet, ſi cum amica ſua liberè abire ſineret, & pactum iuramento, & obſidibus firmaret. Proceres procurant vt hac condicione Belinus, Guthlacum regem Dacorum emitteret, & ſic actum eſt. Videns autem Belinus quod iam haberet totius Britanniæ dominium ſine timore, paternas leges confirmauit,& vias ad templa, ne eſſent ambiguæ, quales fuerant,lapidibus ſtrauit per longitudinem inſulæ;illas leges ſtatuit quas Gildas hiſtoricus & poëta nobiliſſimus conuertit in latinum: Rex verò Aluredus de latino in anglicum ſermonem tranſtulit. Brennus autem ſic fatigatus, decreuit ire ad principes Galliarum,duodecim militibus ſolúmodò comitantibus, cùm autem nemo ei ſuccurreret,venit tandem ad Seginum ducem Allobrogum, & ab eo honorificè ſuſcipitur: cui Brennus ita charus fuit,vt nemo ei præferretur, ita vt omnia,vel pace, vel bello Brenni cura gererentur: erat enim pulcher aſpectu, procera & gracilia membra habens.Cum ita eſſet amabilis, dux ei vnicam filiam deſponſatam habere voluit, hac tamen condicione, ſi maſculis careret, poſt obitum Brenni regnum cederet Allobrogibus,qui nunc dicuntur Sauoini, ſi autê filium haberet, promittit auxilium, vt fieret rex Britanniæ, non ſolùm autem id à duce, ſed ab omnibus heroïbus appetebatur,quia charus æquè omnibus erat.Deſponſata igitur filia Brenno ſtatim donat regnum, nam eo anno moritur dux. Dux conſtitutus Brennus theſaurum auorum,& atauorum ducis erogat principibus Allobrogum, cum eis omnibus communia habens omnia,& publica conuiuia eis faciens. Proceres igitur illecti eo modo proponunt,vt Brennus vlciſcatur fratrem Belinum, ídq; publico conſilio confirmatum eſt:nec mora;collecto grandi exercitu fœdus cum Gallis iniuit, vt per Gallorum prouincias tutò ire cum exercitu in Britanniam ſineretur. Exinde parata in littore Neuſtrienſium claſſe, in inſulam Britanniam proſperis ventis venit,Belinus facto quàm magno potuit exercitu contra Brennum

Brennum fratrem venit conflicturus; ſed cùm hinc in-
de ſtatutæ cohortes ferè commiſceri cœpiſſent, acce-
lerauit mater amborum quæ adhuc viuebat, & per diſ- Mater arbiter filiorum.
poſitas turmas incedens, (erat autem nomen eius
Conuenna) æſtuabat filium videre, quoniam tam
diu non viderat: vt proximauit, brachia collo iniecit,
deſiderata baſia ingeminans, nudatis quoque vberibus
illum affabatur multis lachrimis; Memento fili, me-
mento vberum iſtorum, quæ ſuxiſti, matríſque tuæ v-
teri, quem Deus creauit anguſtijs mea viſcera cruci-
antibus, fratri tuo veniam concede, iram tuam com-
peſce, in eum nullam habere debes contumeliam,
qui tibi nullam intulerit:nam quod cauſaris ob te eum à
patrio ſolo expulſum, ſi euentum rei intuearis diligen-
ter,conqueri non poteris, non enim fugauit te,vt dete-
rius tibi contingeret, ſed coëgit deteriora poſtponere,
vt ad potiora ſublimareris;ſubditus námque illi partem
regni poſſidebas, quam amiſiſti, par illi factus es Allo-
brogum regnum adeptus.Quid igitur fecit? niſi de pau-
pere regulo, magnum regem promouit, & clariorem
ſponſam: adde, diſſidium inter vos ortum non propter
ipſum, ſed per te incœptum fuit, qui auxilio regis Nor-
uegiæ fretus inſurrexiſti. Quibus verbis matris delini-
tus,depoſita galea cum matre ad fratrem perrexit. Be-
linus videns inermem,vultu pacis eum amplexus eſt, &
facta magna pace, vrbem Trinouantum venerunt: ibi
conſilio inito quid agendum eſſet, pararunt mag-
num exercitum in Galliarum prouincias,vt eas ſupera-
rent. Emenſo anno in Gallias transfretarunt, & Galli
multis aſperrimíſq; conflictibus attriti, Belino & Bren-
no conceſſerunt.Mox Britones & Allobroges victores,
Gallos proſequuntur, donec captis regibus ipſos ſub-
mittere ſeſe coëgerunt.In eo anno totas Gallias acqui-
ſiuerunt multis viribus euerſis: pacatis ibi regni Gallia-
rum rebus,Romam petere deliberãt, & Italiam peſſun-
dare; ingenti itaque apparatu Britannorum & Gallo-
rum, vrbes & prouincias Italiæ ſtatim depopulantur.
Erant tunc Romæ duo Conſules, Gabius & Porſenna, Gabinius.
quorum

quorum regimini patria commiſſa fuerat,qui cùm reſiſtere non poſſent,aſſenſu Senatorum venerunt ad illos concordiam & amicitiam petentes, obtulerunt etiam plurima dona auri & argenti, ſingulis annis tributum, vt ſua cum pace poſſidere ſinerentur, ſumptis ergo obſidibus veniam reges donauere, cohortéſque ſuas in Germaniam duxerunt, inſtaurato priùs Rhegio Liguſtico, quòd immanitate Brennus euerterat, ad commoditatem rei gerendæ, vbi per biennium immoratus Germanos ſubegit, & Brennonam condidit de nomine ipſius quæ nunc corruptè dicitur Verona; cúmque populos infeſtare cœpiſſent, piguit Romanos initi fœderis,& reuocata amicitia Germanis in auxilium proceſſerunt. Deinde reges habito conſilio,vt vtroſq; & Germanos & Italos vlciſcerentur: Belinus remanet contra Germanos, Brennus cum Gallis & ſuis, Romam contendit ruptum fœdus vlturus. Romani id videntes iter præoccupant,vt obſtarent furori Barbarorum. Belinus id audiens,reuocato exercitu acceleravit;vallem quandam nactus,qua hoſtes pręterituri erant,in illa delituit, ſequenti die aduenìunt Itali, viſis hoſtibus attoniti, arbitrati vtique ſunt Brennum, & Gallos, & Senones adeſſe. Belinus acriter Italos inuadit, de improuiſo inermes,& ſine ordine aduenientes. Romani facilè profligantur,& ſine pietate cęduntur,ſed nocte ſuperuenientē incœptam ſtragem perficere nequiuit Belinus. Romam Belinus etiam ipſe contendit,& Brenno iungitur, qui iam triduo antea Romam obſidere cœperat. Romam igitur ambo oppugnant, ante portas furcas erigunt,& obſeſſis mandant, quòd obſides quos dederant, in patibulo ſuſpenderent, niſi ſeſe dederent. Romani autem deſpecta pietate fratrum, filiorum, & nepotum, in propoſito permanent, & ſeſe defendere intendunt, hinc inde à mœnibus pugnatur,iratus Brennus 24.obſidum nobiliorum ſtatim crucifigit, & alij multi ſuſpenduntur in conſpectu parentum ſuorum. Romani proteruiores, & freti legatione Gabij, & Porſennæ conſulum,qui ipſis mandauerunt, vt in auxilium eorum ſequenti

quenti

quenti die venirent, vrbem egredi ſtatuerunt, & cum hoſtibus prælia committere, & cùm turmas ſuas ſapienter diſtribuerent,ecce conſules refectis ſocijs adſunt, densíſque agminibus inuadunt Allobroges & Britonas, & ciues Roma egreſſi ſtragem non minimam fecerunt. Porrò fratres cùm cladem commilitonum tam ſubitò illatam conſpexiſſent,admodum anxiati ſocios hortantur turmas reficere, & crebras irruptiones facientes hoſtes retrocedere coëgerunt: tandem multis millibus cæſis, victores ſunt fratres interfecto Gabio, captóque Porſenna, vrbem ceperunt, & abſconditas ciuium opes commilitonibus tradiderunt. Habita ergo victoria, remanſit Brennus in Italia inaudita tyrannide incolas afficiens,tandem in Græciam perrexit;vbi tegula templi Apollinis occiditur: exercitus eius adhuc Galatæ nominantur. Cæteros autem actus ipſius, & hominum, quoniam Græcorum, & multæ Romanæ hiſtoriæ declarant,tractare non curaui, cùm nimiam prolixitatem huic operi ingeſſiſſem, & id replicans, quod etiam alij tradunt,ſatis eſt quæ non habent Latinæ hiſtoriæ percurrere. Belinus autem in Britanniam reuerſus vixit. Vrbes vetuſtate collapſas recuperavit, nouas condidit multas, & inter alias vnam ſuper Oſcam fluuium prope Sabrinum mare, quæ multis temporibus Caeruſc dicta eſt & Metropolis Demetiæ fuerat. Poſtquam autem Romani venerunt, deleto nomine priore vocata eſt vrbs legionum,vocabulum trahens à Romanis legionibus, quæ ibi hiemare ſolebant, fecit etiam in vrbe Trinouantum ianuam miræ fabricæ ſuper ripam Tameſis, quæ de nomine ſuo ciues temporibus iſtis Belineſgatam appellant: iuſtitiam maximè obſeruauit, in eius diebus tot, ac tantæ diuitiæ fuerunt, quantas viderit vnquam vlla ætas. Mortuus autem combuſtus eſt, & cinis in aureo cado reconditus in turris cacumine portæ prædictæ, quam fecerat ſupra portam naualem. Huic filius ſucceſſit, nomine Barbtruch, vir prudentiſſimus, groſſis & cruentis oculis notandus. Cui cùm rex Daciæ tributum negaret,

garet, quod patri tribuere ſolitus eſſet, parata claſſe in Daciam nauigat, regem interficit, regionem ſubiugauit priſtino iugo, in patriam autem remeans per Orcadas inſulas veniebat, ibi 30 naues inuênit, viris & mulieribus plenas: iſtarum autem nauium dux, Bartolinus nomine, venit obuiam, & adorato eo, veniam & pacem rogauit, dicebátq; ſe ex Hiſpania pulſum, loca, nouáſq; ſedes quærere: petijt portiunculam Britanniȩ inhabitandam, ne maris odioſum iter de cȩtero peragraret. Vt igitur audiuit Gurguint Barbtruch, eos Baſſalenſes vocatos eſſe, miſit homines cum eo ad inſulam Hiberniæ, quæ tunc omni incola carebat, eámque illis conceſſit, quam multiplicati vſque in hodiernum diem tenent. Gurguint autem Barbtruch moriens, in vrbe legionũ ſepultus eſt. Poſt illum Guitellinus ſucceſſit, vir prudentiſſimus, iuſtiſſimúſq;, & facie humana, habuit vxorem Martiam nomine, lacte candidiorem, omnibus artibus eruditam: hȩc inter multa, & inaudita, quæ proprio ingenio repererat, inuenit legem, quam Britones Martianam appellarunt, hanc rex Aluredus inter cætera tranſtulit in Saxonicam linguam, & Mercheanlegen vocauit. Mortuo Guitellino regnauit Martia, & filius puer, qui Siſyllus vocabatur, ſeptennis. Quo mortuo ſucceſſit Cimarus; quo mortuo ſucceſſit Elanius; quo defuncto ſucceſſit ex Tanguſtela cõcubina Morindus ſemper per lineam rȩgalem, formoſiſſimus & fortiſſimus, cuius prouinciam cùm inuaſiſſet quidam rex Morinorum, hic eum profligauit, nec viuus dimiſſus fuit vllus, iubebat enim vnum poſt alium ante ſe adduci, vt quemq; perimens crudelitatem ſuam propria manu ſatiaret. Et cùm fatigatus pauliſper ceſſaſſet aggeribus occiſorum: prȩcipiebat ipſos viuos excoriari, & excoriatos comburi: ingentes pirȩ erãt, & ſpectaculum horrendum. Cùm ergo crudeliſſimè imperaret, accidit infortunium, quod nequitiam ſuam domuit, quoniam ex partibus Hibernici maris, inauditæ feritatis, & formæ monſtroſiſſimæ bellua aduenit, quȩ incolas iuxta maritimas oras ſine intermiſſione deuorabat. Quod

cùm

cùm Morindus audiſſet, acceſſit ad belluam paucis comitantibus,& ſolus cum ea voluit certare, ſed cum tela hauſiſſet, accelerat monſtrum aduerſus Morindũ,& apertis faucibus ipſum veluti piſciculũ deuorauit. Huius filius ſucceſſit Gorbonianus,ſanctiſſimus rex, poſt cuius mortẽ regno fuit hæres Archigallo frater, vir peſſimus in omni genere vitiorum, ſcurris erogabat, bonos inſectabatur,quid mos,vel virtus,neſciebat ipſe,ſed vẽtroſus,& facie tanquam ſimij poſticum,vnde fuit dimiſſus facta populi conſpiratione,qui erexerunt Helidurum eius fratrem, qui pius cognominatus eſt ob eius in omnes miſericordiam.Hic autem poſt quinquenniũ frater neminem auxiliatorem,vt in regnum remitteretur habens ,venit in Britanniam incognitus, decem ſocijs comitatus, & paupertate vltima aggrauatus tranſibat Calaterium nemus, vbi frater obuiauit Helidurus venationi regaliter intentus, cognito autem fratri baſia infinita iungens,calamitatẽ miſeratus,clandeſtina via eum reduxit in vrbem Alclud, quamuis corpore & animo monſtroſum: acciuit autem proceres omnes & principes, vt ſe ægrotum viſerent, (ſimulauerat enim ſe valida ægritudine correptum de regni rebus velle eos conſulere) eo audito cum veniſſent, ſingulos ſtricto gladio armatis ſatellitibus iuramento coëgit fratrem in regnum priſtinum reſumere. Quo facto Helidurus ipſum regnum fratri pientiſſimè præbuit, coronam de ſuo capite accipiens fratris capiti collocauit. Itaque meliore via reformatus imperauit,denique languore obijt eueniente,& in vrbe Caerlier ſepelitur.Erigitur Helidurus iterum, qui mœſto aſpectu erat; ſed dum Gorbonianum primogenitum ſequitur in omni bonitate, duo reſidui fratres inſurgunt, & capiunt Helidurum,& in turri in carceribus cuſtoditur,regnum diuidunt ipſi,pars enim Britanniæ verſus Occaſum datur Ingenio(ita enim dicebatur)ab Humbro flumine;altera verò cum tota Albania Pereduro; poſt ſeptẽ annos obijt Ingenius & totum regnum ceſſit Pereduro,ſed cita morte correptus, iterum erigitur Helidurus; eo

mortuo,

mortuo, cum omni ſolita vita ſanctiſſima, ſucceſſit Gorboniani filius, qui ſanctitatem exercuit ſupremam. Poſt illum regnauit Marganus Archigallonis filius, qui etiam exemplo parentũ ſerenatus, gentem Britonum cum tranquillitate tractauit. Huic ſucceſſit Ennianus frater ſuus, qui cum eſſet monſtroſus corpore & moribus, ſeptimo anno ſeditione regni depoſitus eſt, ea enim tyrannide, qua vſus fuerat, populũ concitauerat, in cuius loco frater eius Eduallo nomine ſublimatus eſt Ingenij filius. Huic ſucceſſit Runo Pereduri filius cui Geruncius Heliduri filius. Poſt illum Catellus eius filius, poſt Catellum, Coēlus, poſt Coēlum Porex, poſt Porecem Cherin, huic tres filij fuerunt, Fulgenius videlicet, & Eldadus, & Androgius, qui omnes alter poſt alterum regnauerunt. Exinde ſucceſſit Vrianus Androgij filius, cui Eluidius, Eluidio autem Cledaucus, cui Cletenus, cui Gurguntius, cui Marianus, cui Bleidutus, cui Caphus, cui Oenus, cui Siſyllus, cui Bledgabret hilari vultu. Hic omnes cantores quos retro ætas habuerat, & in modulis, & in omnibus muſicis inſtrumẽtis ita, vt deus Ioculatorius appellaretur, poſt illum regnauit Archmael frater ſuus, poſt Heldol, poſt Redion, cui Rodoricus, cui Samuel Peniſel, cui Pir, cui Capoir, deinde ſucceſſit Gilquellus Capoiri filius, vir optimus, poſt illum, Heli filius eius ſucceſſit per 40. annos, hic generauit tres filios, Lud, Caſſibellaunum, Nennium, quorũ Lud, maior natu, & amplis membris ſucceſſit, ædificiorum renouator, muros vrbis Trinouantum renouauit, in dandis epulis profuſus, & quoniam ibi præ alijs vrbibus immoraretur, Trinouantum dicta eſt Caer Lud, id eſt ciuitas Lud, & deinde per corruptionem nominis Caer Lunda, à ſuccedente tempore per cõmutationem linguarum dicta fuit Londone, & poſtea Lundres, vnde & panni de Lundra dicuntur optimi. Mortuus autem in dicta vrbe fuit, ſepultus iuxta portam illam, quæ adhuc de nomine ſuo Porthlud Britannicè, Saxonicè verò Ludeſgate nuncupatur, nati fuerunt ei duo filij, Androgeus, & Theomantius, qui cum pueri imperium regere

Hunc Belinum magnnm vocant ſcriptores Britannici.

regere nequirent, Caſſibellaunus frater ſuus loco illorum ſublimatur, pius & ſanctiſſimus fuit ita vt pueros ſine portione regni eſſe noluerit, nam magnam partem eis tribuit, Trinovantum cum Ducatu Cantiæ largitus eſt Androgeo, Ducatum vero Cornubiæ Theomantio, ipſe autem regni Diademate illis maior habitus eſt.

LIBER QVARTVS.

INterea erant iam tempora, quibus erat Iulius Cæſar, & contigerat Iulium eundem ſubiugata Gallia ad littus Rutenorum veniſſe, & cum illinc in Britanniam Inſulam aſpexiſſet, quæſiuit à circumſtantibus quæ patria & quę gens eam inhabitaſſet, dum ad Oceanum intueretur: cúmque nomen regni accepiſſet & populi, dixit, hercle ex eadem proſapia nos Romani, & Britones orti ſumus, quoniam ex Troiana gente proceſſimus, nobis Æneas poſt deſtructionem Troiæ primus pater fuit, illis autem Brutus, quem Syluius Aſcanij Ænea geniti procreauit, ſed niſi fallor, valde degenerati ſunt à nobis, nec quid ſit militia nouerunt tam procul extra orbem ſiti, leniter cogendi erunt tributum nobis præbere, & continuum obſequium Romanæ præſtare dignitati, prius tamen mandandum eſt eis, vt inacceſſi à Romano populo, & intacti vectigal reddant, vt cæteræ etiam gentes, ne nos ipſorum cognatorum noſtrorũ ſanguinem fundentes aliquam nobilitatẽ patris noſtri primi offendamus. Quod cum literis ſuis Caſſibelauno regi mandaſſet, indignatus eſt Caſſibellaunus, & literas ad eum in hæc verba direxit: miranda eſt, Cæſar, Ro. cupiditas, quia quicquid auri vel argenti ſitiens, nequit nos in particula Oceani extra orbem poſitos, pati, quin cenſus noſtros appetere præſumat, quos hactenus quietè poſſedimus, nec quidem ſufficit, niſi poſtpoſita libertate ſubiectionem eis faciamus perpetuam ſeruitutem

Quomodo hoc Cæſari innotuerit & cur ipſe Cæſar hoc idem in ſuis Commentarijs non annotauerit dubitari poteſt.

" ſeruitutem ſubituri. opprobrium tibi petiuiſti Cæſar,
" cum communis nobilitatis vena Britonibus, & Ro-
" manis ab Aenea defluat, & eiuſdem cognationis vna,
" & eadem cathena præfulgeat, qua in firmam amiciti-
" am coniungi deberent; illa à nobis petenda eſt, non
" ſeruitus, quoniam eam potius largiri didicimus, quàm
" ſeruitutis iugum ferre; libertatem namque in tan-
" tum conſueuimus habere, quòd prorſus ignoramus,
" quid ſit ſeruituti obedire, quam ſi ipſi dij conarentur
" nobis eripere, elaboraremus vtique omni niſu reſiſtere,
" vt eam retineremus. Liqueat igitur, Cæſar, diſpoſiti-
" oni tuæ nos pro illa, & pro regno noſtro pugnaturos, ſi vt comminatus es, infra inſulam Britaniæ ſuperuenire incœperis. His viſis C. Iu. Cæſar claſſem parat, & expectatis ventis dat vela, & in oſtium Thameſis fluminis cum exercitu applicuit, cui & Caſſibellaunus cũ omni apparatu occurrit, & ad Dorobellũ oppidum veniens, ibi conſiliũ cum principibus regni iniuit de hoſte propulſando. Aderat autem ſecum princeps militiæ ſuæ Belinus, cuius conſilio totum regnum tractabatur. Aderant etiam duo eius nepotes, Androgeus dux Trinouantũ & Theomantius dux Cornubiæ; tres quoque reges ſubditi, videlicet, Cerdious Albaniæ, & Guitahet Venedotiæ, atque Brochmael Demetiæ, qui in ſummum pugnandi deſiderium cęteros duxerunt, & conſuluerunt vt recenter caſtra Cæſaris adirent, ipſũmque antequam ciuitatem aliquam vel oppidum cepiſſet, expellere inſiſterent: quia ſi ſeſe intra munitiones ſuas reciperet tunc foret difficilius. Quo laudato cuncti littora petiuerunt, quibus Iulius caſtra, & tentoria erexerat, ibi diſpoſitis in vtraque parte cateruis manus hoſtibus immiſerunt, pila pilis, ictus ictibus obijcientes; magna ſtrages efficitur. Dum igitur tellus madet ſanguine, obtulit caſus Nennium & Angrogeum cum Cantuarijs, & ciuibus vrbis Trinouantum, quibus præſidebant, agmini quo imperator aderat: vt ergo conuenerunt, pene diſſipata fuit imperatoria cohors, Britonibus denſa acie inuadentibus, & cum viritim ictus

ictus ingeminarent, dedit caſus additum Nennio congreſſum cum Iulio faciendi: Irruens igitur Nennius in illum, vltra modum lætatur ſe poſſe, vel ſolum viro tanto ictum ingerere. Quem Cæſar, vt impetum in ſe facientem vidit, pretenſo clypeo excepit, & quantum vires permiſerunt, cum nudato enſe ipſum ſuper caſſidem percuſſit: Erecto iterum gladio, voluit exequi primum ictum: ſed cum Nennius calluiſſet, interpoſuit clipeum ſuum, in quo mucro Iulij ante caſſidem maximis labens viribus, inhæſit ita vt turmis irruentibus diutius congredi nequirent, ipſum imperator extrahere non potuit. Nennius ergo gladium Cæſaris prædicto modo adeptus, abiecit ſuum quem tulerat, & abſtracto altero in hoſtes irruere feſtinat, quemque cum ipſo percutiebat, vel ei caput amputabat, vel ipſum ſaucium præteribat, ita vt nulla ſpes in eo maneret viuendi: illi tandem ſic ſæuienti obuiauit Labienus Tribunus, qui in primo congreſſu, peremptus eſt à Nennio. Denique multa parte diei emenſa, irruentibus Britonibus, ſtrictis turmis, & audaces impetus facientibus victoria (fauentibus dijs) prouenit: Et Cæſar ſeſe in Caſtra, & naues ſuas laceratis Romanis recepit. Deinde nocte illa reſociatis ſocijs naues intrauit, & Neptunum pro caſtris ſe habere lætatur. Cúmque ſibi diſſuaſiſſent ſocij prælio diutius contendere, acquieſcens monitionibus eorum reuerſus eſt in Galliam. Caſſibellaunus verò ob receptum triumphum lætus, grates dijs conſoluens, ſocios victoriæ conuocauit, & quemque iuxta meritum probitatis, maximis muneribus donauit, angebatur tamen dolore ex alia parte, quòd frater ſuus Nennius lethaliter vulneratus in dubio vitæ iacebat. Vulnerauerat enim illum Iulius Cæſar in ſupradicto congreſſu, & plagam immedicabilem intulerat, vnde 15. die pòſt vitam morte commutauit, & in vrbe Trinouantum iuxta portam Aquilonarem ſepultus eſt. Exequias autem regias faci-

 entes,

entes, poſuerunt cum eo gladium Cæſaris in Sarcophago, quem in clypeum ſuum pugnans retinuerat, erat nomen gladij *Crocea mors*, quia nullus euadebat, qui vix illo læderetur. Terga igitur vertente Iulio, & in Gallicana littora appulſo, rebellionem moliuntur Galli, dominium Iulij abijcientes, arbitrabantur namque ipſum ita debilitatum, vt nullatenus eis amplius timori eſſet. Fama etiam apud omnes vna & eadem erat, totum mare iam nauibus Caſſibelauni feruere, fugam ipſius inſectaturis: unde audaciores inſiſtentes cogitabant quo Cæſarem à finibus eorum arcerent, quod Iulius callens, noluit anceps bellum cum feroci populo committere, ſed apertis theſauris quoſque nobiliores adire, vt ſingulos munificatos in concordiam reduceret plebi libertatem pollicetur, exhæredatis amiſſas poſſeſſiones, ſeruis etiam libertatem, qui priùs leonina feritate fulminans ipſis omnia abſtulerat, nunc mitis agnus humili voce balans omnia poſſe reddere lætatur, nec ab ijs blanditijs quieuit, donec pacificatis ciuibus amiſſam poteſtatem recuperauit: nullus interim dies præteribat quin fugam ſuam, Britonúmque victoriam recoleret. Emenſo itaque biennio, parat iterum Oceanum transfretare, & ſeſe in Caſſibelaunum vindicare. Quod cum Caſſibelaunus comperiſſet, vrbes vbique munijt, dirupta mænia renouat, armatos milites in ſingulis portubus ſtatuit. Præterea alueo Thameſis fluuij, quo ad vrbem Trinouantum Cæſar nauigaturus erat, palis ferreis atque plumbatis & ad modum humani fæmoris groſſis ſubtus amnem infixit, vt naues Iulij ſuperuenturæ illiderentur, & cum magno militum apparatu iuxta maritima manſitat, aduentum hoſtium expectans. Cæſar cum omnia, quæ neceſſaria videbantur paraſſet, innumerabili multitudine pugnatorum mare ingreſſus eſt, optatam ſtragem populo, qui eum deuicerat, inferre affectans, quam proculdubio ingeſſiſſet, ſi ille ſua claſſe tellu-

re potitus fuiſſet, nam dum per Thameſis flumen, prædictam ciuitatem peteret, naues eius palis, & harpagonibus ſub aquis infixæ, ſubitum paſſæ ſunt periculum, & fatiſcunt: vnde & millia ſubmergebantur, dum ipſas foratas ingrediens fluuius abſorberet: cúmque id Cæſari compertum eſſet, velis maxima vi retortis ad terram reuertere feſtinat: ipſi quoque, qui in tanto periculo ſuperfuerant, vix elapſi cum illo tellurem ſcandunt. Hoc planè Caſſibelaunus ex ripa, qua aderat aſpiciens, gaudet periculo ſubmerſorum, ſed triſtatur ob ſalutem cæterorum. Dato igitur commilitonibus ſuis ſigno, impetum in Romanos fecit. At Romani quanquam periculum in fluuio perpeſſi fuiſſent, vt terra potiti ſunt, viriliter Britonum irruptioni reſtiterunt: audaciam quoque pro muro habentes, ſtragem non minimam fecerunt, ſed tamen maiorem patiuntur, quàm inferebant: periclitati namque in fluuio pauciores incedebant. Britones verò ſingulis horis affluentia ſuorum augmentati tricies maiorem numerum habebant. Vnde debellatis hoſtibus adepti ſunt triumphum. Cæſar vero cum ſe deuictum intueretur, cum paucis ad naues diffugit, & tutamen maris ex voto nactus, tempeſtiuis etiam ventis inſtantibus vela erexit, & Morinorum littus petiuit, ingreſſus eſt deinde turrim quandam, quam (in loco qui Odicea vocatur) conſtruxerat, antequam Britanniam vice hac ſecunda adiuiſſet. Timebat enim Gallorum fidem, & inſtabilitatem, ne in eum ſecundò irruerent (vt ſupra diximus) ipſos feciſſe, quando primò illum Britonibus terga, Lucanus teſtatus eſt oſtendiſſe. Hanc igitur ob cauſam, turrim ſibi in refugium ædificarat, vt rebelli populo reſiſtere valeret. Caſſibelaunus autem ſecundò de Cæſare triumphauit. Quare maximo gaudio fluctuans, edicit omnes proceres Britanniæ in vrbem Trinouantum conuenire, cum vxoribus ſuis oportere, debitáſque ſolennitates more anti-

quorum patrijs dijs celebraturos, qui de tanto imperatore ſibi victoriam conceſſiſſent, cúmque omnes poſtpoſita mora aduenißent, diuerſa ſacrificia facientes, occiſioni pecudum indulſerunt, litarúntque ibi vndecem millia vaccarum, & centum millia ouium, diuerſorúmque generum volatilia, quæ leuiter ſub numero non cadebant. Præterea 30 millia ſilueſtrium ferarum cuiuſque generis collectarum: mox cum dijs ſuis honores perfeciſſent, combuſtis cauda, pedibus, & capite, abiectis inteſtinis, poſtea refecerunt ſe ſuperfluis epulis, vt in ſacrificijs fieri mos erat. Deinde diuerſis ludis incumbentes, ſed dum luderent contingit inclytos iuuenes, quorum vnus nepos erat regis, alter vero Androgei ducis, pariter in palæſtra contendere, & ob dubiam victoriam litigare, erat nomen nepotis regis Irelgas, alterius vero Cuelinus, qui vt mutua conuicia inuicem contuliſſent, arripuit Cuelinus gladium & nepoti regis caput amputauit, quo interfecto perturbata eſt curia, & rumor ad Caſſibellaunum volauit, qui commotus Androgeo præcepit, vt Cuelinum in curiam coram preſentia ſua adduceret, ſententiam quam proceres dictarent ſubiturum, vt non inultus Irelgas foret, ſi iniuſtè interfectus fuiſſet. Cúmque de animo regis dubitaſſet Androgeus, reſpondet ſeſe curiam ſuam habere, & in illa definiri debere quicquid aliquis in homines ſuos clamaſſet. Quare ſi rectitudinem de Cuelino decreuiſſet appetere, ipſam in vrbe Trinouantum ex veterum traditione reciperet. Caſſibellaunus itaque cum non poſſet nepotem vlciſci, comminatus eſt Androgeo, teſtans ſe ferro, & flamma prouinciam illius populaturum, niſi petitioni ſuæ acquieſceret. Indignatus verò Androgeus diſtulit petitioni parere. Iratus Caſſibellaunus vaſtat illius prouincias, ille per cognatos, & amicos ſupplicabat, vt ab ira deſiſteret, quod cum non faceret ſcribit ad imperatorem Romanorum auxilium quærens hoc modo.

C. Iulio

C. Iulio Cæſari Androgeus dux Trinouantum poſt optatam mortem optandam ſalutem : pœnitet me aduerſum te hactenus egiſſe, dum prælia cum rege meo committeres, ſi enim me à talibus abſtinuiſſem, deuiciſſes Caſſibelaunum, cui poſt triumphum ſuum tanta irrepſit ſuperbia, vt me, per quem triumphauit à finibus ſuis exterminare inſiſtat : hæccine rependenda eſſent ? ego illum hæreditaui, ipſe me exhæredare conatur, ego eum in regnum bis reſtitui, ipſe me deſtruere affectat : me etenim contra te pugnante, omnia iſta largitus ſum : numina cœlorum teſtor, me non promeruiſſe iram ipſius, niſi promereri dicar, quia diffugio nepotem meum ei tradere, quem iniuſta nece damnare adoptat, quod vt manifeſtius diſcretioni tuæ liqueat, cauſam rei aduerte. Contigerat nos ob lætitiam triumphi noſtri ſolennitates dijs patrijs celebrare, quas cùm peregiſſemus, iuuentus noſtra diuerſos ludos faciebat, tunc nepos meus lucta nepotem illius vicit, & laceſſitus probris, eo quòd gladium quo eum percutere volebat, capta manu illius, eriperet, cecidit ille, ſuper mucronem, confoſſúſque morti ſubiacuit : Rex volebat puerum meum plectere, cui cùm contradixiſſem, venit vaſtãs prouincias meas. Quare miſericordiam tuam implorans, à te peto, vt ego per te dignitati meæ reſtituar, & tu per me Britannia potiaris, de hoc autem nihil hæſitaueris quoniam omnis abeſt proditio : Ea enim conditione mouentur mortales, vt poſt inimicitias amici fiant, poſt fugam ad triumphum accedant. Iulius autem conſulatus cum ſuis, obſides quærit, quibus ſecuriùs applicare valeret, nec mora; miſit ei Androgeus Scæuam filium ſuum (qui poſtea inclytam fortitudinem ſub Cæſare exercuit) & 30. iuuenes ex cognatione ſua propinquos. Datis obſidibus factus ſecurus eſt Cæſar, reuocatíſque cateruis cum inſtanti vento in Rutupino portu applicuit. Interea obſidere cæperat

Caſſibellaunus vrbem Trinouantum, & villas prouinciales vaſtabat, ſed cùm aduentum Iulij comperiſſet, deſeruit obſidionem, & imperatori feſtinans obuiat, vt igitur vallem propè Doröberniam intrauit, aſpexit, in eadem Romanorum exercitum, caſtra, vt tentoria ponentem: adduxerat enim eos Androgeus eôdem, vt illinc occultum impetum vrbi ingererent, nec mora; aduertentes Romani Britones ſuperuenire, ociùs armantur, cateruas turmáſque coniungunt. At Androgeus cum quinque millibus armatorum in propoſito nemore delituit, vt in auxilium Cæſari occurrens furtiuam & improuiſam irruptionem Caſſibellauno cum ſocijs faceret. Vt itaque hinc illinc conueniunt, ſtatim conſerunt manus, cadunt ſaucij tanquam folia in autumno. Illis igitur corruentibus egreditur Androgeus ex nemore, & aciem Caſſibelauni, ex qua totum bellum pendebat, à tergo inuadit, mox illa in vna parte irruptione Romanorum, paulò antè vaſtata, in alia verò cum ciuibus ſuis modò oppreſſa non potuit ſtationem facere, vnde diſſipatis ſocijs, arrepta fuga, campum deſeruit, aſtabat propè quidam mons Cotulus nomine, ſaxoſus & denſum coryletum habens, ad illum confugit Caſſibelaunus cum ſuis, poſtquam in debiliorem partem reciderunt, ſummitatem verò eius nactus, ſeſe viriliter defendebat, & inſequentes hoſtes nece afficiebat, inſecuti námque fuerant eum Romani, & Androgei cateruæ fugientes eius turmas lacerantes: montem igitur aſcendentes crebros impetus faciebant, nec præualebant, ſaxa enim montis arduitáſque eius cacuminis Britonibus defenſio erat, ita vt à ſummo occurrentes hoſtibus ſtragem darent, obſedit itaque Cæſar montem illum tota nocte, quæ iam ſuperueniebat omnes exitus præcludens, affectabat námque regem fame ad deditionem cogere, quem armis nequiuerat. O admirabile tunc genus Britonum, qui eum bis in fugam expulerunt, qui totum orbem ſibi

bi ſubmiſerat occidentis, cui quaſi totus mundus poſtea nequiuit reſiſtere, illi etiam fugati reſiſtunt, parati mortem pro patria & libertate ſubire. Hinc ad laudem eorum canit Lucanus de Cæſare: *Territa queſitis oſtendunt terga Britannis*. Emenſo iam die ſecundo cùm non haberet quod ederet Caſſibelaunus, timens ne fame caperetur, carcerem ſubiturus Cæſaris, mandat Androgeo, vt ſeſe cum Iulio pacificaret, ne dignitas gentis, ex qua natus fuerat capto ipſo deleretur, mandauit etiam ei ſe non promeruiſſe, vt mortem ipſius optaret, quamuis inquietudinem intuliſſet. Tunc Androgeus nuncijs reſpondit; Non eſt diligendus princeps qui in bello eſt mitis vt agnus, in pace ferus vt leo. Proh dij cæli & terræ, orat me dominus meus nunc qui priùs imperabat, pacem nunc à Cæſare petit, cùm priùs deſideraſſet Cæſar, non eſt illius victoria qui triumphat, ſed qui pro illo ſanguinem fundit, hoc debebat priùs aduertere, & quæ pro illo ego geſſiſſem, tamen pacificabo ſi potero, quoniam iniuria, quam mihi intulit, ſatis vindicata eſt in illo, cùm miſericordiam meam implorat, ſtatímque ad Iulium ſe „ confert, ac eius genua amplectens eum ſupplicat „ ſatis vltionis pro illo eſſe in Caſſibelaunum: miſeri- „ cordiam de illo habe, dabit vectigal Romanæ dig- „ nitati, cúmque nihil reſpondiſſet Cæſar iterum An- „ drogeus, hoc ſolùm tibi pactus ſum Cæſar, vt ſub- „ miſſo Caſſibellauno Britanniam tibi ſubdere labora- „ rem, rex victus eſt, & Britannia tibi auxilio meo „ ſubdita eſt: non vult deus dominum meum mihi „ implorantem à te vinculis vinciri, non leue eſt inter- „ ficere Caſſibelaunum me viuente, cui auxilium meum „ reddere non erubeſcam, niſi conſilio meo parueris. „ Timore igitur Androgei mitigatus Iulius, cepit à Caſſibelauno concordiam cum annuo vectigali, erat autem vectigal quod ſpopondit, tria millia librarum argenti; & inde amici facti inuicem multis donis congratulati ſunt: mirabatur autem Cæſar eius

Vectigal Britan.

 proce-

proceritatem, & vultum auſterum, deinde hiemauit Cæſar in Britannia, & redeunte vere in Gallias transfretauit: ſuccedente poſt modum tempore collectis vndique omni genere militibus Romam contra Pompeium perrexit. Cùm poſtmodum ſeptem anni præterijſſent, defunctus eſt Caſſibellaunus & in Eboraco ſepelitur. Cui ſucceſſit Theomantius dux Cornubiæ, frater Androgei, nam Androgeus paruus corpore, ſed animo magnus cum Cæſare Romam profectus fuerat. Diademate igitur inſignitus Theomantius regnum in diligentia obtinuit, erat ipſe bellicoſus vir, & vigorem iuſtitiæ colebat. Poſt illum promotus eſt ad culmen regale Cimbelinus filius ſuus miles ſtrenuus, laudabili forma quem Auguſtus Cæſar nutrierat, & armis decorauerat: hic in tantam amicitiam venerat Romanorum, vt cùm poterat tributum detinere, gratìs impendebat. In diebus illis natus eſt dominus Ieſus Chriſtus. Cimbelinus ergo cùm Britanniam decem annis gubernaſſet, genuit duos filios, quorum prior natu erat Guiderius, alter autem Aruiragus, exinde expletis vitæ ſuæ diebus ceſſit gubernaculum regni Guiderio. Cùm igitur tributum, quod appetebat, Romanis denegaret, ſuperuenit Claudius, qui in imperium ſubrogatus fuerat, aderat ſecum princeps militiæ vocabulo Lælius Hammo cuius conſilio prælia gerenda tractabantur, hic itaque vt in vrbem Porceſtriam applicuit, cæpit portas eius muro præcludere, exitúmque ciuibus denegare, cupiebat enim ipſos fame affectos vel deditioni compellere, vel ſine clementia perimere. Diuulgato itaque Claudij Cæſaris aduentu, collegit Guiderius exercitum omnem, & Romanorum caſtra ſtatim petiuit, commiſſo deinde prælio, acerrimè cæpit hoſtes infeſtare plus ſolus cum gladio ſuo, quàm maior pars exercitus ſui perimens. Erat enim aſpectu terribilis, & animo terribilior, iam Claudius naues petebat, iam Romani penè diſſipabantur, cùm verſutus Hammo

Chriſtus natus.

proiectis

proiectis illis quibus indutus fuerat, arma Britannica cœpit, & quaſi Britannus contra ſuos pugnabat, deinde hortatur Britannos ad inſequendum, feſtinatum triumphum promittens, didicerat enim linguam eorum & mores, quoniam inter Britannicos obſides Romæ nutritus fuerat : exin acceſſit paulatim iuxta regem, aditúque iuuento, ipſum nihil tale timentem mucrone turpiter confodit, elapſus deinde inter hoſtium cuneos, ſeſe cum nefanda victoria inter ſuos recepit. At Aruiragus eiuſdem frater, vt eum interfectum audiuit, confeſtim arma depoſuit, armíſque regis indutus, hinc inde Britones ad præſtandum inanimanit, quaſi ipſe Guiderius eſſet, qui neſcientes caſum regis, monitu eius reſiſtebant, pugnabant, ſtragémque non minimam Romanis inferebant, ad vltimum dilabuntur Romani in duas partes, campum turpiter deſerentes. Cæſar námque tutamina in vna parte nauium petebat. Hammo autem nemora, quia non habebat ſpatium naues adeundi. Aruiragus igitur arbitrans Claudium cum eo diffugere, feſtinauit perſequi eum, nec ceſſauit, dum inuenit eos ſuper ripam maris, quæ nunc de nomine eiuſdem Hammonis, Hammontonia nuncupatur. Erat ibi portus applicantibus congruus, nauéſque mercatorum appulſæ, quas cum Hammo ingredi affectaſſet ſuperuenit de improuiſo Aruiragus, ipsúmque ſubitò interfecit. Portus autem ille ab illo tempore vſque in præſentem diem portus Hammonis appellatur. Interea Claudius reſociatis ſocijs oppugnat prædictam ciuitatem, quæ tunc Caerperis, nunc autem Porceſtria vocatur, nec mora; mœnibus eius dirutis, ciuibúſq; ſubactis inſecutus eſt Aruiragum iam in Vintoniam ingreſſum, exinde obſedit ciuitatem diuerſíſq; machinationibus illam opprimere nitebatur. Aruiragus verò vt ſeſe obſeſſum inſpexit, deſociavit cateruas ſuas, apertíſq; portis ad conflictum egreſſus eſt magnanime, cúmque irruptionem in hoſtes facere affectaſſet, direxit Claudius nuncium ad ipſum mandans, vt concordiam iniret quippe timebat regis audaciam,

Portus Hammonis.

ciui-

Britonúmque fortitudinem, præferebátque ipſos ſenſu & ſapientia ſubiugare, potius quàm dubium certamen inire, promittebat Claudius illi filiam ſe daturum in vxorem, ſi tantummodo regnum Britanniæ ſub Romana poteſtate recognouiſſet. Poſtpoſitis ergo debellationibus,ſuaſerunt maiores natu Aruirago promiſſionibus Claudij acquieſcere debere: dicebant vtique ei dedecori non eſſe, ſi fuerit ſponte concors cum Romanis, quando propemodum totius orbis imperio potiantur,quibus perſuaſus ſubiectionem Cæſari fecit. Mox Claudius filiam acciuit, & auxilio Aruiragi vſus, Orcadas & prouinciales Inſulas poteſtati ſuæ ſubmiſit. Emenſa deinde hieme,redierunt legati cum filia, eámque patri tradiderunt, erat autem nomen puellæ Genniſſa,(quanquam Inueniſſam vocat Gildas poëta) pulchritudine ſumma & facilè ſupra naturali, qua tantùm rex inflammatus fuit,vt quaſi moreretur,& Claudio gener ingereret, vt vrbem ibi facerent, vbi primò ei viſa obvianti,& nupſerat, quæ memoriam tantarum nuptiarum in ventura tempora præberet; & ſic facta ibi fuit vrbs, quæ de nomine eius Caerglou, id eſt,Claudioceſtria nuncupata vſque in hodiernum diem, in confinio Cambriæ,& Loegriæ ſuper ripam Sabrinæ ſita eſt,condíque hiſtorias & verſus,& poëmata Cambrem,de qua etiam libro quinto Epigrammaton Gildas poëta Britannicus inſignis ait.

Claudioceſtria.

Iucundæ toties cecini tibi carmina Cambres.

Et dixit; Sambuca tu ruis ex Venere, nunc tibi vileſcit Omnidaſituus. Sambuca autem eſt muſicum inſtrumentum (harpam dicunt vulgò)triangulare,cuius pars lata, & concaua tenetur ad pectus, digiti per cordas crepitant,Gallicè Bandoſam vulgariter vocant.Oſtendit Plutarchus in libro de Muſica, ſic etiam Apollonius m.detraxit,Typanon pro Tympanon, & Baſamon pro Balſomon,ſic Sabucam pro Sambucam,ac inſuper quaſi Cambrei carminis ipſe fuerit ſcriptor, videtur inſinuare, & ex Sphera Veneris ſuauitatem canoris deſcendere, vel igitur Cambre, id eſt Britannia, vt ſupra, id eſt

Sambuca.

eſt liber Britannicus, vt ſunt Cæſaris commentarij, vel aliquis liber Britannicus, qui Romæ legebatur, ſemper enim docta Britannia fuit, etiam Græcè, (vt ſupra oſtendimus) vel poëma Gildæ non eſt dubitandum, quanquam alij dicant ipſam Caerglou vrbem traxiſſe nomen à Gloio duce, quem Claudius in illa generauerat, cui poſt Aruiragum gubernaculum Demetici ducatus ceſſit; ædificata igitur vrbe, & pacata inſula, redijt Romam Claudius, regnúmq; prouincialium inſularum Aruirago commiſit. Eodem tempore Petrus Apoſtolus Antiochenam eccleſiam fundauit, Romámque deinde veniens, tenuit ibidem epiſcopatum, misítq; Marcum Euangeliſtam in Ægyptum ad prædicandum euangelium quod ſcripſerat. Aruiragus vt Claudius receſſit, cœpit ſenſum & probitatem habere, cœpítque ciuitates & oppida ædificare iuſticia ſumma, vt etiam longinquis eſſet terrori: hinc autem ſubſecuta ſuperbia, deſpexit Romanam poteſtatem, nec Senatui voluit ſubiectionem diutiùs tenere, ſed ſibimet omnia vindicauit. Quo audito miſſus eſt Veſpaſianus à Claudio, vt Arviragum vel pacificaret, vel ſubiectioni Romanæ reſtitueret violenter. Cùm igitur in Rutupi portu applicuiſſet Veſpaſianus, obuiat ei Aruiragus, prohibuítque portum ingredi, tantam habebat multitudinem, vt Romanis eſſet terrori, ita vt nec ſolum videre, nec terram adire auderent. Reraxítque ſe Veſpaſianus illinc, & retortis velis, in Totoneſium littus applicuit, nactus deinde tellurem Caer-Penuchelgoet, quæ Exonia vocatur, obſeſſurus eandem adiuit. Cùm autem per ſeptem dies obſediſſet, ſuperuenit Aruiragus cum exercitu, & prælium commiſit. Die illa valdè vterque fuit laceratus exercitus, ſed neuter potitus eſt victoria. Mane autem facto, mediante Genniſſa Regina, concordes effecti ſunt Duces, commilitonéſque ſuos in Hiberniam legauerunt.

Hyeme

Hyeme verò emenſa, redijt Veſpaſianus Romam, & Aruiragus in Britannia remanſit, deinde in ſenectutem vergens, cœpit ſenatum diligere, & regnum ſuum in pace tractare, leges veteres confirmare, nouas inuenire, cuique probo grandia dona largiens: fama eius per totam Europam diuulgata fuerat. Quamobrem diligebant eum ſummopere Romani, & timebant eo modo, vt præ omnibus regibus ſermo de ipſo apud Romam iugiter fieret. Vnde Iuuenalis cęcum quendam Neroni dixiſſe in libro ſuo commemorat, cùm de capto Rombo loqueretur.

Regem aliquem capies aut de temone Britanno
decidet Aruiragus. Nullus enim in bello ferocior, nullus in pace mitior, nullus iocoſior, vel in dandis muneribus profuſior. Erat facie affabilis, proceritate mediocri, ſubnigris capillis: ſepultus eſt Claudioceſtriæ in quodam templo, quod in honorem Claudij dicaverat, ac ſingulis menſibus ſacrificabat, tanto eum amore proſequebatur, tantùm vxorem venuſtiſſimam obſeruabat, vt exemplum mirabile videri poſſit, ſi quis ſingula geſta tanto rege digna percurrat. Succeſſit ei filius Manius, vir prudentiſſimus, non autem Marius vt Græci codices antiquiſſimi teſtantur. (Quid enim eſt dicere Marium per r literam aſinalem?) quo regnante, quidam rex Pictorum vocabulo Rhodric de Scythia cum magna claſſe veniens applicuit in Aquilonaré partem Britanniæ, quæ Albania dicitur, cœpítque prouinciam vaſtare. Manius parato exercitu obviat, collatíſq; ſignis illum interfecit, & victoria potitus eſt, & lapidem erexit in ſignum triumphi in prouincia, quæ pòſt de nomine ſuo Maeſmania appellata eſt, in quo inſcriptus titulus memoriam eius vſq; in hodiernum diem teſtatur. Perempto verò Rhodric, dedit deuicto populo qui cum eo venerat, partem Albaniæ ad habitandum quæ Cataneſia nuncupatur. Erat autem dèſerta, nullo habitatore, multis diebus inculta; cúmque vxores non habentes, filias & cognatas Britonum ab illis petiuiſſent, indignati fuerunt Britones huiuſmodi populo ſuas natas

Marius tamen habent omnes libri Britannici, quos ego vnquam vidi.

Marius.

Maeſmaria.

tas

tas maritare. At illi vt paſſi repulſam transfretarunt in Hiberniam, duxerúntque ex patria illa mulieres, ex quibus creata ſobole multitudinem auxerunt. Sed hæc hactenus, cùm non propoſuerim tractare hiſtoriam eorum, ſiue Scotorum qui ex illis, & Hibernenſibus originem duxerunt. Manius igitur exercuit iuſtitiam, & amicus Romanis fuit. Huic Coëlus ſucceſſit filius eius, Romæ nutritus, qui cum Romanis ſimiliter amicitiam tenuit, & tributum ſoluebat, vt pater. Temporibus autem Neronis, Bunduica mulier ex regio nata ſanguine, congregatis trecentis millibus, aut eò amplius pugnatorum, ob crudelitatem Paulini, qui in Mona inſula mulieres capillis ſuſpendebat, & mammas abſciſſas ligabat ori mandendas ad terrores; ſed barbàri neſciunt timere, & magis crudelitate ſtimulantur: facto congreſſu exercitum Romanorum deleuit, & Paulinum crudeliter pœna eadem affecit: venit in Gallias cuncta ſuperans, Italiam properabat delere, ſed prope Alpes labore bellorum feſſa ægrotauit, & periјt mulierum gloria. Tunc tantus terror Romam inuaſerat, & Italiam, quantus nunquam antea, neque in aduentu Brenni, neque Annibalis, aut alterius ducis. Erat mulier procera, flaua, & coma alba vſque ad crura. Addit autem aliud etiam Dion hiſtoricus Græcus veſtitum ſcilicet, ipſe quoque multa ſcribit de ipſa ductrice, dicens: veſtem fuiſſe Picilin, id eſt ſegmentatam, liſtatam dicunt vulgò variorum colorum. Sed ſequamur quo Manio filio Aruiragi ſucceſſerit Coëlus, cui filius fuit vnicus nomine Lucius. Hic ſanè vir bonus, & laudabilis erga populos fuit, viros doctos ſumma proſequebatur beneuolentia, & honoribus, virtutis cultor ſemper fuit, de quo Gildas multa tradit multis in locis. Exitum quoque ſuum præferre volens, principio, epiſtolas ſuas Eleutherio Papæ direxit petens, vt ab eo, chriſtianitatem acciperet. Serenauerunt enim eius mentem ſanctorũ miracula. Pontifex igitur Faganum, & Doëvanum doctores ad illum miſit, qui incarnationem Dei, & myſteria fidei docere:

Marius.

Bunduica.

Chriſtiana religio à Britannis ſuſcepta.

re: ſic Lucium baptizarunt, & omnes gentes Britanniæ, & diuerſis cætibus ordinatorum inſulam repleuere Dijs gentilium expulſis, & ſuperſtitionibus multis: fuerant enim in Britannia octo & viginti Flamines, nec non & tres Archiflamines, quorum poteſtati cæteri iudices morum, atque phanatici ſubmittebantur. Hos etiam ex precepto Apoſtolico idololatriæ eripuerũt, & vbi erant Flamines, Epiſcopos, vbi autem Archiflamines, Archiepiſcopos poſuerunt, mira ſanctitate & incredibili deuotione. Sedes autem Archiflaminum (quę fuit antiquiſſima religio) in tribus nobilioribus ciuitatibus fuerant, Lundonijs videlicet atque Eboraci, & in vrbe legionum, quam ſuper Oſcam fluuiũ in Glamorgantia veteres muri, & ædificia ſitam fuiſſe teſtantur. His igitur tribus Metra politanis euacuata ſuperſtitione 28. Epiſcopi ſubduntur. Diuiſis quoque parochijs ſubiacuit Metrapolitano Eboracenſi, Deira & Albania, quas magnũ flumen Humber à Loëgria ſecernit. Londonienſi vero Metrapolitano ſubmiſſa eſt Loëgria & Cornubia. Has duas prouincias ſeiungit Sabrina, à Cambria id eſt Wallia, quæ vrbi legionum ſubiacuit. Poſtea Romam Antiſtites redierunt, & cuncta quæ fecerant à pontifice confirmari impetrarunt. Confirmatione facta cum pluribus alijs redierunt in Britaniam, quorum doctrina Britonum fides in Chriſto breui corroborata fuit: eorum nomina & actus in libro reperiuntur, quem alter Gildas de victoria Aurelij Ambroſij inſcripſit.

LIBER QVINTVS.

HIs peractis Lucius vitam finiuit in vrbe Claudioceſtriæ ſepultus, anno ab incarnatione Domini, 158. caruerat ipſe ſobole. Oritur ſeditio inter Britones de ſucceſſuro in regnum, & Romana poteſtas infirmata eſt. Senatus itaque Romanus ſenatorem elegit Severum, duáſque illi legiones dedit, vt Romanæ ditioni

ditioni reſtitueret Britanniam. Hic igitur conſerto prę-lio, partem ſubiugauit, & partem inuincibilem infeſtabat aſſiduè, vt eam trans Deiram & Albaniam fugaret. At illa duce Fulgenio omni niſu reſiſtebat, & ſæpius ſtragem maximam Romanis inferebat: quare imperator inſtituit fieri vallum inter Deiram & Albaniam, vt impetum eius propius accedere prohiberet. Sic communicato ſumptu illud à mari vſque ad mare fecerunt. At Fulgenius tranſfretauit in Scythiam, vt Pictorum auxilio dignitati reſtitueretur, vnde magna claſſe rediјt in Britanniam atque Eboracum obſedit, quod cum per alias nationes diuulgatum eſſet, maxima pars Britonum Seuerum deſeruit, & tranſit ad Fulgenium. Seuerus, conuocatis Romanis & fautoribus obſidionẽ petiuit; vbi vulnere graui affectus Fulgenius moritur, & in acri certamine interficitur Seuerus, & ſepultus tandem eſt in vrbe Eboraci, quam obtinuit: reliquit autem duos filios, Baſſianum & Getam. Geta autem Romana matre genitus, Baſſianus autem Britannica generatus erat. Romani igitur Getam eligunt in regem, Britanni autem Baſſianum, committitur pugna, interficitur Geta; Baſſianus regno potitus eſt. Eo tempore erat quidam iuuenis in Britannia, nomine Carauſius, ex plebe, ſtrenuus tamen: Hic iuit Romam, petit à ſenatu, vt partem maritimam tutetur nauigijs ab incurſionibus barbarorum: Annuit ſenatus, venit cum ſigillatis chartis in Britanniam, ſtatim parato exercitu, non ſolùm circuit Britannorum loca, ſed populos inſulares, vaſtabat omnia, vrbes ſubuertit, incolis omnia eripiendo: omnes ad illum confluebant, ita vt breui maximum haberet exercitum. Tumens ergo proponit Britonibus, ſi ipſum eligant regem, ille Romanis interfectis Britanniam liberaret; quod factum eſt; Dimicat cum Baſſiano, & eum interfecit, & regnum obtinuit. Prodiderunt enim Baſſianum Picti, qui in conflictu rebellarunt. Quod cum Romani audiſſent, miſerunt Alectum cum tribus legionibus, vt Tyrannum interficeret, & Romanis regnum vindicaret, à quo

Murus Seueri.

quo facto interficitur Carauſius, & in eius ſequaces ſæuitum eſt. Vnde irati Britones in regem erexerunt Aſclepiodotum ducem Cornubiæ, & Alectum perſequuti ſunt. Erat ipſe tunc Londonijs, & dijs patrijs ſacrificabat, viſis hoſtibus armatur, & ſtrenuè pugnat, interficitur tamen Alectus. Liuius Gallus autem Alecti collega reſiduos Romanos conuocauit in vrbem fortificatúrque ibi, obſidetur ab Aſclepiodoto qui conuocat omnes Britannos vt obſeſſos interficerent. Venerunt igitur Demeti, Venedoti, Deiri, & Albani muris dirutis ingrediuntur, cæduntur Romani crudeliter, copiæ Gallo ſuadent, vt deditionem faceret Aſclepiodoto, vt viui abirent, omnes enim interfecti, præter vnam ſolam legionem: tunc venerunt Venedoti, & omnes Romanam gentem inuadunt, & omnes interficiuntur vna die, ſuper torrentem in vrbe, qui poſtea de nomine ducis Britannicè Nautgallim, Saxonicè vero Galabrec dictus fuit, triumphauit Aſclepiodotus de Romanis ſub iugo miſſis & cæſis, & clamante populo, vt diadema caperet, rex creatur, & per decem annos iuſtiſſimus fuit. Interea oritur Diocletiani imperatoris Auguſti ingens illa Chriſtianorũ perſecutio, ita vt quaſi deleta fuerit Chriſtianitas in regno Britannorum, quæ à Lucio rege ſemper manſerat immaculata. Superuenerat Maximianus Herculius, princeps militiæ prædicti imperatoris, cuius imperio ſubuerſæ ſunt Eccleſiæ. Volebat enim nomen Dei delere, & omnes quæcunque ſacræ ſcripturæ poterant inueniri, in medijs foris exuſtæ ſunt. In tanta autem perſecutione, inſurrexit Coëlus dux Caerc olim, id eſt Colceſtriæ in Aſclepiodotum, qui eum interfecit, & regni diademate potitus, Romani gauiſi ſunt tanto hoſte interfecto, & legauerunt Conſtantium ſenatorem, qui illis Hiſpaniam ſubdiderat, virum ſapientem & audacem; & qui præ cæteris rempublicam augere laborauerat. Porro rex Britannorum Coëlus, cum aduentum eius comperiſſet, timuit illi prælia ingerere ob famam illius: vt igitur venit Conſtantius, direxit illi legatos

Perſecutio Ch. in Britannia.

Coëlus,

Coëlus,petens pacem, & ſubiectionem promittens, eo pacto,vt regnum Britanniæ poſſideret,& daret ſolitum tributum Romanis: acquieuit Conſtantius, & acceptis obſidibus pacem confirmarunt mutuò, ſed infra menſem emoritur Coëlus, quo defuncto inſigniuit ſe diademate Conſtantius, duxítque filiam Coëli, cui nomen erat Helena, pulchritudinis inauditæ, nec vſpiam reperiebatur altera,quæ in muſicis inſtrumentis, ſiue liberalibus artibus doctior illa cenſeretur, nam in vtraque lingua excellebat, vnde extant adhuc carmina quædam Greca, quæ illius fuiſſe perhibentur. Caruerat pater alia ſobole, quæ ſolio regni potiretur, quare eam ita docere laborauerat, vt faciliùs regnum tractaret poſt eius obitum. Conſtantius ex ea genuit filium Conſtantinum, ſed poſt vndecem annos Conſtantius emoritur apud Eboracum, ſucceſſit Conſtantinus filius, qui quamuis puer eſſet, cæpit tamen feritatem corporis ſui leoninam éxercere, iuſtitiam ſummam inter populos tenere, omnia bene agere: erat facie ſimilis irato, vir magnis ſupercilijs, procerus & pinguis, ſic etiam numiſmata oſtendunt.

Ea tempeſtate erat quidam Tyrannus Romæ Maxentius, qui nobiles ſenatores ſpoliabat, occidebat, cuius Tyrannide perterriti multi veniebant in Britanniam ad Conſtantinum, & ab ipſo honorificè excipiebantur; incitarunt Conſtantinum contra Tyrannum, vnde Conſtantinus magno exercitu venit Romam, eam ſubiugauit, & Monarchiam quaſi totius mundi obtinuit illic: conduxerat ſecum tres auunculos Helenæ, Leolinum videlicet & Trahernum, nec non & Marium, ipſóſque in ſenatorum ordinem promouit. Interea inſurrexit Octauius dux Genuiſſeorum in proconſules Romanæ dignitatis, quibus regimen regni Britanniæ fuerat demandatum, & Solio regni ipſis interfectis potitus eſt; Conſtantinus Trahernum direxit auunculum Helenæ, cum tribus legionibus, vt inſulam populo Romano reſti-

 tueret,

tueret, appulſus itaque Trahernus in littore Britanniæ iuxta vrbem quæ Britannicè dicitur Caerperis, in quam impetum fecit eámque infra duos dies cæpit: eo audito Octauius magno quàm potuit exercitu contrauenit: non procul à Guintonia congrediuntur: profligatus autem Trahernus nauibus ſuis retrogradus in Albaniam profectus eſt, Octauius inſequitur, in prouincia autem quæ Weſtmarlandia vocata eſt, præliatur, ſed fugatur Octauius, Trahernus inſequitur, nec vnquam deſiſtit donec regnum eriperet. Octauius triſtis Norvegiam petiuit, vt auxilium à rege Gumberto acquireret, cum interea edicto familiaribus ſuis mandaſſet, vt (ſi poſſent) Trahernum interficerent. Comes ergo oppidij municipij obſequens, dum Trahernus ex vrbe Londoniarum quadam die recederet, delituit cum centum militibus in quadam conualle nemoris, qua ille tranſiturus erat, inopinum obtruncat. Octauius audiens in Britanniam reuerſus, Romanos diſſipauit, regno potitus eſt, & fœliciter regnauit vſque ad Gratianum Auguſtum. Huic cum ſola filia relicta eſſet: alij vt pacem haberent cum Romanis, iubent eam vxorem dari alicui ſenatorum Romæ; alij erigi in ſolium regni Conanum Meriadocum Octauij nepotem voluerunt.

Maeſmaria tunc dicebatur 5. pag. 30.

[*Hic Conanus Meriadocus Octauij nepos, fuit Venedotiæ regulus, & non Cornubiæ, vt nonnulli minùs verè ſcribunt, quibus non eſt habenda fides. Nam Caradocus hoc tempore fuit regulus Cornubiæ, & poſt illum Dionotus, vt ex hac hiſtoria patet. Regio etiam Meriadocia, quæ ab illo nomen ſortita eſt, quod in hunc vſque diem retinet, illud idem manifeſtè probat.*]

Venit interea Caradocus Dux Cornubiæ conſiliúmque dedit, vt maximum ſenatorem inuitarent,

rent, filiámque ei cum regno donarent, & ſic perpetua pace fruerentur, erat autem patre Britannus, quoniam Leolinus auunculus Conſtantini, de quo ſupra diximus, eum genuerat: matre vero & natione Romanus, vtraque parte regalis vir, pacem ſic putabant reddi Britannis. Cum ſic conſuluiſſet Dux Cornubiæ, indignatus eſt Conanus nepos regis, qui regnum affectabat, qui curiam totam propter talia turbauit. At Caradocus incæptis ſuis deſiſtere nolens, miſit Mauricium filium ſuum Romam, vt ea Maximo indicaret. Erat ipſe Mauricius pulchræ ſtaturæ, magnæque probitatis & audaciæ, ſingularíque certamine clarus: ita vt Romæ maximo in honore haberetur. Erat autem tunc maxima inquietudo inter ipſum Maximum & duos imperatores Gratianum, & fratrem eius Valentinianum, propterea quòd paſſus fuerat repulſam de tertia parte imperij, quam petebat. Vt igitur Mauricius vidit Maximum ab imperatoribus oppreſſum, tunc ait. O Maxime quid times, veni mecum in Britan- »
niam & diadema regni poſſidebis. Octauius enim »
ſenio grauis, ſolam habet filiam, non quærit aliud »
niſi vt generum haberet ſe dignum. Heroes Britan- »
niæ me ad te miſerunt, vt ſtatim venias, & ſic Gra- »
tianum & Valentinianum caſtigabis, auri copia & ar- »
genti plurima, milites bellicociſſimi non deerunt, Ro- »
mam poſtea redibis, & ſubiugabis pulſis imperato- »
ribus, ſic egit cognatus tuus Conſtantinus, pluresque »
reges qui imperium aſcenderunt. Maximus autem Britanniam petit, & in itinere Francorum vrbes capit, auro ſpoliat, Oceanum ingreſſus in portum Hammonis ſecundis velis applicuit. Rex ſtupidus timens hoſtilem exercitum: Conanum nepotem vocat, & mandat facto ſubito exercitu obuiare. Quo facto Mauricius videns tantam Britonum multitudinem, ait, non venimus vt Britanniam prælio ſubiugaremus, pax roganda eſt & licentia hoſpitandi, donec animum regis ſciamus, dicamúſque nos ab imperatoribus ipſis miſſos, & mandata Octauio de-

 ferre:

ferre: eo audito duodecem canos proceres capit ſecum cum ramis oliuæ in manibus, venit Conano obuiam, videres ſapientiores Britonum honorificè eis aſſurgere, & dare viam, mox illi in preſentia Conani Meriadoci ſtantes, ſalutarunt eum imperatorum nomine & ſenatus, & Maximum dixerunt miſſum ad regem Octauium, vt mandata Gratiani, & Valentiniani eidem diceret: tunc Conanus, quid tanta multitudo ſequitur? non hæc facies legatorum, ſed hoſtium: tunc Mauricius ait non decebat tantum virum inglorium incedere ſine commilitonibus, præſertim ob potentiam Romanam, & actus auorum ſuorum: nemini hîc nocuimus, propria pecunia emimus neceſſaria. Cum autem pacem ferrent vel bellum, Conanus ambigeret, Dux Cornubiæ acceſſit Caradocus diſſuadens bellum Maximo inferre, quoniam amicus veniſſet, quapropter Caradocus Maximum ſecum Londonias, aſſumpto etiam Mauricio ad regem adduxit, & rem ex ordine aperuit, ſemotis omnibus alijs dicens:
" Iuſſiſti proceres regni conſulere de regno, & de fi-
" lia tua in ſenio tuo, vt pax eſſet in regno, huic ne-
" minem potes præponere, ex ſanguine noſtro eſt,
" & ſanguine eſt Romanorum imperatorum, nepos
" Coëli noſtri regis, cuius filiam Helenam nequiui-
" mus abnegare hæreditario iure regnum iſtud poſſi-
" dere; Quibus perſuaſus rex dedit filiam cum aſſignatione imperij. Conanus autem iratus in Albaniam ſeceſſit, exercitum parans contra Caradocum ducem Cornubiæ, Humbri fluminis vicina omnia depopulatur. Maximus cum id audijſſet, facto exercitu obuiat, ſuperátque: tamen iterum Conanus copias refecit, ſic ſæpe alter ab altero victi, donec proceres pacem tractarint. Poſtea ob multitudinem auri ſuperbiens Maximus parata claſſe quinquénio poſt vult Gallias ſuperare, cùm parum Britannia ei videretur. Deinde cùm transfretaſſet primò contra Armoricum regnum, quod nunc minor Britannia dicitur, bellum

mouet

mouet ibíque populum francorum debellare cæpit. Franci autem duce Imbaldo obuiant Maximo, ſed fugantur franci, quoniam Imbaldus interficitur, & quindecim millia pugnatorum, qui ex omni regno illuc conuenerant: Exultat Maximus, ſperans leuiter patriam ſubiugare, conuocánſque Conanum extra acies ait ridens; En iam Galliarum cepimus ſpem, ad vlteriora feſtinemus, antequam armentur vniuerſi Galliarum populi, quia regnum iſtud capiemus, nec pigeat tibi regnum Britannicum mihi ceſſiſſe, quoniã tibi hoc regnum erit, quod expulſis indigenis Britonibus noſtris expleamus. Conanus gratias egit, exinde conuocatis copijs Rhodanum petunt, & eodem die ipſam vrbem capiunt, fugiebant enim Galli, audita crudelitate Maximi, fugiunt mulieres cum infantibus, vix enim mulieribus parcebant, ſed non infantibus nec ſenibus. Fugatis itaq; omnimodis Gallis, Britonibus militibus regionem impleuit Maximus. Nulla ſpes erat alijs longinquioribus principibus, niſi tributum ſoluere vellent, vel regnum dedere & non expectare hoſtem. Maximus cognoſcens ſe terrori iam eſſe, maiorem pręſumit audaciam, ac exercitum profuſis donis deuincit, hortatur eſſe pręſtantes, vnde tantam armatorum collegit multitudinem quantam ad ſuperandam totam Galliam ſibi videretur ſufficere, diſtulit tamen ſæuitiam ſuam pauliſper vlteriùs infligere, donec regnum quod ceperat impleſſet Britannicis militibus: fecit enim edictum vt centum millia pugnatorum plebeorum in Britannia inſula colligerentur, qui facto nauiũ magno apparatu ad eum properè venirent. Præterea triginta millia militum mandauit fieri, qui tuerentur populos Britanniarum, illic vigilanter manſuri, eos igitur per vniuerſas Armorici regni nationes ſtatuit, fecítque alteram Britanniam, & eam Conano Meriadoco affectione quadam donauit: Ipſe magno & terribili exercitu vlteriorem Galliam adiuit, & grauiſſimis prælijs, & crudelitate inaudita eam ſubiugauit, nec non & totam Germaniam, erat enim terror gentibus

 bus

bus cunctis eo terrore Barbarico ſemper vbíque vincens, fulminare videbatur : in tanta autem victoria thronum imperij ſui apud Treueros ſtatuens, contra Italiam moliebatur, ita debacchatus eſt in duos imperatores, Gratianum & Valentinianum, quòd vno interempto, alterum ex vrbe Roma fugauerit. Interea inquietabant, Conanum, & Armoricos Britones Galli, & Aquitani, crebríſque irruptionibus infeſtabant, quibus ipſe reſiſtens, & mutuam cladem reddens, patriam viriliter defendebat. Cùm autem victor fuiſſet, voluit militibus ſuis coniuges dare, quaſi more Alexandri magni, vt tradit Arrianus hiſtoricus græcus, vt ex ipſis forent hæredes, qui regionem illam perpetuò poſſiderent, & vt non Gallorum haberent affinitatem, vel commiſtionem, ex Britannia abduci mandauit mulieres, & ad Dionotum ducem Cornubiæ ſcribit, qui fratri ſuo Carodoco in regnum ſucceſſerat, vt curam huius rei ſuſciperet, qui & ipſe habebat filiam forma præſtantiſſimam, quam adoptauerat mirè Conanus. Dionotus audito nuntio collegit per diuerſas prouincias vndecim millia filiarum nobilium, ex infima autem gente ſexaginta millia, & omnes in vrbem Londoniæ conuenire præcepit. Præparata autem claſſe quamuis publica acerbitate indolerent filias & ſorores præbere longiùs, & tali modo, tanto tumultu, tamen paratas naues ingrediuntur mulieres, & per Thameſis flumen maria petunt, & cùm velo verſus Armoricos diuertiſſent, veniunt venti contrarij, & in breui tota ſocietas tam præſtantium puellarum diſſipata eſt, magna parte nauium ſubmerſæ ſunt, ſed in morte beatas ſe dicere potuerunt, quoniam quæ euaſerunt, veniunt ad Barbaras inſulas, & ab illis vel trucidatæ vel mancipatæ: inciderant, ſiquidem in nefandum exercitum Guanij, & Melgæ, qui iuſſu Gratiani nationes maritimorum Germaniæ dira clade opprimebant. Erat enim Guanius rex Hunnorum, Melga verò Pictorum, ipſos ſibi aſciuerat Gratianus, miſerátque
in

in Germaniam, vt eos qui Maximo fauerent, inquietarent. Per maritima igitur ſæuientes obuiarunt prædictis puellis in partes illas appulſis. Inſpicientes autem earum pulchritudinem laſciuire cum eis voluerunt: cùm negaſſent puellæ, irruerunt Ambrones in eas, maximámque partem ſine pietate trucidarunt. Tunc nefandi Pictonum, & Hunnorum duces, Guanius & Melga, cùm accepiſſent inſulam Britanniæ omni armato milite vacuatam, in illam accelerant, aſſociatíſque lateralibus inſulis, in Albaniam applicant, regnum inerme inuadunt, (quoniam Maximus omnes qui arma ferre poſſent abduxerat) diripiunt omnia, quod audiens Maximus Gratianum municipem cum duabus legionibus auxilio miſit: à quo reges in Hiberniam profligantur. Interea interfectus fuit Maximus in Aquileia ab amicis Gratiani, & Britones quosſecum duxerat interfecti & diſſipati, qui euadere poterant venerunt ad conciues ſuos in Armoricam, quæ iam altera Britannia vocabatur.

LIBER SEXTVS.

GRatianus municeps audita nece Maximi regnum ſubiugauit Britanniæ, ſed ob crudelitatem eius, facta manu Colonorum interficitur. Guanius autem & Melga audientes, in Britanniam redeunt, Scotos ducentes ſecum & Noruegienſes, & Dacos: omnia ferro & flamma lacerant, ſtatim legati Romam mittuntur magnis lachrimis poſtulantes ſubſidium, & ſubiectionem perpetuam vouentes Romano imperio: quo facto liberati ſunt, & murus erigitur inter Albaniam, & Dieram à mari ad mare, ad arcendos Barbaros. Et cùm iam omnes conueniſſent, eligitur Guitolinus Londinenſis Archipræſul, vt multitudinem alloqueretur Britonum ad collectorem de muro ſtruendo ſtatuendum, quod Romani volunt potius amittere vectigal, quàm aſſiduè tanto itinere fatigari. Struite igitur turres, & ſic fit, ſed fama vulgata, quòd Romani non ampliùs ſunt auxiliaturi, prædicti reges Guanius & Melga inſulam inuadunt, & murum capeſſunt, vncinatis telis * turbam in terram trahunt: hócque ob amentiam Maximi, qui Britanniam vacuauit viris, qui toti mundo erant terrori, muri capiuntur, fugantur ciues. Statim Romam mittunt ad Agitium Romanæ poteſtatis virum epiſtolas, Agitio ter conſuli genitus Britonum, & poſt pauca adijciunt querentes. Nos mare ad barbaros, Barbari ad mare repellunt, aut igitur mergimur aut iugulamur, nullum auxilium habentes, triſtes redeunt, atque conciuibus repulſam ſuam denuntiant. Inito itaque conſilio, transfretauit Guitolinus Londinenſis archiepiſcopus in minorem Britanniam, quæ tunc Armorica ſiue Letauia

** Ideſt, ceſpitem.*

tauia dicebatur, vt auxilium à confratribus ſuis poſtularet. Regnabat tunc in illa Aldroënus, quartus à Conano, cui Maximus regnum illud donarat, (vt diximus ſupra). Ei proponit Guitolinus regnum Britanniæ ob affinitatem, & miſericordiam petit, vt in eorum auxilium venire non dedignetur? Ille negat videns inſtabile diadema illius. Sed Conſtantinum fratrem ſuum miſit Aldroneus, & duo millia militum, vt eum regem conſtituant, & deo auxiliante liberet eam. Plures inquit non trado, quia Galli me quotidie infeſtant. Miſſus Conſtantinus, vincit, & erigitur in regnum, Dorobierniæ erigitur ciuitas, nunc Cantuaria dicitur in partibus Cantiæ. Saxones autem adorabant deos, præſertim Mercurium, quem lingua ſua *Woden* appellabant, cui ſeptimanæ quartam feriam dicarunt, quam ex nomine eius *Wodenſday* vocabant. Poſt illum ſummo in honore habebant potentiſſimam Deam, *Fream* nomine, cui ſextam feriam conſecrarunt, eam vocantes *Freiday*. Saxones autem non ſunt populi Britanniæ magis Septentrionales, ſed Germaniæ verſus tamen Britanniam, vbi inſula Thanet. Ciuitas eſt etiam in Britannia Caercaradauc, quæ nunc dicitur Salesburia. Ambrones autem, Saxones, & Angli idem, ſed reſpectiue. Beduero Pincerna regis Arthuri, circa annum Domini 528. cui Arthurus rex Britanniæ donauit Neuſtriam, quæ nunc Normania dicitur, à quo filius, à quo Beduara familia Venetorum, cui Romæ tecta domorum aurea erant. Hæc autem & multa alia, deſcribit idem Gaufridus Monumotenſis, hiſtoricus egregius, & Cardinalis. Multa & Gildas Poëta inſignis. Sed ego Ponticus Virunnius excepi, quæ ad rem Romanam attinerent plurimùm, ex quibus etiam videri poteſt nullam in toto orbe magis vexatam prouinciam armis, quàm Britannia fuerit, vſque ad nouiſſima tempora. Præterij monſtra Gigantum, & inſulas mirandas, vbi aquilæ vaticinia dabant humana voce loquentes.

Erant

Erant enim ſpiritus mali, & de Merlino multa miranda, qui incubo fuit generatus, ne tædium afferret. In ſubſequentibus autem alias hiſtorias connectam, (de quibus diximus in Proëmio iſtius Hiſtoriæ) in compendio redactas.

FINIS.

ITINERARIVM CAMBRIÆ:

SEV LABORIOSÆ BALDVINI Cantuar. Archiepiſcopi per Walliam legationis, accurata deſcriptio,

Auctore Sil. GIRALDO *Cambrenſe.*

Cum Annotationibus DAVIDIS POVELI ſacræ Theologiæ profeſſoris.

LONDINI

Apud Edmundum Bolliſantum, impenſis Henrici Denhami, & Radulphi *Nuberij.*

1585

ILLVSTRI VIRO OMNI tàm virtutis quàm doctrinæ laude clariſſimo, PHILIPPO SIDNAEO, auratæ militiæ equiti, DAVID POVELVS S.D.

TRia ſunt omnino (ornatiſſime vir) quæ hominem perficiunt, eúmque verè nobilem atque celebrem reddunt: Quorum primũ in antiquorum rebus geſtis cognoſcendis; Secundum in præſentibus ad communem omnium vtilitatem referendis; Tertium in eorum qui venturi ſunt commodis procurandis, poſitũ eſt. Quid enim viro nobili magis conuenit, quàm præteritas antiqui temporis memorias animo evoluere; egregia clariſſimorum virorum facinora mente recolere; Rerum publicarum formas, initia, progreſſus & ſtatus ante oculos ponere; euentorum cauſas & effectus notare; illuſtres hiſtorias conſeruare & è tenebris in lucem educere, & ea quæ cum virtute coniuncta reperiantur, ex illis elicere, atque ad vitam rectè componendam referre? Quid porro viri boni officio magis accommodum, quàm ſe totum reipublicæ commodis (propriæ vtilitatis emolumentis poſthabitis) deuouere; vniuerſam ſuam induſtriam, curas & cogitationes in bono publico promouendo collocare; in eóque ſolo mentem occupatam habere, quo adepto animus acqui-

acquieſcit nil amplius deſiderans? Quid denique veræ nobilitati magis proprium quàm de futuris bene mereri, poſteritati prouidere, iiſque qui nondum nati ſunt benefacere? Hinc etenim æterni nominis gloria prouenit, Hinc perennis famæ celebritas oritur, Hinc laudabilis memoriæ apud poſteros naſcitur recordatio. His virtutum ornamentis qui præditi ſunt, non ſolùm, viri boni, ſed etiam verè nobiles cenſendi ſunt: digni ſanè qui à principibus in conſilio adhibeantur, rebus gerendis præficiantur, & ſummis honorum titulis afficiantur. Hæc omnia tibi & domeſtica & hæreditaria exempla ſunt (ornatiſſ. Philippe Sidnæe) *quæ in nobiliſſimo tuo patre, tanquam in ſpeculo quodam tibi ad imitandũ propoſita reſident: Quo nemo antiquis priſci temporis hiſtoriis recenſendis promptior, nemo in notandis & cognoſcendis rerũpublicarum formis peritior, nemo in reſtituendis clariſſimorum virorũ trophæis renouandiſq; eorum memoriis diligentior exiſtit. In publicæ autem vtilitatis procuratione, cum priuatæ diſpendio, non vereor illum cum continentiſſimis multorum ſeculorum magiſtratibus conferre. Nam vt omittam quæ in rebus bellicis ſumma ſua cum laude publicáque vtilitate geſſit, longiore oratione digna, in triginta annorum (quibus Cambriæ aut Hiberniæ præfuit) regimine, ne vnius quidem pedis latitudinem terrenæ poſſeſſionis, in illis regionibus, vel à principe ſibi dari procurauit, vel ab incolis accepit aut concupiuit. Et tamen in illis locis, non ſolùm ordinarium ſibi deſignatum ſtipendium ſed & proprios*

prios etiam patrimonij ſui redditus, ad Reipub. vtilitatem & ſui Principis honorem laudabiliter impendit. Ita enim ſemper publico commodo addictus erat, vt ſuam interim priuatam negligeret vtilitatem. Quantam verò eorum qui ſequenti ætate futuri ſunt, curam habuerit, Caſtella quæ refecit, xenodochia quæ reparauit, viæ publicæ quas emendauit, ruinoſæ domus quas reædificauit, & hiſtoriæ magnis eius ſumptibus comparatæ, partim iam æditæ, partim breui etiam ædendæ, apud poſteros teſtificabuntur. Idem etiam probat hoc Giraldi Itinerarium, cuius exemplar peruetuſtum ab eo mihi ad publicãdum cõmiſſum eſt. Quod cum duobus alijs exemplaribus contuli, quorũ vnum à Clariſſimo viro D. Gul. Cecilio Barone Burghlenſi, Summo Angliæ Theſaurario, magno rei literariæ patrono, & huius Reipub. conſiliario ſapientiſſimo vigilantiſſimòque, alterum à Gulielmo Awbrey L. Doctore Curiæque Audientiæ Cantuar. Iudice integerrimo accepi: quorum omnium facta collatione hanc æditionem paraui. Quam meis quibuſdam Annotationibus, tam ad pleniorem Hiſtoriæ intelligentiam, quàm ad fabuloſæ relationis obſeruationem illuſtratam, ſub tuo nomine in publicum exire volui: tùm vt antiquæ nobilitatis & magnæ literaturæ ſcriptor peruetuſtus, nobilem etiam & literatum patronum ac defenſorem haberet: tùm etiam vt hoc μνημοσύνῳ te ad paternam imitationẽ incitarem. Macte ergo virtute (Ornatiſſ. Philippe) & in antiquis auctoribus euoluendis & conſeruandis, communique Reipub. bono

Sidnei Elogiū.

procurando, & poſteritati conſulendo paternis veſtigijs inſiſte: Sidnæam familiam, antiquitate, & rebus geſtis claram & illuſtrem cumulatiùs orna, & ex celebri celeberrimam redde. Deus optimus Max. timorem ſuum ſanctum, qui veram ſapientiam parit, tibi largiatur. Ruabonæ tertio Calend. Iulij.

1585.

Vita

Vita Giraldi Cambrenſis ex eius *ſcriptis, Lelando & Baleo* collecta.

SIlueſter Giraldus illuſtri genere in Cambria natus (vnde Cambrenſis appellatus eſt) nobiliſſimi illius Giraldi de winſor, qui primus Penbrochiæ caſtrum conſtruxit, & Neſtæ filiæ Reſi filij Theodori, Demetiæ Principis, nepos extitit. Qui in bonis literis liberaliter educatus, dum adhuc adoleſcens eſſet, ſtatura procerus, facie & forma nitidus, ac doctrina præclarus fuit, cuius cauſa totam fere Europam peragrauit, & poſt ingentes in ea re labores Pariſium perueniens, artium ſcholas in Anglorum collegio rexit, per triennium quoque auditor Theologorum effectus omnem fere ſcripturam poſtea expoſuit, & omnium literarum gloria celebris factus, cæpit eius nomen vbique in honore haberi, vnde ab Henrico ſecundo rege accerſitus, in Curiam venit, & regi à ſecretis conſtitutus eſt: Deinde Ioanni eius filio Tutor aſſignatus cum illo in Hiberniam miſſus eſt, vbi antiquas eius regionis Hiſtorias diligentiſſimè colligens eas ſcriptis mandauit. Poſtea Meneuenſis & Brechonenſis Archdiaconus factus, Baldvino Cantuariorum Archipræſuli comes adiunctus vniuerſam Cambriam peragrauit, & cum eo in Syriam profectus eſt. Tum domum reuerſus magnam reliquæ ſuæ vitæ partem in litibus cum Huberto Cantuarienſi Archiepiſcopo pro Metropolitano Meneuenſis eccleſiæ iure conſumpſit: vnde in Romanorum Pontificum Decretis, eius nomen celebre habetur.

Hic tametſi Angliæ Regibus ſemper charus extiterit, & plures legationes pro illis obierit, multos tamen in Curia ex primi nominis nobilibus aduerſarios habuit: de quibus in Præfatione libri ſui de Principis in-

« ſtructione ita ſcribit. Ad Curiam igitur à ſtudio, pec-
« catis exigentibus, à rege vocatus, (cui nihil minus
« menti quàm mentiri, nihil deſiderio magis quàm de-
« cipere, quàm differre, quàm ſequentium animos & ob-
« ſequentium dilationibus cruciare) circa eundem, eiuſ-
« démque defuncti filium atque hæredem, & vtinam non
« vitioſum; irreparabili damno duo fere luſtra conſu-
« mens, nihil ab illis præter inanes vexationes, & vacua
« veris promiſſa ſuſcepi. Si quid enim gratiæ morum
« grauitas, ſi quid literæ, ſi quid induſtria conferre po-
« tuit; totum id ſuſpectum, totum infeſtum, totum exo-
« ſum Walliæ nomen ademit. Tres enim naturæ partes
« quamquam ab Anglis & Normannis linea contraxe-
« rim originali, totámque præterea conuictus (à quo &
« mores formantur) vim, partem, & proprietatem, lon-
« gam quoque commorandi conſuetudinem, quæ & al-
« teram ſibi naturam comparare ſolet: ex quarta tamen
« parentalis propagationis columna, & poſt tertiam pri-
« ma tanquam genialis quadrigæ rota à Troiana nobili-
« tate contracta, totum infici, & modico quaſi fermento
« maſſam corrumpi, ſempérque in elationem extolli
« gens inimica coniectat. Vnde & quoniam inter Ang-
« los (vt diximus) noſtra tam morum inſtitutio fuerat
« quàm conuerſatio: in Cambria verò natio reperta eſt
« & cognatio: Compactum eſt ex his & confectum, vt
« vterque populus me ſibi tanquam alienum reputans &
« non ſuum, ſemper oculo reſpexerit nouercali. Alter ob
« hoc ſuſpectum habens, & alter exoſum. Acceſſit & a-
« liud inter incommoda, quòd ſi quid à nobis egregiè
« dictum vel geſtum fuerit, ſtatim quoad licuit, aut il-
« lud inuidia ſuppreſſit aut malitia peruertendo cor-
« rupit, in huiuſmodi plerumque verba prorumpens:
« A Cambria potéſtne aliquid boni eſſe? ſin autem (hu-
« manis vt mos eſt exceſſibus) aut pes à linea quandò-
« que titubare, aut à litera vel ſillaba cadere lingua vide-
« batur, in medijs quoque & indifferentibus, nec laude
« dignis nec vituperio, ſtatim hoſtilis irriſio, cum excla-
« matione Cambriæ vitium exprobrauit, tanquam pa-

triæ

triæ cognata fuerit enormitas & innata. Mihi verò „
viſum eſt, & indubitata veritate compertum, quòd „
ſicut nonnullos regio compoſita malos educat & in- „
compoſitos, ſic aliquem interdum regio barbara bo- „
num producere poſſit & eruditum: Quia non tàm lo- „
cus perſonam quàm perſona laudabilis locum illuſtrat. „
Hæc ille. Ex quibus manifeſtè apparet inuidiam virtutis comitem eſſe, principíſque fauorem inſtabilem atque incertum plurimos decipere. Quidam monachus Ciſtercienſis Gulielmus Wibertus nomine, Giraldum proditionis accuſabat: Sed eius periculum (deo donante) vir eruditus ac pius euaſit. Claruit tempore H.2.R.1. & Io. vixítque vltra ſeptuageſimum vitæ annum & in Meneuenſi eccleſia tandem ſepultus iacet. Domicilium habuit in Brechinia vt ipſe teſtatur Itin. li.1. cap.3.

ADMONITIO
ad lectorem.

HOc te vnum (humaniſſime lector) admonitum eſſe velim: in hoc authore ædendo mihi aliquando conſultum fuiſſe, fabulas omnes, & abſurda miracula, ad ſacrificorum auaritiam conficta, penitus reſecare: Verùm cùm amicos hac de re conſuluiſſem, vna voce omnes clamitant, meum illud propoſitum ab antiqua fide longè alienum eſſe, eáque ratione quám plurimos fore, qui authorem à me mutilatum atque diminutum eſſe iure quererentur. Vnde prudentiori eorum conſilio acquieſcens, ſatius eſſe duxi illum integrum cum omnibus ſuis ἀτοποῖς in lucem emittere, quàm fidem violare: præſertìm cùm intelligerem, veritatis aduerſarios his ſuis ridiculoſis & abſurdis fabulis (quas pro vero Chriſti euangelio populo obtrudere conantur) redargui, & ſuis proprijs quaſi telis confici.

IN ITINERARIVM GIRALDI PRÆFATIO PRIMA, AD STEPHANVM CANT. ARCHIEP.

SICVT* varijs rerum motibus & mutationibus tempora mouentur: ſic diuerſis morum curriculis temporalium hominum animi trahuntur. Satyricus clamat

Mille hominum ſpecies & mentis diſcolor vſus „
Velle ſuum cuiq; eſt, nec voto viuitur vno. „

Et illud Comicum Quot capita, tot ſententiæ ſuus cuique mos eſt. Vnde & quoniam diſpares mores diſparia ſtudia ſequuntur: Armata militia tyrones exultant, togata verò cauſarum patroni delectantur. Alij cumulandis diuitijs anxiè ſuſpirant, & ſummum bonum opulentiam putant. Hi Galenum approbant. Illi Iuſtinianum amplectuntur. Honorum cupidi Curiam ſequuntur, & rediuiua fame cruciatos grauiter ſauciat nec ſatiat ambitio. Liberalibus artibus nonnulli ſed hodie pauci & parui indulgent: inter quos & logices alumnos admiramur, qui quum aliquantulum prouecti fuerint, tanta ſtudij ſui voluptate trahuntur, vt in illis Dialecticæ gyris atque meandris pleróſque videamus, tanquam ad Syreneos ſcopulos conſeneſcere. Sed inter tot hominum ſpecies, vbi diuini Poëtæ? vbi nobiles morum aſſertores? vbi linguæ

 latinæ

latinæ moderatores ? Quis hodie ſcriptis ſiue poëticis ſeu hiſtoricis literatam adornat eloquentiam ? Quis inquam noſtri temporis vel mores aſtruit, vel inclytè geſta perpetuis literarum vinculis æternitati aſcribit ? Adeò literarum honor in ſummis olim gradibus conſtitutus, quia ſic omnia fato in peius ruere, & retro ſublapſa referri, iam procliuis in ruinam, ad ima deuolui videtur : vt earum addicti ſtudijs non ſolùm hodie non imitabiles, non venerabiles : verumetiam odibiles reperiantur . Fœlices quippe, vt ait Fabius, eſſent artes, ſi de illis ſoli artifices " iudicarent . Naturaliter enim, vt ait Sydonius, " fixum eſt radicatúmque pectoribus humanis, vt " qui ignorant artes, contemnant artifices . Cæterùm vt ad priora reuertamur : Quæ mundo plus contulerunt quæſo, arma Mariana, an carmina Virgiliana ? Sed olim Marij gladios rubigo conſumpſit : qui verò ſcripſit Æneada perpetua Maronis extat gloria . Et tamen quanquam literatis ſub principibus literæ tunc in honore fuiſſent, ab ipſo ſcriptum inuenies . Tantum

Doctrinæ contemptus.

" *Carmina noſtra valent arma inter Martia, quantum*
" *Caonias dicunt aquila veniente columbas*

Ad hæc etiam vtrum fœcundior ac fructuoſior extiterit hæſitas, opera Hieronymi an opulentia Cræſi? Sed vbi hodie Cræſi vel nitet argentum vel rutulat aurum ? vbi Cœnobitæ pauperis orbem & irradiat ſtudium & illuſtrat exemplum . Et tamen cùm tantus fuiſſet Romæ per inuidiam contumelias & verbera paſſus, ac demum trans

mare

mare pulſus Bethlemiticam ſtudio ſuo ſolitudinem elegit. Inter hæc ergo quæ contulimus hoc diſtare poteſt, quòd aurum & arma vitam hanc fulcire videntur, poſt mortem nil valitura. Verùm è diuerſo ſcripta nihil in vita propter inuidiam proſunt, perpetuum à morte ſortita valorem. Sicut igitur teſtamenti, ſic & ſcripti authoritas mortis atramento confirmatur. Iuxta illud Poëtæ.

Paſcitur in viuis liuor, poſt fata quieſcit:
Cùm ſuus ex merito quemq; tuetur honor.

Et illud.

Denique ſi quis adhuc prætendit nubila, liuor
Occidet, & meriti poſt me referentur honores.

Præterea qui facultates qui ſanitates ſuis artificijs vel conferre vel conſeruare nituntur, dum alienis tantum ſcaturiunt verbis, proprijs parùm glorientur inventis. Compoſitores quippe tam ornati ſermonis quo tam varij caſus in tanto iuris corpore tam eleganti ſtilo complectuntur, perpetuis efferendi præconijs extant. Auctores ſiquidem elegantium verborum non auditores tantùm, repertores non recitatores, dixerim laude digniſſimos. Curiam autem & Logicam, tàm in alliciendo quàm in vix deſerendo perſimiles inuenies. Dialecticæ tamen noticiam tanquam aliarum omnium tàm ſcientiarum quàm artium acumen, cum moderamine moræ inculpatæ, certum eſt eſſe perutilem. Curiam verò niſi blandis ſolùm palponibus & ambitioſis, non neceſſariam. Nempe ſi quæſtum facis in Curia, te tanto fortius allicit, & annectit ambitio non miſſura tutum, non Curiam, niſi Curiæ incommoda.

plena

plena: ſin autem labor in damno eſt, adhuc tamen annum apponis & iterum annum anno & in infinitum, vnà cum cenſu tempora perdideris: iacturam temporis quæ irreparabilis eſt & omnium maior incurris. Curiam igitur & aleam quadam videas proprietate conformes. Quoniam vt ait Poëta.

Sic ne perdiderit, non ceſſat perdere luſor.
Dum reuocat cupidas alea blanda manus.

Leui námq; mutatione, haud diſſimiliter dicas.

Sic ne perdiderit, non ceſſat perdere lucis,
Dum reuocat cupidas Curia blanda manus.

Hoc etiam adijciendum puto, quod ſicut Aleæ ſic & Curiæ caſus delectu carens, dignis & indignis æquè reſpondet. Inter tot igitur hominum ſpecies quoniam trahit ſua quemque voluptas: & quoniam varijs vexantur pectora votis: me quidem ſcribendi ſtudium eligere poſteritatis cura coëgit. Et quia momentanea & fluxa eſt præſens hæc vita, iuuat ſaltem in futuro memoria viuere, & perpetuis famæ titulis laudis honore celebrari. Egregiæ námque mentis indicium eſt, ad illud enitendum elaborare, quo ſibi inuidiam in vita, gloriam poſt fata comparauerit. Perpetuum eſt itaque quod auctores quódque Poëtæ principaliter affectant, temporale commodum ſi fortè acceſſerit non recuſantes. Sed quia principibus parum literatis & multum occupatis, Hibernicam Anglorum regi Henrico ſecundo Topographiam: eius denique filio, & vtinam vitiorum non ſuccedaneo Pictauenſium Comiti Richardo Vaticinalem Hiſtoriam: vacuo quondam quoad acceſſorium il-

lud

lud & infructuoſo labore peregi. Tibi vir inclite, STEPHANE CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPE, *quem religio pariter & literatura commendant, laborem noſtrum per horridos Cambriæ fines non illaudabilem, in duabus particulis ſcholaſtico ſtilo tàm digerere quàm deſtinare curaui. Virtus enimuerò quia ſeſe diligit aſpernatúrque contraria: quæcúnque in hoc libello, Coepiſcopi & deceſſoris veſtri penultimi viri venerabilis & Metropolitani antiſtitis, veris laudum titulis adſcripta reperis: te non minori affectu quàm ſi propria fuiſſent credimus amplexurum. Quibus expletis, deo duce vitáque comite libellum tibi de Principis inſtructione promitto: Si, ſopitis interdum tàm orationum inſtantijs quàm occupationum curis, lectioni quandóque vacare potueris, munus acceptum. Hos igitur & alios noſtræ diligentiæ fructus tuæ deguſtandos diſcretioni, ſuis ſingulos temporibus deſtinare propoſui: vt te noſtra ſi fortè mouere nequeunt opera, moueant vel opuſcula: moueant, inquam, & tàm gratiam eliciant quàm gratum reddant: qui nempe carnali minimè motus affectu, in largiendis dextra munifica (quibus excellis beneficijs) nō ſanguinem, non ſobolem, ſed literas potius & merita penſas: quem in tanta, tam continua regni ſacerdotijque diſceptatione paucis comitatum, Anglicana eccleſia firmum inuenit ac fidelem: in quem hodie ferè ſolum & fideliter electum, illa epiſcopalis viri canonica deſcriptio cadere videtur & concordare. Non itaque pilleum ſuſtinendo non puluillum ſupponendo, nō pluuiam extrahendo,*

trahendo, non puluerem (& ſi nullus fuerit) excutiendo, ſed inter alios palpones tibi ſcribendo placere conſtitui. Tibi inquam vir præclariſſime, vir inſignis, vir virorum perpaucorum, vir in quem quicquid ferè in terris antiſtitem decet, incomparabili gratia, tam induſtria quàm natura congeſſit. Et ſi fortè nec tibi in hunc modum placere præualeam, tum quia lectionis horam tàm oratio ſuffocat quàm occupatio, tum etiam quia literarum olim honor euanuit: ſaltem, ſi quandoque reſurgat; poſteritati.

Alia

Alia Authoris Præfatio ad eundem.

Q Voniam ea quæ laudabili douotione geſta noſcuntur, debitis non indignè præconiјs efferuntur: Animus quoque quia ſi remittitur amittitur, & deſidiæ torpor vires eneruat ingeniј: ferrum ſitu rubiginem ducit, & capiunt vitium ni moueantur aquæ. Ne ſtilum ocioſum erugo conſumat, deuotam Cantuarienſis Archiepiſcopi Baldvini per Cambriæ fines legationem, literarum monumentis dignum duxi commendare. Loca igitur inuia per quæ tranſiuimus, & tâm fontium quàm torrentum flumina nominatim expreſſa, verba faceta, viæque labores & caſus varios; notabiles quoque tam moderni temporis quàm antiqui partium illarum euentus, patriæ naturam, naturæque mirandos interdum excurſus, patriæ quoque deſcriptionem, hoc opuſculo, quaſi ſpeculo quodam dilucido, per te vir inclite Stephane Cantuar. Archiepiſcope, poſteritati præſentaui: ne vel ſtudium ocio depereat vel laus ſilentio deliteſcat.

ITINERARII CAMBRIÆ:

Seu laborioſæ B. Cant. Archiep. per WALLIAM legationis *Liber Primus.*

De tranſitu per Herefordiam & Radnoram cum notabilibus ſuis. *Cap.* I.

ANNO igitur ab incarnatione Domini 1188. Apoſtolatus apicem regente Vrbano tertio; Imperante Romæ Alemannorum rege Friderico; Conſtantinopoli Iſaacio; Regnante in Francia Philippo Ludouici filio; In Anglia Henrico ſecundo; In Sicilia verò Willelmo; In Hungaria Bela; In Paleſtina Guidone; anno ſ. quo Saladinus tam Ægyptiorum quàm Damaſcenorum Princeps, occulto dei iudicio, ſed nunquam iniuſto, publico belli certamine victoria potitus Hieroſolymorum regnum obtinuit, vir venerabilis, & tàm literatura quàm religione conſpicuus, Cantuariorum Archipræſul Baldvinus, in Salutiferæ Crucis obſequium ab Anglia in Walliam tendens, apud Herefordiæ fines Cambriam intrauit [1].

Radnora. Accedens itaque Radnoram [2] circa ieiunij caput, viro magnifico Ranulpho Glanuillenſi præcipuo regis tunc conſiliario regníque totius iuſtitiario eò vſque comitatus: Reſum Gruffini filium Auſtralis Cambriæ principem, cum alijs partium illarum viris nobilibus ibidem obuium habuit. Vbi ſermone ſtatim ſuper negotio crucis ab Archipræſule publicè facto, & per interpretem Wallenſibus expoſito, primus omnium, ad impor-

importunam quæ præceſſerat regis inſtantiam, & pollicitis plenam tàm Archiepiſcopi quàm iuſtitiarij regis ex parte perſuaſionem, qui ſcripſit hæc (alijs exemplũ præbens) ſe primus erexit, & ad validiſſimam quoque omnium inductionem, ad pedes viri ſancti prouolutus, crucis ſignaculum deuotè ſuſcepit. Quem illico Petrus Meneuenſis epiſcopus & Cluniacenſis monachus tàm imitatus eſt quàm ſequutus. Deinde Æneas Æneæ Claudij filius Elueniæ princeps cum alijs multis. Qui ſtatim exurgens, & coram Reſo, cuius filiam vxorem habebat, aſſiſtens, veſtra, mi pater, inquit & domine licentia ſummi patris iniuriam vindicare depropero. Reſus autem cum certiſſimo ſanctæ peregrinationis propoſito, quàm citò Archiepiſcopus terram ſuam intrauerit reuerſus, adeò vt per quindecem ferè dies de clitellis & ſaginarijs, de ſumptibus perquirendis & clientibus cæteríſque tanto itineri neceſſarijs cum multa ſollicitudine diſpoſuiſſet, donec vxor eius & communi patriæ vitio in quarto gradu cognata Gvendolena ſcilicet Madoci Poviſenſis filia, ipſum à tàm nobili propoſito (peccatis exigentibus) muliebriter inſtans penitus auertit. Quoniam, vt ait Solomon, cor hominis diſponit viam ſuam, ſed domini eſt dirigere greſſus eius. In ipſo verò diſceſſu Reſi, cum ſuper his quæ audierat ſuos conueniret, iuuenis quidam egregius de familia ipſius, cui nomen Gruffinus, qui poſtea crucem ſuſcepit, reſpondiſſe memoratur: quis vnquam animi virilis peregrinationis huius iter abhorreat, cum inter vniuerſa quæ excogitari poterunt eius incommoda nihil incommodius cuiquam, nihil deterius accidere poſſit quàm redire?

Acceſſerunt autem ad Reſum in reditu ſuo quidam Canonici Meneuenſes Zelo eccleſiæ ſuæ, maiores Curiæ, quos ſibi allexerant complices habentes & fautores: qui ei ſuggerere modis omnibus nitebantur, vt Archiepiſcopum Cantuarienſem (quoniam inauditum hoc hactenus fuerat) ad penitiores Walliarum partes, præcipuè ſedem Meneuenſem, quæ caput eſt Walliæ, accedere

accedere nulatenus ſuſtineret, dicentes & aſſerentes eo ipſo, ſi proceſſerit, præiudicium magnum & grauamen in poſterum, antiquæ dignitati ſuæ recuperandæ & Metrapolitanæ ſedis honori poſſe procul dubio prouenire. Hæc inquam principi toto conamine ſuadentes, ob innatam tamen eiudſdem liberalitatem & manſuetudinem, ne confuſionem viro ſancto repulſa generaret, perſuadere non valebant.

In craſtino verò mane poſt miſſæ celebrationem, & Ranulphi Glanuilenſis in Angliam reuerſionem, cum apud Caſtrum Crukeri, quod quaſi duobus à Radnora paſſuum millibus diſtat, proficiſceremur: iuuenis quidam robuſtus & validus cui nomen Hector, ab Archiepiſcopo ſuper crucis ſuſceptione conuentus: ſi haberem (inquit) vnde vno die commederem & altero ieiunarem, monitis acquieſcerem. Die tamen ſequente, idem ab Archiepiſcopo crucem ſuſcepit. Circa verò veſperam venit Malgo Caduallonis filius princeps Meleniæ, qui ſtatim ad breuem Archiepiſcopi monitionem ſed efficacem, non abſque ſuorum lachrimis & luctu, crucis ſignaculo eſt inſignitus.

Hic autem quaſi præ foribus mihi notandum occurrit, quod dominatori caſtri eiuſdem de Radnora, tempore Anglorum regis Henrici primi contigit in terra Buelt, non procul ab hinc diſtante & eidem honori à primo conqueſtu adiacente. Cum enim eccleſiam ſancti Auani (quæ Brytanicè Lhan Auan dicitur) intraſſet, & minus cautè in eadem cum canibus venatorijs atq; irreuerenter pernoctaſſet, venantium more ſummo diluculo ſurgens, canes omnes inuenit rabie percuſſos, ipſe quoque cæcus effectus, & nihil omnino videns, ad manum extractus eſt. Et cum diu poſtea viuendo tenebroſam ſemper & tedioſam vitam duxiſſet, demum ſe Hieroſolimam duci faciens, ne & interior ei lucerna ſimiliter extinguereretur, fæliciter procurauit: Cum alijs igitur armatus ibidem & ad bellicum conflictum vice quadam à ſuis productus, forti reſidens equo, animoſum inter primos in hoſtes fidei impetum

Diui Auani vindicta.

fecit,

fecit, vbi & ſtatim ferro confoſſus diem cum honore clauſit extremum.

Melius feciſſet ſi alteri ſtrenuo militi equum & arma tradidiſſet ne in manus hoſtium deuenirent.

In prouincia quoque de *Warthrenion*, quæ paucis ab hinc ſtadijs diſtat his noſtris diebus res accidit non indigna memoratu: Dominator enimuerò loci eiuſdem Æneas ſc. filius Reſi, cum die quodam exire ſaltibus feras intenderet (puta qui venationis ſtudio valdè addictus fuerat,) quidam ex ſuis arcum tenens ceruam exilientem ſagitta perforauit. Quæ quidem contra ſexus illius naturam inuenta eſt 12. annorum cornua ferens, & prætereà tàm in cauda quàm alibi pluſquam cerui pinguedinem habens. Vnde & ob tanti prodigij nouitatem, Anglorum regi Henrico ſecundo, monſtri eiuſdem caput & cornua ſunt deſtinata. Illud hoc in caſu magis ſtupore dignum occurrit, quòd vir ille qui feram præſcriptam ſagittauit, mirum quo fato quóue infortunio ſubita paſſione percuſſus dextrum illico lumen amiſit, & eadem hora paralytico morbo correptus, vſque ad mortem inutilis omnino & imbecillis permanſit.

Cerua cornuta.

In hac eadem prouincia de *Warthrenion* in ecclesia videlicet ſancti Germani, Baculus, qui ſancti Cyrici dicitur, inuenitur: ſuperiùs in crucis modum pauliſper vtrinqué protenſus, auro & argento vndiq; contectus. Qui quanquam virtuoſiſſimus in omni negotio comprobetur, longè plus tamen ad glandiculas gibboſas & ſtrumas, quæ in humanis corporibus excreſcere ſolent euacuandas penitus & delendas, ſpeciali quadam virtute præpollet, adeo quidem vt omnes paſſim qui huiuſcemodi vexantur incommodis, ſi baculum deuotè cum vnius denarij oblatione petierint, optatam recipiãt ſanitatem. Contigit autem his noſtris diebus, ſtrumoſum quendam ſolum obulum baculo præſentaſſe, cui per mediúm illico reſidens ſtrumoſus ille tumor euanuit: Et poſt puſillum poſtquam alterius obuli relatione debita eſt oblatio redintegrata, & integra quaſi ſtatim curatio eſt ſubſequuta. Item alius ad baculum accedens cum certa denarij promiſſione cura-

Baculus Cyrici.

Si nihil attuleris ibis Homere foras.

Non eſt bonum ludere cum ſanctis.

tus eſt: qui tamen die ſtatuta promiſſa non complens, priſtinum ſtatim incommodum cum confuſione recepit: ſed vt delicti veniam faciliùs impetraret cum trium denariorũ oblatione, non abſque timore magno & deuotione beneficium triplicaſſet, continuò ſtabilis curationis gaudia recuperauit. Apud Eleuein autem in ecclesia de Glaſcum eſt Campana baiula virtuoſiſſima, quam proprio vocabulo *Bangu* vocant, quæ & ſancti Dauid fuiſſe perhibetur, hanc mulier quædam viro ſuo, qui in caſtello de *Raidergwy* iuxta Warthrenion (quod Keſus filius Gruffini noſtris diebus cõſtruxerat) in vinculis tenebatur, vt eùm vel ſic liberaret, clam allatam ſuppoſuit. Sed quoniam caſtellani non ſolùm ob hoc virum non liberarunt, verùm & campanam ipſam violenter captiuam quoq; tenuerunt, nocte eadem vltione diuina totum oppidũ præter parietem vnum vbi campana pendebat, igne proprio conſumptũ eſt. Apud *Luel* quoq; partibus de Brechinia noſtro ſimiliter tempore contigit eccleſiam loci eiuſdem hoſtiliter combuſtam, omnia prorſus intus & extra præter pixidem vnam, in qua hoſtia conſecrata repoſita fuerat conſumpta fuiſſe. Contigit autem in Eluemiæ prouincia, quam ſolum ab Haya flumen vagenſe diſterminat duo ſtagna non modica, nocte quã Anglorum Rex Henricus primus duxit extremam: à clauſtris, alteri à natura, & alteri humano labore collatis, ſubito erupiſſe: Artificiali longius per devexa dilapſo, curſúq; præcipiti demum vt mos eſt euacuato: naturali verò non vltra duo paſſuum millia in valle quadam cum prioribus piſcibus & accidentibus non abſq; multorum admiratione perpetua ſtabilitate ſtatum ſortito. Contigit & hac tempeſtate in Normanniæ partibus, paucis ante obitum Henrici ſecundi diebus, vt in ſtagno quodam non procul à Sagio quaſi per quinque milliaria diſtante apud Oximenſe caſtrum, piſces omnes (quibus abundabat) tanto conflictu tàm in aqua ipſa quàm extra exilientes nocte quadam congrederentur, vt vicinorum hominum multitudinem ipſo colliſionis ſtrepitu ad ſpectaculum euocarent.

Campana Bangu.

Pixis fortaſſe miraculosè in aere pendebat cum tota eccleſia eſſet combuſta.

Prælium Piſc.

Tanto

Tanto nempe támque lethali certamine congreſſi ſunt, vt in toto viuario vix vnus mane vita ſuperſtes inueniretur, miro & inaudito prognoſtico, multorum morte mortem vnius præſagientes. Quanti verò & quàm enormes exceſſus ſuper fratrum & conſobrinorum exoſculationibus, ob miſeras terrarum ambitiones in his inter Vagam & Sabrinam, *Melenyth* ſ. *Eluein* & *Walthrenion* finibus, his noſtris diebus acciderint, ſatis Walliæ fines memoriter tenent & abhorrent.

Annotationes in Cap. I.

1 *VT huius tam legationis quàm peregrinationis cauſa intelligatur, ſciendum eſt, terram ſanctam, poſtquam incredibili Chriſtianorum quorundam principum virtute circa An. Do. 1099. ex infidelium manibus erepta eſſet, atque 88. annorum ſpacio non ſolùm fortiter & ſtrenuè defenſa, verùm etiam Chriſtiane, & piè adminiſtrata: hoc tempore Guidonis Luſignani ambitione, Raimundi Tripolitani Comitis proditione & perfidia, aliorúmque principum inteſtinis diſſidijs, in Saladini Damaſcenorum & Aegyptiorum regis poteſtatem, magno Chriſtiani nominis dedecore deveniſſe. Quod cum ad vrbani tertij pontificis Rom. aures perueniſſet, dolore ex ea clade concepto vitam finiſſe dicitur. Vnde Gregorius octauus eius ſucceſſor, pro ſua propenſa in rem Chriſtianam voluntate, per omnes prouincias ad eccleſiaſticæ functionis viros ſelectos literas dedit, quibus mandat, vt crucem prædicando, ad Chriſtiani orbis defenſionem, & afflictis fratribus*

opem ferendam, ſeriò indulgentijs propoſitis (vt Rom. pontificum mos eſt) omnes hortarentur, eoſque quantum poſſent ad hoc tam pium bellum allicerent. Ex illorum numero, quibus hoc negotium demandatum erat, hic Balduinus Cantuarienſis Archiepiſcopus fuit, qui ea in re omnem ſuam curam & cogitationem poſuit, grauiſſimos labores pertulit, hanc Cambriæ Peregrinationem ſuſcepit, & tandem ea de cauſa in Syriam profectus, omnes ſuas facultates ad ſubleuandas militum neceſſitates impendens, ex hoc mundo migrauit.

Maeſenetæ. 2 *Maeſenetæ (inquit Lelandus) olim incolebant orientalem Cambriæ limitem ad ſiniſtram, qua vaga defluit ripam: à quibus ea vrbs Maeſenet dicta eſt, quæ nunc Radnora dicitur. Nomen verò gentis à pratis læta fertilitate luxuriantibus crediderim exortum eſſe. A tempore Offæ regis Merciorum longè potentiſſimi, cui lis & ſimultas erat (vt apparet ex epiſtolis Flacci Albini Eboracenſis) cum Carolo Magno, cepit luculenta incrementa Herefordia, vrbs clariſſimi Ethelberti regis orientalium Anglorum ac martyris monumento, & gentis prima ſedes merito habita eſt. Ego aliquando legi apud Marianum Scotum, & Rogerum Houedenum Maeſenetas aliter Maſegetas & Mageſctas appellatos. Hæc Lelandus.*

De

De tranſitu per Hayam & *Brecheiniam cum N. S.* Cap. 2.

TRanſeuntes inde verſus Brecheinoc, flumine vagenſi tranſcurſo, ſtatim apud *Hayam* [1] ſermone facto, inter multos ibidem cruce ſignandos, quoſdam vidimus qui relictis veſtibus, quibus alij ab amicis, alij ab vxoribus retinebantur, vſque in caſtrum ipſum curſim ad Archiepiſcopum euaſerunt. Mane verò verſus *Aberhodni* iter arripuimus, & verbo domini apud Landeu ſeminato ibidem pernoctauimus. Dicitur autem *Aberhodni*, caſtrum & prouinciæ caput, ibi ſitum vbi riuus Hodni in aquam Oſcæ deuoluitur. Aber enim lingua Brytannica dicitur locus omnis vbi fluuius in fluuium cadit. Landeu verò eccleſia dei ſonat. Archidiaconus quoque loci eiuſdem, opus ſuum non ignobile Hibernicam ibidem Topographiam Archiepiſcopo præſentauit. Quod ipſe gratanter accipiens ſingulíſque diebus obiter ipſum vel legens attentè vel audiens, tandem in Angliam reuerſus lectionem vnà cum legatione compleuit. Ea igitur quæ noſtris temporibus his in partibus notabilia contigêre, prætereunda non putaui. Accidit itaque pariter ante guerram illam grandem, qua tota fere prouincia illa per filios Ieſtini in exterminium data fuerat: [2] vt lacus ille magnus qui fluuium Leueni ex ſe tranſmittit, ſimul cum ipſo fluuio in vagæ flumen contra Glesbyriam ab ipſo deſcendente, viridiſſimi coloris inueniretur. Conſulti autem ſuper hoc terræ illius ſeniores quidnam portendere potuiſſet, reſponderunt parum ante magnam illam deſolationem per Hoelum filium Meredythi factam, ſimilis coloris aquam inuentam fuiſſe. [3] Contigit quoque eadẽ tempeſtate capellanum quendã, cui nomen Hugo, Capellæ ſancti Nicholai in caſtello de Aberhodni deſeruientem, in ſomnis vidiſſe virum quendam vene-

Haya.

Aberhodni.

Aber.

Lhyn Sauathan.

Per Hoelum & Meredythum factã.

rabilem ei aſſiſtentem & dicentem: Dic domino tuo Gulielmo de Breuſa qui prædium capellæ ſancti Nicholai olim in eleemoſynam datum detinere præſumit, verbum iſtud, *Hoc aufert fiſcus quod non accipit Chriſtus, Dabis impio militi quod non vis dare ſacerdoti.* Cùm hoc itaque ſemel, ſecundò, & tertiò ei accidiſſet, veniens ad loci illius Archidiaconum apud Landu, tàm viſionem quàm verba memoriter retenta, (quæ nunquam tamen ante audierat) ei propoſuit, ipſe verò Auguſtini ſtatim hæc eſſe verba dignoſcens, locúmque ſcripturæ vbi reperiuntur oſtendens, caſum quoque in quo Auguſtinus ibi loquitur aperuit: Inuehitur enim in decimarum & obuentionum ſeu rerum quarumlibet eccleſiaſticarum detentores: Et quod eis ibi minatur, infra breuiſſimum tempus huic certiſſimum eſt contigiſſe detentori. Vidimus quippe noſtris diebus & indubitata veritate comperimus, principes eccleſiaſticarum poſſeſſionum vſurpatores, præcipuè verò Anglorum regem Henricum ſecundum noſtris diebus regnantem & hoc vitio præ alijs laborantem, modica fermenti maſſa corrupta, nouis ea occaſione emerſis incommodis, theſauros vniuerſos profudiſſe, ſtipendiario dantes militi, quæ dari debuerant ſacerdoti.

De viro tamen prædicto Gulielmo, videlicet de Breuſa, quanquam in hoc plurimum offenderit: quia nihil humanum omnino perfectum: omniúmque habere notitiam (vt ait imperator) & in nullo peccare, potius diuinitatis eſt quàm humanitatis. Hoc equidem memoratu dignum cenſui, quod in omni ſermone ſuo ſemper dominum anteponere conſueuit, dicens: In nomine domini fiat hoc: ex dei parte fiat illud; Item ſi deo placuerit: vel ſi deus annuerit: vel per dei gratiam futurum eſt ita. Quod autem in hunc modum deo ſit ſemper totum committendum, eiúſque voluntati commendandum, habemus ex Paulo, qui ſicut in Act. Apoſtolorum legitur, valefaciens fratribus dixit; *Iterum reuertar ad vos deo volente:*

volente: Similiter & Iacobus in epiſtola ſua adiectiones huiúſue; *Si deus voluerit, & vixerimus*, ſingulis de futuro promiſſionibus faciendas oſtendit, diuinæ voluntati & diſpoſitioni cuncta relinquendo. Literas quoque quas varias ad partes veluti diues & præpotens mittere ſolet, à deo gratioſis huiuſmodi diuinæ indulgentiæ verbis onerare ſeu potius honorare conſueuerat, vt in tedium plerumque maximum, non ſolùm notarijs, verumetiam auditoribus vergi ſoleat. Singulis etiam notariorum, vt literas omnes diuini auxilij verbo concluderent, præter communia ſtipendia aureum annuatim denarium dabat. Ad hæc etiam ex deuotionis abundantia, quoties iter agendo, vel in eccleſiam vel in crucem aliquam, oculos conuertit, quanquam in curſu ſermonis cum quocunque ſeu plebeio, ſeu potente verbum fieret, ſtatim ſe transfert ad orationes: quibus expletis, à diuerticulo repetit orationem. Præterea quoties pueros in via obuios habet, eos illico ſalutatione præueniens ad reciprocam inuitat ſalutationem, vt ſic innocentum benedictio vel extorta cum ſalutationis eulogio refundatur. Horum etiam omnium & ſponſa eiuſdem, Matildis de ſancto Valerico conſuetudinem habuit, mulier (inquam) prudens & pudica: mulier domui ſuæ bene præpoſita: mulier non tantùm intus conſeruando, verumetiam extra multiplicando prouidentiſſima. Qui vtinam ambo tam finalem in tempore fœlicitatem & gratiam quàm æternitatis gloriam fuerint ex deuotione conſecuti.

Accidit etiam in eiſdem partibus pueri cuiuſdam pullos columbinos in eccleſia ſancti Dauidis de *Lhanuaes* à nido ſubripere volentis, lapidi ſuppoſito manum adhæſiſſe, miraculoſa fortè ſancti illius vindicta auium eccleſiæ ſuæ indemnitatem procurantis. Cúmque tribus diebus & noctibus puer cum parentibus & amicis in ipſa eccleſia coram altari vigilijs, ieiunijs & orationibus inſtitiſſent, tandem

die tertio vinculo diuinitus relaxato, manum à lapide virtus quæ ligauit abſoluit. Vidimus eundem apud Newbyriam in Anglia manentem, ſe Meneuenſi epiſcopo Dauid ſecundò ibidem pręſentantem, & tranſactis ætatum gradibus iam ſenem ex puero factum, quoniam in epiſcopi illius diœceſi iſta contigerant, ſibi hæc accidiſſe certiſſima relatione confitentem. Lapis verò in eccleſiam prædicta pro reliquijs vſq; in hodiernum diem reſeruatur, quinque digitorum veſtigijs tanquam in cera preſſorum in ſilice comparentibus.

Pulli potius pro reliquijs reſeruandi erant, quia præſtantior eſt cauſa quã inſtrumentũ, & viua mortuis ſunt anteponenda. Reliquiæ ſanctorum malunt à miſeris oblationes accipere quàm illis quicquam dare.

Miraculum autem haud longè diſſimile his noſtris diebus accidit apud S. Edmundum, mulier miſerrima ad ſcrinium viri ſancti quaſi ſub deuotionis obtentu accedere conſueta non tamen afferre quicquam ſed auferre parata, argentum & aurum ab alijs oblatum, exquiſito furti genere deoſculando ablambere ſolebat, & ore reconditum aſportare. Quæ cùm ſemel (vt ſæpius conſueuerat,) id feciſſet, labijs & lingua ferretro firmiter adhæſit, argentúmque ingeſtum diuinitus deprehenſa palam euomuit, accurrentibus quoque multis admirantibus tàm Iudæis quàm Chriſtianis maiori diei parte vt amplior virtus eluceſceret & nulli dubium foret, ibi immota remanſit & inconuulſa.

Sanctimoniales non poſſunt ferre cõcubinas ſacerdotum, qui vouerunt cælibatum.

Item in borealibus Angliæ trans Humbrum finibus in eccleſia de Houedene, rectoris eiuſdem eccleſiæ concubina tumbæ ſanctæ Oſanæ ſororis regis Oſredi ligneæ in ſedis modum ſuper aream eminenti minus cautè inſedit. Quæ cùm inde recedere vellet, fixis ligno natibus auelli non potuit, donec accurrente populo, ſciſſis veſtibus, & corpore nudato, & crebris diſciplinis vſque ad ſanguinis profluuium acriter afflicto, cum lachrymis quoque multis & ſupplicationibus compunctione ſequuta & pœnitentia iniuncta diuinitus laxata receſſit.

Pſalterium Quindredæ.

De Pſalterio quoque Quindredæ ſororis ſancti Kenelmi, cuius inſtinctu interfectus erat, virtus magna noſtris diebus emicuit. Cùm ſubcelerarius vigilia ſancti Kenelmi ſerò apud Winchelcumbe, aduentantibus

tibus mulierum turbis de vicinia & notitia monachorum ad feſtum vt ſolent, cum quadam illarum inter ſepta monaſterij fornicationem incurrit. Qui die craſtino ad proceſſionem Pſalterium prædictum inter reliquias ſanctorum ferre præſumens, completa proceſſionis ſolennitate reuerſus in chorum, idem manibus ſuis firmiter adhærens deponere non præualuit. Qui ſtupefactus plurimum & confuſus, tandem delictum heſternum ad mentem reuocans, confeſſione facta & pœnitentia iniuncta fratrum orationibus adiutus, & propria compunctione contritus, à vinculo diuinitus dato demùm abſolui meruit & laxari. Liber autem ille ideo in veneratione magna ibi tenetur: quia cùm corpus Kenelmi exanime deferretur & clamarunt turbæ Martyr dei eſt, eſt verè, Martyr dei eſt. Reſpondit Quindreda fratricidij rea & conſcia, adeo verè martyr dei eſt, ſicut verum eſt, quod oculi mei ſuper Pſalterium iſtud eruti iacent, ea enim hora Pſalterium forte legebat. Et ſtatim oculi eius ambo à capite diuinitus auulſi in librum apertum, vbi & veſtigia ſanguinis adhuc apparent, ceciderunt.

Miraculum monaſticum & vigiliarum catholica deuotio.

Prætereà de torque, quam S. Canauci dicunt, tacendum non cenſui. Eſt etenim auro tàm pondere & natura quàm colore ſimillimus. Ex quatuor fruſtis ſicut ex rimulis patet; orbiculariter in verticem inſectis, artificioſè commentus, & capite quaſi canino rictuoſis hinc inde dentibus extante per medium complexus. Hunc autem pro reliquijs habent indigenæ virtuoſiſſimis, adeo vt hoc coram poſito nemo peierare præſumat. Apparet autem ictus in torque magnus quaſi ferreo marculo factus. Quidam enim, vt fertur, auri cupidine ductus, cùm annulum infringere niteretur vindictam diuinitus ſentiens, oculo eſt ſtatim orbatus vtroque: & ſic quamdiu poſtea vixit, tedioſam in tenebris vitam perduxit.

Torquis Cenauci.

Torquis vtiliſſimus ſi hodie extaret.

De cornu quoque ſancti Patricij non aureo quidem ſed æneo quod in partes iſtas ab Hybernia nuper aduenit, haud diſſimile obſtupendum: Cuius virtus ex fa-

Cornu ſancti Patricij.

tua

tua & inepta Bernardi presbyteri cornicatione, terribili exemplo in finibus iſtis primum emicuit : ſicut in Hybernica topographia noſtra propalatur.

Campanas baiulas, baculos quoque in ſuperiori parte cameratos, auro & argento vel ære contectos, aliáſque huiuſmodi ſanctorum reliquias, in magna reuerentia, tàm Hyberniæ & Scotiæ, quàm & Walliæ populus & clerus habere ſolent, adeò vt ſacramenta ſuper hæc longè magis quã ſuper euangelia & præſtare vereantur & peierare. 5 Quippe ex vi quadã occulta & his quaſi diuinitus inſita, necnon & vindicta cuius præcipuè ſancti illi appetibiles eſſe videntur, plerumque puniuntur contemptores & grauiter animaduertitur in tranſgreſſores. De Cornu quoque Patricij hoc equidem notabile cenſui, qui ad aurem appoſito capite foraminis ampliore, dulciſonam audias per ſe ſonoritatem emitti, qualis ex cithara nudata leuiter impulſa melodia ſolet educi.

Sus venaticus.

Contigit autem his noſtris diebus eiſdem in finibus quod & notabile cenſui. Suillam ſilueſtrem quia canem fortè lactauerat odoriſequis naribus ſagacem, cuius mamillis appoſita fuerat, adultam in ferarum perſecutione ad miraculum vſque fuiſſe perualidam, adeò quidem vt moloſſis ad hoc natura iuuante tàm inſtitutis quàm inſtructis, odorum ſagacitate longè præſtantior inueniretur. Argumentum tàm hominem quàm animal quodlibet ab illa cuius lacte nutritur, naturam contrahere.

Gilberti Hagernelli partus vitulinus.

In eiſdem quoque finibus & eodem ferè tempore res accidit prodigioſa. Miles enim cui nomen Gilbertus cognomen verò Hagernellus, poſt diutinos continuóſque ferè triennij languores, & grauiſſimas tanquam parturientis anguſtias demum videntibus multis, per egeſtionis feneſtram vitulum edidit. Noui alicuius & inuſitati futuri caſus oſtentum, aut potiùs nefandi criminis vltricem declarans indignationem.

Præterea ex antiquis & autenticis partium iſtarum ſcriptis

ſcriptis colligitur, tempore quo Sanctus Elwitus heremiticam apud Lhanhamelach vitam exegit, iumentum eiuſdem quo cibaria ipſius deferri conſueuerant, ceruo emiſſario prægnans effectum eſſe ex quo & miræ velocitatis equus prodijt, anteriori parte equi naturam præferens, poſterius verò in ceruum deſcendens.

Sancti Elviti ἱππέλαφος.

Primus Normannorum hanc prouinciam quæ tribus Cantredis diſtincta conſeritur Bernardus de Nouo mercatu, noua contra Cambriæ ciues conquiſitione poſſedit. Hic filiam Neſtæ, filiæ Gruffini, filij Leolini, cuius tyrannis totam aliquandiu Walliam oppreſſerat, materno Neſtam nomine, quam & Angli vertendo Annes vocauêre, ſibi matrimonio copulauit: ex qua & prolem ſuſcepit, in qua Miles egregius, cui nomen Mahel, hac paternum iniuria conqueſtum amiſit. Mater eiuſdem contra iugale vinculum adulterinis amplexibus militem quendam adamauit. Quo comperto militem noctu à matre redeuntem filius offenſus, flagellatum grauiter mutilatúmque cum dedecore magno remiſit. Mater verò mira facti confuſione perculſa, muliebríque dolore anxiè concuſſa, totum in vindictam virus euomuit. Accedens igitur ad Anglorum regem Henricum primum, aſſertione vindice magis quàm vera, propoſuit, & coram curia publicè ſacramento corporaliter præſtito confirmauit. Filium ſuum Mahelem non à Bernardo, ſed ab alio quodam quem ſecretis & illicitis adamauerat amplexibus, fuiſſe progenitum. Cuius iuramenti vel potius periurij cauſa, rex Henricus voluntate magis quàm ratione permotus primæuam prædictæ mulieris filiam, quam ex Bernardi ſemine profeſſa eſt verè fuiſſe ſuſceptam, iuueni de familia ſua & militi inſigni, Miloni ſ. filio Walteri Conſtabularij Glouerniæ cum Honore de Brecheinoc nuptui dedit. Qui poſt modum ab eiuſdem regis filia & imperatrice Romana Matilde Comes Herefordiæ creatus eſt. Hic prolem egregiam ex eadem vxore ſuſcepit, in qua filij quinque milites inſignes, Rogerus,

Bernardus de nouo mercatu.

Odium muliebre.

Gualterus,

Gualterus, Henricus, Gulielmus & Mahel, neſcio qua vindicta, quáue fatalitate ſiniſtra, intempeſtiua nece, rebus humanis exempti ſunt. Et tamen omnes præter Gulielmum ſibi inuicem ſine prole paternam in hæreditatem ſucceſſerunt. Sic igitur hæc mulier muliebri non degenerans à natura, vt vindici ſatisfaceret iracundiæ, cum graui pudicitiæ iactura, cum damno dedecoris atque pudoris, vno eodémque facinore & filium patrimonio & ſe priuauit honore. Nec mirum ſi mulier innatæ malitiæ morem gerat. Legitur etenim in Eccleſiaſte, *Virum vnum de mille reperi bonum, mulierem non inueni.* Et in Eccleſiaſtico, *Non eſt caput nequius ſuper caput colubri, & non eſt ira ſuper iram mulieris.* Item in eodem, *Breuis eſt viri malicia ſuper maliciam mulieris.* Et vt de ſpinis vuas, de tribulis ficus colligamus, muliebrem deſcribens naturam Tullius, ait; Viri fortè alicuius commodi cauſa, vnum aliquando ſcelus perpetrabunt : fœminæ verò vnius explendæ voluntatis cauſa, omnia ſimul ſcelera perpetrare non formidabunt. Item Iuuenalis loquens de mulieribus, inquit;

Iuuenal. Sat. 6.

—nihil eſt audacior illis
Deprenſis, iram atque animos à crimine ſumunt.

Et alibi.

Sat. 10.

---mulier ſæuiſſima tunc eſt;
Cùm ſtimulos animo pudor admouet--

Et in eodem.

Sat. 13.

---collige quod vindicta
Nemo magis quàm fœmina gaudet,

Prædictorum autem fratrum quinque & filiorum Comitis Milonis penultimus ille & poſtremus hæreditatis poſſeſſor, inhumana præ cæteris crudelitate notabilis, adeò in Meneuenſem Epiſcopum Dauid ſecundum, ſuáſq; tàm poſſeſſiones quàm terras & homines deſæuire ſtatuerat, vt à finibus de Brecheinoc non præſul iam, ſed tanquam exul exiſtens, tàm Angliam, quàm alias diœceſis ſuæ partes frequentaret. Contigit autem interea vt in Caſtro de Brendlais, cum Gualtero de Cliffordia, Mahel hoſpitio ſuſceptus, ædibus caſuali incen- (Brunellis.)

dio

dio conſumptis, lapide à principali turre deorſum ca-
dente percuſſus in capite lethaliter obrueretur. Et ſta-
tim miſſis nuncijs prædicto loci epiſcopo cum feſtina-
tione reuocato, voce miſerabili proclamat; O pater & pontifex noſter, crudelem nimis in me vindictam ſanctus veſter exercuit, non conuerſionem peccatoris expectans, ſed mortem magis & euerſionem accelerans. Et cùm huiuſmodi verba lugubri lamentatione ſæpius ingeminaſſet, anno dominationis ſuæ nondum completo vitam pariter & tyrannidem terminauit, & propriæ præco confuſionis expirauit.

Erat autem antiquitus regionis illius quæ Brecheinoc dicitur, dominator vir potens & nobilis, cui nomen Brachanus, a quo & terra Brecheinoc denominata eſt. *Brachanus.*
7 De quo mihi notabile videtur, quòd ipſe 24. habuiſſe filias Hiſtoriæ Britannicæ teſtantur, omnes à pueritia diuinis deditas obſequijs, & in ſanctitatis aſſumptę propoſito vitam fœliciter terminaſſe. Extant autem adhuc Baſilicæ per Cambriam multæ, earum nominibus illuſtratę: quarum vna in prouincia de Brecheinoc nõ procul à caſtro principali de Aberhodni in collis cuiuſdam vertice ſita, quæ Sanctæ Almedhæ eccleſia dicitur, hoc etenim virginis ſanctæ nomen extiterat, quæ & ibidem terreni regis nuptias reſpuens, æterno nubens regi, fœlici martyrio triumphauit. *Eilmethe Elvned.* Celebratur autem ſolemnis eiuſdem dies eodem in loco ſingulis annis in capite cal. Auguſti, vbi & eodem die multi de plebe longinquis ex partibus conuenire ſolent. Et varijs languentes infirmitatibus meritis beati virginis optatam recipere ſanitatem conſueuerant. Illud autem hoc in loco mihi notabile videtur, quòd in omni ferè ſolemnitate virginis huius accidere conſueuit. *Cùm plus ſatis fortaſſe biberint.* Videas enim hîc homines ſeu puellas nunc in eccleſia, nunc in cœmiterio, nunc in chorea, quæ circa cœmiterium cum cantilena circumfertur, ſubitò in terram corruere, & primo tanquam in extaſim ductos & quietos: deinde ſtatim tanquam in freneſim raptos exilientes, opera quæcunque feſtis diebus illicitè perpetrare conſueuerant tam manibus

quàm

quàm pedibus coram populo repreſentantes. Videas hunc aratro manus aptare, illum quaſi ſtimulo boues excitare: Et vtrunque quaſi laborem mitigando ſolitas barbaræ modulationis voces efferre: videas hunc artem ſutoriam, illum pelliipariam imitari. Item videas hanc quaſi colum baiulando, nunc filum manibus & brachijs in longum extrahere, nunc extractum occandum tanquam in fuſum reuocare: iſtam deambulando productis filis quaſi telam ordiri: illam ſedendo quaſi iam orditam oppoſitis lanceolæ iactibus & alternis calamiſtræ cominus ictibus texere mireris. Demum verò intra eccleſiam cum oblationibus ad altare perductos tanquam experrectos & ad ſe redeuntes obſtupeſcas. Sic itaque diuina miſeratione, quæ peccantium conuerſione magis gaudet quàm euerſione, multos vltionem huiuſmodi tàm videndo quàm ſentiendo, feſtis de cætero feriando diebus corrigi conſtat & emendari. Eſt igitur hæc terra ſatis abundans grano: Et ſi quis eſt defectus in nato, ex Anglicanæ vicinitatis copia affatim ſuppletur allato, paſcuis & ſiluis, feris & armentis terra fœcunda: fluuialibus quoque piſcibus abundat, quos hinc Oſca, inde Vaga miniſtrat: ſalmonibus etiam & trutis vtraque: ſed plus illis Vaga, plus iſtis Oſca fœcunda eſt. Hyemali quoque tempore, Vagæ ſalmones, Eſtiuo verò Oſcæ tempeſtiui reperiuntur: egregijs verò quas & vinbras vocant, ſola timallis Vaga fœcũda eſt. In quorũ laudem, quoniam & Mediolani illis abundant, in Ambroſij libris reperitur. Quid inquit, aſpectu pulchrius, quid odore ſuauius, quid guſtu iucũdius? Lucijs quoque & perchijs trutiſq; peroptimis & tenchis anguilliſque lutoſis, lacus ille de Brecheinoc magnus & famoſus (quem & clamoſum dicunt) patriam replet. De quo quod parum ante hæc noſtra tempora contigit prætereundum non putaui. Tempore námque Anglorum regis Henrici primi Gruffino filio Reſi filij Theodori, quanquam vnius commoti ſolùm, id eſt, quartæ partis Cantredi de *Caoc* ſc. in *Canterf Mawr* tunc domino, nomine tamen & nobilitate tenus in Southwallia

Lhyn Sanathan.

lia

lia quam Cambri *Deheubarth* i.dextralē Walliç partem vocant,ſub rege principante.Cùm idē Gruffinus à Curia regis per lacum prædictū fluuialibus diuerſorū generum auiculis hyemali algore redundantē reuerteretur, duces habēs & deductores Milonē Herefordiæ Comitem & de Brecheinoc dominatorē, nec non & Paganū filium Ioannis, in cuius manu tunc Ewyas fuit, qui duo tunc temporis inter regis ſecretarios & præcipuos cōſiliarios pro magnis habebantur.Comes Milo vt aliquē à Gruffino nobilitatis innatæ ſermonem eliceret, in hæc verba ludicro magis quàm ſerio prorupit : Antiquum, inquit, verbum & ab antiquo in Wallia retentum eſt, quod ſi naturalis Walliæ Princeps ad hunc lacum veniens auibus eiuſdem præceperit vt canant, ſtatim omnes canent: ad quod Gruffinus plus animo diues quàm auro : (ob hæreditatis namque diminutionem, nihil vnquam animoſitatis, nihil dignitatis imminuens ſubiecit.)Tu itaque qui terræ iſtius nunc dominium geris, primò præcipias: At illo fruſtra præcipiente , ſicut & præcepto Gruffini poſtea quoque Pagano. Videns Gruffinus ad eorundem inſtantiam , ſibi iam præcipiendi lege conſortij neceſſitatem incumbere : ſtatim ab equo deſcendens, & in orientem genua ponens , tanquam duelli conflictum ibidem ingreſſurus , nunc cernuus in terram & humiliter proſtratus, nunc oculis ac manibus in cœlum intentus , deuotas ad dominum fudit orationes,tandem itaque ſe ab orationibus erigens & crucis ſignaculo frontem ac faciem ſignans,palàm ac publicè proclamauit. Deus omnipotens & omnia ſciens Domine Ieſu Chriſte, tuam hic hodie declara virtutē. Quoniam ſi ex naturalibus Walliæ principibus me linealiter deſcendere feciſti, auibus iſtis vt hoc denuntient , in nomine tuo præcipio . Et continuo auiuiculæ cunctæ , quælibet in ſuo genere alis expanſis aquam verberando , canere vnà & proclamare cæperunt . Cunctis autem qui aderant ſtupidis effectis & conſternatis : Comes & Paganus ad Curiam ſtatim

Putabant fortaſſe aues ſuum antiquum dominum ſibi reſtitui.

ſtatim cum feſtinatione vniuerſi, cuncta per ordinem Regi cum admiratione maxima retulerunt. Quibus auditis Rex reſpondiſſe memoratur: per mortem inquit Chriſti(quo iuramento vti conſueuerat)non adeò eſt admirandum: quia licet gentibus illis per vires noſtras magnas iniuriam & violentiam irrogemus,nihilominus tamen in terris eiſdem ius hæreditarium habere noſcuntur. Plurimis quoque(vt accolæ teſtantur)lacus iſte miraculis pollet. Quemadmodum enim viridis aliquoties (ſicut præſcripſimus) coloris, ſic ſanguineus aliquando noſtris diebus repertus eſt, non vniuerſaliter tamen ſed quaſi per venas quaſdam & riuulos ſanguinem manare compertus eſt. Ad hæc etiam totus ædificijs conſertus, culturis egregijs, hortis ornatus & pomerijs ab accolis quandóque conſpicitur. Sub bruma quoque glacie conſtrictus & aquarum ſuperficie in lubricam teſtam frigore coniecta, ſonum horribilem tanquam multorum animantium in vnum collectorum mugitum emittit. Sed hoc fortè glaciali teſtudine deorſum reſidente aëris incluſi, & per feneſtras occultas ſenſim exhalantis, ſubita interdum & violenta facit eruptio.Præterea montibus excelſis præterquam à Borea hæc vndique terra concluditur,à Zephiro montana de Cantref Bachan,ab Auſtro montes habens meridionales, quorum principalis *Cadair Arthur* dicitur.i.Cathedra Arthuri, propter gemina promontorij cacumina in cathedræ modum ſe præferentia. Et quoniam in alto cathedra & in arduo ſita eſt, ſummo & maximo Britonum Regi Arthuro vulgari nuncupatione eſt aſſignata. In excelſo montis huius vertice fontis ebullit ſcaturigo. Eſt autem fons in putei modum altus, ſed quadratus, nullum ex ſe riuulum faciens, in quo tamen & trutæ quandoque (vt fertur) ſunt repertæ. His igitur obſtaculis ad meridiem appoſitis, à phebæo patriam feruore frigidior aura defendit,& inſita quadam aëris ſalubritate temperatiſſimam reddit. Ab Euro verò de Talgarth,& Ewyas montana prætendit. Quorum incolæ continuis inimicitijs & odio implacabili

placabili

placabili mutuis vulneribus ſanguinem fundere & cædibus inſiſtere non deſiſtunt. Quanti verò & quàm enormes exceſſus ſuper matrimonijs cruentiſſimis, protractis tamen potius quàm contractis, & ſanguinolento diuortio præpeditis, cæteriſque multis crudeliter exactis, hoc noſtro tempore finibus iſtis acciderint, alijs explicare locum damus.

Annotationes in Cap. 2.

1 *Hay, Coryletum, Britannicè Trekelhi. Hic eruuntur Romanorũ numiſmata, quæ vrbis antiquitatem facilè indicant. Leland.*

2 *Habetur integra hiſtoria de exterminatione filiorum Ieſtini per Robertum filium Hamonis, & ſuos duodecim auratæ militiæ viros nobiles, in Hiſtoria Cambriæ, noſtro labore nuper ædita: & in Breuiario Brytannicæ deſcriptionis, H. Llhuyd, vnde huius loci explanatio petenda eſt.*

3 *De vaſtatione per Hoelũ filiũ Meredythi, mẽdoſus planè locus eſt, qui, per Hoelum & Meredythum, emendari debet: fuerunt enim fratres, filij Edvini filij Æneæ filij Oeni filij Hoeli Dha: qui cum contenderẽt cum Leolino filio Siſylli pro Demetico principatu, ingentem Dacorum & Anglorũ copiam, ſub ductu Edvini fratris Leofrici Merciorum reguli ad ſuum auxilium parantes & Brecheinenſem prouinciam hoſtilem in modum intrantes, eam miſerè deturbarunt & vaſtarunt incendio. Verum à Gruffino dicti Leolini filio victi atque cæſi ſunt, præter Hoelum qui fuga vitauit mortem, ſed poſtea ad confluentem Tywy inito cum eo-*

dem Gruffino conflictu cũ magna parte ſuorum cecidit, vide Hiſt. Camb. Illi qui linguam Brytannicam norunt, facilè perſpiciunt, vnde hic error emanauerit. Howel am Meredyth, pro Howel à Meredyth interpretatum eſſe Giraldum quis non videt?

4 *Ioannes Rex Angliæ generali totius regni interdicto preſſus, & veritus ne pontifex Rom. aut ipſum nominatim excommunicãdo, aut ſuos ſubditos à fidelitatis ſacramento abſoluẽdo, maiores illi crearet moleſtias: mandat regni ſui magnatibus (quos iniquiore in ſe animo eſſe ſentiebat) vt obſides illi darent, quibus poſſet eos in officio continere, ſi forte per pontificem à ſua fidelitate abſoluerentur. Cum ergo inter alios ab hoc Gulielmo Bruſio obſides peteret, Bruſij vxor procacitate quadã muliebri, viro ſuo verba præripiens, nuncijs reſpondit: nolle ſe eorum domino filios ſuos credere, qui Arthurum nepotem ſuum, quem honorificè tueri & defendere debuiſſet, turpiter interfecerat. Rex, hoc reſponſo grauiter offenſus, milites quoſdam armatos ſecretò miſit, qui ipſum Bruſium vnà cũ vxore & liberis & vniuerſa familia cõprehenderent atq; ad ſe deducerẽt: verũ ille ab amicis priuatim præmonitus, cũ vxore & liberis fugit in Hyberniam: vbi, regis in illam regionem aduentu præfata Matildis cum filio ſuo & eius vxore capta eſt, quæ vnà cum illo in Angliam miſſa, iubente rege fame necati ſunt. Maritus autem in Galliam fugiens apud Ebulam anno ſequenti exceſſit è vita. Hæc ex Mat. Pariſ. deprompta Giraldi mentem explanant.*

5 *Qua ratione Cambri poſt verã Catholicæ religionis*

ligionis cognitionem ad ſuperſtitiones deſciuerint, ita vt campanas, baculos, & mortuorum hominum pannicularia vetuſtate & putredine ferè cõſumpta coluerint & venerarentur: & quid præcipuè eos in errore & ignorãtia nũc detinet, hìc interſerendum putaui, vt cauſa cognita remedia faciliùs parentur. Quicunq; ſemel à ſyncera pietatis profeſſione ad ſuperſtitioſas vanitates tranſilierint, in omnes nugas & aniles fabulas facilè dilabuntur, eaſq; mordicus retinẽt. Cũ Auguſtinus monachus Romanã religionẽ ad Saxones inueheret, Britanni (qui longe antè Chriſtianã, Ioſephi Aramathenſis & ſociorũ prædicatione ſuſceperãt) illius religionis formã admittere penitus recuſarunt, eo quòd eſſet humanis traditionibus atq; friuolis ceremonijs plena. At verò cũ temporis diuturnitate & docentium negligetia hiſtrionicã illam religionem admiſiſſent, atq; traditiones & ceremonias amplexi eſſent, reliquos regni incolas, reliquiarum veneratione, peregrinationum longinquitate, & miraculoſarũ fabularum varietate longe ſuperarunt. Et tametſi ſanioris iudicij homines, reliquorum inſaniæ ſemper reluctati ſint, multitudo tamẽ verbi ignorãtia ſeducta, illas vanitates ſequebatur: adeo vt loca quædã peregrinationibus aſſueta, in hac euangelij luce, vſq; in hodiernum diem, ingẽti peregrinantiũ multitudine ſingulis annis ſuperſtitiosè frequententur: vt fons diuæ Venefredæ ſacer: fons Dyſnoci in ſtrata cluydenſi: fanũ Aenæ regis in aruonia: fanum Dauidis in Demetia &c. Atq; hæc omnia veritatis ignorãtia & euãgelicæ prædicationis inopia cõtingunt.

 Nam

Nam populus ipſe præſtantis cuiuſdã naturæ beneficio, ſemper eſt ad audiendum promptus, ad diſcendum aptus, & ad obediendum paratiſſimus: ita vt quicquid hac in re peccatum ſit, illud totum paſtorum paucitati, qui populum aſſiduè docere debent, aſcribendum eſt, ad quorum ſuſtentationem ſatis ampla ſtipẽdia & redditus eccleſiaſtici in Cambria habentur: quæ iam in alium vſum conuertuntur. Nam omnia ferè opima ſacerdotia & dignitates eccleſiaſticæ totius Cambriæ, aut in generoſorum quorundã manibus ſunt, quæ eorum voto & deuotione mutis conferuntur canibus, qui latrare neſciunt, & malunt potius actores eſſe in fabula pro exiguo, quàm ſpectatores pro nihilo: atq; hanc ob cauſam aduocationum beneficiorum nundinationes fiunt, quæ etſi communi decreto non ita pridem abrogatæ ſint, vbiq; tamen venales proſtant, tanquam præcioſiſſimæ merces, & ita artificiosè à peritis mercatoribus diſtrahuntur, vt ſi Simon ipſe hodie viueret, habita cum illis comparatione in ſua facultate haberetur indoctus: aut ab illis poſſidentur, qui non in Cambria ſed in alijs regni partibus vitã degunt, quorũ quidam ſunt in religione tepidi, quidã boni ſocij, & quidam ſuo ſenſu euangelici feruẽtes. Hi neq; animas neq; corpora paſcunt, modò ipſi lanã habeant, id eſt, ſuos redditus ſtatis temporibus domi ſibi ſolutos, nihil omnino de ouibus ſunt ſolliciti, quæ interim in arduis Cambriæ montanis diſperſæ & palantes, ſpiritualis cibi inedia pereunt. Hi tamen in hoc vno ſcripturas ſuo more ſequuntur, colligunt enim vbi non ſparſerunt, & metunt vbi

non ſeminarunt. Cum reuera communi iuris regula onus honorem ſequi debeat, & qui in agro domini non laborat ex illius agri fructibus non manducet. Omnibus Sacerdotijs imperiti homines & indocti curati ſacramenta & ſacramẽtalia (vt loquuntur) adminiſtrant: vbi hoſpitalitas omnis exulauit, conciones aut raræ aut prorſus nullæ habentur. Atq; ſic decimæ & oblationes, quæ in eum finẽ à maioribus noſtris inſtitutæ ſunt, vt illi ipſi qui eas ſoluunt, in vera Chriſti doctrina rectè inſtituantur, miniſtri qui in verbo & doctrina laborant ſuſtententur, & parochiæ pauperes cibo reficiantur, à recto vſu penitus transferuntur in alium: adeo vt pauperes alimentis defraudentur, parochiani ignorantia ſeducti pro vera Chriſti religione ſuperſtitiones & aniles fabulas amplexentur, atque in omnes idololatricos cultus ſuo quodam impetu ruant. Sublato enim ſtipendio tollitur doctrina: nam quis proprijs ſtipendijs militabit, alio interim ordinarium ſtipendium intercipiente? Subductione veræ doctrinæ ignorantia inducitur: Ignorantia autem ſuperſtitionem parit. Nulla enim natio tam fera & agreſtis eſt, quæ non aliquo diuini numinis ſenſu afficiatur. Hinc voluntarius cultus: hinc ſuperſtitioſa deuotio, cuius matrem ignorantiam eſſe certum eſt: Hinc hæc ipſa campanarum baculorum & reliquiarum reuerentia, de qua, loquitur Giraldus: Hinc etiam hodiernæ peregrinationes de quibus ſuprà dixi originem habent. Præterea hic eccleſiaſticorum redditũm abuſus alia etiam offendicula ſecum trahit. Nam hinc

vera religio malè audit apud ignaros & ſimplices, qui eam propter hos abuſus minus probant, ita vt ſæpiſſimè audias viros probos ea de cauſa conqueri & pontificiam religionem laudibus extollere, quia viderant olim vt aſſerunt cum ea publicè doceretur, plurimis in locis rectores eccleſiarum, domus habere perhoſpitales & apertas, vbi pauperes & peregrini refici & curari ſolebant, in quibus nunc tempore euangelij propter prædictas cauſas non datur pauperibus poculum aquæ frigidæ. Et ſic vera doctrina propter inſatiabilem quorundam auaritiam blaſphematur: quaſi hoc ex euãgelio manauerit, aut hic ſiet eius doctrinæ fructus, & non potius hypocritarum quorundam qui quæſtum pro religione habent inſatiabilis cupiditas. Hæc ſi vera non ſint, conuincar erroris, ſin autem vera ſint, (vt ſunt veriſſima) Deus tempore opportuno eccleſiæ ſuæ melius prouidebit. De reliquijs vide ea quæ ſcripta ſunt à venerando ſene domino Io. Foxo in ſua reſpõſione ad Oſorium li. 3. pag. 373.

[6] Ego eorum opinioni accedo qui hanc Neſtam filiam Gruffini aut illam ipſam aut illius ſororẽ fuiſſe affirmant, ex qua Fleanchus Banchonis filius Gualterum Stuardum genuit, à qua Scotiæ reges qui hodie regnant originem traxerunt. Sunt qui affirmãt Ranulphi Cantabrigiæ comitis matrẽ (cu-
Mat. Par. ius apud authores mentio fit) huius etiam principis fuiſſe filiam, quam ego potius Gruffini filij Roderici filiam fuiſſe affirmauerim, ſororem ſcilicet Caradoci de quo ſcribit Florilegus lib. 1. Sed vbi

coniectu-

coniecturis & circumſtātijs proceditur, ſuum cuiq; iudicium liberum eſto.

7 *Hic Brachanus natus erat patre Haulapho Hybernorum rege & matre Britannica nimirùm Marcella filia Theodorici filij Tethphalti reguli de Garthmathrin, illius nempe regionis, quæ ab hoc Brachano nomen accepit & hodie Brechonia vel Brechinia dicitur, Britannicè Brecheinoc. Huius Brachani filia nomine Tydvael vxor fuit Congeni filij Cadelli Powiſiæ reguli, & mater Brochmaeli cognomento Scithroc, qui Ethelfredum Northumbrorum regem, ad Deuam fluuium interfecit, eiuſq; copias fudit, circa Annum domini 603.*

De Ewyas & Lanthoni cum N. S. Cap. 3.

STat autem in valle de Ewyas profundiſſima, quantum ſagittæ eſt iactus arcu emiſſæ, montibus ethereis orbiculariter vndiq; concluſa, eccleſia ſancti Ioannis Baptiſtæ plumbeis laminis operta, lapideo tabulatu pro loci natura non indecenter extructa. In loco videlicet vbi paupercula prius ſancti Dauid Archiepiſcopi capella ſteterat, muſco ſilueſtri ſolùm & hederæ nexibus adornata. Verè religioni locus idoneus, & diſciplinæ canonicæ præ cunctis inſulæ Britannicæ cœnobijs competentiſſimus, à duobus eremitis in honorem eremiticæ vitæ primò fundatus, ab omni populari ſtrepitu in ſolitudine quadam longè remotus, ſuper flu-

uium Hodeni per vallis ima labentis ſitus: vnde ab
Lan. Hodeni Lanhodeni dictus. *Lan* enim locus eccleſiaſticus ſonat, Exquiſitus tamen dici poteſt, quod propria
Nant. loci illius nuncupatio Cambricè eſt Nanthodeni. *Nant* etenim riuus dicitur aquæ decurrentis, vnde vſque hodie ab accolis locus iſte lingua Cambrica *Landewi Nanthodeni* vocatur i. eccleſia Dauidis ſuper riuum Hodeni. Corruptè igitur Angli Lanthoni dicunt vbi vel Nanthodeni per N & t id eſt, riuus Hodeni, vel Lanhodeni per L ſine t id eſt, eccleſia Hodeni dici deberet. Pluuiæ quas montana creant hìc creberrimæ, venti perualidi, nebulæ ſub bruma ferè continuæ. Et tamen aëris quanto obtuſioris tanto benignioris & clementioris ſalubri temperantia: morbi rariſſimi, adeo quidem vt fratres apud filiam diutino labore conſumpti & deſperabiliter afflicti tanquam ad ſalubre remedium & vnicum ſoſpitatis aſylum ad matris vbera tranſlati optatæ ſanitati reſtituantur. Nam ſicut Hybernica Topographia noſtra teſtatur: Quanto ad Euri partes magis acceditur, tanto cœli faciem quo purior & ſubtilior, tanto penetrabilior & inclementior aër illuſtrat: Quanto verò ad Circij Zephiríque fines magis vergitur: occiduam temperiem quo nubilior, tanto benignior atque ſalubrior aura fœcundat. Hic clauſtrales in clauſtro ſedentes cùm reſpirandi gratia fortè ſuſpiciunt, ad quaſcúnque partes trans alta tectorum culmina, montium vertices quaſi cœlum tangentes, ipſáſque plerumque feras (quarum hìc copia eſt) in ſummo paſcentes, tanquam in vltimo viſas horizonte proſpiciunt. Hora verò diei quaſi inter primam & tertiam ſuper montium cacumina vix emergens & ſereno tempore corpus hic ſolare primo conſpicitur. Verè locus contemplationi idoneus, locus fœlix & amœnus, locus à primæua inſtitutione ſibi ſufficiens & fœcundus, niſi ob Anglicam luxus opulentiam & lautæ menſæ gloriam ambitioſa quadam intemperantia, vitio quoq; ingratitudinis inualeſcente, in ſeruitutem quæ libera
fuerat

fuerat prælatorum pariter & patronorum negligentia iam redacta, non minùs inuidè quàm inuisè matrem filia facta priuigna ſupplantaſſet. Hic autem mihi notabile videtur quod Priores omnes locum de quo loquimur adverſantes, flagellati diuinitus occubuere. Prior Gulielmus qui primus armentis & armarijs locum ſpoliauit demum deiectus à fratribus & depoſitus, inter Priores ſepulturam non meruit. Clemens verò qui quanquam locum lectionis & orationis gratiam diligere & frequentare videretur, tamen ad exemplum Heli ſacerdotis, quoniam diripientium & delinquentium fratrum errorem nec reprehendit nec repreſſit, paralytica paſſione percuſſus, interijt. Rogerus autem qui plus cæteris locum infeſtans, & cuncta quæ ab alijs relicta videbantur palàm aſportans, libris, ornamentis & priuilegijs eccleſiam ex toto priuauit, longè ante obitum paralyſin incurrens & honorem cedens, diutino languore conſumptus, vitam pariter & valitudinem terminauit.

Tempore verò Anglorum regis Henrici primi matre florente tàm rerum affluentia quàm religione famoſiſſima, (quæ tamen duo comitantia raró reperies) filia quippe matris æmula nōdum genita, vtinam & ab æuo non gignenda, Rogerum Saliſburienſem epiſcopum, principalem regni tunc ſub rege rectorem, huc fama tantæ religionis attraxit. Virtus enimverò eſt virtutem diligere vel in altero, & magnum innatæ bonitatis indicium, ipſa quæ necdum vitaueris vitia animi iudicio deuouere. Hic cùm aliquandiu loci naturam, heremiticam ſolitudinem fratrum ibidem canonicè viuentium, deóque ſeruientium ſine querela, ſanctam ſine murmure conuerſationem, in ſingulis admiratus conſideraſſet, reuerſus ad regem, relatíſque quæ ibi repererat relatione digna, cùm maximam diei partem in loci præſcripti titulos expendiſſet, tandem in hoc verbo, laudis præconia conſummauit. Quid inquit plura, totus tàm regis quàm regni theſaurus ſoli clauſtro erigendo non ſufficeret. Cùm itaq; tam regis quàm curiæ totius animos

mos in huius verbi ſtuporem diutiùs ſuſpendiſſet, tandem de montium clauſtris quibus vndique vallatur ænigma ſermonis expoſuit. Miles autem cui nomen Gulielmus, qui primus loci inuentor fuit & cultor, necnon & præsbyter Eruiſtus qui ſe ſocium ei ſtatim adiunxerat, quoniam iuxta Hieronymi ſententiam forſitan audierant, ſicut in vitis patrum legitur : Chriſti eccleſiam poſtquam creuit poſſeſſionibus decreuiſſe virtutibus, de vitijs pariter & diuitijs incrementa ſumendo: deuotis ad dominũ orationibus in publica audientia ſæpius efflagitare ſolebant, vt nunquam ad magnas poſſeſſionum opulentias locus iſte perveniret:quoties inprimis ſeu domini & patroni ſui Hugonis de Laci primi & primæui, ſeu aliorum fidelium largitione, tàm terris quàm beneficijs eccleſiaſticis cœpit locus hic locupletari valdè dolentes. Plurima quoque tàm in prædijs quàm in Eccleſijs in primis oblata paupertatis amore reſpuerunt : Et in Eremo poſiti ne ab Eremitica vita recederent, loci condenſa quibus in hiſpidam ſiluam vallis excreuerat, in planiciem redigi & extirpari non permiſerunt. Vnde & effectum eſt vt quàm citò in immenſum ditari cœperant & dotari : Statim per Herefordię Comitem Milonem,(hoſtilitatis tamen tempore occaſionem præſtante) filia apud Glouerniam æmula matris emerſit: tanquam diuina prouidentia, meritis quoque ſanctorum virorum, & precibus quorum hic corpora duo coram principali altari recondita iacent, in ſuperfluis rerum fundamentis filia fundaretur : in laudabili quam ſemper appetit mediocritate matre manente. Ibi igitur actiui reſideant, hic contemplatiu:iIbi terreſtrium ambitus diuitiarum,hìc cœleſtium amor deliciarum : ibi frequentiam habeant populorum, hìc preſentiam appetant angelorum: ibi mundi potentes ſuſcipiantur, hìc Chriſti pauperes reficiantur: ibi inquam actiones perſtrepant & declamationes, hìc verò lectiones obmurmurent & orationes : ibi vitiorum nutrix atq; creatrix cum curis creſcat & opulentia, hìc virtutis alumna mediocritas

aurea

aurea ſuppetat & moderantia: vtrinque tamen tàm hìc quàm ibi quæ alijs hodie cunctis præeminet ordinibus, ab Auguſtino inſtituta canonica ſeruatur diſciplina. Benedicti námq; regulam in primæua paupertate laudatiſſimam, rerum opulentia poſtmodum feruore charitatis plurimum adaucta, & fidelium largitione multiplicata, ſub prauæ diſpenſationis obtentu crapula iugis & copia corruperunt. Ciſterſienſis autem ordo ſpontaneo priſtinæ paupertatis & ſanctitatis deſiderio nuper à priore deriuatus, in primis ſimiliter dignè laudari meruit & extolli: donec iterum cæca malorum mater obrepſit ambitio, neſcia ſucceſſibus modum ponere. Quoniam vt ait Seneca, facit quidẽ auidos nimia fœlicitas, nec tam tẽperatæ cupiditates vnquã ſunt vt in eo quod cõtingit deſinãt: Gradus à magnis ad maiora fit & ſpes improbiſſimas amplectuntur, inſperata aſſecuti. Cui & illud Ouidij concordare videtur;

Benedictinorum luxus.

Ciſterſienſes.

Opulentia religionem corrumpit.

Luxuriant animi rebus plerumque ſecundis,
Nec facile eſt æqua commoda mente pati.

Et illud eiuſdem.

Creuerunt opes & opum furioſa cupido,
Et cùm poſſideant plurima plura petunt.

Item illud Horatij in lib. carminum.

Scilicet improbæ creſcunt diuitiæ,
Tum curtæ neſcio quid ſemper abeſt rei.

Et in eod. *Creſcentem ſequitur cura pecuniam*
maiórque fames.

Multa petentibus deſunt multa. Benè eſt cui Deus obtulit parca quod ſatis eſt manu. Vnde & Lucanus. Oda. 16. li. 3.

---O vitæ tuta facultas Li. 5. bel. ciui.
Pauperis, anguſtique lares. O munera nondum
Intellecta deûm.

Petr. *Non bibit inter aquas nec poma fugacia carpit*
Tantalus infœlix quem ſua vota premunt.
Diuitis hic magni facies erit, omnia latè
Qui tenet & ſicco concoquit ore famem.

Armẽtis quippe & equicijs mõtana, porcis ſilueſtria, capris nemoroſa, ouib. paſcua, pecudib. plana, aratris rura,

quanquam

quamquam reuera in ſe largiſſima: ſingula tamen vitio mentis inſatiabili videntur anguſta. Ideóque terræ occupantur, termini transponuntur, fines inuaduntur, vnde & nundinæ mercimonijs, & fora litigijs, & curiæ replentur querimonijs. De talibus autem in Iſaia legi-
Eſa. 5. tur: *Væ vobis qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci. Numquid habitabitis ſoli vos in medio terræ?* Si ergo ſic inuehitur propheta in eos qui vſque ad terminum: quid in illos dicetur, qui longè vltra terminos? His igitur ex cauſis & ſimilibus effectum eſt, vt veræ religionis color optimus, adeò in falſitatis fucum ſit iam conuerſus, adeò vt nigri interius mores candidis velentur operimentis, adeò inquam interioris olim habitus,

Qui color albus erat nunc eſt contrarius albo.

Vt de his illud Euangelicum verè videatur impletum;
Mat. 7. *Attendite ab his qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.* Tantæ tamen & tam de-
Bona intentio. clamatæ per orbem auiditatis, bona vt credimus occaſionem præſtat intentio. Hoſpitalitatis námque gratia quam huius ordinis viri (quamquam in ſe abſtinentiſſimi) præ alijs cunctis charitate largiflua in pauperes & peregrinos infatiganter exercent: & quia non redditibus vt alij, ſed laboribus ſolùm & prouidentia viuunt: terras tanto conamine, quibus ad hæc peragenda ſufficientiam eliciant, auidè perquirunt, prædiáque ſummoperè petunt & paſcua lata. Veruntamen ad reprimendam & remouendam ab ordine ſacro deteſtandam ambitionis notam, vtinam illud Eccleſiaſtici in-
Eccl. c. 34. terdum ad animum reuocare velint; *Qui facit Eleemoſynam, vel qui offert ſacrificium de ſubſtantia pauperis, quaſi qui filium victimat in conſpectu patris.* Et illud Gregorij, bonus vſus non iuſtificat malè quæſita. Item & illud Ambroſij: Qui malè accipit vt benè diſpenſet, grauatur potiùs quàm iuuatur: tales enim cum Apoſtolo dicere videntur: *Faciamus mala vt veniant bona.* Scriptum eſt enim, talis debet eſſe miſericordia quæ ſuſcipiatur, non quæ repellatur: quæ peccata purget, non quæ reum

faciat

faciat ante dominum : de iuſtis laboribus tuis non de rebus alienis. Audi Salomonem dicentem; *Honora dominum de tuis iuſtis laboribus*. Quid dicturi ſunt qui aliena rapiunt & eleemoſynas fecerunt? O domine in nomine tuo miſericordias fecimus, pauperes pauimus, nudos veſtiuimus, peregrinos hoſpitio recepimus. Quib. dicturus eſt dominus, quod dediſtis dicitis, quod feciſtis rapinam non dicitis. Quos pauiſtis memoratis, & quos necaſtis non recordamini. Exemplum autem de reſponſo Richardi Regis Anglorum facto magiſtro Fulconi viro bono & ſancto, per quem deus in Francorum regno noſtris diebus multa proculdubio ſigna fecit, hìc interſerere præter rem non putaui. Cùm inter cætera vir ille ſanctus regi dixiſſet; „ Tres filias „ habetis quæ quamdiu penes vos fuerint nunquam dei „ gratiam habere poteritis, ſuperbiam ſcilicet, luxuri„am & cupiditatem. Cui rex poſt modicam quaſi pauſationem, iam inquit maritaui filias iſtas & nuptui dedi; „ Templarijs ſuperbiam, nigris monachis luxuriam, & „ Albis cupiditatem. Id etiam pro valde mirando de loco præſcripto Lanthonei dicto, vel potius quaſi pro miraculo duximus, quod in ſummis quibus clauditur vndiq; montium verticibus, nō petroſis aut ſaxoſis ſed mollibus potius & herboſis, Parij lapides reperiri ſolebant, qui & liberi vulgò dicuntur, quia ſecabiles ferróq; quodam modo polibiles ſeſe quaſi liberaliter præſtant: ex quibus eccleſia ipſorū iam extat egregiè conſtructa. Super quo quidem & hoc mirandum, quod quæſitis ad vnguem per montana lapidibus illis, & ex toto prorſus abſtractis nullíſque relictis qui reperiri ibidem amplius poſſent, infra tertium aut quartum diem iterum requiſiti tanquam dono ſeipſos offerentes, & ſe quærentibus oſtendentes copioſa multitudine reperiuntur. De duobus tamen ordinibus iſtis Cluniacenſi ſcilicet & Ciſtercienſi hoc compertum habeas, locum ædificijs egregiè conſtructum, redditibus amplis & poſſeſſionibus locupletatum iſtis hodiè tradas, inopem breui deſtructúmque videbis: illis è diuerſo eremum nudam

De tribus regis filiabus totidem ordinibus ſacris nuptui traditis.

Parij lapides.

&

& hiſpidam ſiluam aſſignes : intra paucos poſtmodum annos, non ſolùm eccleſias & ædes inſignes, verumetiam poſſeſſionum copias & opulentias multas ibidem inuenies. Hanc autem diuerſitatem (vt mihi videtur) morum diuerſitas parit & ſtudiorum. Vt enim ſalua vtrorúmq; venia veritati nõ parcam, illinc ſobrietas iuuat, parcimonia pariter & prouidentia: hinc verò obeſt, ventris ingluuies & intemperantia. Illi námq; tanquam apes in vnũ congerunt omnes & congregant vnanimitate cõſpicui, vno omnium exiſtente loculo, & illo bene diſpoſito: Iſti congeſta diuinitùs, & deuota fidelium largitione collata, diuerſis diſtrahũt animis & diripiunt indeſinenter, multis exiſtẽtibus & multorũ loculis, quibus dum ſtudioſiùs ſinguli tanquam proprijs indulgent, minùs proficitur in cõmune: quoniam vt ait Saluſtius, Cõcordia paruæ res creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur. Præterea de tredecem ferculis vel quatuordecem, quæ ſibi de ſolo conſuetudinis iure deberi contendunt, tempore famis & inædiæ, priuſquam vnũ ad tempus intermitterent, priuſquam vnum relinquerent aut à cõſuetudine vel in modico recederẽt, terras monaſterij meliores & manſiones in fœnebrẽ prędam perditum ire, & quod crudelius eſt pauperes ad ianuas cateruatim obire permitterent & perire. Illi verò nõ ſolùm arietes omnes & armenta, grano deficiente, verum & de duobus pulmentis quibus contenti ſunt, alterũ in vſum pauperum, vrgente incõmodo laudabili charitate largiuntur. His autẽ noſtris diebus, vt tanquã à niueo corpore næuus abſtergatur, in Ciſtercienſi capitulo ſtatutũ eſt, ne ab hoc vnquam in poſterũ ordine, precio quolibet prædia vel paſcua comparentur: tantum illa de cętero ſufficiant, quæ gratis obueniunt & abſq; grauamine conferũtur. Prædictus igitur ordo canonicus plus alijs mediocritate contentus atq; modeſtia, & ſi non plenè, plurimum tamen ambitioni ſtringit habenas, & in mundo poſitus, mundi pro poſſe contagia vitans, nec crapula notabilis nec temulentia pro luxu rerum ſiue libidine, publicum in populo ſcandalum incurrere tàm vere-

Auaritia & intemperantia Monachorum.

Ecce quàm grauia patiuntur Monachi pro amore Chriſti.

verecundatur quàm veretur. Sicut in libro quem de eccleſiaſticis ordinibus deo annuente ſcripturi ſimus, pleniùs explicabitur. Præſcriptis igitur in finibus temperatiſſimis, & non omen quo ad gazas grande, tragicáſque mundi pompas adeptus, iuxta vſualia tamen vocabula nomen dignitatis obtinui. Collateralem & propinquum principali de *Brecheinoc* caſtro loculum habens & domicilium, fœlici quadam mediocritate ſtudijs idoneum atque labori. Quem ſuis ſemper delitijs plenum & æternitatis amicũ Cræſi diuitijs longè præfero: quinimo cunctis quę perire ac pręterire poſſunt, incomparabiliter antepono. Sed ad rem reuertamur. Dignitas & domicilium authoris.

Annotationes in Cap. 3.

HOC caput in deſcriptione atque reprehenſione vitæ Monaſticæ totum penè conſumitur: quod in omnibus fere exemplaribus mancum atque mutilatum exiſtit, ita tamẽ vt quod in vno deſit, in altero inueniatur. Si quid ſcriptũ erat paulo acerbius contra vnã aliquã monachorũ ſectam, id omiſſum eſt in aliquo exemplari, quod tamen reperitur in alio, & ſi quid aliũ ordinẽ pungat, id deſideratur in alio, quod in priori tamen habetur. Veriſimile itaq; mihi videtur, exemplaria iſta à monachis eſſe deſcripta, qui id quod contra ſuum ordinem ſcriptum inuenerant deleuerunt. Extitit hæc Balduini Archiepiſcopi viſitatio An. 1188. *iam quadringentis fere annis elapſis, non diu poſtquã regularis profeſſio in his noſtris regionibus primum inceperat excerceri: Si ergo eo tempore tam horrendæ corruptiones in monachorum ſubſellia irrepſerant, quid hũc auctorẽ ſi hodie viueret, de tot ſuperſtitionibus & Idolomanijs alijſq; ſceleribus in hoc ſacro cætu vſitatiſſimis, ſcripturum putemus? Perſecutiones*

primæ

primæ ætatis (vt ſcribit Peucerus) cauſam præbuerunt ſeceſſibus & monochatui: Poſtea acceſſerunt dilacerationes imperij & peregrinarum gentium confuſiones. In illa dilaceratione Italiæ & aliorum regnorum, cùm videretur eſſe peculiaris fœlicitas abeſſe à Republica, procul in aliqua ſolitudine degere, ſine familia, ſine liberis, non ſpectare vrbium excidia & vaſtationem patriæ, homines modeſti, qui habebant familias, gratulabantur monachis ſuam tranquillitatem. Inde creuit & opinio de cælibatu, & admiratio monachorum, ita vt plures cœperint expetere & quærere ſeceſſus. Deinde homines barbari natura, mirãtur nouos ritus, qui præ ſe ferunt ſpeciẽ eximiæ pietatis, & cuiuſdã quaſi commercij cum deo. Nihil mirum eſt igitur tunc & monachorum cœtus creuiſſe, & opiniones de hoc vitæ & operum genere plauſibiles latè vagatas eſſe. Poſtea cum pietati ſuperſtitio ſucceſſiſſet, & pro euangelij doctrina receptæ eſſent leges pontificum: Collegia quæ fuerant hactenus conuentus ſtudioſorum, paulatim ad monachos tranſlata, opes verò collegiorum in luxum ſuperbiæ atque otioſorum hominum voluptates profuſæ ſunt, ſcholis abolitis. Docendi autem prouincia delegata eſt familijs monachorum, non Chriſti, ſed Benedicti & Bernhardi nomen profitentium, & ſectantium (vt iactitant) præcepta. Sed Collegiorum exemplum hi quoque ſequuti, cum ſuperſtitionem quæſtuoſiorem docendi laboribus experirentur, literas vnà cum docendi munere deſeruerunt, nouam viuendi formam commenti. Redactæ ſunt ergo Scholaſticæ

Monochatus origo & progreſſus.

Collegia Antiqua.

operæ,

operæ, ſtudijs penè vbique ſepultis, poſt Sueuorum imperium, ad nouos regni pontificij fœtus, ſcilicet ad mendicantium monachorum agmina, qui fœcundiſſimo prouentu his poſtremis annis vbiq; locorum & gentium, matre ſuperſtitione, patre pontificum tyrannide editi, ſed diuerſitate ac diſſimilitudine profeſſionis penè infinita, cōmentis ſuis orbem compleuerūt terrarum, & tyrannidis pontificiæ leges, cùm exaſperarunt, tùm executi ſunt acerbiùs multo quàm pontifices ipſi, eóq; res tandem perduxerunt, vt ipſis etiam pontificibus formidabiles eſſent. His doctrinæ cuſtodibus & occiderunt literæ & interijt pietas Chriſtiana, antiquata euangelij doctrina, rectioribus ſtudijs deletis, & ſuperſtitionibus vltra modum cumulatis. Nec mirum: nam neceſſe fuit, in tam numeroſa religioſorum multitudine, quamplurima ingenia cum non haberent puram euangelicæ veritatis doctrinam ad quam tanquam ſcopum collimarent, ſuapte natura ad vanitates deflectere. Sicut enim ager fertilis, ſi non colatur & puro grano ſeminetur, ſentes & tribulos affatim gignit: ſic ingenia præclara cum ſemine verbi dei deſtituantur, ad ſuperſtitiones & inanes ceremonias facillimè dilabuntur. Vnde omnes ἐθελεθρησκείαι ortum habent. Monachatus tempore Edgari regis Angliæ, ſuperſtitioſo quorundam hypocritarum fuco & importunis Dunſtani præſtigijs, in hac noſtra Britannia cœpit primum in pretio haberi. Hoc Cœnobium ſiue Prioratum de Lanthoni circa Annum Domini. 1188. Extruxit Hugo Lacius miles, qui cum Gulielmo Con-

Fratres prædicatores.

H queſtore

queſtore in Angliam aduenerat, & in eccleſia de Webley ſepultus iacet.

De tranſitu per Coed Grono, *& Abergeuenni cum N.S.* Cap. 4.

SRanſiuimus inde verſus *Abergeuenni* per arctum illud Siluestre quod malum paſſum de *Coed Grono* vocant, nobile Cænobium de Lanthoni montibus ſuis incluſum à latere ſiniſtro relinquentes.

Aberge-uenni.

Dicitur autem *Abergeuenni* caſtrum eo loco ſitum, vbi fluuius *Geuenni* in *Oſcam* cadit. Contigit autem paulo poſt obitum Anglorum regis Henrici primi nobilem & magnificum virum

Richardus Comes Clarenſis interfectus.

Richardum Clarenſem, qui cum honore de Clarà Ceretticam regionem in auſtrali Cambria poſſidebat, ab Anglia in Walliam hac tranſire. Et cum prouinciæ illius tunc dominum Brienum videlicet Guilfordenſem cum militibus multis vſque ad paſſum prædictum ſocium habuiſſet & deductorem, tam ipſum inuitum in ipſo ſiluæ ingreſſu cum ſuis remiſit, quàm contra eiuſdem monita ſiluam inermis intrauit. Ex nimià quoque ſecuritatis præſumptione tibicinem præuium habens & præcentorem, cantilenæ notulis alternatim in fidicula reſpondentem. Nec mora Wallenſes qui aduentum eius explorauerant, Iorwerth ſcilicet Morgani frater de Caerleon, cum eorundem familia, ſiluoſis è latebris irruentes in improuiſos, ſtatim ipſo cum ſuorum multis interempto, præda potiti ſunt cruentiſſima.

Nimia ſecuritas & incauta præſumptio.

Ex varijs itaque patet rerum euentibus, quàm incauta eſt ſemper nimia præſumptio & ſui negligens. Timor enim proſpicere futuris admonet, & diligentiam docet in proſperis: audacia verò præcipitanter obrepit, & inconſulta temeritas neſcit

conſilium

conſilium ducis expectare. Sermone igitur apud Abergeuenni facto plurimiſque ad crucem conuerſis, vir quidam nobilis partium illarum cui nomen Arthenus ad Archiepiſcopum verſus Caſtellum Oſcæ iam properantem humiliter acceſſit, quod ei citius non occurrerat veniam petens. Super crucis itaque ſuſceptione conuentus, abſque amicorum, inquit, conſilio, res hæc fieri non debet. Cui Archiepiſcopus: nunquid ergo cum vxore tua inde conſilium habiturus es? At ille vultu demiſſo verecundè reſpondit: ad aggrediendum inquit opus virile non eſt expetendum conſilium muliebre: & ſtatim ab Archiepiſcopo crucem ſuſcepit.

Super exceſſibus autem partium iſtarum creberrimis & cruentiſſimis, nunc prouincialium in Caſtellanos, nunc vice verſa vindicis animi talionibus, Caſtellanorum in prouinciales, quæ noſtris accidêre temporibus alijs explicare materiam damus. Vltimi tamen exceſſus enormis cędiſque cruentæ noſtris diebus hìc perpetratæ, quam præterire tamen ne ſceleroſis in exemplum trahi poſſit ſatius exiſtimaui, verè auctor extiterat Anglorum rex Henricus ſecundus, Vicecomes autem Herefordiæ Ranulphus Poerius machinator. Sed quamquam turpe ex cauſa temporalis interdum ſequi commoditas videatur, iuſti tamen iudicis libramine pœna ſceleris & ſi differtur, vel in tempore vel poſt tempus non euitatur, iuxta illud Poetæ,

Non habet euentus ſordida præda bonos.

Cum enim ſeptennali iam ſpacio in partibus illis pax ſequuta fuiſſet tranquilliſſima; tandem interemptorum nepotes & filij ex pueris adulti, ex paruis interim maiores effecti, ira vindice deferuentes, captata domini abſentia, intra fruticoſa caſtri eiuſdem foſſata cũ manu nõ inualida ſe in inſidijs nocte cõtulerunt: dixerat autẽ vnus eorũ (cui nomẽ Siſillus filius Eudaf) Conſtabulario die præcedente quaſi præmuniendo ſub riſu tamen & ludicro magis quàm ſerio: hìc inquit hac nocte intrabimus, oſtendẽs muri ipſius angulũ quendam,

vbi demiſſus eſſe videbatur. Sed quoniam ridendo *Dicere verum quis vetat?* Et quoniam *Fas eſt & ab hoſte doceri*, Conſtabularius cum familia totam noctem illam in armis & vigilijs vſque ad auroram duxit inſomnem: ſed cum demum labore fatigati & imminentis diei beneficio ſecuritatem adepti, ſomno ſe cuncti dediſſent: ſtatim hoſtes per ſcalas quas congeſſerant loco prænotato ſe muris ingerentes, captis conſtabulario & vxore ſua cum alijs multis, præter turrem principalem & paucos qui in ipſam aufugerant, violenter occupant & incendunt vniuerſa, iuſto dei iudicio, eo quo delictum eſt loco perpetratum, pæna delicti ex parte ſecuta. Præterea parum poſt Caſtri prædicti proditionem, cum iuxta Monemutham prædictus Herefordiæ Vicecomes videlicet apud *Landinegat* cum excercitu Herefordiæ caſtrum erigeret, nocte quadam cum adhuc tenuiter tenebras exuere cepiſſet

Tythoni croceum linquens aurora cubile ſummo ſuperueniente diluculo tàm à Ventæ quàm vicinarum partium iuuentute, cum interemptorum adulta iam prole, non præoccupati, non deſubitati, non aduentus huius ignari: Quinimo præſcij potius & præmuniti, armati quoque & in turmas ordinati, ſtatim tamen ſunt confecti, & inter propria iam foſſata repulſi, de potioribus & primis Herefordenſis prouinciæ militaribus viris cum ipſo nouem, præter alios multos, lanceis ibidem ſunt confoſſi. De Ranulpho tamen hoc mirandum, quòd præter vulnera quæ lethaliter in corpore ſuſcepit plurima, cum ferro quoque iugulatus fuiſſet, venis omnibus & arterijs cum via ſpiritus, & halitus organo pariter præciſis, ſacerdotem tamen annuens & aſciſcens, aliquo reuera anteactæ vitæ merito id exigente, eóque præcipuè vt creditur, quòd in ſortem Chriſti electos, præ alijs honorare conſueuerat & venerari, facta confeſſione & viatico deuotè percepto ſtatim ſpiritum exhalauit. Frequens eſt & creberrimis declaratum

Honoris ſacerdotibus exhibiti remuneratio.

tum

tum experimentis, quòd ſicut debito clerum honore dignantes ſacerdotali, in extremis ſolatio ex conſuetudine gaudent: ſic è diuerſo cleri deriſores & malignos delatores eodem ſolatio frequentiſſime fraudari, tametſi optato. Gulielmus autem de Breuſa qui verè non auctor ſceleris quod potius tacere decreuimus quàm exprimere, non machinator extiterat, ſed executor vel executionis non impeditor, carnificum turbis mandato de ſuper accepto atrociter deſæuientibus, eodem conflictu in imum foſſæ præruptæ eſt præcipitatus, ibíque ab hoſtibus & viris inimiciſſimis captus & extractus, viuus. tamen diuina miſeratione per impetum ſubità à ſuis factum & omnino illæſus euaſit. Ex quo patet quia minùs offendit mitiúſque punitur, inuitus qui facit fieríue permittit, quàm qui facto conſilium ſimul & auctoritatem adhibuit: quod in Chriſti paſſione palam fuit, vbi & Iudas ſuſpendio, Iudæi excidio pariter & exterminio, Pilatus exilio, pænas luit. Prædicto verò de rege, qui proditioni aſſenſum præbuit & præceptum fecit, qualiter ob hæc & alia multa enormis vitæ delicta ſicut in libro de Principis inſtructione deo duce propalabimus, ad ampliorem ignominiæ cumulum, in terris pænas inchoauit confuſione plenus & ærumna, finis eiuſdem declarauit. [2] Hoc autem mihi notabile videtur quòd Gens hæc quæ Venta gens vocatur & martijs conflictibus vſitatiſſima & ſtrenuitatis opera laudatiſſima & arte ſagittandi præ cæteris Cambriæ finibus inſtructiſſima reperitur. Ad huius autem aſſertionis vltimæ certitudinem exempla proponere non pigeat. In extrema Caſtri prædicti expugnatione noſtris diebus perpetrata, militibus duobus in turrim cumulato terrarum aggere ſitam per pontem transfugientibus, Wallenſes vt ipſos à tergo percuterent, ſagittas arcu mittentes portam turris iliceam, palmaris fere ſpiſſitudinis tranſpenetrarunt, ad tantorum ictum vehementiæ perpetuam memo-

Ventani Sagittarij egregij.

riam ſagittis in porta ferto repercuſſo reſeruatis. Accidit & tempore Gulielmi de Breuſa (ipſo teſtante) quendam militem ſuum, in conflictu contra Wallenſes à quodam ipſorum per mediam coxam cum panno loricæ ocreali ferro vtrinque veſtitam ſagitta percuſſum eſſe, eadem quoque ſagitta per partem illam ſellæ quæ alua vocatur, vſque ad ipſum equum lethaliter tranſpenetrante. Alia quoque ſagitta militis alterius coxam ferro ſimiliter vtrinque munitam cum panno loricæ vſque in ſellam perforauit. Et cùm miles ille loris equum in gyrum flecteret: alio ſagittã eôdem contorquente in oppoſita coxa ſimilem ictum ſuſcepit, equo ab vtraq; parte firmiter affixus. Quod ergo à baliſta tormentum maius expectes? Non autem arcu vtuntur corneo, non alburneo, non taxeo, ſolùm ex vlmellis ſilueſtribus arcus formant, non formoſos, non politos imo rudes, prorſus & informes: rigidos tamen & fortes; non tamen ad eminus miſſilia mittenda, ſed ad graues cominus ictus percutienda tolerandos. Sed à diuerticulo iter iterum aggrediamur.

Bwae Lhwy.

Annotationes in Cap. 4.

1 *Videtur Giraldus parum candide de Hẽrico rege ſentire, qui tamẽ vbiq; (neſcio qua animi propenſione motus) Gulielmi Bruſij Brechiniæ domini ſcelera ita literis mandat, vt quædam minuat aut excuſet, alia de induſtria prætermittat: vt ex hoc capite & præcedente manifeſtum eſt, Illic enim ex quadam vſitata loquendi & ſcribendi conſuetudine, debitæ obedientiæ ſuo regi denegatæ crimen extenuat, & quodammodo diluit: hic integram, perpetrati ab eodem Breuſio ſceleris, hiſtoriam prætermittit, commemo-*

memoratis tantum quibuſdam circumſtantijs, quibus illius proditionis & cædis culpam in alios tranſferre molitur. Res verò acta hæc eſt. Poſtquam Reſus filius Gruffini Demetiæ princeps, cum Henrico ſecundo Anglorum rege apud Claudiœceſtriam ſtabilem firmámq; pacem fecerat, omnéſq; eius prouinciæ nobiles regi reconciliauerat, ita vt certa pax & tranquillitas reſtituta tandem viderentur: Gulielmus Bruſius Brechiniæ dominus (cædes & rapinas cogitans) nobiles quoſdam ventanos ſub amicitiæ & beneuolentiæ ſimulatione, ad prandium inuitauit in caſtrum de Abergeuenni, quò cùm omnes aduenïſſent, ſtatim ab armatorum militum multitudine, quos ea de cauſa in inſidijs ibi collocauerat, crudeliter trucidati ſunt. Inter quos Siſillus filius Dunuallonis (vel filius Eudaf, vt hic auctor habet) & Gruffinus filius eius atq; multi alij ceciderunt. Hac cruenta cæde perpetrata, hi immanes lanij in Siſilli domum, quæ non longè aberat irruentes Claudiam vel Gladuſiam, eius vxorem, Reſiq; ſororem vnà cum Cadualadro filio infante è domo violenter extraxerunt, & quod magis horrendum eſt, puerum in conſpectu matris exquiſito crudelitatis genere iugularunt. His tamen non obſtantibus mauult noſter Giraldus Henricum regem & Ranulphum Poërium huius crudeliſſimæ cædis & turpiſſimæ proditionis inſimulare, quàm Bruſium qui hoc nefandum crimen perpetrauerat, ſicuti planè ſcriptum reliquit Mattheus Pariſienſis: cuius verba, quia Neoterici quidam eius ſententiam mutilantes, huius Mat. Par. pag. 176.

 prodi-

proditionis & cædis turpitudinem, ſuis ſcriptis di-
« *luere nituntur, adſcribere non grauabor. Eodem,*
« *inquit, anno Gulielmus de Breuſa, multitudine*
« *Wallenſium in caſtello de Bergauenni callidè con-*
« *uocata, prohibuit ne quis gladium ferret viator*
« *vel arcum: Sed illis huiuſmodi decreto contradi-*
« *centibus, capitali omnes ſententia condemnauit.*
« *Qui (vt proditionis ſuæ nequitiam, quaſi ſub vela-*
« *mine honeſtatis palliatam intelligas) hæc fecit in*
« *vltionem auunculi ſui Henrici de Hereford, quem*
« *ipſi in ſancto ſabbato Paſchæ antea peremerunt:*
Hæc ille. Illud tempore hoſtilitatis & belli cùm neutra pars alteri fideret, factum eſt: Hoc autem ſcelus pace iam iureiurando vtrinque firmata ſub amicitiæ ſpecie committitur.

[2] *In libro illo, De principis inſtructione, acerbè admodum in regem Henricum ſecundum inuehitur Giraldus, vbi ſuæ in illum maleuolentiæ virus ita euomit, vt ſuum inueteratum odium ſatis manifeſtè prodat.*

De tranſitu per Oſcæ caſtrum & legionum vrbem, cum N. S. Cap. 5.

IGITVR apud *Oſcæ* caſtrum tàm ad Archiepiſcopi ſermonem quàm ad viri boni & honeſti Gulielmi Landauenſis epiſcopi qui per ſuam dioceſin nobis fideliter aſtitit, perſuaſionem; Alexandro quoq; Banchorenſis eccleſiæ archidiacono, vbiq; ad Wallenſes interprete exiſtente, multitudo virorum

cruce

cruce ſignatur. Vbi & hoc præcipuè notabile occurrit, quòd famoſiſſimi partium illarum malefactores, homicidæ, prædones, & fures non abſque multorum admiratione ſunt conuerſi. Tranſeuntes inde per *Caerleon* [1], *Monemuthæ* [2] caſtrum, nobilémque *Danubiæ* [3] ſiluam quæ ferinam ferríque copiam Glouerinæ miniſtrat, trans *Vagam*, citráque *Sabrinam*, longè à læua relinquentes, in *Nouoburgo* [4] ter *Oſca* flumine iam tranſcurſo pernoctauimus. Dicitur autem *Caer leon* vrbs legionum. *Caer* enim Britannicè vrbs vel caſtrum dicitur. Solent quippe legiones à Romanis in inſulã tranſmiſſæ ibi hyemare, & inde vrbs legionum dicta eſt. Erat autem hæc vrbs antiqua & autentica & à Romanis olim coctilibus muris egregiè conſtructa. Videas hic multa priſtinæ nobilitatis adhuc veſtigia: Palatia immenſa aureis olim tectorum faſtigijs Romanos faſtus imitantia, eò quòd à Romanis principibus primò conſtructa & ædificijs egregijs illuſtrata fuiſſent: Turrim giganteam: Thermas inſignes: templorum reliquias, & loca theatralia muris egregijs partìm adhuc extantibus, omnia clauſa. Reperies vbique tàm intra murorum ambitum quàm extrà, ædificia ſubterranea: aquarum ductus hypogeóſque meatus. Et quod inter alia notabile cenſui, ſtuphas vndique videas miro artificio conſertas, lateralibus quibuſdam & præanguſtis ſpiraculi vijs occultè calorem exhalantibus. Iacent hîc duo nobiles, & poſt Albanum & Amphibalum præcipui Britanniæ maioris proto-martyres, & ibidem martyrio coronati Iulius ſcilicet & Aaron [5], quorum vterque eccleſiam in vrbe inſignem habebat ſuo nomine decoratam. Tres enim egregiæ in hac vrbe antiquis temporibus fuerunt eccleſiæ. Vna Iulij martyris, virgineo deo dicata regularium choro venuſtata. Altera verò beati Aaron ſocij eiuſdem nomine fundata & canonicorum ordine præclaro nobilitata. Tertia verò Metropolitana ſede Cambriæ totius inſignita. Fuit & Amphibalus hinc oriundus, beati Albani doctor & fidelis ad fidem informator. Situs vrbis egregius

Caer leon.

ſuper

ſuper Oſcæ flumen, nauigio mari influente idoneum. Siluis & parcis vrbs illuſtrata. Hìc magni illius Arthuri famoſam curiam legati adiere Romani vbi, & Dubricius Archiepiſcopus Dauid Meneuenſi ceſſit honorem, ab hinc Meneuiam metropolitana ſede tranſlata, iuxta illud Merlini Ambroſij vaticinium. *Meneuia pallio vrbis legionum induetur, &c.*

Non procul inde ſtat rupis marina Sabrinis ſupereminens fluctibus, quæ Anglorum lingua *Gouldclyffe* vocatur, hoc eſt rupis aurea, eò quòd aurei coloris ſaxa præferat ſole repercuſſa, miro fulgore rutulantia.

Nec mihi de facili fieri perſuaſio poſſet,
Quòd fruſtrà tantùm dederit natura nitorem
Saxis, quódque ſuo fuerit flos hic ſine fructu.

Si foret qui venas ibidem & penitima terræ viſcera arte præuia tranſpenetraret. Si foret (inquam) qui de petra mel eliceret, & oleum de ſaxo. Multa nimirum occulta latent naturæ beneficia, quæ per incuriam hactenus incognita poſterorum educet cura propenſior & diligentia. Nam ſicut antiquos in humanæ vitæ commodis inueniendi viam ipſa neceſſitas vrgens edocuit: ſic iunioribus induſtria ſedula plurimùm contulit, & ingenij perſpicatior is acumen multa modernis aperuit. Quoniam vt ait poëta duas inuentionum iſtarum cauſas aſſignans:

---labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egeſtas.

Notandum autem quòd in his vrbis legionum partibus, fuit diebus noſtris vir quidam Cambrenſis cui nomen *Melerius*, futurorum ſimul & occultorum ſcientiam habens, cui talis hanc euentus ſcientiam dedit. Nocte quadam ſcilicet Ramis palmarum puellam diu ante adamatam obuiam habens loco ameno & vt videbatur opportuno, deſideratis amplexibus atque delitijs cum indulſiſſet, ſtatim loco puellæ formoſæ formam quandam villoſam, hiſpidam & hirſutam adeóque enormiter deformem inuenit: quòd in ipſo eiuſdem aſpectu dementire cœpit & inſanire. Cúmque pluri-

pluribus id annis ei duraſſet, tandem in eccleſia Menenſi meritis ſanctorum loci eiuſdem, optatam ſanitatem recuperauit. Semper tamen cum ſpiritibus immundis magnam & mirandam familiaritatem habens, eoſdem videndo, cognoſcendo, colloquendo, propriiſque nominibus ſingulos nominando, ipſorum miniſterio plerumque futura prædicebat. In longè verò futuris atque remotis (ſicut & ipſi) ftequentiùs fallebatur: in propinquioribus autem & quaſi infrà annum futuris minùs falli conſueuerat. Videbat autem eos ferè ſemper pedites & expeditos, & quaſi ſub forma venatorum, cornu à collo ſuſpenſum habentes, & verè venatores non ferarum tamen nec animalium ſed animarum. Circa monaſteria quoque & loca religioſa magis eos & in multitudine maiori videre ſolebat. Ibi nimirum exercitus: ibi numeroſis opus eſt viribus, vbi rebellio. Quoties autem falſum coram ipſo ab aliquo dicebatur, id ſtatim agnoſcebat, videbat enim ſuper linguam mentientis dæmonem quaſi ſalientem & exultantem. Librum quoque mendoſum & vel falsò ſcriptum vel falſum etiam in ſe continentem inſpiciens, ſtatim licèt illiteratus omnino fuiſſet ad locum mendacij digitum ponebat. Intertogatus autem qualiter hoc noſſet, dicebat dæmonem ad locum eundem digitum ſuum primò porrigere: Similiter & dormitorium monaſterij cuiuſlibet intrando, lectum monachi falſi & religionem habitu non animo præferentis eiſdem iudicijs oſtendebat; dicebat autem ſpiritum guloſitatis & crapulæ ſupra & infra ſordidum eſſe: ſpiritum verò libidinis & luxuriæ pulchriorem alijs, ſed fœtidiſſimum. Contigit aliquando ſpiritibus immundis nimis eidem inſultantibus, vt euangelium Ioannis eius in gremio poneretur: qui ſtatim tanquam aues euolantes omnes penitus euanuerunt: quo ſublato poſtmodum & Hiſtoria Britonum à Galfrido Arthuro tractata experidi cauſa loco eiuſdē ſubrogata; non ſolùm corpori ipſius toti ſed etiam libro ſuperpoſito longè ſolito crebrius & tædioſius

Notandum hic eſt, quàm faciles hi diui erga quoſdā peccatores ſe prebeant cū interim pueros columbinos pullos in eccleſia capientes, & pernoctantes ibidem cum canibus, ſeuerius, vlciſcantur.

Similes cum ſimilibus facillimè congregantur.

Non liber ſcriptus, ſed pietas in corde fideli dæmonas fugat.

tædioſius inſederunt. Notãdum hoc etiam quia Barnabas ſicut in legenda eiushabetur, evangelium Matthei ſuper ægros ponebat & curabãtur. Ex quo patet ſicut in præmiſſo, quantæ dignitatis & reverentiæ ſacroſancti evangelij liber exiſtat: & ſuper eundem quiſquis ſcienter peierat quàm periculosè & damnabiliter à via veritatis exorbitat. Ad hæc autem caſum abbatis Enoci de Strata marcella ſatis & pluſquam ſatis per Wallias notum eadem die cuius nocte contigit, multis aperuit. Sicut ex dicto eiuſdem ab alijs retento, circiter octo dies pòſt certis rumoribus evidenter apparuit. Interrogatus autem quemadmodum hoc ſciebat, dicebat dæmonem ſub venatoris expediti ſpecie manè ad ipſum veniſſe: Qui ſtatim ruinam Abbatis exponendo qualiter ipſum à monaſterio cum moniali aufugere fecerit, quaſi de tanta victoria gaudens plurimum & exultans, totum euomuit. Fortè ad correctionem Abbatis & humiliationem, hoc ei accidere permiſſum eſt. Sicut ex poſt facto claruit, qui breui reuerſus & humilior eóque melior effectus, nec diuertiſſe dicendus: Quia non malè cadit (vt ait Seneca) quiſquis poſt lapſum fortior reſurgit. Fortior etenim poſt negationem Petrus: fortior poſt lapidationem Paulus. Et quoniam vbi abundat delictum, ibi ſuperabundabit & gratia. Fortior quoque poſt fragilitatem Magdalena. Abbati quoque de Alba domo Conano viro probo & religioſo quid de muliere quadam, quam aſpexerat, cogitaſſet, in aure reuelauit. Et ſtatim vir bonus concupiſcentiam illam cum lachrimis fatendo, à tribus ſacerdotibus incontinentiæ diſciplinam ſuſcepit. Sicut etenim hoſtis ille antiquus longis rerũ experientijs & ſubtilitate naturę ex ſignis quibuſdam coniecturalibus argumentando de præteritis argutè futura coniectat: ſic & indicijs haud diſſimilibus hominibus inſidiando, interiorem mentis conceptum per exteriora quandoque perpendit.

Christus per fidem apprehenſus noſtra ſalus eſt.

Caſtitatis Clauſtralis exemplum.

Fuit in eodem tempore in Ventæ inferioris finibus dæmon incubus, qui puellam quandam adamando, locúmq; vbi ipſa manebat frequentando, cum hominibus loque-

Dæmon incubus.

loquebatur,& tàm occulta quàm futura pluries indicacabat. Interrogatus autem inde Meilerius, ſe hunc bene noſſe dicebat, & nomen eius proponebat. Dicebat enim & contra guerram patriæqúe turbationem magnam, ſpiritus immundos cum hominibus conuerſari ſolere, ſicut & hic apparuit, quia paulò pòſt partes illæ per Hoelum filium Ioruerti de vrbe legionum, prouinciam totam grauiter infeſtantem, deſtructæ ſunt. Eadem verò tempeſtate cùm Anglorum rex Henricus ſecũdus (capto Albaniæ rege) regnum ſubitò pacificaſſet: prædictus Hoelus per guerram quam fecerat, regiam plurimùm timens vltionem, huiuſmodi à Meilerio in maiori anguſtia conſolationis verba ſuſcepit. Ne timeas, inquit, Hoele regis indignationem, quoniam ad alias eum partes intẽdere oportebit. Vrbs etenim melior quàm in tranſmarinis habet, iam à rege Francorum obſidetur. Vnde ad partes illas poſtpoſitis omnib. alijs quãta poterit feſtinatione tranſibit. Cuius rei euentum in vrbe Rothomagenſi obſeſſa infrà triduum poſt, certis rumoribus Hoelus accepit. Proditionẽ quoq; caſtelli de Oſca quod Hoelus occupatũ detinebat, lõgè ante prædixit, & dominũ ſuum Hoelum ſcilicet inde præmonuit: ſe etiam ibidem eſſe vulnerãdum, ſed non lethaliter, vinúmq; ab oppido euaſurum præcecinit. In hoc ſolo deceptus, quia ſic amicos hoſtis ille beare nouit: ſic ſuôs in fine remunerare conſueuit: quod eodem vulnere paulò pòſt lethaliter occubuit 7.

Inter hæc autem omnia admiratione digniſſima, hoc ſolum cenſui magis admirandum quod oculis carneis ſpiritus illos tàm apertè videbat, quia ſpiritus oculis corporalibus niſi aſſumptis corporibus, videri non ſolent. Si verò corpora vt videri poſſent aſſumpſerant, ab alijs quoque præcipuè præſentes & propè poſiti quomodo videri non poterant? Sed fortè corporali viſione miraculoſa viſi ſunt hi, cuiuſmodi viſione rex Balthaſar in Daniele vidit manum ſcribentis in pariete, *Mane, Techel, Thares,* hoc eſt, appenſum, numeratum, diuiſum, qui & eadem nocte regnum pariter & vitam amiſit.

Huiuſmodi fabulæ referuntur de Dunſtano apud Capgrauium.

amiſit. His autem in finibus noſtris quoque diebus cæco dominandi ambitu, rupto conſanguinitatis & conſobrinorum fœdere, fides quàm enormiter in perfidiam auanuerit, diffuſo per Walliam prauitatis exemplo, Cambria non ignorat.

Annotationes in Cap. 5.

Iſca. [1] O*Sca fluuius rapidiſſimus, cuius ortus eſt in nigro monte, hanc vrbem alluit quem Romani ſcriptores* Iſcam *vocant vnde hæc vrbs* Iſcelegia *latinis dicitur. Appellatur autem Britannicè* Caer Lheon ar Oyſc, *quod eſt, vrbs legionum ſuper Oſcam fluuium, ad differentiam alterius vrbis legionum ſuper Deuam, quæ vocatur* Caer Lheon ar Dhowrdwy.

Monumetha. [2] *Monemutha nomen ſortitur à caſu* Monæ *confluentis in* Vagam, *quaſi os* Monæ.

Danica ſilua. [3] *Danica ſilua nemus eſt in extremo angulo inter Sabrinam & Vagam confluentes, à Danis (quos & Dacos vocant) nomen habens, qui Alfredi regis tempore hanc ſiluam occupantes hoc illi nomen indiderunt.*

[4] *Nouum Burgum, Britannicè* y caſtelh Newyth, *nouum caſtellum Lelando.*

[5] *De Iulio & Aarone, ſic ſcribit Baleus in catalogo ſcriptorum maioris Britanniæ. Iulius & Aaron famigeratæ legionum vrbis ciues præclari, & Amphibali Martyris, in Chriſto diſcipuli, pietatis ornamenta planè illuſtria in Britannia fuerunt. Non ſolùm in ſua patria literis obnixè inuigila-*

inuigilabant, ſed & exteras regiones pro bonis artibus addiſcendis petebant. Romæque potiſſimum ſtuduiſſe leguntur. Inde inſigniter eruditos fuiſſe illos Britannica paſſim narrat Hiſtoria: & Giraldus illud idem in Hodœporico ſuo confirmat, adiecto etiam nobilitatis calculo. Hi tandem cum alijs vtriuſque ſexus non paucis (vt authores ſunt Gildas Badonicus in Excidio Britanniæ, Galfridus & Ponticus in Chronicis) magnanimitate ſumma in acie Chriſti perſtantes, martyrium infractis animis pertulerunt. Vnde & Bedas cap. 7. primi libri Anglicanæ hiſtoriæ, poſt Albani mentionem hæc ſcribit. Paſſi ſunt ea tempeſtate Aaron & Iulius, legionum vrbis ciues: aliíque vtriuſque ſexus diuerſis in locis perplures: Qui varijs cruciatibus torti, & inaudita membrorum diſcerptione lacerati, animas ad ſupernæ ciuitatis gaudia perfecto agone miſerunt. Et iſta fiebant anno Chriſti 292. regnante in Britannia Conſtantio Chloro. Sub cuius poſtea regimine, cum imperator eſſet, à tanta clade ita immunes eius vrbes erant, vt aſylum Chriſtianis afflictis tutiſſimum foret illa ipſa Britannia. Refert Ioannes Roſſus Vuarwicenſis, in libro ſuo de Wigornienſibus epiſcopis, magnum in Britannia Chriſtianorum numerum, quòd prædictum Amphibalum prædicantem audiuerit, impiorum telis occubuiſſe, in loco qui poſt aduentum Saxonum in Inſulam ab euentu Lichefelde *vocatus eſt, id eſt Cadauerum campus. Sæuitia (inquit Georg. Maior) & furoribus Diocleſiani vehe-*

vehementer labefactata eſt Chriſtiana religio in gente Britannorum. Ea enim labes, teſte Gilda, ita mortales generatim corrupit, ita chriſtianam religionem exinaniuit, vt illa admodum in paucis integra remanſerit. Hinc Tertullianus, magnus eccleſiæ doctor, ante aliquot annos opportunè dixerat, in opere ſuo contra Iudæos: Britannorum inacceſſa Romanis loca, vero regi Chriſto eſſe ſubdita. Doctrinam (inquit prædictus Maior) & veros cultus ab apoſtolorum diſcipulis acceperunt Britanni, cuius puritatem paſſim in omnibus eccleſijs magno ſtudio ac martyrio tuebantur: Hæc ille.

6 *De hac ſedis tranſlatione: tradunt auctores, DauidemXanti Cereticæ prouinciæ reguli filium, ex Melaria virgine veſtali genitum, diutina prædicatione & diſceptationibus publicis, Pelagianam hæreſin ex Britannica eccleſia profligaſſe: atq; ob id à Dubricio vrbis legionum Archipræſule factum eſſe Cambriæ Metropolitem, Archipræſulatu illi reſignato: qui cum Arthuro Britannorum rege ita egit, vt illius voluntate, ab vrbe legionum ad ſuam Meneuiam Archiepiſcopalem ſedem transferret, vt Ranulphus Ceſtrenſis monachus fuſiùs tradit li.1. cap.52. vbi omnes Cambrorum epiſcopi ab Archiepiſcopo Meneuenſi ſacrati ſunt, vſque ad Normanorum aduentum. Curauit etiam vt ſui nominis titulum ea ſedes haberet, ita vt fanum Dauidis deinceps vocaretur. Qua de re vide infra li.2.cap.1.*

7 *Variæ ſunt dæmonum ludificationes, quibus ſimplicium*

ſimplicium hominum credulitate & ignorantia abutentes, in æternum eos exitium protrudere moliuntur: improbi etiam homines (Auguſtino teſte) malarum rerum cupidi, occulto quodam iudicio diuino traduntur illudendi & decipiendi pro meritis voluntatũ ſuarum, illudentibus atq; decipientibus eos præuaricatoribus angelis, quibus iſta pars mundi infima, ſecundum pulcherrimũ rerum ordinem, diuinæ prouidẽtiæ lege (vt ſcribit Wierus) ſubiecta eſt. His enim portentis per diabolorum fallaciã illuditur curioſitas, quando id impudenter appetunt ſcire, quod nulla ratione competit eis inueſtigare. Hæc poteſtas immundis ſpiritibus ideo datur, vt pernicioſos ſibi aptent: hoc eſt prauos homines ſeducant: illos ſcilicet qui ſpernunt veritatem, & credunt mendacio, iuxta Pauli ſententiam: ſanam doctrinam non ferent, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros, prurientes auribus; & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur, onerati peccatis: ducentur varijs deſiderijs, ſemper diſcentes, nunquam ad ſcientiæ veritatem peruenientes. Hos Paulus filios contumaces vocat, in quibus agit Spiritus ille cui poteſtas eſt aëris, eludens ſubtilitate & dolo ineuitabili hæc ſua inſtrumenta in ipſius inductiones propendentia. Vide ea quæ ſcribuntur ab Olao Gotho in fine libri tertij de gentibus ſeptentrionalibus. Et apud Auguſtinum lib. 2. de Ciuitate dei, in ſecunda parte cauſ. 26. q. 5. epiſcopi.

Wierus, li. 3. cap. 11.

2. Parte cauſa 26. q. 5. epiſcopi.

De tranſitu per Newburgum *& Caerdyf cum N.S.* Cap. 6.

APVD nouum burgum itaque vbi Oſcæ flumen ab originali de *Cantref bachan* fonte deſcendens in mare dilabitur, ad crucis obſequia multis allectis, fluuio *Remni* tranſcurſo, ad nobile ſuper aquam Taf De *Caerdyf* caſtrum peruenimus. [1] Serpit autem in Nouiburgi finibus, terra ſcilicet de Gwentlwc, riuulus cui nomen *Nant Pencarn* non tam aquarum profunditate quàm aluei concauitate, paluſtríque limoſitate, non niſi certa per loca vadáque tranſmeabilis: habuerat autem antiquitus vadum cui nomen *Ryd Pen carn*, ad quod publica ſtrata ducebat. Sonat autem latinè vadum ſub capite rupis. *Ryd* enim Britannicè vadum latine: *Pen* caput: *Carn* rupis. De quo Merlinus Silueſtris mentionem faciens, in hæc verba prorupit. [2] Cum fortem lentiginoſum in dextrales Brytones irruere videris, ſi *Ryd Pencarn* tranſierit, Cambriæ vires noueris eneruari. Contigit autem noſtris temporibus cum Anglorum Rex Henricus ſecundus in Reſum Gruffini filium arma ſumeret, & per maritimam dextralis Cambriæ viam verſus Caermardin tenderet, die quo *Nant Pencarn* tranſire debuerat, antiqui partium illarum Brytones circa prædictum vadum cum ſumma ſollicitudine principis aduentum obſeruabant: ſcituri pro certo, quoniam & fortem nouerant & lentiginoſum, ſi vadi tranſitus concordauerit, de ipſo proculdubio vaticinium eſſe complendum. Cum igitur rex ad prædictam aquam via duce feſtinaſſet, & vaticinali veteríque vado dudum obſoleto, ad aliud eiuſdem aquæ vadum (quod modernior [b] vſus frequentauerat) iam tranſire paraſſet, tybicines & buccinatores quos *Cornhiriet*

Rhyd Pencarn.

hiriet vocant, ab *hir* quod eſt longum & cornu, eo quòd longis in cornubus flatum emittant, ex altera vadi ripa quaſi regi exultantes in eiuſdem honorem buccinare cœperunt. Vnde cum equus in quo rex ſedebat præ timore tam horribilis & inſueti ſonitus calcaria reſpuens, aquam intrare prorſus abnueret; Rex lora regyrans, ad antiquum vadum ſe conferre ira præuia deproperauit, quo ſtatim impetuoſè tranſcurſo, Brytones eo experimento, quaſi de imminente iam excidio mœſti ad propria ſunt reuerſi. In caſtro quoque de Caerdyf contigit his noſtris diebus res memoratu non indigna. Claudioceſtriæ namque Comes Gulielmus Roberti Comitis filius, qui cum caſtro prædicto totam prouinciam de *Gwladuorgan*, id eſt, terra Morgani, iure hæreditario poſſidebat, [3] cum quodam homine ſuo, cui nomen Yuôrus agnomen Modicus erat, forte guerram habuerat, erat enim vir ſtaturæ modicæ, ſed animoſitatis immenſæ: Wallenſium more montana quædam & ſilueſtria poſſidens, quæ tamen illi Comes vel auferre prorſus vel mutilare contendebat. Nocte igitur quadam quamquã caſtrum de Caerdyf murorum ambitu munitiſſimum excubiarum multitudine perſonaret: quamquam militibus centum & viginti, nec non & archarijs multis: ſtipendiaria quoque plurima vrbs redundaret: inter tot tamen præſidia & ſecuritatis argumenta; prædictus Yuôrus ſcalis allatis clam muros irrepens, Comitem & Comitiſſam cum paruo quem vnicum habebant filio ſecum educens, ad ſilueſtria perduxit, nec remiſit, donec quicquid iniuſtè ablatum fuerat & ampliora recuperaſſet: teſtante namque Poeta: Yuorus Bach.

Spectandum eſt ſemper ne magna iniuria fiat
Fortibus & miſeris: tollas licet omne quod vſquam eſt
Argenti atque auri, ſpoliatis arma ſuperſunt.

In hoc eodem oppido de Caerdyf Anglorum rex Henricus ſecundus in reditu ab Hibernia, ſabbato primo poſt Paſcha cum pernoctaſſet, miſſáque mane dominica ſcilicet iam audita, cum à capella Sancti

Pirani, præter regem omnes exiſſent, ipſo in orationibus plus ſolito tunc forte morante: tandem cum exiret, & ad oſtium Capellæ iam equum aſcenderet, aſtitit ei vir quidam ante faciem, poſte quodam præfixo, quaſi propodio fungens, flauus, tonſuráque rotunda, vultus macilenti, ſtaturæ aliquantulum proceræ, ætatis quaſi circiter annos quadraginta, tunica indutus alba vſque ad calcum pedis demiſſa, zona præcinctus, & pedibus nudis, qui & regem in hæc verba quaſi Teutonicè conuenit *God hold ye cuinge*, quod latine ſonat, *Deus te cuſtodiat rex*. Et poſtea eadem lingua proſecutus eſt in hunc modum: *Salutat vos Chriſtus & pia mater eius, Ioannes* " *quoque Baptiſta & Apoſtolus Petrus, mandantes vobis qua*- " *tenus per totas ditioni veſtræ terras ſubditas, ne mercatus do*- " *minicis diebus fiant firmiter inhiberi faciatis, & quod illis ni*- " *hil vſpiam operis fiat, niſi diuinum officium, & illud deuotè fa*- " *cere & audire, præter cibaria ſolùm, quæ ad vſum diurnum* " *præparentur. Quod ſi feceritis nihil vnquam inchoabitis quod* " *fine bono non compleatur, vitámque fœliciter conſummabitis*. " Rex autem militi cui nomen Philippus de Mercros, qui frenum equi tenebat dixit lingua Gallica. Quære à ruſtico vtrum hoc ſomniauerit. Et cum Anglice miles " exponeret, ſubiecit ille lingua priori: *Siue hoc Somnia*- " *uerim ſiue non, vide quis hodie dies ſit*, loquens regi non in- " terpreti: *quia niſi hoc feceris vitámque maturiùs emendaue*- " *ris, priuſquam annus iſte prætereat, tales de re quam plus in* " *mundo diligis rumores audies, talémque turbationem inde re*- " *cipies: quæ tibi vſque ad exitum vitæ non deficiet*. Et cum rex hoc dicto equo calcaribus monito, parum verſus portam & quaſi paſſibus octo proceſſiſſet, lora regirans, vocate mihi inquit, bonum hominem illum. Et cum miles prædictus & iuuenis quidam cui nomen Gulielmus, qui ſoli tunc in oppido cum rege remanſerant, illum vocaſſent, & non inuentum primo in capella, deinde per aulam & diuerſoria cuncta quæſijſſent, nuſquam comparuit. Rex autem eo non reperto, cum tamen diutius eum ſolus in oppido dum alij quærerent expectaret, mœſtus plurimum & plangens, quod amplius

Admonitio H.2. facta apud Caerdyf.

plius

plius ei loquutus non fuiſſet, verſus *Nouumburgum* per pontem de *Remni* iter arripuit. Sicut autem comminando vir ille promiſerat, ſic anno contigit non completo: filij namque ipſius tres, primæuus ſcilicet Henricus,& alij duo Pictauenſis ſcilicet & Brito poſt ipſum, in quadrageſima ſequente ad regem Francorum Ludouicum diſceſſerunt. Vnde tanta mota eſt ei inquietatio, quantam antea nunquam habuerat, & quæ ſemper ei vſque ad extremum ſpiritus halitum, per aliquem filiorum ferè inceſſanter perdurauit. Multas & alias præmonitiones & caſtigationes rex iſte diuina miſeratione (quæ magis conuerſionem peccatorum appetit quàm euerſionem) circa eadem tempora & fini propinquiora ſuſcepit, ⁴ quas tamen omnes animo obſtinato & corde indurato incorrigibilis omnino contempſit: ſicut in libro de principis inſtructione (deo propitiante) pleniùs oſtendetur. Diſtat autem non magnis ab hinc ſpacijs inſula modica in Sabrini maris littore ſita, quam accolæ Barri, à nomine ſancti Barroci loci eiuſdem olim cultoris, ſic dicta: cuius & reliquiæ in Capella ibidem ſita, hederæ nexibus amplexata, in ferretrum tranſlatæ continentur. Ab huius etiam inſulæ nomine viri nobiles maritimarum auſtralis Cambriæ partium, qui eidem inſulæ cum terris finitimis dominari ſolent, ſunt denominati. A Barris ſcilicet primò agnomen, poſtea cognomen de Barri ſuſcipientes. Eſt autem hìc notabile quod in ipſo inſulæ introitu in rupe marina apparet rimula permodica, ad quam ſi aurem apponas, audies operæ ſtrepitum quaſi fabrilis: Nunc follium flatus, nunc marculorum ictus, nunc cotis & ferri ſonora fricamina, ſtridentéſque cauernis ſtricturas calibum & hanelum fornacibus ignem. Ceterum haud difficile credendum ex aquis marinis occultè ſubintrantibus ſonum huiuſmodi prouenire poſſe, vbi quoniam non minùs retrogradis & refluis fluctibus vacuato prorſus littore continuatur quàm repleto.

Barri inſula.

Annotationes in Cap. 6.

[1] *CAerdyf Britannicè hodie Caerdhydh vocatur, ſed corruptè. Lelandus Antiquarius Caerdaf appellat, à Taf fluuio præterlabente nomine indito: Condita autem vrbs eſt à Roberto Claudioceſtrenſi comite, Henrici primi filio notho, qui Matildem filiam & hæredem Roberti filij Hammonis, qui iure gladij (vt poſteà dicturi ſumus) Morganniam prouinciam obtinuit, coniugem habuit.*

[2] *De Merlino ſilueſtri, & eius vaticinijs vide infrà lib. 2. cap. 8.*

[3] *Morgannia Britannicè Gulad vorgan, id eſt, Prouincia Morgani, ſic dicta (vt Galfridus & Caſtoreus habent à Morgano rege in ea regione cæſo à conſobrino ſuo Cunedagio ante Romam conditam: vel potius vt ego non ſine ratione conijcio à Morgano cognominato Mwynuawr, qui tempore Edgari regis Angliæ, illius regionis dominus exiſtens, plurima bella cum Saxonibus geſſit, de quo memoriæ proditum eſt, illum à ſuis ſubditis ita diligi, vt eo ad bellum proficiſcente, omnes qui arma ferre poſſent illum vltrò ſequerētur: nec vllus in vniuerſo eius exercitu inueniretur, qui domini ſui cauſa mortem oppetere recuſaret. Hic abauus fuit Gurguntij patris Ieſtini illius qui à Roberto filio Hammonis vniuerſa huius regionis hæreditate ſpoliatus fuit. Cuius Roberti filiam vnicam & hæredem ſolam (vt antè dixi-*

dixímus) Robertus Nothus Henrici primi Claudiocestriæ comes duxit, ex qua hunc Gulielmum ſuſcepit.

[4] *Tres fuerunt huiuſmodi admonitiones Henrico regi de vita ſua corrigenda factæ. Prima eſt hæc de qua hic mentionem facit noſter Giraldus. Secunda facta eſt à quodam Hibernico, qui eum admonuit vt mores corrigeret ſuos, ſecretiorum quorundam ſignorum adiectione vſus, vt fidem ſibi apud regem acquireret. Tertia, cùm Rex in Normaniam traieciſſet, Miles quidam de Lindeſey, cuius nomen erat Philippus de Eſtreby, ad illum accedens ſequentes ſeptem articulos ad regale eius officium pertinentes ei propoſuit videlicet,*

1 *Si catholicam Chriſti religionem foueret:*

2 *Si leges iuſtas & æquas ſtatueret:*

3 *Si neminem tametſi reum ſine legitimo iudicio condemnaret, quæ tria in ſua inauguratione interpoſito iuramento vouerat:*

4 *Si terras & poſſeſſiones quas iuſtis hæredibus minùs iuſtè abſtulerat iterum reſtitueret:*

5 *Si iuſtitiam ſine donis & muneribus ſubditis ſuis adminiſtrari faciat:*

6 *Si miniſtrorum & militum ſtipendia debitè perſoluantur, ita vt ab iniuſta populi expilatione abſtineant:*

7 *Si deniq; Iudæos qui grauioribus vſuris vniuerſas eius ſubditorum opes depeculabantur, è ſuis ditionibus expelleret: fore proſperum*

& glorioſum reliquum eius vitæ curſum e-úmque ad ſeptennium vſq; regnaturum, crucémque ſacram ab infidelibus eſſe vindicaturum dicebat: Sin autem vitæ & morum ſuorum emendationem negligeret, anno quarto illum cum ignominia eſſe moriturum affirmabat.

De ſede Landafenſi & monaſterio de Margan cum partium illarum Notabil.

Cap. 7.

IGitur in craſtino Crucis (apud *Landaf*) negotio publicè propoſito, aſtantibus hinc Anglis inde Wallenſibus, ex vtroque populo plurimis ad crucem allectis, ea nocte ibidem cum epiſcopo loci eiuſdem Gulielmo viro diſcreto & honeſto, moram fecimus. Sonat autem *Landaf* eccleſia ſita ſuper *Taf* fluuium, quę & eccleſia ſancti *Teileau* eiuſdem olim epiſcopi nunc dicitur. Mane ergo miſſa in eccleſia cathedrali principalíque altari ab Archipræſule celebrata, ſtatim verſus nobile Ciſtercienſis ordinis monaſterium de *Margan*, per cellulam de *Ewenith* iter incunctanter arripuimus. Erat autem monaſterium de *Margan* præ alijs cunctis ordinis illius per Cambriam locis, præſidente tunc viro literato & diſcreto abbate *Conano*, charitatiua largitione laudatiſſimum: vnde & aliquoties graui ingruente famis articulo, certum noueris & indubitata veritate compertum, ob immoderatam largifluæ charitatis abundantiam quam in peregrinos & pauperes

Miraculum certum & indubitata veritate compertum, quis negabit?

peres infatiganter excercuerat, deficiente aliquoties farre peñúque, ſenſibile fuiſſe diuinitus augmentum appoſitum, tanquam lecythi oleum, Eliſei beneficio pauperi mulierculæ multiplicatum. Circa prima verò fundationis tempora iuuenis quidam de finibus illis genere Cambrenſis terras quaſdam monaſterio datas acriter ſibi vendicans & in vſus proprios redigere parans: poſt multas infeſtationes demùm inſtinctu demoniaco grangiam monachorum optimam, blado refertam igne combuſſit: & ſtatim amens effectus per patriam diſcurrere cœpit rabie plenus & inſania, nec ab errore ceſſauit donec à parentibus captus fuerat atque ligatus, porrò ruptis mane vinculis fatigatíſque cuſtodibus ad monaſterij denique portam euaſit, clamans inceſſanter & vlulans ſe monachorum miniſterio totum intrinſecus igne comburi: Et ſic planctu miſerabili vociferando ſpiritum infrà paucos dies exhalauit.

Contigit autem vt ab alio quodam iuuene in hoſpitum aula verberato ſtatim in craſtino diuina vltione ſequuta iniurioſus ille ab hoſtibus interimeretur, & eodem aulæ loco quo fuit iniuria ſacræ domui & fratribus aſtantibus irrogata, exanime corpus extenderetur.

His quoque noſtris diebus ingruente famis inedia, & maxima in pauperum turba quotidie ad ianuam iacente, de communi fratrum conſilio, ad charitatis explendæ ſufficientiam propter bladum in Angliam nauis Briſtollium miſſa eſt. Quæ cùm diutinam ibidem vento contrario moram feciſſet: die quo in monaſterio tàm ad vſus pauperum quàm monachorum annona deficere debuit, naue non redeunte, ſed locum potius miraculo dante, contigit vt campus propè monaſterium per menſem & amplius ante commune maturationis tempus, & antequam meſſis aliqua per patriam meteretur, cum multorum admiratione ſubitò maturus inueniretur. Vnde tàm fratribus quàm pauperum turbis ſufficientem vſque

que ad autumnum alimoniam diuina miſeratio miniſtraret. His igitur & nonnullis alijs virtutum ſignis, locus Deo acceptus diligi à cunctis cœpit & venerari.

Accidit autem his noſtris diebus, quatuor Caradoci filij Ieſtini filijs, & Reſi principis ex ſorore nepotibus his in finibus herili portione (ſicut Wallenſibus mos eſt) pro patre dominantibus: Morgano videlicet & Meredytho, Ocno & Caduallono, quòd per inuidiam & Cainiticam malitiam (quæ iam inueteraſſet) iterum renatam, Oenum fratrem Caduallonus interemit: nec mora; diuina vltione ſubſecuta, cùm caſtrum quoddam hoſtiliter inuaſiſſet, muri ſubito ſuper ipſum facta ruina minutim confractus interijt, inter tot tam ſui quàm fratrum ſuorum exercitus viros, dignas perpetrati facinoris & fratricidij pœnas luens ſolus miſerabiliter extinctus occubuit.

Accidit hìc quoq; res memoratu non indigna, leporarius enim prædicti Oeni magnus & pulcher & mira varietate diſcoloratus, ſeptem vulnera ſagittis & lanceis corpore perforato, non abſque tamen plurima hoſtium & homicidarum caninis morſibus laceratione in domini defenſione ſuſcepit. Qui & poſtea Anglorum tunc regi Henrico ſecundo vulneribus recenter in cicatricem obductis, à Comite Claudioceſtriæ Gulielmo, ad tanti tam egregij facinoris oſtentum eſt tranſmiſſus. Præ omni námque beſtia plus hominem canis & diligit & dinoſcit: Qui & interdum ſublato domino viuere recuſat, & pro domino mortis ſubire diſcrimina non formidat. Igitur & mori pro dominis & commori dominis eſt paratus. Vnde & exemplum vnum quod Suetonius tangit in libro, qui de animantium naturis inſcribitur: Et Ambroſius quoque in Exameron narrat, hìc interſerere non ſuperfluum reputaui. Ferunt Antiochiæ in remotiore vrbis parte crepuſculo necatum virum, qui canem ſibi adiunctum haberet. Miles quidam prædandi

De canum mira gratitudine erga dominos.

di ſtudio miniſter necis extiterat: tectus idem tenebroſo adhuc diei exordio, in alias partes conceſſerat: Iacebat inhumatum cadauer: frequens ſpectantium vulgus aſtabat: canis quæſtu lachrimabili domini deflebat ærumnam: fortè is qui necem intulerat, vt ſe habet verſutia humani generis, quo verſandi in medio auctoritate præſumpta fidem aſſereret innocentiæ, ad illam circumſpectantis populi coronam acceſſit, & velut miſerans appropinquauit ad funus. Tunc canis ſequeſtrato pauliſper luctu doloris, arma vltionis aſſumpſit, atque apprehenſum tenuit, & velut epilogo quodam miſerabile carmen immurmurans, vniuerſos conuertit in lachrimas: probationem detulit, quòd ſolùm tenuit è plurimis, nec demiſit: præſertim cùm nec odij neque inuidiæ aut iniuriæ alicuius poterat obiectione, crimen illatum euacuari. Ob tantam igitur tam vehementem homicidij præſumptionem (milite tamen conſtanter inficiante) iudicatum eſt, duello, rei certitudinem experiri. In campo itaque conſtitutis, & vulgi circumſtante corona, hinc cane dentibus armato, illinc baculo cubitali milite munito: tandem cane victore victus homicida ſuccubuit & ignominioſam publico patibulo pœnam dedit. Refert Plinius, refert & Solinus regem quendam ſtudio venationis non mediocriter deditum, cùm ab hoſtibus aliquando captus fuiſſet & incarceratus: quia canes dilexerat, per caninos demùm regionis illius exercitus ad montana & ſilueſtria per ſe ſponte ſequeſtratos, & inde tàm in homines quãm in armenta & pecudes impetus faciendo, & atrociter deſæuiendo, demum abſque alio quolibet neceſſariorum iuuamine modo mirando liberatum. Et præterea ea quæ de canum natura experientia didici, oculiſque meis plerumque conſpexi explicabo. Canis in rebus agnoſcendis, dominóque præcipuè: quem fortè veluti in turba per aliquantulum

Duellum inter militem & canem.

tempus

tempus amiſerit, plus naribus quàm oculo credit. Primum etenim in domino ſeu ductore perdito reperiendo, oculis inſpicit, deinde nares ad certius inueſtigandum veſtibus apponit: quanquam totas infallibilis experientiæ vires eidem in naribus natura plantauerit. Item medicinam portat lingua canina, ſicut è contra mortem lingua lupina. Vnde & ſicut vulneribus canis lingendo medetur: ſic vulnera lupus lingua corrumpit. Canis autem ſi vel collo vel capite, vel alia quauis corporis parte, quo linguam flectere non valeat vulnus accepit: pede poſteriori linguæ beneficium quaſi nuncio fideli, transfert ad læſionem.

Annotationes in Cap. 7.

MIRA ſunt quæ de Canum natura apud probatiſſimos auctores reperiuntur. Vt illud apud Plinium lib. 8. *cap.* 40. *Cùm ex cauſa Neronis Germanici filij in T. Sabinum animaduerteretur, quamdiu in vinculis erat detentus, canis eius quem à catulo nutriuerat, à carcere nunquam abigi potuit, eòque poſtea ad ſcalas Gemonias deducto, gementium more latrando ſemper domino aſtitit, mirantibúſque hominibus panem quem aliquis illi obtulerat, non manducans ori domini admouebat: qui poſteaquam in Tiberim projectus fuit, in amnem ſtatim dominum ſequutus, caput eius ex aqua vt poterat eleuabat, donec ipſe ab aquis ſuffocaretur. Nec diſſimile eſt quod reperitur apud Tzetzem Chil.*3*. de cane Silonij centurionis Romani in prælio interfecti, qui domini ſui corpus à feris & auibus defendens, illud donec ſepulturæ traderetur non deſeruit. Cùm Lyſimachus*

interfectus

interfectus eſſet, corpus humi ſtratum, & ab omnibus derelictum, canis domeſticus plurimum contendens & decertans, ab auibus feriſque illæſum tamdiu præſtitit, quoad Phorax quidam Pharſalicus aduenit, qui illud cremandum de more curauit. Cùm autem in rogum accenſum iniectum eſt corpus, canis in flammam ſe coniecit, & vnà cum illo igni abſumptus eſt. Auctor eſt App. in Syriac.

De Auennæ & Neth fluuijs tranſcurſis. De Abertawe quoque & Goer, cum N.S. Cap. 8.

PRofecti abinde, non procul à *Margano*, vbi ſabuloſi littoris & maris influentis alternæ incipiũt viciſſitudines, *Auennæ* fluuium ſub plurimo tamen reflui maris moramine tranſuadauimus. Et inde verſus *Neth* fluuium via maritima feſtinantes, primæuum Carodoci filium Morganum ducem & præuium habuimus. Accedentibus itaq; nobis ad aquam præ alijs auſtralis Cambriæ fluuijs viui ſabuli periculis, totúmque ſubito quod ingeritur abſorbentis inacceſſibilem, inter clitellarios multos, qui via verſus mare venerant inferiore, vnus quem ſolum qui ſcripſit hæc ibidem habebat, quanquam medius in turba conferta incederet, ſolus tamen quaſi in abyſſum deſcendit. Sed demum tamen non abſque ſarcinæ detrimento librorúmque, laborioſa ſimul & periculoſa iuuenum opera vix extractus euaſit. Quanquam igitur partium illarum principem Morganum viç ducem haberemus, ſub periculo tamen multo plurimorúmq; lapſu ad aquam peruenimus: per ſabulum quippe abſorbens contra ducis monita nos viæ

terror

terror inſolitæ feſtinare coegit, & timor addidit alas: cùm per huiuſcemodi pericula (ſicut ibi didicimus) ſit potius inceſſus moderata maturatione temperatior. Sed quoniam quolibet menſtruo maris incremento, amnis illius vada mutantur, quolibet nubigero imbrium augmento non reperiuntur, pluuialibus inundationibus exuberantibus vndis: nauigio non vado tranſuecti ſumus, monaſterio de *Neth* [1] à dextro relicto, iterum Meneuiæ partibus appropinquantes & & Landauenſis eccleſiæ diœceſim (quàm apud *Abergauenni* intrauimus) poſt terga relinquentes.

Rothericus Phalcus.

Accidit autem his noſtris diebus Meneuenſi epiſcopo Dauid ſecundò hàc iter agente, & vado recenti maris influentis procella turbato, capellanus quidem de finibus illis Rotherch ſcilicet agnomine Falcus, quoniam tranſeundarum fuerat gnarus aquarum, vadi prætentandi periculum epiſcopo præcipiente ſuſcepit. Sed cùm equum ipſi grandem & fortem, & ex toto comitatu ad hoc fideliter electum præſbyter aſcendiſſet, vado ſtatim tranſmeato: quoniam ſuſpenſionis ſententiã nuper incurrerat, ad ipſa quæ nõ procul aberant ſilueſtria fuga maturata ſe proripuit: nec reuocari vllatenus potuit, donec ſumpta ſecuritatis & indempnitatis cautione: hinc equus, & illinc miſſa reſtitueretur [2]. Intrantes itaque prouinciam quæ *Goer* dicitur, in caſtro de *Sweynſei* quod & Cambricè *Abertawe* vocatur, id eſt caſus Tawe fluuij, pernoctauimus. Manè verò poſt miſſam populo conuocato, plurimíſque ad crucem allectis, vir quidam partium illarum ætate prouectus cui nomen Cadorus ad Archipræſulem accedens, eum in hæc verba conuenit; „Domine ſi „mihi priſtinæ vires ſuppeterent, & iuuentutis elapſę ro„bur adeſſet, laudabilem quem prędicas laborem, nec vl„la mihi eleemoſyna redimere, nec vllius deſidiæ torpor „poſſet adimere: verùm quoniam deſiderabilem hanc „gratiam ætas mihi debilior, deteriórque dies inuidit: „(quippe, ſic *multa ferunt anni venientes commoda ſecum: „multa recedentes adimunt*) ſi beneficium corporis vexati-

one

one conſequi plenum non ſufficio, decimarum tamen ,,
omnium quæ poſſideo largitione conſequi valeam vel ,,
ſemiplenum. Et ſic ad pedes Archiepiſcopi prouolu- ,,
tus, & cum largo lachrimarum fonte genua ponens, in manu eiuſdem ad crucis obſequium, rerum ſuarum omnium decimas aſſignauit, & ab eodẽ dimidiam iniunctæ pœnitentiæ remiſſionem impetrauit. Cum autem hoc facto pauliſper ſeorſum receſſiſſet, reuerſus in hanc ſententiam prorupit; Domine, ſi voluntas informat ,,
actionem, & ipſa plerumque pro facto reputatur, cùm ,,
mihi hoc iter agendi ſit plena & firma voluntas, reſiduæ ,,
partis pœnitentiæ relaxationem peto, & inſuper reno- ,,
uato beneficio decimarũ mearum de reſiduo ſummam ,,
adæquabo. Subridens ad hoc Archiepiſcopus deuotam ,,
viri ſubtilitatem cum admiratione eſt amplexatus.

Eadem verò nocte monachis duobus cubicularijs Archiepiſcopi ſuper his quæ acciderant viæque periculis ad inuicem conferentibus, dixit vnus eorum, prouincia dura eſt iſta: alter autem æquè facetè reſpondit: Quinimmo nimis heſterna die mollis inuenta eſt: altero ad aſperitatem patriæ, altero verò ad ſabuli molliciem ſermonem referente.

Parum autem ante hæc noſtra tempora accidit his in partibus res memoratu non indigna, quam ſibi contigiſſe præsbyter Elidorus conſtantiſſimè referebat. Cum enim puerilis innocentiæ duodecimum iam ageret annum: quoniam vt ait Salomon, Radix literarum amara eſt quamquam fructus ſit dulcis: puer literis addictus, vt diſciplinam ſubterfugeret & verbera crebra præceptoris, in concaua fluuij cuiuſdã ripa ſe fugitiuus occultauit: cúmq; ibidẽ bis ſole reuoluto ieiunus continuè iam latitaſſet, apparuerũt ei homunculi duo, ſtaturę quaſi pigmeæ, dicentes: ſi nobiſcum venire volueris, in terram ludis & delicijs plenam te ducemus: annuens ille ſurgénſque ſequutus eſt præuios per viam primò ſubterraneam & tenebroſam vſq; in terram pulcherrimã, fluuijs & pratis, ſiluis & planis diſtinctiſſimã, obſcuram tamẽ & aperto ſolari lumine nõ illuſtratam.

Elidori preſbyteri, Relatio fabuloſa.

Erant

Erant ibi dies omnes quaſi nebuloſi & noctes lunæ ſtellarúmque abſentia teterrimæ. Adductus eſt puer ad regem eíque coram regni curia præſentatus, quem cùm diu cum admiratione cunctorum Rex intuitus eſſet, tandem eum filio ſuo quem puerum habebat tradens aſſignauit. Erant autem homines ſtaturæ minimæ, ſed pro quantitatis captu valdè compoſitæ: flaui omnes & luxuriante capillo, muliebriter per humeros coma demiſſa. Equos habebant ſuæ competentes modicitati, leporarijs in quantitate conformes. Nec carne veſcebantur nec piſce, lacteis plerumque cibarijs vtentes, & in pultis modum quaſi croco confectis. Iuramenta eis nulla. Nihil enim adeò vt mendacia deteſtabantur. Quoties de ſuperiori hemiſpherio reuertabantur, ambitiones noſtras infidelitates & inconſtantias expuebant. Cultus eis religionis palam nullus: veritatis ſolùm, vt videbatur, amatores præcipui & cultores. ³ Solebat autem puer ille ad noſtrum hemiſpherium pluries aſcendere interdum per viam qua venerat, interdum per aliam: primò cum alijs, & poſtea per ſe. Solúmque matri ſuæ ſe committebat; patriæ modum gentíſque naturam & ſtatum ei declarans. Monitus igitur à matre, vt auri quo abundabat regio munus ei quandóque referret, pilam auream qua regis filius ludere conſueuerat, ab ipſo rapiens ludo, per viam ſolitam ad matrem deproperans curſim aſportauit: & cum ad oſtium domus paternæ, populi tamen illius non abſque ſequela iam perueniſſet, intrare feſtinauit, pes hæſit in limine, & ſic intra tectum cadenti matre ibidem ſedente, pilam è manu elapſam duo Pigmæi è veſtigio ſequentes arripuere, exeundo in puerum ſputa contemptus & deriſiones emittentes. Ipſe verò reſurgens ad ſéque reuerſus, mira facti confunditur erubeſcentia, & matris plurimum conſilia deuouens ac deteſtans, cùm via redire pararet quam aſſueuerat, ad aquæ deſcenſum hypogeúmq; meatum cùm perueniſſet, aditus ei iam nullus apparuit. Cùm tamen per anni ferè ſpacium inter aquæ prædictæ ripas viam

inutilis

inutilis explorator inquireret. Sed quoniam ea quæ ratio non mitigat, temporis interdum mora miteſcunt: & diuturnitas ſola laxatos hebetat plerumque dolores. Siquidem malis multis finis de tempore venit: demum tamen ab amicis & matre præcipuè vix reuocatus, ſibíque reſtitutus, & literis denuo datus tandem proceſſu dierum in ſacerdotij gradum eſt promotus. Cum autem Meneuenſis epiſcopus Dauid ſecundus, ſuper huius euentus inquiſitione presbyterum iam ſenio confectum multoties ſollicitaſſet: nunquam ei negotij ſeriem potuit citra lachrimas replicare. Habuerat etiam gentis illius linguæ notitiam, cuius & verba recitare conſueuerat, quæ ſibi puerilibus (vt moris eſt) annis, rapidè comparauerat. Erant autem verba ſicut ab epiſcopo prædicto mihi ſunt ſæpe propoſita, Græco idiomati valde conformia. Cum enim aquam requirebant, dicebant *Ydor ydorum*, quod latinè ſonat, aquam affer: *Ydor* enim aqua eorum lingua ſicut & Græca dicebatur, vnde & vaſa aquatica ὑδρεῖαι dicuntur, & *Dûr* lingua Britannica ſimiliter aqua dicitur. Item Salem requirentes dicebant *Halgein Ydorum*, ſalem affer; ἅλ vero Græcè ſal dicitur, & *Halen* Britannicè: lingua namque Britannica propter diutinam quam Britones qui tunc Troiani & poſtea Britones à Brito eorum duce ſunt vocati, poſt Troiæ excidium moram in Græcia fecerant, in multis Græco conformis inuenitur. Hîc autem mihi notabile videtur, quòd in vno verbo tot linguas conuenire non inuenio, ſicut in iſto: ἅλ enim Græcè, *Halen* Britannicè, ſimiliter Hybernicè, *Halgein* interpoſita G. lingua prædicta: Item *Sal* latinè, quia vt ait Priſcianus, in quibuſdam dictionibus pro aſpiratione ponitur S. vt ἅλ Græce ſal latine, ἡμι ſemi, ἑπτα ſeptem, *Sel* Gallicè mutatione à vocalis in è, à latino additione t literæ *Salt* Anglicè, *Sout* Teutonicè. Habetis ergo ſeptem vel octo linguas in hac vna dictione plurimum concordantes. Sin autem interpoſitæ relationis de veritate quid ſentiam, ſcrupuloſus inueſtigator inquiras:

Iudicium Auctoris de præcedente fabula.

cum Auguſtino reſpondeo, admiranda fore diuina miracula, non diſputatione diſcutienda: nec ego negando diuinæ potentiæ terminos pono, nec affirmando, eam quæ extendi non poteſt inſolenter extendo. Sed illud Hieronymi ſemper in talibus ad animum reuoco. Multa, inquit, incredibilia reperies & non veriſimilia, quæ nihilominus tamen vera ſunt. Nihil enim contra naturæ dominum præualet Natura. Hæc igitur & ſimilia ſi quæ contigerint iuxta Auguſtini ſententiam inter illa locauerim, quæ nec affirmanda plurimum neque neganda decreuerim.

*Annotationes in Cap. 8.

1 *DE Auenna Netha & Tauo confluentibus, vide infrà eundem Giraldum in Topographia Cambriæ ca. 5. Monaſterium autem de Neth condidit Richardus Granuillanus miles, vnus ex duodecim nobilibus, qui cum Roberto filio Hammonis in auxilium Ieſtini filij Gurguntij, contra Reſum filium Theodori Demetiæ principem aduenerunt: verum deuicto Reſo, hanc regionem Ieſtino, à quo fuerant vocati, ademerunt, & inter ſe partiti ſunt: vnde dominium de Neth in ſortem Granuillani ceſſit, qui ad vſum & ſuſtentationẽ monaſterij prædicti omnes terras ſuas de Neth aſſignauit, vt in Hiſtoria Cambriæ manifeſtum eſt.*

2 *De hoc Rotherico Phalcuſio multa commemorantur eáq; valde feſtiua & lepida. Obtinuerat enim diſpenſationem quandam ab epiſcopo Meneuenſi viz. vt miſſam vnã quotidie faceret, & præcipuus defunctorum Capellanus haberetur: quo nomine multa miracula vel* πλεονέκτηματα *potius operatus*

tus eſt. Nam tituli ſui prærogatiua in omnibus funeralibus obſequijs, poſt rectorem loci, primus ſemper miſſificabat: & ſingulis diebus duas miſſas celebrabat. Qua in re cum de exceſſu coram epiſcopo cõueniretur, factũ iuſtificabat: affirmans ſe presbyterij ſui ratione miſſam vnam quotidie facere poſſe, & aliam ratione facultatis ſibi ab epiſcopo cõceſſæ. Hic cũ in magna & diuite quadã parochia ſolenni feſto eſſet miſſificaturus: accepit ſecũ circumforaneum quendã circulatorem, vt ſibi vſui foret, qui in ipſo miſſæ ſuæ (vt vocant) offertorio, cũ parochiani ſuas illi oblationes deferrent, de pecuniæ mutatione rixam excitauit, ex qua acris orta eſt cõtentio, atq; à verbis ad verbera deuentum, ita vt tota turbaretur multitudo. Hæc dum geruntur, alijs pugnantibus, alijs vociferãtibus, alijs deniq; ſuos paruulos & vxores protegentibus, Dominus Rothericus veſtibus ſacris (vt erat) indutus, ſe clam vnà cum calice ſubduxit ex eccleſia, & aufugit. Poſtea verò infra paucos dies, ad centum & viginti ex parochianis, ob ſacrorum perturbationem, qua ſe de vita periclitatum affirmabat, apud epiſcopum grauiter accuſauit, eóſque in ius vocauit, grauiſſima quæque ſcelera illis obijciens, & modis omnibus quibus poterat eis moleſtias exhibens, donec illi pacem ſibi redimentes, de calice & veſtibus actionem penitus relaxaſſent.

3 *Hæc fabula mihi quidem videtur eſſe compoſita ad imitationem relationis Eris Armenij apud Platonem in libris de Republica: aut de-*

ſumpta ex Tigado horto Aloadini principis de Mulete, quem M. Paulus Venetus li. 1. cap. 28. Senem de montanis appellat: de quo ſcribit Haithonus lib. de Tartaris cap. 24. & Cæl. Auguſtinus Curio Hiſt. Sarracen. lib. 3.

De Lochor & Wendraeth fluuiis tranſcurſis, de Cydweli quoque cum N. S. Cap. 9.

TRanſiuimus inde verſus aquam de *Lochor* per campeſtria, in quibus Hoelus Meredythi filius de Brecheinoc, poſt obitum regis Henrici primi Anglos de finibus illis & milites multos publico bello confectos interemit. Fluuio verò *Lochor* tranſuadato, & aquis poſtea quæ *Wendraeth* dicuntur tranſmeatis, ad caſtrum de *Cydweli* via duce peruenimus. In partibus iſtis Anglorum rege Henrico rebus humanis exempto, dum Gruffinus Reſi filius Soudwalliæ tunc princeps, in Nordwalliam auxilium corrogaturus iuiſſet: vxor eius *Guenliana* (tanquam Amazonum regina & *Penthesilea* ſecunda) in partes illas exercitũ ducens, à Mauricio Londonienſi terræ domino, & viro egregio Gaufrido Preſulis Conſtabulario, bellico in certamine confecta (intercmpto ibidem filio eiuſdem Morgano & altero capto ſcilicet Malgone, quos pueros ſecum in expeditionem arroganter adduxerat) cum alijs multis, ipſa demum ferro confoſſa caput amiſit. [1] Tempore verò Anglorum regis Henrici primi tranquillum pacis ſtatum *Wallia* ſortita, cum prædictus ille Mauricius ſiluam in partibus illis haberet ferarum multitudine ceruorúmque præcipuè valde copioſam, nimiæque parcitatis in ferina fuiſſet: quoniam, vt moris eſt, ſemper in viri fallacia eſt vxor aſtuta, miro mulier eſt vſa commento. Habebat enim vir ille à latere ſyluæ

verſus

verſus mare paſcua magna & ouium in paſcuis copiam
multam. Mulier itaque paſtores omnes & maiores do-
mus figmenti ſui complices habens & fautores, ſimpli-
cis vtendo commoditate viri, in hæc verba ad maritum
acceſſit (erat enim ſimplicis naturæ ſimul & tenacis)
Mirum, inquit, quòd beſtiarum dominator beſtijs do-
minari iam deſijſti, & ceruis non vtendo, ceruis iam nō »
imperas ſed ſeruis: & ecce quantus abuſus ex nimia ſur- »
git patientia: inaudita námque rabie & inſueta voraci- »
tate adeò in oues noſtras deſæuiunt, vt ex multis pau- »
cæ, ex ferè innumeris, iam reddantur numeroſæ. Vt »
autem probabiliorem redderet aſſertionem, eviſceratis »
ceruis duobus inter ipſa inteſtina lanam interſeri pro-
curauit. Sic itaque vir muliebri deceptus aſtutia canum
rapacitati ceruos expoſuit.

Vxoris Lautæ aſtutia in marito decipiendo.

Annotationes in Cap. 9.

1 *GRuffinus Reſi Demetiæ principis filius, mortuo Hērico primo Anglorū rege, ortíſq; inimicitijs inter Stephanū Bononiēſem Comitem, qui regni poſſeſſionem obtinuerat; & Matildem Henrici filiam & hæredem vnicam: ratus iam ſibi libertatis & paternæ hæreditatis recuperandæ occaſionem eſſe oblatam, quorundam Normannorum poſſeſſiones inuaſit. Verùm cùm ſe viribus imparem ad reſiſtendum cerneret: ſe ad ſocerū ſuum Gruffinum Conani filium, Vendotiæ principem contulit, auxiliares copias ab eo petiturus. Interim dum is abeſt, eius vxor virilem animum induens & quaſcunq; potuit copias colligens, cū hoc Mauricio Londineo bello congredi auſa eſt: infœlici tamen euentu vt Giraldus hîc refert. De cuius morte cum Gruffinus pater eius certior factus eſſet, Oenum & Cadualadrum filios ſuos cum copioſo*

exercitu, ad vindicandam filiæ necem, cum hoc mandato miſit: videlicet ne cuiquam Anglo aut Normanno parcerent, neque vllam cum eis omnino pacem inirent, niſi regionem penitus relinquere atque deſerere velint. Prætereà ad expellendos ex Cambria Normannos & Anglos, Hoelus filius Meredythi de Brechinia, & Madocus filius Edneri cum prædictis principibus ſuas vires cõiungunt, atque ferro & flamma eas regionis partes quæ ab hoſtibus tenebantur, ad internecionem deuaſtant & perdunt, veteréſque incolas in ſuis ſedibus collocant, vt in hiſtoria Cambriæ videre licet.

De fluuio Tywyenſi nauigio tranſcurſo. *De Caermardin quoque & Albelande monaſterio cum N.S.* *Cap. 10.*

TRanſeuntes inde nauagio flumen *Tywyenſe*, & verſus *Caermardyn* iter arripientes *Lanſtephan* & *Talachar* marinis in ſcopulis à læua reliquimus. Erant autem hæc duo caſtra quæ Reſus filius Gruffini poſt obitum Anglorum regis Henrici ſecundi deſperatione cuſtodum citra inſultum occupauit; deinde prouincijs de *Penbroch* & *Ros* cadibus, incendijs & prædationibus, ferè exterminio datis, fruſtrato conamine *Caermardyn* obſedit. Sonat autem Caermerdin vrbs Merlini, eo quod iuxta Britannicam hiſtoriam ibi ex incubo genitus, inuentus fuerat Merlinus. [1] Eſt igitur hæc vrbs antiqua coctilibus muris partìm adhuc extãtibus

Caermardyn

tibus

tibus egregiè clauſa ſuper nobilem *Tywy* fluuium ſita, ſiluis & pratis abundans: habet autem *Cantref Mawr*, id eſt Cantredum magnum ab oriente, copioſa ſiluarum condenſitate auſtralis Cambriæ ciuibus tutiſſimum in neceſſitate refugium, vbi & caſtrum *Dineuor* in collis excelſi vertice ſuper fluuium *Tywy* ſitum: quod & principalis Sudwalliæ curia dicitur. Fuerant enim antiquitus tres principales in Wallia curiæ: *Dineuor* in Sudwallia: *Aberfrau* in Nordwallia ſcilicet apud *Mônam*. In Powiſia apud *Pongwern*, quod & nunc Slopesburia dicitur. Sonat autem *Pengwarn* caput alneti. [2] In his autem de *Cantref mawr* finibus Commoto videlicet de *Caos*, illud ad animam reuocans, *dolus an virtus quis in hoſte requirat:* Et illud, *& ſi non rectè poſſis quocunque modo rem:* quàm enormiter in ſubditos hoc noſtro tempore curia vindictam exercuerit noſter explicare ſtilus abhorruit [3]. Iuxta *Dineuor* trans flumen ſc. Tywy in *Cantref bachan*, id eſt, Cantredo breui, fons eſt qui die naturali bis vndis deficiens, & toties exuberans, marinas imitari ſolet inſtabilitates [4]. Non procul à *Caermardyn* ex parte boreali ſcilicet apud *Peucadair*, id eſt, cathedræ caput, Reſo Gruffini filio noſtris diebus ad deditionem doloſè magis quàm viriliter compulſo & in Angliam ducto: Rex Anglorum Henricus ſecundus de Armorica oriundum Britannia militem quendam de cuius prudentia ſimul & fidelitate confidebat, ſub decani de *Cantrefmawr* conductu cui nomen Guaidanus caſtrum *Dineuor* locíque ſitum & patriæ munitionem exploraturum tranſmiſit. Presbyter autem monitus vt per viam meliorem ad caſtrum & faciliorem militi præberet iter, per magis difficiles & inacceſſibiles aditus ipſum de induſtria circumduxit. Et vbicunque per ſaltus herboſos tranſitum faciebant, cum intuentium admiratione presbyter herba paſcebatur: aſſerens accolas & indigenas herbis & radicibus (ingruente inedia) viuere & veſci ſolere. Ad regem itaque milite reuerſo, cunctíſque relatis

[Margin: Hiſt.Câ. 222.]

[Margin: Ony bydhi gryf, bydh gyfrwys.]

quæ vel digna relatu viderat vel audierat : terram ſc. inhabitabilem, terram iniquam & inacceſſibilem, nulliſque genti niſi beſtiali & beſtiarum more viuenti victui neceſſariam. Demùm fidei ſacramentique nodis, nec non & obſidum vinculis aſtrictum Reſum rex ad ſua remiſit.

Progreſſis inde nobis verſus Ciſtercienſe monaſterium quod *Alba domus* dicitur [5] : adſunt quidam nuntiantes Archiepiſcopo iuuenem quendam Cambrenſem ei deuotè occurrentem, obiter ab hoſtibus interemptum. Ad quem non procul à via diuertens, corpúſque cruentum eleemoſynarij ſui operiri pallio iubens, iugulati iuuenis animam pia ſupplicatione commendauit. Igitur in craſtino, ſagittarijs duodecim de ſancti Clari caſtello ſatis propinquo, qui iuuenem prædictum iugulauerant, apud *Albam domum* in pœnam criminis cruce ſignatis, tribúſque fluuijs, primò *Taf*, deinde *Cledheu* ſub *Lanwadein*, alteróque ſub *Hauerfordia* tranſmeatis, demùm *Hauerfordiam* peruenimus. Sortita eſt autem inde prouincia nomen, inter duos hos fluuios ſita, *Daugledheu* : eo quòd duobus his fluuijs quaſi duobus gladijs cingatur & terminetur. *Cledheu* námque Britannicè gladius latinè.

Annotationes in Cap. 10.

[2] *Ametſi hæc opinio de nomine Mariduni à Merdhino deducto, magnos atque celebres authores habeat : ego tamen (doctorum pace dixerim) eius ſententiæ ſum, vt exiſtimem eam nominis deriuationem, cum inſigni errore eſſe coniunctam. Nam apud Ptolomæum, qui longè antè natum Merlinum, ſtante adhuc & integro Britannorum regno (tempore nimirum Marci imperatoris, vt teſtatur Suidas) ſcripſit, manife-*

manifeſtum eſt, hanc vrbem tunc Maridnum fuiſſe appellatam. Cuius verba Geograph.lib.2.ſunt hæc: Rurſus pòſt prædictos populos vltimi verſus occaſum ſunt Demetæ, quorum ciuitates Louentium & Maridunum. Antoninus etiam vel Antonius Auguſtus, cuius itinerarium circumfertur, qui Merlinum tempore præceſſit, huius vrbis mentionem facit; vbi Muridunum pro Mariduno legitur: niſi fortè à muro egregio quò oppidum illud legionarij milites Rom. qui ibidem hyemare ſolebant, vndequaque muniebant, deductum eſſe nomen putemus: quod à Britannico quidem idiomate non eſt alienum: nam Mûr *&* Murdhyn *Britannicè, murum deſignant. Si tempore Merlini nomen acceperit, cedant nobis eius opinionis aſſertores, nomen eius antiquum. De Merlino poſteà (deo volente) lib.2.cap.8.annot.2.dicemus.*

2 *De tribus Cambriæ curijs Principalibus, vide deſcriptionis Cambriæ, cap.2.& quæ ibidem annotata ſunt.*

3 *Quæ ſit illa vindicta quam tantoperè Giraldus hoc in loco explicare veretur, haud facile eſt affirmare: coniectura tamen mihi videor aſſequi quid ſentiat. Cùm Oenus Venedotiæ & Reſus Demetiæ principes, Henrico Anglorum regi eius nominis ſecundo, mūtuo fœdere, datis etiam obſidibus eſſent deuincti: quorundam Normanorum ita exarſit cupiditas, vt in Cambrorum poſſeſſiones violenter irruerent, vt Rogerus Clarenſis comes & Walterus Cliffordius. De quorum exceſſu & violentia Reſus apud Henricum regem ſæpiùs queſtus*

queſtus eſt, nec remedium vllum habere potuit: quia rex Normannis iniquè fauens, & ad eorum ferociam & iniurias conniuens, nullam harum accuſationnm admittere voluit. Quamobrem Reſus & alij proceres, cùm viderent in ſe leuiſſimis de cauſis crudeliùs animaduerti: & grauiſſima aduerſariorum ſuorum ſcelera ſine reprehenſione vlla prætermitti: ad ſui defenſionem & propulſandam inimicorum iniuriam arma capiunt. Hæc cùm ad Anglum eſſent delata, ingentem exercitum confecit, & aduerſus Cambros rebelles in Beruini mõtana duxit, apud Oſwaldiam Cambriæ fines ſubintrans, non procul à Coruena, vbi Cambrorum copiæ præſtò aderant in valle Deuana. Henricus montana occupans, in vallem deſcendere ſine grauiſſimo ſui & ſuorum periculo non poterat. Nam Cambri locorum & itinerum gnari, viarum anguſtias obſeruantes: omnes ferè qui neceſſariorum parandorum cauſa ab exercitu diſceſſerant intercipiebant, ita vt regem omni commeatu intercluderent, nec tamen vnquam montem aſcendere volebant. Vnde Henricus loci iniquitate coactus, atque magnis & aſſiduis imbribus immoderatíſque tempeſtatibus afflictus, hyeme etiam inſtante, cùm magnam theſauri ſui ſummam profudiſſet & quàm plurimos ex ſuis militibus cùm aëris inclementia tùm inimicorum inſidijs amiſiſſet: ſentiens ſe nihil profuturum, caſtra ſoluit; & domum reuerſus, obſides Cambrorum quos longè antea acceperat, exoculauit, videlicet Reſum & Caduallonum filios Oeni, atque Cynuricum & Meredythum filios

lios

lios Reſi. Sic miſelli iuuenes, eò quòd Anglus patres eorum debellare nequiuerat, oculos amiſerunt. Atque hæc mihi videtur eſſe illa enormis vindicta de qua hîc loquitur Giraldus. Vide infrà lib.2.cap.10.& 12.

4 *In* Tegenia, *quaſi ſex millibus paſſuum à mari, eſt alius huiuſmodi fons ab incolis vocatus* Fynon Leinw, *qui bis in die fluit & refluit. Hoc tamen (inquit H.Lhuyd) nuper obſeruaui, Luna ab horizonte orientali ad meridianum aſcẽdente, quo tempore omnia fluunt maria, fontis aquam diminui refluuiúmque pati. Vide infrà lib.2. cap. 10. & in Annotat. ibidem.*

5 *Hic eſt locus ille antiquus, promulgatione legum Hoeli Boni Cambriæ olim regis valdè celebris: vbi Princeps ille conuocatis 140. Prælatis & nobilibus, veteres Cambriæ leges reformauit, nouáſque ex vſu Reipub, conſtituit: quibus Cambri vſi ſunt vſque ad mortem Leolini tertij Cambriæ Principis.*

6 Hauerfordia *poſt aduentum Flandrenſium in illam regionem, illud nomen conſequuta eſt: cùm antea (vt ſcribit Lelandus)* Dugladia, *Britannicè verò* Aberdaugledheu; *id eſt, Oſtium duorum gladiorum, diceretur; hodie verò* Hulphord. *Sunt qui exiſtimant illam vrbem, quæ apud Antonium* Vindogladia *dicitur, in hac regione fuiſſe, & ab his duobus Gladijs nomen eſſe ſortitam.*

De

De Hauerfordia & Ros, *cum Notabilibus ſuis.* *Cap.* II.

APVD *Hauerfordiam* itaque primò ab Archipræſule ſermone facto: deinde, ab Archidiacono Meneuenſi, cuius nomen pręſentis opuſculi titulus tenet, verbo domini gratioſè prolato turbæ, allecta eſt multitudo tàm militaris quàm plebea. Vbi pro mirando & quaſi pro miraculo ducebatur à multis, quòd ad verbum domini ab Archidiacono prolatum, cum tamen lingua Latina & Gallica loqueretur, non minùs illi qui neutram nouerunt linguam, quàm alij, ad lachrimarum affluentiam moti fuerunt, atque etiam ad Crucis ſignaculum cateruatim accurrerunt.

Accidit autem aniculam partium iſtarum quæ per triennium antea cæca fuerat audito Archipræſulis aduentu, filium ſuum adoleſcentem vt vel de fimbria veſtimenti eiuſdem aliquam particulam ei referret, ad locum prædicationis deſtinaſſe. Qui cùm ad Archiepiſcopum ob turbam conſertã accedere non potuiſſet glebam quam ſub pedibus prædicantis turba dilapſa ſignauerat, ſecum matri reportauit, ipſa verò munus oblatum cum gaudio magno ſuſcipiens, & in orationum inſtantiam genua ponens, ori & oculis ceſpitem appoſuit: & ſtatim luminis læticiam quàm penitus amiſerat, tàm viri ſancti meritis quàm fide propria & deuotione recuperauit.

Miraculum.

Erat autem gens hæc originem à Flandria ducens, ab Anglorum rege Henrico primo ad hos fines inhabitandum tranſmiſſa: Gens fortis & robuſta, continuóque belli conflictu Gens Cambrenſibus inimiciſſima: Gens (inquam) lanificijs, Gens mercimonijs vſitatiſſima: Quocunq; labore ſine periculo

Flandri Roſſenſes.

periculo terra mariq; lucrum quęrere, Gens perualida: viciſſim loco & tempore nunc ad aratrum, nunc ad arma, Gens promptiſſima. Gens vtique fœlix & fortis ſi vel Regibus vt deceret Cambria cordi fuiſſet, vel præſtitutis ſaltem & præfectis iniuriarum dedecus animo vindice diſplicuiſſet[1].

Contigit autem prædicto in caſtro noſtris diebus res nequaquam prætereunda. In eiuſdem caſtri turre tenebatur in vinculis latro famoſus: ad quē pueri tres, filius ſc. comitis Clarenſis ibi nutritum commiſſus, aliíque duo, quorum alter herilis filius, alter eiuſdem, ex filia nepos, propter miſſilia lignea quæ eis arcu mittenda ferro formare conſueuerat, frequenter conueniebant. Quondam autem puerorum precibus ad auras ab imo nequam extractus, captata carcerarij abſentia ociùs oſtia claudens tàm ipſum excluſit, quàm pueros quoque ſecum incluſit. Quo perpetrato ſtatim clamor factus eſt magnus, tàm intus puerorum quàm exterius populorum, nec ceſſauit ille eleuata ſecuri mortem pueris acriter interminare, donec ei tàm indemnitatis quàm vitæ ſecuritas ſub cautione certiſſima fuerat indulta. In Francorum quoque regno apud caſtellum Radulphi caſus accidit haud diſſimilis. Dominator enim loci illius quem olim exoculauerat, in caſtro quendam alebat, qui cùm ex diutina frequentia vias caſtri cunctas turriúmque gradus aſcenſus, cordis oculo iam tenuiſſet: ſemel ira vindice opportunitate captata, puerum quendam caſtellani filium quem vnicum habebat & hæredem, ad ſumma turris propugnacula ſecum adduxit. Stans igitur in alto & clauſis intus oſtijs ruinam puero parans, ad clamorem magnum & mærorem vniuerſos prouocauit. Procedens itaque pueri pater, & non mediocri dolore concuſſus, cum filij redimere ſoſpitatem modis omnibus attemptaſſet: reſponſum accepit, niſi per partium inferiorum mutilationem, quam & ſibi intulerat, hoc nullatenus fieri poſſe. Ipſe verò multis antea fruſtra allegatis: demum hoc conceſſo quaſi præciſis illis cum lugubri circumſtan-

Latro aſtutus

rium

tium clamore ictum in trunco fieri fecit. Cæcus autem grauiores anguſtias vbi ſentiret cùm requiſiſſet, & reſponſum audiret quoniam in renibus: falſum eſſe proclamans, puerum iterum præcipitare parauit. Ictum itaque denuo dato, & anguſtias ſibi in corde maiores eſſe reſponſo, dominum arguens falſitatis, puerum ad præcipitium exportauit. Tertio verò genitum vt redimat genitor, inſtrumenta gignendi verè præſcidit: Et cùm in dentibus ſe ſentire dolorem proclamaſſet: Verũ inquit ille, quia experto credendum, & iniurias vltus ex parte, mortem mitiùs aggrediar: & tu de cætero nec alium gignes, nec iſto gaudebis: eóque dicto exiliens ab alto, ſe cum puero præcipitem dedit. Et ſtatim in ima corruens, membris minutim confractis expirauit vterque. Miles autem pro anima pueri monaſterium quod adhuc extat, & *De doloribus* dicitur ibidem conſtruxit.

Hoc autem mihi notabile videtur, quod ad prædicti loci caſtellanum Richardum ſc. Tangardi filium, cùm tamen fratres habuerit plurimos & probos, & omnium iunior extiterat, præmortuis alijs vniuerſa eſt hæreditas deuoluta. Similiter & ad Reſum Gruffini filium ſublatis de medio multis antea fratribus probis & pulcherrimis, auſtralis Cambriæ dominiũ eſt deuolutum. Contigit autem prædicto Richardo pueriles annos agente, virum ſanctum cui nomen Caradocus, apud ſanctum Hiſmael in Roſenſi prouincia Eremiticam & ſanctiſſimam vitam ducere, ad quem puer tàm à patre ſæpius quàm à matre tranſmiſſus cibariorum xenia quia frequenter ferre conſueuerat, tantam in oculis viri boni gratiam obtinuit, vt ei ſæpiſſimè cum ſua benedictione fratrum omnium fœlicitatem & paternam hęreditatem compromitteret. Accidit autem aliquando, prædictum Richardum ob pluuiam inundantem ad domum Eremiticam diuertiſſe. Et cùm canes quos ſecum ad venatum adduxerat nec vocatione, nec adulatione, nec etiam oblatione, ad ſe introducere poſſet: ſubridens vir ſanctus, & ipſos, manu leniter annuens, ſtatim

ſtatim ad ſe venientes cunctos ſuſcepit. Proceſſu verò temporis cùm diem Caradocus iam clauſiſſet extremum,& vitæ labētis curſum fine fœlici conſummaſſet, corpus ſuum quod libero poſtremę voluntatis ſtilo Menevenſi eccleſiæ delegauerat: Richardi pater Tankardus violenta præſumptione detinuit: ſed ſtatim ægritudine graui correptus,mandatum ociùs reuocauit. Cùm itaq; ſemel & iterum hoc ei contigiſſet,tertio tam morbo laxato quàm mandato, cùm corpus verſus *Meneuiam* per ſabulum de *Niwegal* deferretur, & exuberantem in pluuiam nube reſoluta totóque comitatu pluuia perfuſo,ſacræ vecturæ duces à latebris exeuntes, pallam ſericam,qua ferretrum opertum fuerat, ab omni imbrium madore indemnem reperiunt & immunem. Et ſic Meneuiam corpus allatum crebra miraculorum tàm præſentium quàm ſequentium quoque corruſcatione, in eccleſiam Sancti Andreæ, Sanctique Dauid ala ſiniſtra iuxta altare Sancti protomartyris Stephani, debita eſt celebritate tumulatum. Hoc autem mihi videtur hac de gente notandum quod in armis arietum dextris carne nudatis,& non aſſis ſed elixis,tàm futura proſpiciunt quàm præterita & ante incognita longe reſpiciunt: tempore quoq; pręſentia,ſed loco abſentia, quaſi prophetico quodam ſpiritu arte miranda cognoſcunt: pacis & guerræ ſigna, cædes & incendia, domeſtica adulteria,regis ſtatum,vitam & obitum, rimularum quarundam & notularum indicijs certiſſimè declarant. Vnde & noſtris temporibus contigit virum quendam partium iſtarum non ignobilem, & in arte prædicta præ alijs inſtructum (cui nomen Gulielmus Mangunel) vxorem habere de proprio viri nepote prægnantem. Cuius euentus vir non ignarus, arietem de ouili proprio ſumptum, ex parte cuiuſdam vicini ſui coram vxore, ſibi præſentari procurauit: quo ſtatim ad coquinā tranſmiſſo, cū eodem die in prandio ſediſſent, armū arietis debito more decoctū & purgatū ad inſpiciēdum vir mulieri quā in hoc peritā nouerat ex induſtria porrexit. Quę cū pauliſper intuita fuiſſet,rimulas notans

Flandrorum Roſſenſium diuinandi peritia in armis arietum.

notans & ſigna ſecreta, & oraculum in menſa ſubridendo proiecit. Ille verò cuncta diſſimulans, cum riſus cauſam reíque notitiam tanto vehementius efflagitaſſet, illa demum tanquam importuna viri mota inſtantia reſpondit: Vir de cuius ouili aries hic fuerat, vxorem habet adulteram & proprij nepotis incæſtu iam grauidam effectam. Ad hæc autem vir ſubtriſtis vultuque demiſſo. Verum, inquit, oraculum profers, & nimia veritate ſubnixum, vnde & tanto mihi dolendum fortius quanto in propriam iniuriam publicata redundat ignominia. At illa tantam ſui comperto crimine confuſionem diſſimulare non præualens, interiorem animi paſſionem ſignis exterioribus, vrgente viciſſim tam pudore quàm anguſtia, nunc rubore vultus, nunc pallore, demum verò lachrimis more muliebri eſt proteſtata. Præterea oblatus eſt cuidam armus caprei quaſi pro ouino quia ſimillima ſunt oſſa purgata, qui notatis rimulis parumper & ſignis cũ admiratione ſubiecit: Infœlix pecus quæ nunquam nouit multiplicari, infœlix & pecudis dominus, qui nunquam vltra tres vel quatuor in vno grege habere præualuit. Deſtructionem quoque patriæ poſt obitum regis Henrici primi, per annum ante vel dimidium, multi in humeris pręuiderunt, qui venditis vniuerſis quæ poſſidebant, tam mobilibus quàm immobilibus indempnes per induſtriam patria relicta imminens excidium euaſerunt.

Contigit etiam in Flandriæ finibus vnde Gens iſta deſcenderat, viro quodam vicino ſuo os huiuſmodi ad inſpiciendum tranſmittente, quòd portitor foſſam obiter tranſiliendo fiſſa nate crepitum dedit, quem ſtatim viri naribus, cuius cauſa vexabatur verbis & votis adoptauit. Ille verò cui portabatur armo inſpecto, illico ſubiecit: Sed tu frater id quod mihi adoptaueras in naribus habeas. Accidit autem quod & notabile cenſui quendam noſtris diebus, oſſis inſpectorem non ſolùm furtum furtíq; tenorem, furé ipſum, furandíq; modum & circumſtantias omnes inſpiciendo notaſſe: verùm & campanæ pulſum & tubæ ſonitum ac ſi præſentialiter

adhuc agerentur quæ iam præterita fuerant, audiſſe. Mirum itaque quòd ſicut coniurationes illicitæ imaginaria quadam ſimilitudine oculis acta, ſic & auribus repræſentant accidentia.

Annotationes in Cap. 11.

[1] *FLandria, olim Menapiſcus pagus, de quo in legibus Caroli Magni frequens fit mentio,(& poſteà Rutheia,vt Diuæus & Cænalis teſtantur) ſic dicta ſiue à Flandra Luderici vxore, ſiue à Flandeberto Clodij regis nepote, ſiue ab æſtu ventíſque maris, ſiue à Germanica voce Flandren, quæ ſagittam ſignificabat; regio eſt inferioris Germaniæ, ad mare Britannicum & Oceanum ſeptentrionalem ſita, ſoli fertilitate & omniũ rerum copia florentiſſima: ſed æſtuantis maris inundationibus maximè ſubiecta. Vnde maritimi tractus incolæ ſæpenumero, cum eorum regio violenta aquarum irruptione eſſet ſubmerſa, alijs in locis ſedes ſibi coacti ſunt quærere. Cùm Gulielmus Normaniæ dux, qui Angliam ſibi ſubiugauit, aduerſus Heraldum Goduini filium qui in regni poſſeſſionem irruerat, exercitum pararet, Balduini Flandriæ Comitis ſoceri ſui opem implorauit. Flandrus genero ſuo cum magna copia præſtò adfuit, hac tamen conditione, vt ipſe omnéſq; poſt eum Angliæ reges in perpetuũ trecentas marchas argenti in annos ſingulos Flandriæ Comitibus penderet. Illo tempore infinita multitudo, cùm infimæ ſortis hominum, tùm etiam eorum qui maris excurſu & inundatione à ſedibus pellebantur, in Angliam cum Flandro commigrarunt: quos etſi*

Anglus (pacificam regni poſſeſſionem nactus) Matilde regina intercedente, in ſuam clientelam protectionémq; ſuſcepit, eos tamen terrarum poſſeſſionibus non ditauit. Hi non ita multo pòſt, per vniuerſum regnum diſperſi, toti Angliæ moleſti eſſe cœperunt. Quamobrem poſtea ob denegatam prædictarum 300. marcharum ſolutionem, orta eſt ſimultas inter Robertum Hieroſolymitanum Flandriæ Comitem & Henricum Angliæ regem. Vnde Anglus omnes Flandricæ nationis regni ſui incolas è ſuis ditionibus expellere decreuit. Verùm quia matris ſuæ interceſſione primò fuerant recepti, atq; etiam vt eorum opera Cambrenſes ſibi ſubiugaret: Roſſiam Demetiæ prouinciam, illis conceſſit ad habitandum: ſic (inquit Caſtoreus) Angliam defæcauit, & arctauit Walliam. Hi multis bellis à Cambriæ Principibus laceſſiti, ſe ſuáque fortiſſimè tutati ſunt, & in hunc diem (teſte H.Lhuyd) & lingua & moribus à Cambris diuerſis, ibidem pro Flandris agnoſcuntur.

De Penbrochia cum N. S.

Cap. 12.

Adiacet autem territorio Roſſenſi meridionali maritimóq; ex latere, interlabente brachio marino, Prouincia Penbrochienſis, cuius principale municipium totiúſq; prouincię Demeticę caput, in Saxoſa quadam & oblonga rupis eminentia ſitum lingua marina de Miluerdico portu proſiliens in capite bifurco complectitur. Vnde & *Penbrochia* caput maritimæ ſonat. Primus hoc caſtrum Arnulphus de Mont-

Montgomery ſub Anglorum rege H. primo, ex virgis & ceſpite tenui, ſatis exile conſtruxit. [1] Quod poſtmodũ in Angliam reuertens viro probo prudentíque Giraldo de Windeſora conſtabulario ſuo primipilóq; cũ paucis cuſtodiendũ expoſuit. Nec mora totius auſtralis Cambriæ Wallenſes Principe ipſorum viro bellicoſo Reſo ſcilicet Theodori filio paulò ante dolo ſuorũ apud Brecheinoc interempto, & Gruffino filio ſuo puero relicto, caſtrũ obſidione cinxerunt. Contigit nocte quadã cum milites quindecem caſtri deſertores ex deſperatione ſcapham intrantes nauigio fugã attemptaſſent, in craſtino mane Giraldus eorum armigeris arma dominorũ cum feodis dedit, ipſóſque ſtatim militari cingulo decorauit. Inualeſcente verò & grauiùs incumbente per moram temporis obſidionis incommodo, cum ad vltimam fere inediam iam in caſtro perducti fuiſſent, Giraldus ex ſumma prudentia ſpem ſimulans & ſolatia ſpondens, quatuor qui adhuc ſupererant bacones à propugnaculis fruſtatim ad hoſtes proijci fecit. Die verò ſequenti ad figmenta recurrens exquiſitiora, literas ſigillo ſuo ſignatas coram hoſpitio Meneuenſis epiſcopi cui nomen Wilfredus qui forte tunc aderat, tanquam caſu à portitore dilapſas inueniri procurauit. Erat autem literarum continentia quòd infra menſes quatuor Comitem Arnulphum ſuper caſtri ſubuentione ſollicitari non oporteat. Quo per exercitum literis lectis audito, ſtatim obſidione diſperſa ad propria ſinguli ſunt reuerſi. Nec mora Giraldus ille vt altiores in finibus illis ſibi ſuiſque radices figeret, Gruffini Principis Sudwalliæ ſororem cui nomen Neſta, ſibi lege maritali copulauit; de qua proceſſu temporis egregiam vtriuſque ſexus prolem ſuſcepit, per quam & Anglis Auſtralis Cambriæ maritima retenta, & Hyberniæ mœnia poſtmodum ſunt expugnata, ſicut vaticinalis declarat Hiſtoria.

Giraldus de Windeſora Conſtabularius Penbrochienſis.

Contigit in hoc *Penbrochiæ* caſtro noſtris temporis, virum quendam intra ſepta domus ſuæ muſtelæ catulos in vellere quodam inueniſſe. Quos cum illæſos ex

induſtria cum ipſo vellere à loco remouens abſcondiſſet, beſtiola rediens poſt crebros vndiq; quærendo nec inueniendo diſcurſus, materno tandem mota dolore, ad vaſculum lacte plenum, quo paruulus educabatur filius herilis acceſſit, & ſtatim ſe ſupra vas erigens collectum intra ſe virus euomuit, & lacteum condimento lethali potum infecit; tanquam perditæ prolis anguſtias, prolis amiſſione compenſans: vir autem his obſeruatis omnibus, vellus ad locum reportauit. Et ecce muſtela materna ſollicitudine inter ſpem & metum anxia, falſoſque frequens mentita dolores, depoſitum inuenit, & continuò lætitiam tam geſtu quàm voce profeſſa, ad vaſculum præſcriptum celerrimè reuerſa eſt, euerſóque ſtatim continente, totum quod continebatur effudit, tanquam recuperatæ prolis ob gratiam, hoſpitem illæſum fore ſtatuens & indemnem. Contigit & alibi cum beſtiola huiuſmodi fœtus teneros ob ſolis & auræ temperiem extra dumos in planiciem eduxiſſet, quòd miluus inſidians vnum ex catellis aſportauit: & ſtatim illa intra fruticum ſepta cum prole reſidua ſe ſuſcepit, & exquiſitæ vindictæ decipulam matri dolor miniſtrauit. Exiens igitur in tumulo quodam ſe reſupinam dedit, & in ipſo prædonis proſpectu iam reuerſi, ſe quaſi mortuam finxit: & quoniam ſemper ſucceſſus augent auiditatem, ſtatim auis eam auidè rapiens ad alta tunc vexit: nec mora, & ecce à vindicis animi beſtia venenoſi dentis ad ima morſu corruit iugulata. Diſtat autem à *Penbrochiæ* caſtro quaſi milliaribus tribus, caſtellum quod *Maenor Pyrr*, id eſt manſio Pyrri dicitur: qui & inſulam Chaldei habebat quam Cambri *Ynys Pyrr* id eſt inſulam Pyrri vocant. Stat etiam hoc caſtrum turribus & propugnaculis eximium, in collis cuiuſdam capite verſus marinum ab occidente portum extenſi, à circio & borea ſub ipſis muralibus viuarium habens egregium, tam ſui maieſtate quàm aquarum profunditate conſpicuum, pomerium quoque perpulchrum ab eodem latere: hinc vinario, inde nemore concluſum, tàm Saxorum prominentia quàm corylo-

Maenor Pyrr.

rum

rum quoque proceritate præclarum. A dextra verò caſtrenſis promontorij parte, inter caſtrum ſcilicet & eccleſiam, ad ſtagni ampliſſimi ſtatum & molendini ſitum, ſabuloſam vi ventorum conuallem indeficientibus vndis riuus inſerpit. Ab occidente ſinuoſo quodam in angulo mare Sabrinum iam prope in Hybernicum vergens, cum procul à caſtro diſtante ſubintrat, auſtrali ſcopulo ſi paulò in boream ſe plus protenderet, aptum nauium receptioni portum faciente. Naues igitur quaſcumque ferè à maiori Britannia in Hyberniam eurus impellit: ab hoc proſpectu tam formidandam ventorum inconſtantiam quàm furibundam & cæcam fretorum rabiem videas audacter attemptare. Terra tritico marinis piſcibus vinóque venali copioſè referta: Et quod omnibus præſtat, ex Hyberniæ confinio aeris ſalubritate temperata. Terrarum igitur omnium Cambriæ totius ſeptem Cantredis conferta, *Demetia* tam pulcherrima eſt quàm potiſſima: *Demetiæ* verò *Penbrochia*, *Penbrochiæ* quidem terra præſcripta. Reſtat igitur, vt Cambriæ totius locus ſit hic amœniſſimus. Non itaque mirandum, non venia indignum, ſi natale ſolum Genialéque territorium, profuſioribus laudum titulis auctor extulerit. In his autem *Penbrochiæ* partibus noſtris accidit temporibus Spiritus immundos cũ hominibus non viſibiliter ſed ſenſibiliter conuerſatos. In domibus namq; primo Stephani cuiuſdam Wiriet, & poſtea proceſſu temporis Gulielmi Not, iactu ſordium & eorum quibus illudere potius quàm lædere videntur, ſui præſentiam oſtentabãt. In domo Gulielmi, non abſque frequenti tam hoſpitis quàm hoſpitũ damno, tam lineis quàm laueis ſciſſuras in veſtibus atque foramina faciebat: à quibus eas incommodis nulla poterat diligentia, nulla penitus ſera tueri. In domo Stephani maiori miraculo cum hominibus ſermocinari conſueuerat, & conuitiantibus ei quod pleríq; ludicro faciebãt, à natiuitatis tempore geſta quę minùs ab alijs vel audiri vel ſciri voluerant palam improperabat. Si cauſam quæris euentus eius & rationem aſſignare non

Auctoris natale ſolum.

Zijm & Ohim. Eſai. 13.

præſumo: niſi quòd ſubitæ mutationis vel paupertatis in diuitias vel potius diuitiarum in paupertatem & deſolationem præſagium vt dicitur eſſe ſolebat: ſicut & in his ambobus paulò pòſt compertum fuit. Illud autẽ hìc notabile cenſui, quòd nec aquæ benedictæ reſperſione, non tantùm communis ſed etiam magnæ, nec vllius eccleſiaſtici ſacramenti remedio, ab illuſionibus huiuſmodi loca mundantur. Quinimmo ſacerdotes ipſi cum deuotione intrantes & tàm cruce baiula quàm aqua benedicta muniti ſtatim inter primos ſordium iactu dehoneſtantur. Ex quibus conſtare videtur, quòd à nociuis non innocuis, & læſionibus non illuſionibus tàm ſacramentalia quàm ſacramenta tuentur. Notandum hìc etiam his noſtris diebus in Pictauia energuminam fuiſſe à diabolo poſſeſſam, qui & per os eius loquebatur differens & diſputans acutè & artificiosè cum literatis & diſertis. Exprobrabat & interdum hominibus ea quæ ſecretiùs geſſerant & quæ minùs audire voluerant. Cùm autem liber euangelicus vel ſanctorum reliquiæ ſuper os obſeſſæ quandóque ponerentur, ad inferiorem gutturis partem fugiebat. Et cùm ibi ponerentur in ventrem deſcendebat. Apparebat autem per inflationes quaſdam & commotiones partium illarum quas poſſederat: Et cùm iterum ponerentur reliquiæ ad partes inferiores in quibus apparebat: ſtatim redibat ad ſuperiores. Cùm autem demùm attuliſſent corpus Chriſti & laboranti dediſſent, reſpondit dæmon; ſtulti nihil eſt quod agitis, non enim cibus eſt corporis ſed animæ quod ei datis: mihi autem non eſt data poteſtas in animam ſed in corpus. Cùm autem hi quibus ſecretiora ſua exprobrauerat, confeſſione ſuper his facta ex pœnitentia ſequuta rediſſent, nihil eis improperabat, ſciui quidem ſciui ſed nunc ignoro (alijs autem quaſi conuitium hoc emittebat) & ego taceo, quod enim ſcio neſcio. Ex quibus apparet quia poſt confeſſionem & pœnitentiam vel omnino hominum peccata dæmones neſciunt vel ad damnum eorum & dedecus ea neſciunt. Quia vt ait

Nimis impudentes & arrogantes eos dæmones oportet eſſe, qui vnctos ſacerdotes, crucem ſacram & aquã benedictam tãta contumelia afficiunt, vide Annot. lib.2.cap.8. Annot.2.

Notandum hic eſt, hoſtiã tranſubſtantiatã minorẽ efficaciã habere aduerſus diabolum quàm reliquias ſanctorum aut librũ euangelicũ.

Confeſſio auricularis ſilentium Diabolo imponit.

ait Auguſtinus, Si homo tegit, deus detegit: & ſi homo detegit, deus tegit.

Nonnullos etiam mouere ſolet, quòd fulmina frequenter eccleſias noſtras & templa cadendo deijciunt: cruces quoque & crucifixi imagines coram oculis cuncta cernentis & hoc permittentis plerunque feriendo diminuunt. Quibus nihil aliud ad præſens niſi illud Ouidij reſpondere dignum duxi

Summa petit liuor, perflant altiſſima venti,
Summa petunt dextra fulmina miſſa Iouis:

Sicut & Petrus Abaelardus egregiè ſuo in tempore, in præſentia Philippi Francorum regis, cuidam Iudæo reſpondiſſe memoratur, hæc & ſimilia in opprobrium fidei obijcienti: Verùm, inquit, quia fulmina ab alto deſcendentia domicilio, ad ea quæ in terris ſublimiora reperiunt ſuáque naturæ ſimiliora ſe frequentius applicant. Ideóque in ſynagogas veſtras nunquam fulmina cadunt, quia nec in cloacas vnquam ea cecidiſſe vel vidit quiſpiam, vel audiuit. Vnde & hìc notabile cenſui quod cùm in Francia noſtris diebus inter monachos Ciſtercienſis ordinis & militem quendam ſuper metis agrorum & terrarum ſuarum terminis contentio ſæpe fuiſſet, & acciderit aliquando vi tempeſtatis ingruentis culturam monachorum damno eorundem non modico, nocte quadam funditus deſtructam & demolitam fuiſſe: cultura militis ei contermina & quaſi continua indemni penitus & illæſa manente, miles ea occaſione in monachos inſolenter inuectus, monachorum iniuriam in agri illius poſſeſſione diuinitus declaratam publicè proclamauit. Abbas autem hoc audito ſatis facetè reſpondit: nequaquam ita eſſe, ſed habuiſſe militem amicos plures in illo equitatu quàm monaſterium, monachos è contra hoſtes ibidem plures & inimicos, verius eſſe demonſtrauit.

At non eorũ voluntate ſed diuino mandato res acta eſt.

In hac eadem prouincia de Penbroch tertio in loco, domo videlicet Elidori de Stakepole circa eadem ferè tempora: non ſolùm ſenſibiliter, ſed & viſibiliter ſub ruffi iuuenis ſpecie qui & Simonem ſe vocabat, quidam apparuit. Hic primò claues à clauigero præripiens, ſe ad ſeneſchaliam domus regendam impudenter ingeſſit. Eam tamen tàm prouidè, vt videbatur, támque prudenter adminiſtrabat, vt omnia ſub eius manibus abundare, nullúſque defectus in domo fieri poſſe videretur. Quicquid autem herus & hera ad quotidianos vſus vel eſus aut premeditati fuerant aut ſecretò proloquuti, id ipſe non præmonitus, non inuitatus mirabili explebat agilitate dicens, id fieri vultis, hoc vobis fiet. Theſauros autem ipſorum & ſecretas repoſitiones ſciebat, eíſque aliquoties exprobrabat. Nàm quoties auarè aliquid aut parcè nimis agi volebant, dicebat: vt quid aceruum illum auri vel argenti tangere timetis & expendere, breuiſſimi nempe dies veſtri ſunt: pecuniáq; quam tantoperè congeritis nunquam vobis erit ad vſus aliquos prouentura. Ruſticis autem miniſtríſque domus mercenarijs præcioſiora libentiùs cibaria atque pocula miniſtrabat, dicens: ea illis præcipuè cum abundantia largiri debere quorum erant laborioſis operibus adquiſita. Quicquid autem agi ſtatuerat, quanquam id domino vel dominæ diſpliceret quoniam ſecreta eorum, vt diximus omnia nouerat, & quoniam cuncta fere tam expeditè, támque maturè gerebat, ſine omni conditione complebat. Eccleſiam autem nunquam adibat, nec verbum aliquod catholicum vnquam pronunciabat. In domo nocte non iacebat, ſed mane quotidie ad obſequia promptus aſtabat. Obſeruatus tandem à familia domus cùm fortè fuiſſet, circa molendinum & aquæ ſtagnum nocturna eiuſdem inuenta eſt conuerſatio. Quo comperto ſtatim in craſtino coram domino domus conſtitutus & domina claues quas quadraginta diebus vel amplius geſtauerat, eis (licentiam accipiendo) porrexit. Interrogatus autem in diſceſſu & obteſtatus quis

Simon.

Bonus & diligens œconomus.

Dæmon non catholicus.

quis nam eſſet, reſpondit, ſe in vxore ruſtici cuiuſdam de parœchia eadem, ſub ſpecie mariti ab incubo ſpiritu fuiſſe progenitum, nominans virum ac vitricum ſuum iam defunctum & matrem ſuam adhuc ſuperſtitem. Cuius inquiſita diligentiùs rei certitudine, ſic in veritate fuiſſe palàm mulier eſt profeſſa. Similis huius in Dacia noſtris diebus caſus accidit. Archiepiſcopo námque clericus quidam ignotus adhæſit, qui ſub obtentu obſequij quia diligens & diſcretus eſſe videbatur, literarum etiam & hiſtoriarum omnium promptiſſimam habebat notitiam atque memoriam, magnam cum ipſo familiaritatem in breui contraxit. Quadam etiam die cùm narraret Archiepiſcopo de hiſtorijs ab antiquis & ignotis rerum euentibus, vnde ipſum libenter & frequenter audiebat, accidit vt de tempore incarnationis dominicæ loquerétur, qui & inter alia & hoc ſubiunxit: Antequàm Chriſtus carnem ſumpſiſſet, magnam habebant dæmones in genus humanum poteſtatem, ſed in aduentu ipſius valdè diminuta fuerat eorum poteſtas: adeò quidem vt à facie ipſius vndique diffugerint & diſparuerint. Alij námque in mare ſe præcipitauerunt: Alij in concauitates arborum, & rimas petrarum & ego ipſe in fontem quendam inſilij. Quo dicto quaſi verecundans erubuit, & ſurgens ſtatim exiuit. Archiepiſcopus autem & qui cum eo fuerant, vehementer admirantes cæperunt de verbo illo ad inuicem inquirere, & plurima coniectare. Et cùm moram aliquantulum ille feciſſet (putabatur enim ſtatim reuerſurus) præcepit Archiepiſcopus cuidam ſuorum illum vocare, ipſe verò vocatus & quæſitus vndique, nuſquam comparuit. Nec longè poſt duo clerici quos Archiepiſcopus Romam miſerat, reuerſi ſunt: Quibus cùm Archiepiſcopus & ſui rem geſtam & euentum illum retuliſſet, cæperunt illi inquirere diem euentus illius & horam: quod cùm audiſſent, dixerunt quòd eodem die, & hora eadem obuiauerat eis in Alpibus, dicens ſe propter negotia domini ſui ſc. Archiepiſcopi

Vide annot. in cap. 8. li. 2.

Dæmon clericus.

chiepiſcopi

Dæmon ad Curiam Romiſſum ſe fingit.

chiepiſcopi nuper emerſa ad curiam Romanam fuiſſe tranſmiſſum. Sícque compertum eſt dæmonem ipſos in humano corpore deluſiſſe.

Falcones.

De falconibus quoque partium iſtarum egregijs & generoſis, qui gruiſſimam in aues tàm fluuiales quàm campeſtres tyrannidem exercent, prætereundum non putaui. Vnde & Anglorum rex Henricus ſecundus cùm in partibus iſtis iter in Hiberniam parando, moram aliquandiu faceret, & auium aliquando volatu delectari voluiſſet, falconem nobilem in ſaxo quodam ſedentem cùm fortè conſpiceret, eundem lateraliter ambiendo, accipitrem Norwagienſem generoſum & grandé quem geſtabat lęua proiecit; Falco verò quanquam inprimis tardior, ad alta tamen vix ſubuectus, iráque vindice vice verſa de præda prædo iam effectus, à ſummis impetuoſiùs ad ima deſcendens quadrati pectoris ictu vehementi præpoſitáque talorum armatura talionem reddens, ad pedes regios accipitrem confodiendo proſtrauit. Vnde & ab hac hora ſingulis rex annis circa nidificationis tempora propter falcones terræ illius qui marinis in rupibus excluduntur mittere conſueuit. Nec in terra ſua nobiliores illis aut præſtantiores inuenit. Sed hæc hactenus, ad viam de cætero reuertamur.

Annotationes in Cap. 12.

1 *GVlielmus Nothus Nomanniæ dux, cùm Angliæ regni poſſeſſionem iure belli nactus eſſet: cupiens illud tranquillum & quietum reddere, vniuerſos Anglici ſtemmatis nobiles vel exhæredauit vel è medio ſuſtulit: quorum poſſeſſiones Normannis diſtribuit: quæ cùm eorum auiditati (plurimis indies ex Normannia, Gallia & Belgia, poſſeſſionum cauſa in Angli-*

am confluentibus) minùs ſatisfacerent, nec ſatis amplæ viderentur: poſt acquiſitam, per Robertum Hammonis filium Morganiam, à Rufo Nothi filio qui tunc temporis rerũ potiretur, inuadendæ Cambriæ facultatẽ inſtanter petierunt: qua ſemel conceſſa, conſilióque capto aſſignarunt ſibi varias in ea regione prouincias, quas inuadere conſti-ſtituunt, pro quibus ſe regi fidelitatis ſacramento obſtringunt: veluti Rogerus Salopienſis Comes pro Powiſia & Ceretica regione fidelitatem præſtitit. Hugo Ceſtrenſis pro Tegenia & Reuonocia. Bernardus De nouo Mercatu (de quo ſuprà ca.2.) pro Brechinia. Hugo Lacius pro Ewyas: & hic Arnulphus Rogeri Salopienſis Comitis filius iunior fidelitatem fecit pro iſta Penbrochienſi prouincia, quam poſtea & auxilio Giraldi Winſorij militis ſtrenui obtinuit & habuit: & poſtquã à Rufo Pẽbrochienſis comes eſſet creatus vniuerſus pagus ille Pẽbrochienſis comitatus deinceps eſt appellatus, vt apud hunc auctorẽ, qui fuit prædicti Giraldi nepos & non ita multò pòſt, hæc eadem ſcripſit, videre licet.

[2] *Hæc Neſta Reſi principis Demetiæ filia præſtantis cuiuſdam formæ elegantia inter omnes ſui temporis mulieres conſpicua fuit, ex qua Henricus primus Angliæ rex filium genuit nomine Henricum, vt patet infrà lib.2. huius Itiner. cap.7. Deinde Giraldus Winſorius eam (Rege conſentiente) matrimonio ſibi copulauit: vnde Mauritius filius Giraldi, David epiſcopus Meneuenſis, atque omnes Giraldidæ Hibernenſes genus traxerunt. Poſt mortem Giraldi, Stephanus Abertiuenſis Caſtri*

Cuſtos

Cuſtos eam duxit, ex eáque genuit Robertum Stephanidem, de quo in vaticinali huius auctoris hiſtoria honorifica fit mentio.

De tranſitu per Camros & Newigal cum N. S. *Cap.* 13.

ITER igitur ab *Hauerfordia* verſus *Meneuiam* quaſi milliaribus duodecim inde diſtantem aggredientes, primò per *Camros*, vbi pro iuuenis egregij Giraldi ſcilicet filij Gulielmi nece, multorum cædibus cruentam nimis & grauem, tempore Stephani regis, propinqui & neceſſarij ſui, quanquam in hoc minùs neceſſarij, vindictam in Roſenſes exercuerant. Deinde per ſabulum de *Niwegal* tranſiuimus, vbi & ea tempeſtate qua prædictus Anglorum rex Henricus ſecūdus in Hibernię finibus hyemauit, nec nō & alijs ferè cunctis partium illarum portubus ab occidente marinis, res contigit non indigna memoratu. Ex nimia nimirum præter ſolitum procellæ vehementia, ſabuloſis auſtralis Cambriæ littoribus ſolo tenus ſabulo nudatis, longis operta retro ſæculis, terræ facies apparuit, arborum in ipſum mare ſtipites ſtantium vndique præciſarum, ictúſq; ſecurium tanquam heſterni, terra quoq; nigerrima, lignáq; truncorū hebeno ſimillima: mirandis rerū mutationibus, olim nauium via, nunc nauibus inuia, nō littus ſed lucus eſſe videretur: aut fortè à diluuij tempore, aut potius longo pòſt, antiquitus tamen præciſus, quoniam maris violentia ſemper excreſcentis & terram amplius eluētis, paulatim abſumptus & abſorptus. Contigit autem inaudita tempeſtatis eiuſdē rabie, Congros alióſq; marinos piſces perplurimos trans rupes maris altiſſimas vi ventorum intra dumeta proiectos,

tos, à multis reperiri. Apud *Meneuiam* igitur à loci eiuſdem Antiſtite Petro viro videlicet perſonali & liberali, qui nobis indiuiduus hactenus in via comes extiterat, decenter exhibiti pernoctauimus.

Annotationes in Cap. 13.

1 IN *orientali Cambriæ parte, videlicet* Mailora & Trefreda, *in locis vliginoſis, vbi terra propter aquas hiemali tempore ſtagnãtes mollis miniméq; conſolidata eſt, reperiuntur etiam hodie abietum præciſarum ſtemmata, & aliquando ipſæ abietes miræ longitudinis, ita puræ & integræ ac ſi infra annum fuiſſent proſtratæ: quibus pro lychnis & tædis vtuntur pauperiores, eáſq; verubus & alijs inſtrumentis in terra quærunt, & cùm invenerint effodiunt. Quòd eò magis mirandum eſt, quoniam nullæ huiuſmodi arbores in Cambria, aut ſatiuæ aut* αὐτομάτως *prouenientes (quòd ſciam) reperiantur. Hoc tamen veriſſimum eſſe his noſtris diebus comperimus, non obſtante eo quod ſcribit Cæſar de fago & abiete, libro quinto de bello Gallico: fieri igitur poteſt vt talium arborum illi qui ab hoc authore commemorantur ſtipites fuerint.*

SYL-

Itinerarij Cambriæ Liber
ſecundus.

PRÆFATIO.

QVONIAM *igitur caput* Cambriæ *eſt* Meneuia *& vrbs olim metropolitana, quanquam hodie plus nominis habens quam ominis: antiquæ tamen & autenticæ matris noſtræ tanquam exequias plangere & funus proſequi lamentabile, cineréſque ſemiſepultæ lachrimoſis deplorare ſingultibus non abſtinui. Qualiter huc igitur, & vnde, & à quo tempore pallium allatum, & qualiter ablatum, quot pallijs induti antiſtites, & quot ſpoliati, eorúmque nomina vſque ad hæc noſtra tempora paucis abſoluam.*

De

De ſede Meneuenſi cum *N. S.* *Cap.* I.

SIcut Britannicæ referunt hiſtoriæ apud vrbem legionum in Curia illa magna quam prætaxauimus, beatus Dubritius loci eiuſdem tũc temporis Archiepiſcopus, Dauid qui regis Arthuri (vt dicitur) auunculus extiterat, propter ætatis defectũ, & quoniam contẽplationi potius indulgere volebat, ceſſit honorem: & ex tunc procurante Dauid vſq; *Meneuiam* ſedis facta eſt tranſlatio [1]. Quanquã tamen prior ille locus ſicut in priori libro deſcripſimus, longè metropolitanæ ſedi plus congruerit. Hic etenim angulus eſt ſupra Hibernicum mare remotiſſimus, terra ſaxoſa ſterilis & infœcunda: nec ſiluis veſtita, nec fluminibus diſtincta, nec pratis ornata: ventis ſolùm & procellis ſemper expoſita: inter hoſtiles hodie populos, hinc Flandrenſem inde Cambrenſem frequenter attrita [2]. Ex induſtria námque viri ſancti talia ſibi delegerunt habitacula, vt populares ſtrepitus ſubterfugiẽdo, vitámq; eremiticam longè paſtorali præferendo, parti liberiùs quæ non auferetur indulgerent; fuerat autem Dauid ſanctitate cõſpicuus & religione, ſicut de vita ipſius teſtatur liber cõſcriptus. Inter omnia verò quæ de ipſo leguntur miracula, tria mihi videntur admiratione digniſſima: De origine videlicet ipſius & conceptione: & triginta annis ante ortum prælectione: & quod omnibus præſtat, de terra quæ apud *Breuy* vidente populo & admirante ſub pedibus prædicantis in collem excreuit.

Liber Auctoris de vita ſancti Dauid

Sederunt autẽ à tẽpore Dauid ſucceſſiuis tẽporũ curriculis Archiepiſcopi ibidẽ viginti quinq; quorum hæc nomina; Dauid, Cenauc, Eliud qui & Teilaus vocatur, Ceneu, Morwal, Haerunen, Elwaed, Gurnuen, Lẽdivord Gorwyſc, Gogan, Cledauc, Anian, Eluoed, Ethelmen, Elanc,

Nomina epiſcoporum Meneuenſium.

Elanc, Malſcoed, Sadermen, Catellus, Sulhaithnai, Nonis, Etwal, Aſſer, Arthuael, Sampſon. Tempore Sampſonis huius pallium in hunc modum eſt tranſlatum. Ingruente per Cambriam (iſto præſidente) peſte quadam, qua cateruatim plebs occubuit, quam flauam peſtem vocabant, quam & Phyſici ictericiam dicunt paſſionem, præſul quamquam ſanctus & ad mortem intrepidus, tamen ad ſuorum inſtantiam nauem ſcandens, flante Circio, cum ſuis indemnem in Armorica Britannia ſe ſuſcepit: vbi & vacante tunc forte ſede Dolenſi, ſtatim ibidem in epiſcopum eſt aſſumptus. Vnde contigit vt ob Pallij gratiam quod Sampſon ſecum hinc illuc attulerat, ſuccedentes ibi epiſcopi vſque ad noſtra hæc ferè tempora (quibus præualente Turonorum Archipræſule aduentitia dignitas euanuit) pallia ſemper obtinuerunt. Noſtri verò vel propter ignauiam vel paupertatem, aut potius propter Anglorum aduentum in inſulam & Saxonicam interpoſitam hoſtilitatem, ea occaſione priſtina caruerunt dignitate: ſemper tamen vſque ad plenam (quæ per Anglorum regem Henricum primum facta eſt[3]) Cambriæ ſubactionem, epiſcopi Walliæ à Meneuenſi antiſtite ſunt cõſecrati: Et ipſe ſimiliter ab alijs tanquam Suffraganeis eſt conſecratus, nulla penitus alij eccleſiæ facta profeſſione vel ſubiectione. Sederunt autem à Sampſonis ibidem tempore vſque ad prædicti Henrici primi tempora 19. quorum hæc nomina: Ruelin, Rodherch, Elguin, Lunuerd, Nergu, Sulhidir, Eneuris, Morgeneu, primus hic inter epiſcopos Meneuiæ carnes comedit & ibidem à piratis interfectus eſt. Vnde & eadem nocte quam duxit extremam apparuit cuidam epiſcopo in Hibernia, oſtendens vulnera ſua & dicens: *Quia carnes comedi, caro factus ſum.* Nathan, Ieuan, hic Ieuan vna ſola nocte vixit epiſcopus, Arguſtel, Morgenueth, Ervin, Tramerin, Ioſeph, Bleithud, Sulghein, Abraham, Wilfredus. Poſt hos verò ſubacta iam Wallia vſque hodie tres: Tempore regis Henrici primi Bernardus, tempore regis Stephani Dauid ſecundus, tempore regis Henrici

Henrici ſecundi, Petrus Cluniacenſis monachus: qui tres regio vrgente mandato Cantuariæ conſecrationem ſuſceperunt. Sicut & quartus his ſuccedaneus tempore regis Ioannis nomine Galfridus Lanthonienſis Prior & Canonicus, per operam Huberti Cantuarienſis Archiepiſcopi, in eadem ſede promotus & ab eodem conſecratus.

De nullo vero Cantuarienſi antiſtite legitur, vel poſt ſubiectionem iſtam vel ante, Cambriæ fines intraſſe, præter Balduinum ſolum monachum ſc. Ciſtercienſem & Abbatem Annafordenſem, deinde verò præſulem Wigornienſem, qui legationis huius occaſione & ſalutiferæ crucis obſequio terram tam hyſpidam, tam inacceſſibilem & remotam laudabili deuotione circuiuit,& in ſingulis Cathedralibus eccleſijs, tanquam inueſtituræ cuiuſdam ſignum miſſam celebrauit. Adeo autem ante finales hos dies & tempora nouiſſima Meneuenſis eccleſiam Cantuarienſem nullo ſubiectionis vinculo reſpiciebat: vt in Anglicana hiſtoria Beda referēte legatur: Auguſtinum Anglorum epiſcopum poſt conuerſionem regis Ethelfredi, & Anglorum populi, epiſcopos Walliæ in confinio occidentalium Saxonum tanquam ſedis Apoſtolicæ legatum conuocaſſe. Et cum ſeptem epiſcopi veniſſent, quoniam Auguſtinus in ſella ſedés, venientibus Romano faſtu non aſſurrexit, eum ſuperbiæ notantes (ſumpto quidem à viro quodam Anachorita de gente ſua ſanctiſſimo, experimenti illius documento) tàm ipſum quàm eius ſtatuta, ſtatim reuerſi ſpreuerunt: nec ipſum pro Archiepiſcopo ſe habituros publicè proclamabant, teſtantes ad inuicem: quia ſi nunc nobis aſſurgere noluit, quantò magis ſi ei ſubdi ceperimus iam nos pro nihilo contemnet? + Quòd autem ſeptem tunc erant epiſcopi Britonum, cùm hodie non niſi quatuor, hæc ratio aſſignari potuit: quia plures tunc fortè fuerant in hoc Walliæ ſpacio quàm nunc ſunt ſedes Cathedrales, vel potius ſe tunc ampliori Wallia fine dilatabat. Inter tot igitur epiſcopos tanto priuatos ho-

nore, ſolus Bernardus ille primus Francorum apud Meneuiam epiſcopus, eccleſiæ ſuæ iura publicè proteſtans, poſt multas ſumptuoſas & graues ad curiam Romanam vexationes, demum niſi factæ profeſſionis, & ſubiectionis exhibitæ Cantuarienſi eccleſiæ, falſi teſtes in Remenſi Concilio, coram Eugenio Papa palam prodijſſent, non inefficaciter reclamaſſet. Tribus igitur fultus auxilijs tam formidabiles tantæ cauſæ conflictus confidenter eſt aggreſſus: Regis videlicet Henrici primi familiaritate ſubnixus plurima & fauore, tempore pacifico gaudens, & pacis ſequela ſufficientia. Adeo quidem ex nimiæ ſecuritatis audacia, debito de iure quandoque pręſumpſit, vt & crucem interdum ſibi præferri per Cambriæ fines attemptaſſet.

Bernardus iſte quanquam in aliquo commendabilis, pompoſitatis tamen & ambitionis vitio, trans modeſtiam notabilis fuerat. Quoniam enimuerò de Curia exierat, & plantatio Regis extiterat, ad Anglicanas opulentias per tranſlationem ſemper anhelans (quo morbo laborant ferè ſinguli ab Angliæ finibus hic intruſi) terras eccleſiæ ſuæ plurimas infructuoſè penitus & inutiliter alienauit: Alias verò tam improuidè & tam indiſcretè dimiſit, vt vbi militaribus officijs decem terræ carrucatas, viginti vel triginta manu ampliſſima largiretur: ibi diuinis Sancti Dauid obſequijs & canonicis ab ipſo miſerè nimis & infœliciter inſtitutis, vix vnam, vix duas vel tres impertiret. De duabus autem ſedibus iſtis de quibus facta eſt mentio, Cantuarienſi videlicet & Meneuenſi, quod mihi videtur iuxta moderna tempora paucis ediſſeram. Illinc hodie Regum fauor, opum affluentia, ſuffraganeorum antiſtitum opulenta muneroſitas, literatorum & iuris peritorum copia multa: hinc autem omnium iſtorum defectus & ius remotum. Quapropter niſi per regnorum forte mutationes rerúmque viciſſitudines magnas, quæ varijs & inopinatis euentibus accidere ſolent,

Ambitio & auaritia epiſcoporum eccleſiæ peſtis.

lent, difficilis erit antiqui iuris recuperatio. Dicitur autem locus vbi eccleſia Meneuenſis ſita eſt, & in honore beati Andreæ Apoſtoli primò fundata, *Vallis Roſina*: quæ tamen Marmorea potius quàm vel Roſea vel Roſina dici poſſet: quoniam roſis minimè, marmore verò plurimùm abundat. Labitur autem hic Aluni fluuius, aqua turbida & infœcunda, cœmiterium lateraliter à Borea diſterminans, ſub lapide *Lechlauar* marmoreo pedibus tranſeuntium perpolito, de cuius quantitate, qualitate & nominis ratione in vaticinali Hiſtoria diſſeruimus. Vbi rex Anglorum Henricus ſecundus ab Hibernia rediens per eundem lapidem tranſeundo deuotè Sancti Andreæ Sanctíque Dauid eccleſiam intraſſe deſcribitur, in hunc modum. Relictis ergo demum cuſtodibus apud Dubliniam, videlicet Hugone de Lacy (cui iam Mediam in fœodum donauerat) cum militibus viginti: Stephanide quoque & Mauricio Giraldidis, cum alijs viginti. Waterfordiæ verò Humfredo Bohunenſi, Roberto filio Bernardi, & Hugone de Grandeuilla cum militibus 40. Weixfordiæ Gulielmo Adelmi filio & Philippo de Breuſa cum viginti: Paſcali luce ſecunda, ſole recèns orto, apud Weixfordiam exteriore ſc. portus limbo, Rex nauem ſcandens Circio flante, proſpero nauigio, in portu Meneuenſi circa meridiem appelicuit.

Accedens itaque *Meneuiam* deuotè peregrinantium more pedes baculóque ſuffultus, canonicorum eccleſiæ proceſſionem ipſum debita reuerentia & honore ſuſcipientium apud albam portam obuiam inuenit. Accidit autem vt procedente ſeriatim proceſſione & rite præcedente, mulier Cambrica ad pedes regis ſe ſubitò prouolueret, quæ & querimonia de loci illius epiſcopo facta & regi per interpretis linguam expoſita, quoniam ius ſuum ſtatim non eſt aſſequuta, voce altiſona & proterua cum manuum quoque complicatione non modica, cepit coram omnibus exclamando ingeminare: *vindica nos hodie*

Lechlauar, vindica genus & gentem de homine hoc. Cúmque ab illis qui Britannicam linguam nouerant inhiberetur & expelleretur, ipſa tanto fortiùs & acriùs in hunc modum vociferabatur: alludens illi fictitio vulgari, nec non Merlini prouerbio quo dici ſolebat: Angliæ Regem Hiberniæ triumphatorem, ab homine cum rubra manu in Hibernia vulneratum, per *Meneuiam* redeundo ſuper *Lechlauar* moriturum. Erat autem hoc nomen lapidis qui trans flumen *Aluni*, quod cœmiterium à boreali eccleſiæ parte præterfluendo diſterminat, iacens vice pontis fungebatur. Erat autem lapis hic marmoreus & pulcher, tranſeuntium pedibus ſuperficie tenus (vt dictum eſt) perpolitus, decem pedes in longum & ſex in latum præferens, atque vnius pedis ſpiſſitudinem habens. Sonat autem *Lechlauar* Britannicâ lingua, *Lapis Loquax*. Erat enim de lapide hoc ab antiquo vulgata relatio quòd cum hominis cadauer ſuper illum aliquando deferretur, eadem hora in ſermonem prorumpens ipſo conatu crepuit medius, fiſſuram per medium adhuc prætendens. Vnde & de barbarica ſuperſtitione illi antiquitus exhibita vſque in hodiernum quoque per ipſum mortuorum corpora non efferuntur. Accedens igitur ad lapidem Rex, quia forte illius vaticinij mentionem audierat, ad pedem lapidis pauliſper gradum ſiſtens & eundem acriter intuens, incunctante tamen paſſu audacter pertranſijt: verſo itaque vultu ad lapidem reſpiciens, in vatem inuectus, verbum hoc indignanter emiſit: Merlino mendaci quis de cætero fidem habet? Legator autem ibi cum alijs aſtans, & rei euentum obſeruans, vt vatis iniuriam vindicaret, ſic alta voce ſubiecit. “Tu verò non es Rex ille, qui Hiberniam conquirere debet, nec de te mentionem Merlinus fecit. Et ſic Rex intrans eccleſiam in Sancti Andreæ Sanctique Dauid honore fundatam, fuſis deuotè orationibus & miſſa ſolenniter audita à Capellano quodam quem ſolum inter tot loci illius presby-

Merlini pſeudoprophetæ vaticinium mendax.

Rex inuehitur in Merlinum.

presbyteros ea hora ieiunum tanquam ad hoc diuina reſeruauerat prouidentia : cœna ibidem ſumpta, ſtatim ad Caſtrum *Haueſordiæ* quaſi per miliaria duodecem ab inde diſtans, tranſmigrauit. Hoc autem mihi notabile videtur, quod noſtris diebus præſidente videlicet Dauid ſecundo, tam fluuium hunc vino manare, quàm fontem quem *Piſtyll Dewi* i. fiſtulam Dauid vocant (quia quaſi per fiſtulam quandam in cœmiterium ab oriente fons dilabitur) lac ſtillare, conſtat aliquoties eſſe compertum. Aues quoque loci iſtius quæ monedulæ dicuntur, ex longo pacis vſu à clericis eccleſiæ eis exhibitæ, adeo quaſi manſuetas & domeſticas inuenias, vt homines nigris indutos non refugiant. Ab hinc autem ſereno tempore montes Hiberniæ proſpici poſſunt. Mari hibernico tantum vno contractiore tranſnauigabili die interiacente : vnde Gulielmus Gulielmi regis Baſtardi filius & Normannorum in Anglia rex ſecundus qui Rufus eſt agnominatus, Cambriam ſuo in tempore animosè penetrans & circundans, cum à rupibus iſtis Hiberniam forte proſpiceret dixiſſe memoratur : ad terram iſtam expugnandam ex nauibus regni mei huc conuocans, pontem adhuc faciam. Quo verbo ad Murchardum Lageniæ tunc Principem in Hiberniam forte tranſlato, cum aliquandiu propenſiùs inde cogitaſſet, fertur reſpondiſſe: nunquid tantæ comminationis verbo Rex ille, ſi deo placuerit adiecit ? Audito verò quòd nullam prorſus dei mentionem in hoc ſuo Rex ſermone feciſſet, tanquam pronoſtico gaudens certiſſimo : Quoniam inquit homo iſte de humana tantum confidit potentia, non diuina, eius aduentum non formido.

Alunus. Piſtyll Dewi. Monedulæ manſuetæ.

Annotationes in Cap. I.

[1] DVbritius Demetus, ad Vagæ confluentis ripam ex Eurdila nobili iuuencula, ignoto patre natus, magnum apud Britannos doctrinæ & probitatis iuuenilibus annis obtinuit nomen. Hic ad Vagam fluuium ſcholas erexit, multóſque diſcipulos in omni literarum genere percelebres habuit, Pelagiana dogmata vehementer & ſolidè refutauit. Vnde primùm Tauenſis epiſcopus & poſteà legionum vrbis (quæ Cambrorum Metropolis erat) Archiepiſcopus ſub Aurelio Ambroſio rege conſtitutus eſt: Vtherium Pendragonem, & poſt eum Arthurum eius filium Nothum, regni Britannici diademate inſigniuit: contra Saxones acerrimum ſe aduerſarium oppoſuit, quos pro ſuæ gentis Republica multis inuectiuis eleganter ſcriptis laceſſiuit. Reſignato tandem Archipræſulatu Dauidi, reliquum temporis inter diſcipulos manuum ſuarum laboribus viuentes, priuatìm & quietè tranſegit. Obijt 18. Cale. Decembris, Anno, verbi incarnati 522. De hac ſedis tranſlatione vide plura in Annotationibus ſuprà lib. 1. cap. 5. Annotat. 6. Hac in re fœdè errauit Robertus Cænalis lib. 2. Perioche 6. non intelligens ſtatum Britanniæ ante aduentum Auguſtini Monachi in inſulam.

[2] Giraldus alibi vocat hanc regionem totius Cambriæ amœniſſimam ſupra li. 1. ca. 12. Verùm ibi

ibi iuxta illud Ouidij

> *Neſcio qua natale ſolum dulcedine cunctos*
> *ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui,*

patriam ſuam & geniale territorium profuſioribus laudum titulis proſequitur : Hic verò ipſam rei veritatem (ſicuti eſt) reſpicit : Nam in vniuerſa Cambria multa loca inuenias, longè multúmque huic anteponenda, ſiue aëris ſalubritatem, ſiue regionis amœnitatem, ſiue ſoli ipſius fertilitatem, aliáq; humanæ vitæ commoda reſpicias.

3 *Quod ad plenam hanc* Cambrię *ſubactionem per Henricum primum factam attinet, intelligendus author eſt, vel de Roſſenſis regionis (in qua ſedes Meneuenſis exiſtit) ſubiectione : vel de prouincia* Demetica, *quæ tunc maxima ex parte in Normannorum & Flandrorum manus deuenerat, vt in Hiſtoria Cambriæ manifeſtũ eſt. Nam* Venedotia *eo tempore poſſeſſio fuit Gruffini filij Conaxi principis Northwalliæ: Et Powiſia à filijs Belthini Principis tanquam ſupremis eius prouinciæ dominis tenebatur. Nec fuit plenè ſubacta* Cambria, *vſq; ad annum* 12. *Eduardi primi cum interfecto Leolino Gruffini filio, vltimo Cambrorum principe, vniuerſa* Cambria *in manus regis* Angliæ *deuenit.*

4 *Gregorius primus Rom. epiſcopus An. 596. miſit Auguſtinum monachum ad Anglos, qui Romanã religionem hominũ mandatis & traditionibus refertã illis obtruſit : Nam Britanni puriorem Chriſti doctrinam longè antè à Ioſepho Aramathenſi & Aſiaticis eccleſijs ſuſceperant. Apud illos*

igitur vigebat veritatis prædicatio, doctrina ſincera, viuificatrix fides, & purus dei cultus, qualis ab ipſis Apoſtolis mandato diuino Chriſtianorum eccleſijs traditus erat. Vnde Galfridus Monumethenſis lib. 8. cap. 4. De geſtis Britannorum, In patria (inquit) Brytotonum adhuc vigebat Chriſtianitas, quæ ab Apoſtolorum tempore nunquam inter eos defecerat. Poſtquam ergo venerat Auguſtinus à Gregorio vt dictum eſt miſſus, & ab Ethelberto Rege receptus, in Vigornienſi prouincia Anno. 602. ſynodum celebrauit, in hunc finem vt Britanniæ clerum ſibi ſubderet & Romanæ eccleſiæ obſequentem redderet. Ad hanc ſynodum vocati venerunt Britannorum epiſcopi ſeptem. Nam illis diebus ſub Meneuenſi metropolitano ad eum numerum, Aſiaticorum more principales eccleſias cum ordinationibus habebant, quorum tunc hæc erant nomina, Henfordenſis, Tauenſis, Paternenſis, Banchorenſis, Eluienſis, Viccenſis ac Morganenſis. Venerunt & doctores ad eandem ſynodum, inter quos, Dinotus cœnobiarcha Banchorenſis omnium primus, grauiter & doctè de non approbanda apud eos Romanorum auctoritate diſputabat: fortiter præterea tuebatur Meneuenſis Archiepiſcopi, in eccleſiarum ſuarum gubernatione ratam iuriſdictionem: vehementer contendens non eſſe in Britannorom commodum futurum, vel Romanorum faſtum, vel cognitam Angloſaxonum tyrannidem in communi-

onem

onem admittere : Affirmans etiam debuiſſe Gregorium admonere Saxones gentem perfidam, vt ſi ſincerè Chriſtianiſmum admittere vellent, Britanniæ imperium, quod contra ſacramentum militiæ per tyrannidem occupauerant, iuſtis dominis & poſſeſſoribus quamprimum reſtituerent. Cùm ergo ad Auguſtini colloquium ituri eſſent, ſolitarium quendam & prudentem virum priùs conſuluerunt : An eius mandata ſequi, ſuáſque à patribus ſumptas traditiones deſerere liceret ? Si homo dei eſt (inquit) ſequimini illum. Et vnde id probabimus ? interrogant. Scitis (ait) dominum præcepiſſe, tollite iugum meum ſuper vos & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, ſi talis ergo ſit Auguſtinus ille, credibile eſt quod Chriſti iugum & ipſe portet, ac vobis portandum offerat : Si autem & immitis fuerit, conſtat quia non eſt à deo, neque vobis eſt eius ſermo curandus: Et vnde id ſciemus ? inquiunt; permittite, ait, vt ipſe prior cum ſuis ad ſynodi locum veniat, & ſi aduentantibus aſſurrexerit, ſcitote quia Chriſti ſeruus eſt, & obtemperate illi : at ſi vos ſpreuerit aut parui æſtimauerit, & nullum benignitatis ſignum oſtenderit in vultu, cum numero plures ſitis, ſpernatur à vobis & ipſe. Cùm itaque veniſſent & Auguſtinum in cella ambitiosè ſedentem, nec eis amicitiæ ſignum aliquod præbentem vidiſſent, in iram mox conuerſi, eúmque ſuperbiæ notantes, cunctis quæ illis propoſuit contradicebant. Exprobrabat enim

enim eis quòd vniuerſalis eccleſiæ conſuetudini contraria in multis gererent, præſertim in celebratione Paſchatis, in miniſterio baptiſmi, & in prædicationis officio, & quòd Romanas traditiones non curarent, mandabátque vt in his atque alijs Romanæ eccleſiæ mores & ritus obſeruarent, arroganter & contumelioſè cuncta præcipiendo: At illi nihil horum ſe facturos, neque illum pro Archiepiſcopo habituros eſſe reſpondebant. Quibus ille futura bella promiſit, ac mortis vltionem (quæ mox ſequebatur) ferociter minitabatur. Vide Bedam in ſua Hiſtoria eccleſiaſtica gentis Anglorum lib.2.cap. 2. Et prædictum Galfridum. De his ita ſcribit Mantuanus in Faſtis.

Adde quòd & patres auſi taxare Latinos:
Cauſabantur eos ſtultè, imprudenter & æquo
Durius, ad ritum Romæ voluiſſe Britannos
Cogere, & antiquum tam præcipitanter amorem
Tam ſtolido temeraſſe auſu. Concedere Roma
Debuit, aiebant, potiùs quàm rumpere pacem,
Humani quæ iuris erant, modò ſalua maneret
Lex diuina, fidès, Chriſti doctrina, ſenatus
Quam primus tulit ore ſuo, quia tradita ab ipſo
Chriſto erat, humanæ doctore & lumine vitæ, &c.

De

De tranſitu per Cemmeis, Monaſterium ſancti Dogmaelis, cùm N.S. Cap. 2.

CVM igitur Archiepiſcopus in eccleſia ſancti Dauid, & ara principali miſſam ſummo diluculo celebraſſet, relicto ibidem Meneuenſi Archidiacono prætaxato, eíque ad populum officio ſermonis iniuncto: obuiam Reſo principi per *Cemmeis*, verſus *Aberteiui* properauit. Duo verò quæ in prouincia de Cemmeis, alterum his noſtris diebus, alterum parùm antè, contigerant, mihi non reticenda ſuccurrunt. Hoc itaque noſtro tempore contigit, iuuenem quendam de finibus his oriundum, tantam à bufonibus in ægritudinis lecto perſecutionem fuiſſe perpeſſum, vt omnes totius prouinciæ tanquam ex condicto in ipſum concurrerent. Et cùm à cuſtodibus & amicis ipſius interfecti fuiſſent, infiniti ſemper tamen vndique confluentes tanquam Hydræ capita ſine numero ſuccreuerunt [1]: tandem verò laſſatis vniuerſis tàm neceſſarijs quàm extraneis, in arbore quadam excelſa mutilata frondibus & lenigata in loculo quodam eſt ſublimatus. Nec ibi venenoſis tutus ab hoſtibus, imò certatim in arborem rependo petitus & vſque ad oſſa conſumptus, interijt. Nomen verò iuuenis fuerat *Siſillus Eſceir hîr*, id eſt, tibia longa. Simile quoque legitur occulto Dei iudicio, ſed nunquam iniuſto murium maiorum qui vulgariter Rati dicuntur in virum quendam olim factam perſequutionem [2]. In eadem prouincia tempore regis Henrici primi contigit vt vir quidam locuples à boreali montium de *Præſeleu* latere manſionem habens, tribus noctibus continuè in ſomnis moneretur, quatenus in fonte proximo qui *Sancti Bernaci* fons diceba-

Homo à bufonibus devoratus.

Sorices intelligit.

Somnium.

dicebatur, lapidi qui ſcaturigini fontis ſupereminebat manum ſubmittens, aureum inde torquem extraheret. Qui die tertio monitis obtemperans, viperino ibidem morſu lethalem in digito læſionem ſuſcepit. Sed quoniam multos è diuerſo theſauros per ſomnia conſtat inuentos fuiſſe, mihi quidem veriſimile videtur, ſicut rumoribus ſic & ſomnijs credi oportere & non oportere locum communem eſſe.

Quod autem in principali de *Cemmeis* caſtro ſ. apud *Lanheuer* noſtro notabile contigit æuo, hîc non prætereo. Reſus filius Gruffini, inſtinctu Gruffini filij ſui viri verſipellis & verſuti viro nobili Gulielmo filio Martini genero ſuo, contra ſacramenta plurima eidem ſuper indemnitate & ſecuritate ſua ſibi tanquam filio perpetuo conſeruanda plures ſuper reliquias precioſiſſimas corporaliter præſtita, caſtellum ſuum de *Lanheuer* ; ei viribus armatis & obſidione ſuſtulit, & Gruffino filio tradidit: contra ſacramentum & de caſtro eodem ei nominatim non tradendo ſpecialiter datum. Sed quoniam,

Fœdifragus.

Non habet euentus ſordida præda bonos,

Dominus, qui per prophetam ſuum clamat; *Mihi vindictam & ego retribuam:* in breui pòſt, machinatori ſceleris & auctori Gruffino munitionem auferri, hominíque ſub ſole quem magis exoſum habebat, Malgoni ſuo fratri tradi fecit. Reſus quoque circa biennium pòſt ibidem vbi filiam ſuam imò filias duas & nepotes exhæredare curauit, exquiſito diuinitus vindictæ modo in bellico conflictu à filijs eſt captus, & in eodem caſtro incarceratus. Et ſic vbi turpitudinem maiorem & enormiorem exceſſum perpetrauit, ibi dedecus è contra maius & ampliorem ſuſcipere meruit cõfuſionem. Illud & hîc notabile cenſui, quod eodem quo iſtud ei accidit tempore, Torquem Sancti Canauci de Brecheinoc, apud *Dineuour* captam tenebat & incluſum, per quod & ipſe vltione diuina capi meruit & includi.

Vindicta diuina.

Apud cœnobium itaque ſancti Docmaelis pernoctãtes, tàm ibi in craſtino quàm verſus *Aberteiui* id eſt caſum *Teiui* fluminis in mare: vbi à Reſo principe ea nocte

Cœnobium Docmaelis.

decenter

decenter exhibiti fuimus. Ex latere tamen Cemmeſenſi non procul à ponte, conuocato partium illarum populo, & tàm Reſo quàm duobus filijs ſuis Malgone ſcilicet & Gruffino præſentibus, verbo Domini tàm ab Archiepiſcopo quàm Meneuenſi Archidiacono perſuaſoriè prolato ad Crucis obſequium multos alleximus: quorum vno cruce ſignato quanquam vnico filio, & vnico matris ſenio iam confectæ ſolatio: eundem ſtatim mater intuita & diuinitùs vt videbatur inſpirata ſubiecit: Gratias tibi chariſſime Domine Chriſte Ieſu intimas ago, quòd talem mihi filium quem tuo dignareris obſequio parere conceſſiſti. Fuit & alia ibidem mulier matrona videlicet de *Aberteiui*, animo à priore longè diſſimili, quæ virum ſuum, ne ad Archiepiſcopum iret, neue crucem ſuſciperet, per palliũ & Zonam firmiter tenens, coram cunctis impudenter retrahebat. Sed eadem tertia pòſt nocte terribilem hanc in ſomnis vocem audiuit: *Seruientem meum mihi abſtuliſti, quamobrem & à te quoque quod plurimum diligis auferetur.* Qua viſione viro cùm vtriuſque tàm admiratione quàm terrore relata, cùm iterum obdormiſſet, filium paruulum, quem ſecum in thoro materna plùs dilectione quàm diligentia iacentem habebat, non minùs infœliciter quàm inſuauiter oppreſſit. Et ſtatim vir à diọceſano epiſcopo tàm viſionem referens quàm vindictam, crucem ſuſcepit, vxore fauente, ipſa quoque ſignum ſponte proprijs manibus armò virili inſerente vel inſuente.

Sic mulier, & filium & virum amiſit.

In loco verò prædicationis iuxta caput pontis tanquam tanti conuentus memoriale locum Capellæ in viridi planicie ſtatim plebs deuota ſignauit: vbi veſtigia loquendo ad populum Archiepiſcopus fixerat altare deſignantes: vbi & multa miracula languentium turbis hinc vndíque confluentibus, quæ ſingula referre longum eſſet, certum eſt contigiſſe.

Ineptas & aniles fabulas deuita. exerce autem teipſum ad pietatem. 1. Tim. 4.

Anno-

Annotationes in Cap. 2.

1 HYdram *monſtrum fuiſſe in lerna palude finxerunt poëtæ, multa habens capita, quorum quibuſdam exciſis, alia continuò renaſcebantur. Hoc tandem ab Hercule ſagittis & igne ferunt interfectum. Quo* στροφιστικὴν *acutiſſimam intelligebant, quæ ita quæſtiones ſolebat proponere, vt vno ſoluto dubio, multa ſubnaſcerentur.*

2 *Inſcrutabilia ſunt omnino diuina iudicia & ab omni humana ratione penitus remota: quorum quædam ad incutiendum impijs terrorem, præter naturalem rerum ordinem deſpicatiſſimis contemptiſſimíſque medijs, ſine vlla euitatione fiunt. Hiſtoriæ tradunt Antiochum & Herodem Principes ſcelere & impietate inſignes, diuini numinis vindicta à pediculis fuiſſe exeſos. Tradit quoque Mattheus Pariſius conſimilem huic relationem de Comite quodam Germano ſic ſcribens. Anno Domini* 1089. *Alemannicus Comes quidam Henrici Imperatoris perſecutor grauiſſimus, cùm quodam die triſtis ad menſam reſideret, miniſtrantium ſtipatus cateruis, ita repentè à muribus eſt circumuallatus, vt nuſquam ſibi diffugium appareret. Tantus enim erat illarum numerus beſtiolarum, vt in regione nulla tantam copiam eſſe credideris. Itaque famuli fuſtibus & baculis arreptis, quum muribus occurriſſent, diu in illos ſæuientes, nihil penitùs profecerunt: quin dominum*

Nobilis quidam à muribus deuoratus.

num ſolum dentibus terribili quodam corroſu laniarunt. Et quamuis à miniſtris magno conatu baculis & fuſtibus percuterentur, nulli tamen damnum inferebant, quia miniſtri nec ipſas tangere beſtiolas, aut lædere potuerunt. Quamuis autem cum miniſtris longiùs in pelagum naui delatus eſſet, tamen murium violentiam non euaſit. Nam illico tanta beſtiolarum multitudo innundauit in pelago quæ nauis tabulata corrodens perforauit, vt certum naufragium aqua per rimas ingrediens minaretur. Vnde famuli hæc videntes, puppem ad littus celeriter retorquebant: mures autem ante nauem ad terram venientes, miſerum illum in aridam deuectum inuaſerunt. Qui mox totus à beſtiolis illis dilaceratus horrendam earum famem in momento refecit. Hæc ille.

3 Lhanneuer *alias Aberneuer (ſic dicta quod in oſtijs Neueræ fluminis ſita ſit) & vt alij volunt Trefdraeth. Hoc oppidum eſt quod Normanni victores quorum dux fuit Martinus quidam Turonenſis pater huius Gulielmi filij Martini, nonum portum appellauerunt.*

De

De fluuio Teiui, Cardigan, & Emelyn, cum N. S.

Cap. 3.

LAbitur autem hîc fluuius egregius, cui nomen *Teiui*, præ cunctis Cambriæ fluuijs ſalmone præpingui fœcundiſſimus: habet & piſcariam copioſam iuxta *Cilgarran* in ſummitate rupis cuiuſdam, *Sancti Ludoci* manibus olim excultam, in loco qui dicitur *Canarch Mawr*, per quam aqua prædicta tranſcurrés, ab alto (vt aſſolet) cum ſtrepitu magno ad ima aſcendit, vbi & ſalmones ab imis ad ſummam rupis concauitatem, quantum haſtæ longiſſimæ eſt altitudo ſaltu mirabili transferuntur, & (niſi piſcis proprietas hoc exigeret) miraculoſo. Hoc etenim piſcium genus ſaltũ appetit ex natura, vnde & à ſaltu ſalmo nomẽ accepit. Modus autem ſaliendi & proprietas ſicut in Hybernica topographia deſcripſimus hæc eſt. Piſces huiuſmodi naturaliter aquæ curſum contra intentantes, (ſicut enim auibus contra flatus, ſic & piſcibus contra fluctus mos eſt eniti) cùm obſtaculum inueniunt præruptum, caudam ad os replicant: interdum etiam ad maiorem ſaltus efficaciã caudam ipſam ore comprimunt, dũq; à circulo huiuſmodi ſe ſubitò reſoluũt cum impetu quodam tanquam virgæ circulatæ explicatione, ſe ab imis ad alta, cum intuentium admiratione, longè tranſmittunt. Stant autem ſimul in auguſto ſc. terræ arpento eccleſia ſancti illius, molendinum, cum ponte & piſcaria, & pomerium cum horto delectabili. Habet & aliud fluuius iſte ſua ſpecialitate notabile. Inter vniuerſos námq; Cambriæ ſeu etiam Loegriæ fluuios, ſolus hic caſtores habet. In Albania quippe vt fertur, fluuio ſimiliter vnico habentur, ſed rari. De cuius beſtiæ natura, qualiter à ſiluis ad aquas materiam vehant:

Salmonum ſaltus.

Caſtor.

Quanto

Quanto artificio ex attracta materia medijs in fluctibus munimenta connectant: quam defenſionis artem contra venatores in occidente prætendant, quam in oriente, De caudis quoque piſceis, pauca interſerere non inutile reputaui.

Caſtores enim vt caſtra ſibi in medijs fluuijs conſtruant, ſui generis ſeruis pro rheda vtentes, à ſiluis ad aquas lignea robora miro vecturæ modo contrahunt & conducunt. Quidam enim ex his naturæ imperio ſeruire parati, ligna ab alijs præciſa ventríque ſupino impoſita quatuor pedibus complectentes, lignóque in ore ex tranſuerſo locato dentibus ab alijs hinc inde cohærentibus,retrogradéque trahentibus, non abſque intuentium admiratione ſimul cum oneribus attrahuntur. Simili quoque naturæ artificio in ſcrobium purgatione quas ſibi pedibus in terram fodiendo ſcalpendóque conformant, melotæ vtuntur. In aliquo verò profundiſſimo fluuij angulo & pacifico, in caſtrorum conſtructione tanto artificio ligna connectunt,vt ne aquæ ſtillæ de facili penetrando ſubintret, nec procellæ vis labefactando concutiat, nec violentiam quamlibet præter humanam, & hanc ferro munitam reformident. Ex ſalicum etiam ramis in caſtrorum conſtructione ligna connectunt, ſoliíſque varijs in altum quantum aqua excreſcere ſolet & vltra oſtijs interiùs à ſolio in ſolium aptatis, machinam diſtinguunt, vt iuxta fluminis incrementa fluctuantes vndas (cùm voluerint) ab alto deſpicere valeant. Ex ſalicibus autem,vt per annos creſcendo ſalicum ſaltus, hiſpidum exterius ſilueſcat arbuſtum tota interiùs arte latente.

Hoc animal in aquis ad libitum perdurat, & ſub eiſdem more Ranarum velutíque Phocæ piloſæ, quæ fluxum maris atque refluxum leuitate pilorum & hiſpitate declarant, halitum fouet. Sub aquis igitur, indifferenter & ſub dio, tria hæc animalium genera ſpiritum trahunt, ſúntque tibijs curtis, corpore lato, caudis nullis vel quaſi mutilatis, & talpis quodammodo

Ranæ, Phocæ, Caſtores, αμφίβιοι.

dammodo ſiue melotis in corporis compoſitione conformia. Notandum etiam quatuor hæc ſolùm dentes beſtia præfert, oris anteriori parte duos ſupra, & duos inferiùs è contra, eíſque latis plurimum & acutis tanquam dolabris vtitur ad ſecandum. Habent autem in proxima caſtris ripa ſcrobes ſubterraneas latibuláque in ſicco munitiſſima : ad quæ venator explorans dum præacutis ſudibus deſuper tranſpenetrare molitur: ictum audiens & violentiam timens quàm citiùs ad caſtri munimenta ſe beſtia confert: ſed primò ad ipſum foraminis ingreſſum in ripa reſidens aquam exſuflat, pedibus ſcalpendo terram immiſcet & ex limpida viſuíque peruia turbidam reddit & cœnulentam, vt ſic hoſtis à ripa cum fuſcina ferrea ſaltum obſeruantis artem arte deludat. In eis autem regionibus, cum canes narium ſagacitate ſequaces ſe nullatenus effugere poſſe præſentit, vt damno partis totum redimat, partem quam appeti naturali induſtria nouit proijciendo, venatoris in conſpectu ſe ipſam beſtia caſtrat, vnde & à caſtrando Caſtor nomen accepit. Præterea ſi beſtiam præcaſtratam canes iterum fortè proſequantur, ad eminentem ſe ſtatim conferens locum, coxa in altum eleuata partem venatori quã appetit pręciſam oſtédit. De quibus Cicero in Scauriana, redimunt ſe ex illa parte corporis propter quam maximè expetuntur. Iuuenalis, *Qui ſe Eunuchum ipſe facit cupiens euadere damno teſticuli.* Et Bernardus:

Prodit item caſtor proprio de corpore velox
reddere quas ſequitur hoſtis auarus opes.

Sic igitur vt hinc pellem, quæ in occidente quæritur tueri valeat : illinc partis medicinalis quæ in oriente diligitur, largitione, totum quamquam tamen non totum conſeruet, mirabili (ne dicam ingenio) vi quadam ingenita & quaſi diſcretiua, venatoris aſtutiam vitare molitur. Notandum quoque quòd Caſtores caudas habent latas & non longas in modum palmæ humanæ ſpiſſas, quibus tanquam pro remigio natando

do funguntur, cúmque totum corpus reliquum piloſum habeant, hanc partem omni piloſitate carentem in morem phocæ marinæ planam habent & leuigatam: vnde & in Germania Artoiſque regionibus vbi abundant Beuers, caudis huiuſmodi piſcium vt aiunt, naturam tam ſapore quàm colore ſortitis, viri etiam magni & religioſi, ieiuniorum tempore pro piſce veſcuntur[1]. Videtur tamen quod iuris in toto quoad totum, hoc in parte quoad partem, nec pars à toto tanta generis diuerſitate diſtare conſueuit. Tranſiuimus autem à caſtro prædicto verſus pontem Stephani, *Cruc Mawr.* i. colle magno iuxta *Aberteiui* à ſiniſtro latere relicto. Vbi Gruffinus filius Reſi filij Theodori poſt obitum Anglorum regis Henrici primi in bello publico, de Anglorum populo per necem nobilis viri Richardi Clarenſis iuxta *Abergeuenni* (vt dictum eſt paulò antè) interempti, ſine capite relicto: & ob hoc in impetu primo ſtatim confecto, ſtragem non modicam fecit, in ſummitate collis eiuſdem tumulus reperitur, quem ſe cuilibet ſtaturæ præſtare conformem incolæ teſtantur. Et ſi arma quæcunque veſpere ibidem integra relinquantur, mane confracta vulgari aſſertione reperientur.

Annotationes in Cap. 3.

1 *CAſtor, ab extremis amnium fibris, in quibus degit,* Fiber *latinè dicitur & Græcè κάστωρ quaſi γάστωρ quod ventrem magnum habeat, vt Etymologici tradunt. Hoc animal eſt ex iis quæ Græci ἀμφίβια vel ἔνυδρα vocant, admodum ſimile lutræ, niſi quòd cauda piſcis ſit, vt refert Plinius lib.* 8. *capitulo* 30.

 cui

cui mollior pluma pilus eſt. Effoſſis in ripa cuniculis caudam intra aquas tenet, reliquo corpore in ſicco habitat. Caſtor vt tradit Albertus Magnus, pedes poſteriores anſerinos habet quibus faciliùs natet, anteriores vero caninos. Hic comprehenſa hominis parte, non ante quam fracta concrepuerint oſſa, morſum reſoluit. Huius generis animalium gregatim in Ponto reperiuntur quamplurimi: vnde Caſtor canis Ponticus à quibuſdam vocatur, & Caſtorium Ponticum optimum ducunt medici. Hodie nullus Caſtor in Cambria reperitur, nec quale ſit animal vulgus cognoſcit. Vide Dioſcorid. & Plinium.

De tranſitu per pontem Stephani, *per monaſterium quoque de Stratflur, per* Breui, & eccleſiam Paterni magni, *cum N. S. Cap.* 4.

APVD Stephani verò pontem ſermone in craſtino facto tam ab Archiepiſcopo, quàm Meneuenſi Archidiacono nec non & Abbatibus Ciſtercienſis ordinis duobus de Alba domo ſ. Ioanne, & Stratflur Siſillo, qui nobis in partibus iſtis & vſque in Nordwalliam fideliter aſtiterunt: plurimis quoque ad crucis obſequium allectis, ea nocte apud *Stratflur* moram fecimus. [1] Progreſſis inde parum, montanis de *Moruge* magnis & immenſis, quæ Cambricè dicuntur *Ellennith* à latere dextro relictis, in ſiluæ cuiuſdam ora, obuiauit nobis Cyneuricus filius Reſi iuuentute ſeptus expeditiſſima. Adoleſcens ille flauus & criſpus, pulcher & procerus vt patriæ gentíque

morem

morem gereret, pallio tenui ſolùm & internula indutus, tibijs & pedibus nudis tribulos & ſpinas non formidantibus: vir non artę quidem ſed natura munitus, plurimum quippe dignitatis ex ſe præferens, ex adiuncto parum. Sermone igitur tribus filijs adultis Gruffino ſc. Malgoni & Cyneurico in præſentia patris ibidem facto, & altercantibus de crucis ſuſceptione fratribus, tandem Malgo ſe cum Archiepiſcopo ad Curiam regis iturum firma ſponſione conceſſit. Et tam regis quàm Archiepiſcopi conſilio (niſi per ipſos ſteterit) obtemperaturum. Tranſiuimus inde per *Landewi Breui*, id eſt eccleſia Dauid de Breui, quæ ſita eſt in collis vertice, qui ſub pedibus eiuſdem Dauid prædicantis olim excreuerat: in illa ſ. Synodo magna epiſcoporum omnium & Abbatum Cambriæ totius, nec non & cleri vniuerſi ibidem vna cum populo collecta propter Pellagianam hæreſim, quanquam olim à beato Germano Altiſidiorenſi epiſcopo ab inſula Britannica deletam, his denuo in partibus recidiuo morbo rediuiuáque peſte iam tunc emerſam. [2] Vbi & vnanimi totius conuentus tam electione, quàm acclamatione ob tanti miraculi ſignum quamquam inuitus & renitens Dauid in Archiepiſcopum eſt ſublimatus: præſertim cum beatus quoque Dubritius in memorata vrbis legionum curia, eidem paulò antè ſua tam deſtinatione quàm nuncupatione ceſſiſſet honorem: ſede metropolitana ab vrbe legionum vſque Meneuiam ab hinc tranſlata. Ea igitur nocte apud *Lhan padarn Vawr*. i. eccleſiam paterni magni mora facta, mane ad Chriſti obſequium plures alleximus. Notandum autem quòd hæc eccleſia ſicut & aliæ per Hyberniam & Walliam plures, Abbatem laicum habet. Vſus enim inoleüit & praua conſuetudo, vt viri in parochia potentes primò tanquã œconomi ſeu potius eccleſiarum patroni & defenſores à clero conſtituti: poſtea proceſſu temporis aucta cupidine totum ſibi ius vſurparent: & terras omnes cum exteriore poſſeſſione ſibi impudenter appropriarẽt: ſolum altaria cum decimis & obuen-

Supra li. 1. ca. 5. & li. 2. ca. 1.

Abbates laici

tionibus clero relinquentes. Et hæc ipſa filijs ſuis clericis & cognatis aſſignantes. Tales itaque defenſores ſeu potius eccleſiarum deſtructores Abbates ſe vocari fecère, & tàm nomen indebitum quàm rem quoque ſibi aſſignari præſumpſère. In hoc ſtatu eccleſiam hanc inuenimus capite deſtitutam, veteri quodam & inueterato dierum malorum (cui nomen Eden Oen filius Gwaithvoed) ſe Abbatem gerente, & filijs eiuſdem altari incumbentibus. Tempore tamen regis Hérici primi Anglorum poteſtate per Cambriam vigente, Cœnobium Sancti Petri *Glouerniæ*, prædictam eccleſiam quietè poſſedit. Sed poſt obitum regis eiuſdem Anglis expulſis, monachi quoque ſunt eiecti, & more præfato tàm clerici interiùs quàm laïci exteriùs violenter intruſi. Contigit autem regnante Stephano, qui ſucceſſit Henrico primo, Militem quendam de *Armorica* oriundum *Britannia*, peragratis regionibus multis, vt variarum gentium tàm vrbes quàm mores diſcerneret, huc tandem forte fortuitu aduectum eſſe. Cùm itaque die quodam feſtiuo ad miſſæ celebrationem aduentum Abbatis tàm clerus quàm populus expectaret, demùm Abbati venienti cum alijs occurſans, vidit turbam iuuenum venire circiter viginti more gentis expeditam & armis munitam: cúmque quærenti quiſnam illorum Abbas eſſet, virum quendam oſtenderent cum lancea longa præcedentem: intuens in eum & admirans ait, Nunquid alium habitum aliúmue baculum Abbas iſte, quàm illum quem nunc præfert habet? Reſponderunt, nequaquam. At ille: Sat inquit hodie nouitatis vidi, ſátque miraculi iam audiui. Et ab illa ſtatim hora reuerſus, finem labori poſuit & explorationi. Iactat autem gens hæc & generatio praua, epiſcopum quendam eccleſiæ iſtius (quia Cathedralis aliquando fuerat) à deceſſoribus ſuis interemptum. Et hac præcipuè allegatione in loco eodem ius ſibi vendicant & proprietatem. Elegimus itaq; has potius enormitates ad preſens ſub diſſimulatione tranſire, quàm (nullo ibidem querimoniā deponente) gentē iniquā exaſperare.

Annota-

Annotationes in Cap. 4.

1 M*Onaſterium de* Strata florida,*à Demetico principe conſtructum, alterum fuit è duobus cœnobijs;in quibus Cambriæ nobiles ſepulti iacent. Aliud fuit apud* Connouium *Venedotiæ vrbem,à principe eius regionis extructum quod* Aber-conwy *Cambricè dicitur. In his duobus monaſterijs Annales principum & nobilium Cambriæ conſeruabantur, in quibus eorum genealogiæ, natiuitates, connubia, & obitus notabantur. Principes autem Powiſiæ ferè omnes humati iacent in eccleſia de* Myuot, *quæ & ipſa antiquitus eccleſia Archidiaconalis totius* Powiſiæ *fuiſſe perhibetur: poſteà verò in parochialem eccleſiā conuerſa fuit.Sita hæc eſt ad* Marnouiæ *confluentis ripam nō procul à* Mathraual, *quod præcipuum erat eius prouinciæ pallatium. Hìc* Mediolanum, *(quod Ptolomæus & Ethicus ad occidentem inter Ordouices poſuerunt) olim fuiſſe nonnulli affirmant. Extant ibidem adhuc (præter conſtantem incolarum aſſeuerationem, à parentibus ad poſteros tranſmiſſam) quamplurima venerandæ antiquitatis monumenta, quæ vrbis cuiuſdam veſtigia manifeſtè indicant.* Strat flur. Aber cónwy.

2 *Pelagius genere Britannus, vt teſtatur Bedas,vel vt vult Polychronici author,Romanus,aut vt eccleſiaſtici ſcriptores tradunt,Brito Armoricanus, in eam opinionem flagitiosè atque turpiter incidit, vt hominem ſuis meritis,ſine gratia dei,*

ſalutem conſequi poſſe, & vnũquemq; ad iuſtitiam propria voluntate regi, impiè doceret atq; defenderet. Hoc ſuæ perfidiæ venenum longè latéq; diſperſit, per Iulianum quendam de Campania & Leporium Agricolam Seueriani epiſcopi filium, ipſiúſq; Pelagij diſcipulum, cuius opera vniuerſam Britanniam hoc peſtilenti dogmate infecit. Vnde Britanni à Gallicanis eccleſijs ad hoc incendium extinguendum opem auxiliúmque petebant, quorum petitioni tàm iuſtæ támque neceſſariæ inclinantes Galli, Germanum Altiſiodorenſem & Lupum Trecaſinum epiſcopos, viros fide ac virtute diuina pollentes, tùm ſermone facundos & diſſerendo acres, qui huic recenti hæreſi diuino verbo reſiſterent, in Britanniam miſerunt. Hi habita cùm Pelagianis diſputatione, verbi diuini pugione aduerſarios confodiunt, eóſque ad palinodiam cogunt, ita vt Leporius ab eo tempore Pelagij doctrinam penitus repudiauerit. His itaque peractis epiſcopi ſupradicti, Britannis eorum opera à Pelagianiſmo vindicatis & in euangelij doctrina firmatis ad ſuas ſedes reuerſi ſunt. Poſteà tamen huius peſtis ſemina & initia, quæ optimè extincta putabantur, ab impijs quibuſdam rurſus excitata atque ſæpius repetita ſunt, donec Dubritius vrbis legionum Archipræſul omnes Cambriæ epiſcopos reliquóſq; verbi miniſtros in vnum locum conuocari feciſſet: vbi Dauid grauiter & neruosè abſurdam Pelagij doctrinam, ſolidis rationibus è ſacræ ſcripturæ fontibus petitis, ita refutauit, vt magnam ſibi doctrinæ & ſanctitatis opinionem

nem conſequutus ſit. Ex qua re vulgus poſteà quamplurimas fabulas confinxit.

[3] Paternenſis *eccleſia vna erat ex ſeptem eccleſijs cathedralibus, quæ Metropolitano vrbis legionum ſuberant, quorum epiſcopi ab Auguſtino Anglorum Apoſtolo, ad ſuam ſynodum vocati ſunt, de quibus vide ſuprà lib.2.ca.1. Annotatione 4. & Matth. Park. de Antiquitate eccleſiæ Britannicæ. Hanc Gilbertus Clarenſis Comes, cùm* Cereticam *regionem ſibi ſubiugaſſet, cum omnibus decimis, oblationibus & alijs eccleſiaſticis emolumentis, monachis Cœnobij ſancti Petri Claudioceſtrenſis dedit & conceſſit, qui eum pacificè tenuerunt, viginti ſex annorum ſpatio circiter, donec tempore Stephani regis, circa an.* 1136. Ceretica *prouincia per Oenum & Cadualadrum Gruffini Venedotiæ principis filios, & Normannorum & Anglorum manibus erepta, & veteribus incolis reſtituta eſt, vt ſuprà lib.1.cap.9.in Annot. Quo tempore etiam hi Abbates, quos laicos Giraldus appellat, huius eccleſiæ poſſeſſionem nacti ſunt. Qui reuerà meliùs ad publicam patriæ vtilitatem eius fructibus vſi ſunt, quàm monachi Claudioceſtrenſes. Nam tametſi hi non magis, quàm illi populum docerent, loci tamen pauperes eccleſiæ redditibus alebant, quod ab illis factum non erat. In alijs ſuum cuique iudicium relinquo.*

De

De fluuio Devi, & terra filiorum *Conani, cum N.S. Cap. 5.*

ACcedentes igitur ad aquam *Deui*, quæ *Norwalliam* ſecernit à *Sudwallia*: reuerſo iam Meneuēſi epiſcopo cum Reſo Gruffini filio, qui nos à Caſtro de *Aberteiui* per *Cereticam* regionem vſque ad aquam iſtam laudabili in Principe liberalitate deduxit: Tranſcurſo nauigio flumine, & Meneuenſi dioceſi iam poſt terga relicta, terram filiorum Conani ſ. *Merionnyth*, & primam ea ex parte Venedotiæ prouinciam, & epiſcopatum Banchorienſem intrauimus, apud *Towyn* pernoctantes. In craſtino verò mane occurrit nobis filius Conani Gruffinus, quòd diutius Archiepiſcopo venire diſtuliſſet humiliter & deuotè veniam petens. Tranſiuimus eodem die nauigio bifurcum *Mauiæ* flumen, vbi Malgo filius Reſi, qui indiuiduum Archiepiſcopo ad curiam Regis ſe comitem dederat, iuxta mare vadum inuenit. Ea nocte iacuimus apud *Lhanuair*, id eſt, eccleſiam Mariæ in prouincia de *Ardudwy*. Hæc autem terra Conani, & præcipuè *Merionyth*, omnium totius Cambriæ terrarum hiſpida magis eſt & horribilis. Habet enim montes altiſſimos, arctos tamen & in arcis modum acutiſſimos, nec raros quidem, ſed creberrimos & tanta inæqualitate conſertos, vt in ſummis eorum verticibus paſtores confabulantes ad inuicem vel conuitiantes, ſi cōcurrere fortè ſtatuerint, à mane in veſperam vix conuenient. Sunt autem his in partibus lanceæ lōgiſſimæ. Sicut enim arcu præualet *Sudwallia*, ſic lanceis præſtat *Venedotia*: adeò vt ictum hìc lancea cominùs datum ferrea loricæ tricatura minimè ſuſtineat. In craſtino obuiauit nobis filius Conani iunior (cui nomen Meredythus) in tranſitu pontis cuiuſdam cum plebe Prouinciæ illius. Vbi quamplurimis ad crucem allectis,

tandem

tandē vno de familia ipſius cruce ſignato iuuene perualido, eíq; familiariſſimo, quoniam pallium cui crux aſſui debuerat tenue nimis & vile videbatur, cum vberrimo lachrimarum fonte, ſuum ei Meredythus pallium proiecit.

Annotationes in Cap. 5.

PEragrata iam vniuerſa prouincia Demetica, pergit Archiepiſcopus ad Venedotiam, & ingreditur Meruiniam, *Deuo confluente traiecto. Hæc regio antiquitùs* Meraonia *dicta eſt, à Meraone filio Tibeaonis filij Cunedagij ſiue Cunethæ, de quo Gildas Britannus mentionem facit : & etiam* Meruinia *à Meruino Lentigenoſo Roderici Magni patre, eius prouinciæ Domino : qui poſtea iure vxoris Rex factus eſt* Cambriæ. *De qua Lelandus in Genethliaco :*

Porrigitur vaſto fluuij trans oſtia Deui
Tractu terra potens haſtis Meruinia longis :
In qua caſtrum ingens Arlecha crepidine ſaxi.

In hac regione eſt lacus Tegydius, de quo infrà cap. 11. *& in Annot. ibidem.*

De Traeth Mawr & Traeth bachan *tranſcurſis, de Neuyn quoque, Caernaruon,* & Banchor, cum N.S. Cap. 6.

TRanſiuimus inde *Traeth Mawr*, & *Traeth bachan*, id eſt, tractum maris maiorem & tractum minorem, vbi duo caſtra lapidea de nouo ſita fuerunt : vnum in *Euionyth* verſus montana borealia, quod erat filiorum Conani, cui nomen *Deudraeth* : alterum verò, ex alia fluuij parte verſus mare

Traeth Britannicè ſabulum ſignificat, quod cùm ſpatiosè expanditur magnitudinis nomen aſciſcit.

mare in capite *Lhyn* quod erat filiorum Oeni cui nomen *Carn Madryn* [1]. Dicitur autem Traeth lingua Cambrica, ſabulum mari influente longiùs & ſe retrahente nudatum. Tranſieramus tamen aquas antea non ignobiles, *Diſſennith* inter *Mauiam* & *Traeth Mawr*, *Arthro* inter *Traeth Mawr* & *Traeth Bachan*. Ea nocte iacuimus apud *Neuyn*, videlicet, vigilia Paſchæ floridi: vbi Merlinum Silueſtrem diu quæſitum, deſideratúmque Archidiaconus Meneuenſis dicitur inueniſſe.

Traeth.

Iacet autem extra *Lhyn* inſula modica quam Monachi inhabitant religioſiſſimi quos Cælibes vel Colideos vocant. Hæc autem inſula vel ab aëris ſalubritate quam ex Hiberniæ confinio ſortitur, vel potius aliquo ex miraculo ex ſanctorum meritis, hoc mirandum habet, quod in ea ſeniores præmoriuntur, quia morbi in ea rariſſimi: & rarò vel nunquam hîc quiſquam moritur, niſi longa ſenectute confectus. Hæc inſula *Enlhi* Cambricè vocatur & lingua Saxonica *Berdeſey*. Et in ea (vt fertur) infinita ſanctorum ſepulta ſunt corpora. Ibíque iacere teſtantur corpus beati Danielis Banchorenſis epiſcopi [2]. Plurimis igitur in craſtino ad Archipræſulis ſermonem cruce ſignatis, verſus Banchor iter arripientes tranſiuimus per *Carnaruon*, id eſt, Caſtrum de Aruon. Dicitur autẽ *Aruon*, prouincia contra *Môn*, eò quòd ſita ſit contra *Monam* inſulam. Venientibus itaque nobis ad vallem via duce, tàm in aſcenſu quàm in deſcenſu valdè prȩruptam, cuncti ab equis dilapſi pedites porreximus, ex condicto, tanquam Hieroſolimitanæ peregrinationis (ſicut tunc credebatur) iam inſtantis quædam præludia facientes. Valle igitur tranſmeata cùm ad partem oppoſitam tranſcenderemus, fatigatis vniuerſis, in quercu quadam vi ventorum ſtirpitus auulſa & proſtrata, quieſcendi reſpirandíque gratia cùm Archiepiſcopus reſediſſet, laudabilem in tanto támque grauitatis autenticæ viro, reſolutus in iocunditatem circumſtantibus ait; Quis veſtrûm in hac turba ſibilando aures delectare nunc præualet fatigatas? Quod feſſis ex itinere fieri ſolet difficile. Ipſo verò ſe id poſſe ſi vellet prote-

Enlhy.

Aruon.

proteſtante, auditur in ſilua propinqua ſibilus auiculæ dulciſonus,quam alij picum, alij veriùs aureolum dixere. Dicitur auté picus auícula lingua Gallica Spec dicta,quæ roſtro robuſto quercum perforans,maiorem viribus ictus ingeminat [3]. Dicitur & aureolus auicula aureo croceóq; colore conſpicua, dulcémque ſuo in tempore pro cantu ſibilum reddens, quæ & aureolus ab aureo colore nomen accepit. Ad hæc igitur quodam dicente,nunquam philomenam partes iſtas intraſſe: ſubiunxit Archiepiſcopus modeſta quadam ſubriſus ſignificantia : philomena quidem ſapienti freta eſt conſilio, quæ *Cambriæ* fines non intrauit : nos autem inſipienti, qui *Cambriam* & penetrauimus & circuimus. Ea igitur nocte moram fecimus apud *Banchor* Cathedralem videlicet Venedotiæ ſedem, à loci eiuſdem epiſcopo decenter exhibiti. In craſtino verò miſſa in principali altari ab Archipræſule celebrata, ſedis eiuſdem antiſtes cui nomen Guianus, à dextris altaris ad magnam tàm Archiepiſcopi quàm aliorum plurium inſtantiam & importunam magis quàm perſuaſoriam, ad crucis ſuſceptionem eſt compulſus, cum magna ſuorum in ipſa eccleſia lamentatione, miſerabilíque ſub barbara quadam vociferatione vtriúſque ſexus hominum tàm clamore quàm mœrore.

Annotationes in Cap. 6.

1 C*Onanus filius Oeni,filios habuit Gruffinum & Meredythum eius fratrem, de quibus in ſuperiore capite mentio fit, horum poſſeſſio fuit præter Meruiniam Caſtrum* Deudraeth. Carn Madryn *autem tametſi patris eorum poſſeſſio fuerat, pertinebat tamen hoc tempore,ad Rodericum & Malgonem filios Oeni cognomento Gwyneth Venedotiæ Principis . Vide cap.ſequentis Annotat.*1.

2 *Refe-*

2 *Referunt hiſtoriæ Cambricæ poſt Banchorēſis Cœnobij, per Ethelfredum Northumbrium vaſtationem, Chriſtianorum viginti millia, vt Saxonum crudelitatem vitarent, in hanc inſulam confugiſſe, atq; ibi Eremiticam vitam traducentes fato conceſſiſſe: quos eius regionis incolæ* Yr vgein mil Saint *appellant. Quod verúmne ſit an ſecus, alijs diſcutiendum & definiendum relinquo.*

3 *Picus Auis eſt Marti ſacra, quæ Ariſtoteli* δρυοκολάπτης *vocatur, aduncis vnguibus, quæ felium more arbores in ſubrectum aſcēdit, percuſſítque: corticis ſono pabulum ſubeſſe intelligit. Pullos in cauis arborum educat: cuneos à paſtoribus cauernæ ori impactos admota herba quadam expellit.*

4 Ban *lingua Britānica locum ſignificat,* Chorus *multitudo eſt eorum qui religionis ergô cōueniunt. Sic appellabat Daniel Arnonius eccleſiæ ſuæ ſedem. Tres fuerunt eccleſiæ ab illo eodem nomine fundatæ. Vna in* Aruonia *vbi præſidebat ipſe de qua hîc loquitur Giraldus. Secunda in* Maillora *vbi celebre illud cœnobiū fuit: Cuius mentio fit apud Bedam & Galfridū. Tertia in Hibernia, quæ omnes hodiè Danielem patronum agnoſcunt.*

De Môna inſula cum Notab. *ſuis.* Cap. 7.

HIS ita peractis, tranſiuimus in *Mônam* inſulam, quaſi milliaribus duobus inde diſtantem, breui maris brachio tranſnauigato. Vbi & iunior Oeni filius Rothericus cùm inſulæ totius necnon & terrarum adiacentiū populo nobis deuotus occurrit. Facta igitur in loco quodam non procul à ripa confeſſione petroſis rupi-

rupibus in theatri modum orbiculariter circumſtantibus, ad ſermonem Archiepiſcopi & eiuſdem loci Archidiaconi & interpretatis noſtri Alexandri: Nec non & Abbatis de Stratflur Siſilli, multi de plebe ad crucis obſequium ſunt allecti. Sedebant autem in oppoſita rupe de familia Rotherici iuuenes electi quorum nullus allici potuit: quanquam tamen illas, mel fruſtra de petra elicere conantes & oleum de ſaxo, tàm Archiepiſcopus quã alij præcipuè ad ipſos ſermone directo, verbis ſuaſorijs nec perſuaſorijs inuitarent. Contigit auté pòſt intra triduũ, tanquam diuina vltione ſequuta, quòd iuuenes hi cũ alijs multis prædones patriæ perſequerentur: qui ſtatim à prędonibus cõfecti & in fugã dati, interemptis quibuſdã, & alijs lethaliter vulneratis, crucem quã antea ſpreuerãt in carne ſibi inuicé iam vltronei affixerunt. Rothericus quoq; qui ſanguine ſibi, propinquam, & in tertio gradu cognatã, Reſi Principis filiam paulò antè inceſtuoſo cõtubernio copulauerat, vt cõtra fratrũ filios (quos exhæreditauerat) ſe Reſi auxilio fortiùs tueretur: ſalutaribus Archiepiſcopi monitis ſuper hoc nõ obtemperãs, à tota quam poſſederat terra in breui poſtmodum ab eiſdé eſt eiectus. Vnde ſibi illicitè ſperauerat defenſioné inde meritò reportans confuſionem. [1] Habet autem hæc inſula *Mônæ* 343. villas, & pro tribus Cantredis reputatur.

[2] Dicitur autem Cantredus compoſito vocabulo tam Britannica quàm Hybernica lingua, tanta terræ portio quanta 100. villas continere ſolet. Adiacent auté inſulæ *Britanniæ* tres lateraliter diuerſis ex partibus inſulæ, quæ eiuſdé ferè quãtitatis eſſe perhibentur. Ab Auſtro *Vecta*, à zephiro *Môna*, à Circio *Mania*. Sed duæ priores propinquiùs adiacent, modicis diſtinctę maris interſtitijs. Tertia verò quæ *Mania* dicitur media inter Hybernicam *Vltoniam* & *Scoticas Galouidias* libramine iacens, remotiùs extenditur. Eſt auté *Môna* arida tellus & Saxoſa, deformis aſpectu & inamœna, terræ de *Pebidion* (quæ adiacet *Meneuiæ*) exteriori qualitate ſimillima: verumtamen interiori naturæ dote longè diſſimilis. — **Cantredus.**

Eſt

Eſt etenim hæc inſula præ cunctis Cambriæ finibus triticeo germine incomparabiliter fœcunda: adeò vt prouerbialiter dici ſoleat lingua Britannica, *Môn mam Cymbry*: quod Latinè ſonat, Mona mater Cambriæ. Quoniam alijs vndique terris deficientibus, hæc ſola gleba præpingui vberíque frugum prouentu Cambriam totam ſuſtentare conſueuit. Sed quoniam in hac inſula digna memoratu multa reperies, quædam ex his excerpere, & hîc interſerere non ſuperfluum duxi.

Lapis Maen Mordhwyd.

Eſt igitur hìc lapis humano fœmori ferè conformis, cui inſita virtus hoc habet, vt ſpatio quantolibet aſportatus, proxima per ſe nocte reuertatur, ſicut ab accolis pluries eſt compertum. Vnde & Hugo Comes Ceſtrenſis qui tempore regis Henrici primi tam inſulam iſtam quàm terras adiacentes viriliter occupauerat, [3] audita huius lapidis virtute, ipſum alij lapidi longe maiori ferreis cathenis fortiter ligatum probandi cauſa procul in mari proijci fecit: qui tamen ſummo diluculo cum multorum admiratione priſtino more ſuo in loco repertus eſt. Cuius rei occaſione publico Comitis edicto prohibitum eſt, ne quis de cætero lapidem à loco mouere præſumat. Contigit aliquando ruſticum quendam experiendi gratia ad femur ſuum lapidem ligaſſe: ſed putrefacto ſtatim fœmore ad locum priſtinum lapis euaſit.

Rupis audientium.

[4] Eſt & in eadem inſula collis ſaxoſus non magnus & parum altus, cuius ex vna parte ſi clamaueris, ex altera nequaquam audieris, & vocatur ab incolis per antiphraſin *Rupis audientium*. In boreali quoque maioris Britanniæ latere quod ab Humbro flumine, quaſi trans Humbrum ab Anglis nomen accepit, eſt collis haud diſſimilis: cuius ex vno latere ſi cornu altiſonum vel tubæ clangor experitur, oppoſito in latere non audietur. Eſt & in hac inſula eccleſia Sancti Tefredauci confeſſoris, in qua Hugo Comes Slopesburienſis, cum ſemel vnà cum Comite Ceſtrenſi, hanc inſulam vi ingrederetur canes nocte quadam poſuiſſet, inſanos omnes

τιμωρία S. Tefredauci.

omnes manè recepit:Et ipſemet infrà menſem miſerabiliter extinctus occubuit : acceſſerant enim ad inſulæ portum ab Orchadum inſulis piratæ in nauibus longis: quorum aduentum vbi Comes àudiuit, ſtatim eis vſq; in ipſum mare, forti reſidens equo animosè nimis occurrit. Et ecce nauium princeps cui nomen Magnus primæ nauis in prora cum arcu proſtans ſagittam direxit : Et quanquam Comes à vertice capitis vſque in talum pedis præter oculos ſolum, ferro fideliter eſſet indutus : tamen dextro percuſſus in lumine, perforato cerebro in mare corruit moribundus. Quem cùm ſic corruentem victor ab alto deſpiceret, ſuperbè in victum & inſolenter inuectus, dixiſſe memoratur lingua Danica, *Leit loupe*, quod latinè ſonat, ſine ſalire. Et ab hac in poſterum hora poteſtas Anglorum in Môna ceſſauit. Noſtris quoque temporibus Anglorum rege Henrico ſecundo in Venedotiam exercitum ducente : vbi & in arcto ſilueſtri apud *Coleſhulle* bellicam aleam expertus eſt : claſſe in *Mônam* tranſmiſſa, cùm prædictæ eccleſiæ alijſqúe ſanctorum per inſulam locis ſpoliando, prædando, minimè deferrent, diuina ſequuta vindicta, accolæ tandem in aduenas, pauci in multos, inermes in armatos, ſubitò irruentes multis interemptis, multíſque captis & in vincula datis victoria potiti ſunt cruentiſſima. Quemadmodum enim Hybernica teſtatur topographia, ſicut natio Hybernica necnon & Cambrica præ alijs gentibus præcipites in iram & ad vindictam in vita proni reperiuntur : ſic & in morte vitali, terrarum earundem ſancti præ alijs animi vindicis eſſe videntur[5]. Fuerant autem duo nobiles viri, & eius qui ſcripſit hæc auunculi cum alijs huc à Rege tranſmiſſi, Henricus ſcilicet Regis Henrici primi filius & ſecundi auunculus ex nobili Neſta Reſi filia in auſtrali *Cambria Demetiæ* finibus oriundus, & Robertus Stephani filius Henrici frater non germanus ſed vterinus : vir quidem qui noſtro primus tempore, alijs viam præbens, Hybernicam non longè pòſt aggreſſus expug-

φιλοτιμωρία Sanctorum Cambriæ.

nationem: cuius quoque præconia vaticinalis depromit hiſtoria. Henricus igitur nimia fretus audacia bonáque deſtitutus omnino ſequela, cum magno ſuorum dolore inter primos lanceis confoſſus occubuit: Robertus verò de defenſione diffidens, vix ad naues grauiter vulneratus euaſit.

Eſt & inſula modica collateralis Monę & ferè continua, quam ſolùm Eremitæ labore manuum viuentes deo ſeruientes inhabitant. De quibus hoc mirandum, quòd cum aliquibus fortè motibus humanis diſcordes ad inuicem inuenti fuerint, ſtatim mures minutiſſimi (quibus abundat inſula) eſcas eorum omnes & potiones tàm conſumunt quàm corrumpunt. Ceſſante verò diſcordia, continuò ceſſat & incommodum. Nec mirandum ſi dei famuli diſcordes interdum inueniantur: quoniam in Rebecca vtero, Iacob & Eſau bella geſſere: Paulus & Barnabas contentiosè ab inuicem diſceſſere: Inter diſcipulos quoque Ieſu facta eſt contentio, quis eorum videretur eſſe maior. Infirmitatis enim humanæ temptationes ſunt hæ. Veruntamen & virtus plerumque in infirmitate perficitur, & fidei conſtantia tribulationibus augmentatur. Dicitur autem inſula prædicta Cambricè *Ynys Lenach*, i. inſula eccleſiaſtica propter copiam Sanctorum, quorum ibi corpora iacent & hanc inſulam fœminæ non intrant.

Præterea vidimus in *Môna* canem curtum, non natura quidem ſed caſu ſolo cauda mutilatum. Cuius & progenies plurima tàm à genitore deſcendens quàm genitura, ſimilem iam naturalem pati defectum oſtenſa eſt. Mirum enimuerò quòd ſolùm parenti caſus adijcit: hoc ſibi prolem in poſterum tanquam à natura conformare. Militem quoque in Anglia vidimus ex *Deuoniæ* finibus oriundum, cui nomen Earthbaldus de quo contigit vt dum matris in alvo geſtaretur, patre partum penitus abnegante & matrem Zelotipiæ cauſa ex ſola ſuſpicione fortiter accuſante: puero in lucem prodeunte ſola litem per ſe natura diremit. Fiſſuram námque quam ictu lanceę militari exercitio per

medium

medium ſub nare ſuperius labrum genitor olim ſuſceperat, laudabili naturæ miraculo eodem in loco genitura prætendit. Earthbaldi quoque filium vidimus cui nomen Stephanus, eodem indicio patris caſuali læſione tanquam in naturam iam conuerſa. Item in Comite Alberico, Alberici comitis de Veer filio ſimile naturæ miraculum vidimus. Cùm enim pater eiuſdem matre iam prægnante, filia ſcilicet Henrici de Eſſexia ob ignominioſum patris euentum iam ad diuortium modis omnibus elaboraſſet, partu prodeunte, quem pater in oculo caſuali læſione ſuſtinuit, eadem in parte defectus in filio parentauit. Sed forſitan ex rei viſæ memoria quæ per aſpectum contrahitur & reſeruatur, huiuſmodi proprietas in prolem deſcendit. Sicut de regina legitur, quæ quoniam Æthiopem in thalamo depictum inſpicere conſueuerat, ex inopinato Æthiopem peperit, quam & Quintilianus per picturam excuſauit. Similiter & de ouibus varijs contigit, quas Labe nepoti ſuo Iacob de grege conceſſit, per virgarum præfixarum variationem multiplicatis. Nec tantùm ex mulieris verumetiam ex imaginaria viri memoria partus interdum informatur. Compertum eſt enim de quodam, qui cùm forte tranſeundo hominem inſpiceret ſe antè & retrò continua paſſione mouentem, ad vxorem illicò accedens eámque cognoſcens, quoniam motionis illius memoria à mente præ admiratione excidere non potuit: eadem hora puerum genuit ſimili paſſione percuſſum.

Annotationes in Cap. 7.

1 *DVo in hoc noſtro Giraldo, quæ illi ferè ſemper in more poſita ſunt, animaduertere licet. Primùm enim ſuum tantummodò propoſitum, neglectis aut non conſideratis aliorum (de quibus ſcribit) negotijs, reſpicere & perſequi ſolet. Deinde ſi quid aduerſi cuiquam acciderit circa huius legationis tempus, id totum, vel quod is crucem recipere noluerit, vel quòd ſuperſtitioſum diuorum aut reliquiarum cultum neglexerit, eueniſſe confirmat. Quæ in hoc capite manifeſta ſunt. Quod ad huius loci intellectum attinet, quædam altiùs mihi repetenda ſunt. Cum David filius Oeni Venedotiæ princeps omnes ſuos fratres hæreditarijs ſuis portionibus eieciſſet, & Malgonem atque Rothericum in vincula ſub ſaluis cuſtodijs conieciſſet: hi duo deceptis cuſtodibus, non ita multò pòſt, euaſerunt è carcere: & Rothericus ad Gothricum* Manauiæ *regem aufugit, cuius auxilio fretus* Mônam *inſulam cepit: deinde vna cum Malgone fratre Caſtrum de* Carn Madryn *in* Lhyn, *nepotibus ſuis Gruffino & Meredytho Conani filijs violenta manu eripuit: illi tamen iuuenes, eo tempore quo Archiepiſcopus in his partibus ageret, vires ſuas colligunt, & in Rothericum excercitum ducunt, quem non ſolùm ad inſulam deſerendam, verùm etiam ad ſalutem fugæ quærendam, maxima ſuorum militum parte cæſa compellunt.*

compellunt. Hæc cum ita ſeſe haberent, cuiuis manifeſtum eſſe poteſt, Rothericum eo tempore, nec Saracenico bello vacare, neq; in tanto periculo militum ſuorum numerum imminuere vllo modo potuiſſe: niſi forte ſuas poſſeſſiones penitus derelinquere vellet. An verò idcirco in acie ſuperatus ſit, quòd crucem non ſuſcepiſſent eius milites, illi qui victoriam tribuit dijudicandum relinquo.

2 *Tres* Mônæ *Cantrêdi fuerunt .i.* Aberfrau, *in quo* Lhion *&* Malhtraeth : Cemais *in quo* Talebolion *&* Twrcelyn : *&* Roſſiria *vbi* Dyndaethuy *&* Mênai *continentur.*

3 *Extat peruetuſtus quidam liber de vita & rebus geſtis Gruffini filij Conani Venedotarum principis, Britannicè ſcriptus, in quo memoriæ proditum eſt Marianum quendam cognomine Rufum prædicti Principis famulum, dominum ſuum Hugoni Ceſtrenſi Comiti, ſub ſpecie Colloquij cuiuſdam apud* Ruc *habendi, prodidiſſe. In quem locum quum Princeps paucis ſtipatus veniſſet, & nihil tale ſuſpicaretur, ſtatim captus eſt, & Ceſtriam miſſus, atque in carcerem coniectus. Vbi cum multis annis Griffi. in vinculis detineretur, Prædictus Comes in Mônam inſulam ingentem per mare conduxit exercitum, eámque regionem (ferro & flamma cuncta deuaſtando) ſibi ſubiugauit: in qua, vt eam faciliùs poſtea retineret, duo caſtra conſtruxit: vnum ſc. in inſula prædicta, & aliud in* Aruonia, *eáq; præſidiarijs militibus & rebus omnibus neceſſarijs firmauit. Accidit autem longo internallo pòſt, vt* Yalenſis *quidam nomine*

 Cynuri-

Cynuricus Hir, qui anteà principi ſeruierat, eúmque probè nouerat, neceſſariorum parandorum cauſa Ceſtriam proficiſceretur: qui cùm omnia quorum cauſa venerat, paraſſet, iámque domum redire cogitaret: fortè fortuna Gruffinum Principem ſuum ferrea cathena conſtrictum conſpicit, eúmque adijt, quem ſub cœnæ tempore (cuſtodibus cibo intendentibus) cùm in humeros ſuos extuliſſet, nemine prohibente, ſecum aſportauit. Princeps itaque è carcere liberatus, collectis viribus (ad quem omnes vndique concurrunt) ſuas poſſeſſiones haud difficulter recuperauit. Poſteà tamen comes, aſcito ſibi in auxilium Hugone Salopienſe, in Mônam iterum exercitum ducit: ſed fruſtra: nam cum Salopienſis Comes cæſus eſſet, Ceſtrenſis eius infortunij terrore perculſus, cum ignominia domum reuertitur.

4 *Gulielmus Saliſburius, vir in Cambriæ antiquitatibus egregiè verſatus, & de patria ſua optimè meritus, teſtàtur hunc lapidem de quo hic mẽtio fit ſuo tẽpore viz.* 1554. *in muro cœmiterij eccleſiæ D. Aëdani, in Môna inſula adhuc extare.*

5 *De Diuorum* Cambriæ & Hyberniæ *iracundia & vltione. Locus grauis eſt, ex intimis myſticæ theologiæ penetralibus depromptus, accuratiſſima Sorbonicorum doctorum diſputatione dignus. Huiuſmodi* μηνῖς καὶ δίκη *Diuorum & reliquiarum frequens eſt in hoc libro. Hîc diuus Tefredaucus Hugonem Salopienſem comitem, quoniam canes ſuos in eius eccleſia nocte quadam poſuiſſet, morte mulctauit, & ipſos canes inſanos reddidit.*

reddidit. Idē etiam Henricū Regis Henrici primi filium nothum eo quòd ſuæ eccleſiæ nō peperciſſet, lanceis confoſſum perire fecit, vt in hoc capite apparet. Diuus Auanus, quia dominator caſtri de Radnora, cum ſuis canibus venatorijs nocte quadā in eius eccleſia incautè pernoctaſſet, canes rabie & dominum cœcitate percuſſit, ſuprà lib. 1. cap. 1. Baculus Cyrici ſtrumoſum quendam qui denariū ob ſuam ſanationem præſtituto tempore non obtulit, in priſtinum morbum cum confuſione redegit lib. 1. cap. 1. Campana Bangu propter ſuam detentionē caſtellum de Rayder Gwy incendio conſumpſit eodem capite ſup. pag. 68. Torquis Diui Canauci à Reſo Demetiæ principe captus & incluſus, eundē Reſū à filijs ſuis capi & includi vltione diuina fecit ſupra ca. 2. huius libri pag. 174. Hæc & infinita huiuſmodi deliramēta ex monachorum & ſacerdotum relationibus ſcripſit Giraldus, eaq; aliquando ſalsè deridet, aliquādo lectorum iudicio relinquit & nonnunquam iuxta ſui temporis conſuetudinē ſtrenuè defendit: fuit enim in ſummo tenebrarū regno, eo ſc. tēpore quo humanæ traditiones, & inſulſæ ceremoniæ, ab hypocritis in ſuum cōmodum & φιλοχρηματίαν introductæ, hominū mentes ita demētarant, vt nō ſolùm ſyncera verbi prædicatio, ſed etiā omnis vera religio exularet, & vix Chriſtianiſmi nomē eſſet relictū. Nā ſuperſtitioſa ignorantia iā in eccleſiā, auaritia ſacerdotū inuecta pura chriſti dogmata vbiq; corrūpebat. Quis ergò tā amens eſt, qui nō planè intelligat, has & huiuſmodi fabulas pluſq̄ aniles, eſſe diaboli inſtrumēta, quibus

is veritatis lumen è mundo penitus tollere conatur? His itaque reiectis & amotis, ſatius eſſet firmiſſimo ſacroſancti verbi dei fundamento niti, illúmque iuxta ſuæ voluntatis normam, ſanctè & piè colere.

De Conwy fluuio nauigio tranſ-*curſo, & Dinas Emrys cum N.S. Cap.8.*

REuerſis à Mona Banchor iterum, oſtenſum eſt nobis Principis Oeni ſepulchrum, qui in presbyterio coram altari cũ fratre minore Cadualadro in ſpelunca duplici iacebant. Quanquam tamen Oenus ob publicum cũ conſobrina incæſtum à beato martyre Thoma excommunicatus obierit. Iniuncto itaque loci illius epiſcopo vt viſa opportunitate & occaſione captata corpus ab eccleſia quantoties eijceret [1]: per littora maritima, hinc rupibus præruptis, illinc fluctibus æquoreis arctati, verſus Conwey flumen marinis vndis non impermixtum, iter incunctãter arripuimus. Non procul ab ortu Conwey in capite mõtis Eryri qui ex hac parte in Boream extenditur, ſtat Dinas Emrys i. promontorium Ambroſij, vbi Merlinus prophetauit, ſedente ſuper ripam Vortigerno. Erant enim Merlini duo iſte qui & Ambroſius dictus eſt, quia binomius fuerat, & ſub rege Vortigerno prophetauit, ab incubo genitus, & apud *Caermardhin* inuentus: vnde & ab ipſo ibidem inuento denominata eſt *Caermerdhin* i. vrbs Merlini: alter verò de *Albania* oriundus, qui & Celidonius dictus eſt, à *Celidonia* ſilua in qua prophetauit, & Silueſter, quia cùm inter acies bellicas conſtitutus, monſtrum horribile nimis in aëra ſuſpiciendo proſpi-

ceret,

ceret, dementire cœpit, & ad ſiluam tranſfugiendo ſilueſtrem vſque ad obitum vitam perduxit. Hic autem Merlinus tempore Arthuri fuit, & longè pleniùs & apertiùs quàm alter prophetaſſe perhibetur. Quid autem mortuo Oeno vel in extremis agente filij eiuſdem prauo dominandi ambitu,fraterna non reſpicientes fœdera, noſtris diebus inter ſe geſſerint, hîc prætereo. Illud autem quod noſtris his diebus notabile cenſui, prætereundum non putaui. Oenus filius Gruffini princeps *Nordwalliæ* inter multos quos genuit filios, tantùm vnum legitimum ſuſcepit ſcilicet Iouerdum Trwyndwn(quod Cambricè ſimum ſonat)agnominatum, qui & filium ſimiliter legitimum ſuſcepit Leolinum. Hic in tranſitu noſtro patruis ſuis Dauid & Rotherico, quos de conſobrina ſua cui nomen chriſtiana, Oenus ſuſceperat, quamquam puer tunc duodennis infeſtare cœpit, & licet totam *Venedotiam*, præter terram Conani, inter ſe pro herili portione diuiſiſſent. Licet & præter hoc,Dauid Anglicano fulciretur auxilio, puta qui ſororem regis Henrici ſecundi ſibi matrimonio copulauerat: ex qua & filium quoque ſuſceperat; tamen intra paucos pôſtmodum annos de publico incœſtu natos diuitijs pariter & diuitum auxilio fultos, legitimus iſte terris omnino carens & theſauris à Venedotia tota diuina opitulante vindicta viriliter eiecit: Nihil eiſdem niſi vltroneo motu, bonorúmque virorum conſilio miſericorditer & ex pietate relinquens. Argumentum adulterinos & incœſtuoſos domino diſplicere.

Annota-

Annotationes in Cap. 8.

1 *GRuffinus filius Conani Venedotiæ Princeps duxit ſibi vxorem Ancharetam filiam Oeni filij Edvini* Tegenniæ *domini, quæ hunc Oenum Principem illi peperit. Oenus primò Matrimonio ſibi copulauit Claudiam (alias Gladuſiam) filiam Lomarchi filij Traherni filij Caradoci, ex quâ natus eſt Ioruerdus Simus Leolini Magni pater, Deinde vinculis iugalibus ſibi ſociauit hanc Chriſtianam conſobrinam ſuam filiam nempe auunculi ſui Grono prædictæ Ancharetæ fratris.*

De incubis & ſuccubis.

2 *De humana commixtione cum ſpiritibus aut incubis aut ſuccubis, variæ ſunt atque diſcrepantes doctiſſimorũ virorum ſententiæ. Omnes enim Platonici dæmonas cum mulieribus commiſceri & ex eis generare poſſe affirmant: Quorum opinioni, Michael Pſellus in libro de Dæmonibus, (quem Ficinus latinitate donauit) Lactantius & alij recentiores accedunt. Auguſtinus autem quòd rumore accepiſſet duntaxat recenſet, nec ipſe certi quicquam ſtatuit. E contrà verò Ægyptij, Iamblicus, Caſſianus, & è recentioribus, Steuchus Scaliger, Wierus & vniuerſa medicorum turba, ſolidis rationibus in medium productis, id ipſum fieri poſſe conſtanter pernegant: aſſerentes dæmonas ſpiritus eſſe corpore nudatos, & ideo non poſſe amore fœminarum capi. Sublata cauſa tollitur effectus: vbi non*

Spiritus carnem & oſſa non habet. Luc.24. Vide Maximum Tyrium Ser.27.

eſt corpus, non ſunt actus corporei naturales: vbi non ſunt membra genitalia, non eſt deſiderium coeundi: vbi non eſt cibus & potus, non eſt ſperma: vbi non requiritur ſucceſſio aut propagatio, non adhibuit natura generandi facultatem. Sicut ſpiritus nudi ſitire aut eſurire non poſſunt, ſic Veneris libidine nequeunt inflammari. Mortale & immortale, corporeum & incorporeum, æternum & caducum non commiſcentur, neque in propagando naturæ curſu conueniunt. Hæc ſpiritualis generandi ratio, ab hominibus conficta (vt ſcribit Wierus) & excogitata eſt, vel per adulationem, ad principum ac potentum familias illuſtrandas & extollendas: vel per pudorem ad obſcuritatem generis aut natalium turpitudinem tegendam: vel per timorem ad ſtupra mulierum aut adulteria celanda: vel per artem ad ocioſorum ſacerdotum aut iuuenum libidinem explendam: quod prudentiores ſemper verum eſſe perſpiciebant. Memoriæ proditum eſt, Iouem aliquando Danaæ miſiſſe in gremium imbrem aureum. Et Cherea conſimilem iam olim luſiſſe ſe luſum ait, deum ſeſe in hominẽ conuertiſſe, atq; per alienas tegulas veniſſe clanculum per impluuium, fucum factum mulieri. At quem Deum? qui templa cœli ſumma ſonitu concutit. Ego homuncio id non facerem? Harum technarum infinita apud Hiſtoricos reperiuntur exempla. Nota eſt illa elegantiſſima narratio apud Ioſephum Antiq. Iud. lib. 18. cap. 4. de turpi lenocinio Sacerdotum Iſidis, in prodenda caſtitate Paulinæ fœminæ probatiſſimæ, Decio Mundo, qui cum

Spiritualis generatio vnde.

illa

illa ſub perſona Anubidis in ipſo templo rem habuit. Eſt & alia huic non diſſimilis hiſtoria apud Euſebium Pamph. in eccleſiaſtica Hiſt. De tyranno Saturni ſacerdote, qui Dei ſui nomine incubum agebat. Hinc exiſtimare poſſumus ac dignoſcere, quomodo Matrona Romana fuerit à Marte compreſſa: & alij huiuſmodi quas Val. Max. & alij hiſtorici referunt. Fuit hæc fraus ſemper vſitata ſacrificis, vt hac de cauſa, ſimulachra deorum, ipſóſque deos & comedere & bibere & coire fingerent. Atque hic ſanè fructus eſt votiui & coacti cœlibatus. Gulielmus de Sancto Amore in libro de periculis nouiſſimorum temporum, negat alios eſſe incubos dæmonas præter fratres mendicantes, qui (inquit) priùs in ſimplicitate cordis viuebant, poſt ingreſſum ſectæ eorum, ſunt aſtuti hypocritæ. Hi incubi dæmones (inquit Auhor operis de bono vniuerſali li. 2. cap. 56.) ita religioſas virgines illis diebus opprimebant, vt nulla eos crucis ſignatio, nec aqua benedicta, nec ipſum corporis Chriſti Sacramentum, abigere valeret. Qua de re Paulus Æmilius, De geſtis Gallorum ſic ſcribit. Anno Domini 1260. Mendicantium ordinum fratres ſuum genus vitæ, miris laudibus, ac religionis ſanctitate, ſchiſmaticè ac ſeditioſè commendabant. Gulielmus à fano Amoris Sorbonicus doctor alijque doctrina clari mendicitatem illam vulgò, ac votiuam ſine cauſa paupertatem improbabant, contendentes ſpeciem & prætextum religionis dari inerti ac deſidioſæ vitæ & mendicationi: liber eius qui adhuc extat in Bibliotheca Sorbonnæ, damnatus eſt.

Vide ſuprà lib. 1. cap. 12. pag. 112.

Hæc

Hæc Æmilius. Huiuſmodi in omni ætate extitere-runt miracula ab improbis & ſceleratis hominibus conficta. Unde ſatis manifeſtum eſt neque Merlinum nec quemquam alium mortalem hominem ab incubo genitum eſſe, non obſtante eo, quod ex Apuleio fabulatur Maugantius (vt eſt apud Galfridum) de mediante incubi natura inter humanam & angelicam. Mendaciſſimè itaque Simon Magus ex virgine ſe natum iactabat, vt Deum mentiretur: Nec minùs falsò Seruius Tullus Laris familiaris filius creditus eſt: Nam & hi mortales erant, & patres eorum viri & matres fœminæ fuerunt. Merlinus ipſe natus eſt in Cambria, non ex incubo dæmone (vt inquit Baleus) ſed ex furtiua venere cuiuſdam Romani Conſulis cum virgine Veſtali, in Maridunenſi monialium cœnobio, vt in Breuiario apud Gildam habetur. Et quia in Britannorum gente rigida lex erat, ſi qua puella in patris domo ex ſcortatione eſſet grauida, vt de montis vertice mox præcipitaretur, & vt eius corruptor capite plecteretur: miris illuſionibus & mendacijs hoc facinus celatum eſt, ne veniret in lucem: Aliunde ergo per impoſtores aſſeritur eius conceptio, quàm ex communi hominum officio & vſu, vt facilè deciperentur creduli. Sic ex Apuleio Maugantius medicus interroganti Vortigerno regi incubos adduxit, vt prodigium fuiſſe putaret. Narratur ab hiſtoricis, Merlinum iſtum carminibus magicis dæmonas quoſdam in colloquium vocaſſe, eduxiſſéque fertur præſtigijs miris ex ſtagno hoc apud Dynas Embrys *dormi-*

Merlinus.

Eius miracula.

entes

entes dracones, qui impedimento erant Vortigerno ne turrim ædificaret : Et ex Hibernia *per Gigantum choream, prodigioſam in agro* Seueriano *lapidum ſtructuram. Dicitur etiam quod ſuis incantationibus Vtheriũ regem in Gorloidis* Cornubiæ *ducis ſpeciem transformauerit, vt Igernæ vxoris potiretur amplexu, & quòd ex eo ſcelerato cõcubitu Arthurum & Annam genuerit. Sed de his prudentes iudicent. De Maridiui vrbis nomine vide ea quæ annotauimus ſuprà in Cap.* 10. *li.* 1. *Extant apud Galfridum Hiſtor. Britannicæ libro quarto Merlini vaticinia, obſcura quidem illa, & nihil certi continentia, quæ vel antequam eueniant, ſperare, vel cùm euenerint promiſſa, vera audeas affirmare : Præterea ita compoſita ſunt, vt eadem ad multa diuerſarum rerum euenta ſenſibus ambiguis & multiplicibus, circumflectere & accommodare quis poſſit. Et quanquam multi his & huiuſmodi impoſturis deluſi & decepti perierint : tamen hominum credulorum tanta eſt inſania, vt quæ non intelligant, quouis Sacramento, vera eſſe contendere non dubitent : nec in manifeſto interim deprehenſi mendacio, ſe coargui patiantur. Ea eſt humani ingenij vanitas & ſtultitia cùm à vera diuini verbi regula deflexerit.*

Vaticinia.

De

De montanis Eryri, cum N.S. *Cap. 9.*

MOntana verò quæ à Cambris *Eryri* ab Anglis verò *Snowdone* id eſt Niuium montes dicuntur, quæ à terra filiorum Conani paulatim incrementa ſuſcipiunt & propè *Degannwy* in Boream ſe protendunt: contra *Mônam* verò turribus aëreis nimis enormiter vſque ad nubes excreſcunt, ſub ſilentio non ſunt prætereunda. Tantæ ſiquidem & tam immenſæ quantitatis eſſe perhibentur vt antiquo prouerbio dici ſoleat: Sicut *Mônam* inſulam hominibus in annona, ſic *Eryri* in paſcuis, coactis in vnum armentis omnibus toti Walliæ ſufficere poſſe. Vnde & his paſcuis illud Virgilianum adaptari poteſt, Eryri.

Et quantum longis carpunt armenta diebus
Exigua tantùm gelidus ros nocte reponit.

In ſummis autem montium iſtorum verticibus duo lacus reperiuntur, ſua non indigni admiratione. Alter enim inſulam habet erraticam, vi ventorum impellentium ad oppoſitas plerunq; lacus partes errabundam. Hîc armenta paſcentia nonnunquam paſtores ad longinquas ſubitò partes tranſlata mirantur. Fieri námq; potuit vt pars aliqua ripæ olim auulſa, ſalicum radicibus aliorúmq; fruticum naturaliter inſertorum vinculis aſtricta & colligata, paulatim poſtea per alluuionem incrementa ſuſceperit: Et quoniam violenta ventorum rapacitate, quæ loco tam arduo ferè continua reperitur, ad varias creberrimè ripas impellitur, firmas ſolo tenus & altas figere radices non permittitur. Alter verò miro & inaudito miraculo pollet: quia cum trium generũ piſcibus abundet, anguillis, trutis & perchijs: omnes in eo piſces monoculi reperiuntur: oculum dextrum habentes & ſiniſtro carentes. Si ręi tã nouę támq; ſtupẽdę rationem

Lhyn & Dywarchen.

Piſces monoculi.

rationem ſcrupuloſus lector efflagitet, aſſignare non præſumo. Notandum & quod in Albania quoque duobus in locis, vno ad mare orientale & altero ad occidentale piſces marini qui Muluelli dicuntur monoculi reperiuntur, dextrum oculum habentes & ſiniſtro carentes. In eiſdem montanis de *Eryri* aquila fabuloſa frequentat, quæ qualibet quinta feria lapidi cuidam inſidens fatali, vt interemptorum cadauere famem ſatiet, bellum eodem die fertur expectare: lapidémque prædictum cui conſueuit inſidere, iam propè roſtrum purgando pariter & exacuendo perforaſſe.

Aquila fabuloſa.

Annotationes in Cap. 9.

IN *Septentrionalium parte montium* Eryri, *duæ rupes excelſæ, quas Giraldus hoc in loco turres aëreas appellat, quaſi præruptæ, mari ita proëminent, vt viatoribus per ſabulum iter facientibus, lapidibus ita periculoſæ pendentibus, acſi iam iam in eorum capita decidere videantur, formidabiles appareant, quæ lingua Cambrica* Penmaen mawr *&* Penmaen bachan *vocantur. Ex omnibus his montibus, duo reliquos altitudine & albeſcentium niuium ſplendore ſuperant, in quorum cuiuſque vertice perennis aquarum ſcaturigo reperitur, videlicet* Ewythva *&* Carneth Leolin. *Porro in huius montis pede eſt quidam lacus qui ranarum lacus dicitur: in quo paulò ante hæc noſtra tempora, circa Annum Domini* 1542. *miraculoſum quiddam accidiſſe teſtantur accolæ etiamnum in viuis agentes, duos nimirum lapides ſtupendæ magnitudinis qui in lacu erant, eadem nocte ex eodem emerſiſſe, & contra naturæ curſum nitentes, verſus montis cacumen latos, quantum*

Penmaen.

Lhyn y lhyphaint.

Miraculoſa lapidum remotio. 1542.

quantum ſpatium arcus vno iactu ſagittam emittere ſolet à lacu (vti hodie remanent) conſtitiſſe. Hócq; abſque vlla humana ope factum eſt. Nam horum lapidum alter domum ingentem magnitudine æquat, quem mille iuga boum non mouerent: alter verò paulò minor eſt. Cuius rei certitudinis explorandæ cauſa, illuſtriſſimus Princeps Henricus octauus paulò ante mortem quoſdam illuc miſiſſe fertur, qui eum de re tota certiorem facerent.

De tranſitu per Deganwy & Ruthlan, *ſedem quoque Laneluenſem, de viuo Sabulo & Coleſhulle cum N. S. Cap.* 10.

TRanſnauigato deinde *Conwey* fluuio vel potius maris brachio ſub *Deganwy* [1], monaſterio Ciſtercienſis ordinis ſuper *Conwey* ab occidua fluuij parte à dextra relicto, vſque *Ruthlan* nobile ſimiliter caſtrum primæui Oeni filij de conſobrina Dauid ſuper *Cloyd* fluuium via duce peruenimus: vbi & ab ipſo ad inſtantiam eius magnam eadem nocte decenter exhibiti fuimus.

Eſt fons non procul à Ruthlan in prouincia de Tegengel, quem non bis tantùm die naturali more marino: viciſſim & crebrò diebus & noctibus nunc vndis deficere, nunc exuberare certum eſt. Idem refert Trogus Pompeius, quod *Garamantum* eſt oppidum in quo fons ebullit, qui viciſſim nocte diéque friget & feruet. Multis itaque mane ad Chriſti obſequium allectis, ad pauperculam ſedis Laneluenſis eccleſiam parum inde diſtantem tranſiuimus, vbi & miſſa ab Archiepiſcopo cele- Fyno n leinw. Lhanelwy.

 brata

brata iter incontinenti agreſſi ſumus, & per diuitem venam fructuoſúmque argenti ſcrutinium, vbi pecuniam ſcrutando *itum eſt in viſcera terræ*, tranſeuntes in celula de *Baſinwerk* pernoctauimus †. In craſtino verò longum viuúmque per loca Sabulum non abſque formidine permeantes, Silueſtria de *Coleſhulle*.i. carbonis colle, à dextra reliquimus: vbi Anglorum rex Henricus ſecundus noſtris diebus cum primò Walliam hoſtiliter intrauit, iuuenili impetu & inconſulto calore, arctum illud Silueſtre penetrare præſumens, cum detrimento ſuorum & damno non modico ambiguam bellorum aleam expertus eſt. Ter enim prædictus Rex in manu forti *Walliam* intrauit. Primo *Nordwalliam* prænominato in loco: Secundo *Sudwalliam* per maritima de *Guladmorgan* & *Gouher* viam verſus *Caermarthin* & vſque *Peucadair* intrando, & per *Elenith* & *Melenith* reuertendo: Tertio verò *Powiſiam* apud *Oſwaldeſtre*. His autem expeditionibus cunctis Rex ideo minimè profecit, quoniam probis patriæ viris proceribúſque Prouinciæ gnaris & peritis, fidem non habuit: ſolùm in his viros à *Marchia* remotos, mores gentis & modos prorſus ignorantes, conſiliarios habens principales. In qualibet nimirum expeditione ſicut artifici credendum in ſua facultate: ſic horum præcipuè ſtandum eſt àrbitrio, qui circa ſimilia patriæ negotia conuerſati diutius & vſitati, mores gentis & modos agnoſcunt: Quorumque magnopere refert vt gens inimica quacum ex crebris belli diutini conflictibus hoſtilitatem plurimam & odium implacabile contraxerunt: eorundem opera vel debilitari poſſit vel deleri, ſicut in vaticinali hiſtoria declarauimus.

H.2. ter Walliā ingreſſus eſt armatus.

In hac eadem ſilua de *Coleſhulle* interfecto iuuene quodam Cambrenſi per exercitum prædicti regis tranſeunte, leporarius eiuſdem inuentus eſt per octo ferè dies abſque cibo domini cadauer non deſeruiſſe, ſed illud à canibus, lupis, & auibus prorſus indemne fideliter & admiranda in bruto dilectione conſeruaſſe.

Canis gratitudo erga dominum, vide ſupra li. 1. cap. 7. pa. 124

conſeruaſſe. Quis itaque patri filius? Quiſue Euryalo Niſus? Quis Tydeo Polynices? Quis Pyladi Oreſtes, hunc dilectionis affectum exhiberet? Ob huius igitur euentus gratiam leporariique fauorem, diutina ferè iam fame confecti, ab Anglorum populo Cambriæ gentibus inimiciſſimo corpus iam fœtidum debito humanitatis officio eſt tumulatum.

Annotationes in Cap. 10.

1 DEganwy *Caſtrum erat munitiſſimum in promontorio Ganganorum iuxta* Conouium *à Malgone cognomento Gwyneth Britannorum rege conſtructum, quod regale Palatium fuit vltimorum Britanniæ regum ſcilicet Malgonis, Caretici, Caduani, Caduolloni, & Cadualadri. Hoc Caſtrum vnà cum oppido adiacenti circa Annum* 810. *igne Cœleſti conflagraſſe tradunt Annales Cambriæ: Quod poſtea Hugo Comes Ceſtriæ qui illam regionem ſibi ſubiugauit, refecit: tandem verò ab Eduardo primo Angliæ Rege* Conouium *transfertur.* Deganwy.

2 Ruthlanæ *Caſtrum primò conditum eſt à Leolino Siſilij filio Cambriæ principe, fuítque non ſolum ipſius Leolini verumetiam Gruffini filij ſui præcipuum pallatium. Cùm verò Heroaldus Goduini Comitis filius ab Eduardo Angliæ rege, contra dictum Gruffinum Cambriæ principem, regias poſſeſſiones deuaſtantem, cum exercitu miſſus eſſet, hoc caſtrum igne conſumpſit Anno.* 1063. *Poſtea tamen ab Henrico* Ruthlanæ.

ſecundo reſtauratum eſt, & huic Dauidi, qui eius ſororem connubio ſibi iunxerat, vt ſe à fratrum ſuorum violentia meliùs tueretur habitationis cauſa conceſſum.

[3] *De hoc fonte ſic ſcribit H. Lhoyd in ſuo Britannicæ deſcriptionis fragmento: in* Tegenia *eſt miræ naturæ fons, qui cum à mari ſex millibus paſſuum diſtat in Parochia Cilcenſi, bis in die fluit & refluit. Hoc tamen nuper obſeruaui, luna ab Horizonte orientali ad Meridianum aſcendente (quo tempore omnia fluunt maria) fontis aquam diminui refluuiúmque pati. Hæc ille. Vide ſupra lib.* 1. *cap.* 10. *Annot.* 4.

[4] *Ad dimidium milliare à* Baſywerke, *eſt fons hodie celebris à ſuperſtitioſo (vt ſcribit idem H. Lhoyd) Wenefredæ virginis cultu nomen habens, cuius aqua pura eſt, ſalubris, & grati ſaporis, qui ingenti murorum ſtructura arctatus ſubitò ebulliens, magnum ex ſe emittit flumen, muſcúmque odoriferum ſua frigiditate gignit. Hoc fonte imperiti & diuinæ veritatis ignari, à monachis eius loci (ad ſuum priuatum quæſtum omnia referentibus) primò ſeducti, non ſolùm ad Idololatricum & ſuperſtitioſum cultum ſtabiliendum, verumetiam ad omnem vitæ turpitudinem, ſub fucata religionis ſpecie, fœdè abutuntur: affirmantes illum fontem ad cædem prædictæ virginis ex terra primò emanaſſe & ob meritorũ eius ſanctitatem, omnes languores tàm in hominibus quàm in pecoribus (vt legendæ verba habent) ſanare. Hanc opinionem peperit monachorum auaritia hoc modo.*

Fons Diuæ Wenefredæ.

Henricus

Henricus ſecundus Angliæ Rex cùm ex Cambria, *prima ſua expeditione reuerteretur, caſtellum de* Baſywerke *præſidijs firmauit, & cellam prope idem caſtellum pro Templarijs conſtruxit, ámque poſſeſſionibus ſufficienter locupletauit: Poſtquam ille Templariorum ordo, communi generalis Concilij decreto deletus eſſet, Cella illa in cœnobium monachorum conuerſa eſt, Anno.* 1312 *atque illarum poſſeſſionum quædam ab Edouardo ſecundo eiſdem monachis conceſſæ ſunt. Hi monachi primam huic fonti, miraculoſæ ſanctitatis opinionem ſui quæſtus cauſa procurarunt. Nam ante huius cœnobij erectionem, nullus vnquam ſcriptor huius fabuloſi commenti mentionem fecit. Nouam eſſe igitur hanc fabulam non ante ita multos annos introductam, ex hoc authore facilè euincitur. Hic author iſto itinere in prædicta cella apud* Baſywerke *pernoctauit: Fons etiam eodem in loco quo nunc eſt eo tempore extitit: nemo (ſat ſcio) illud negabit: de eo tamen fonte nullum omnino verbum habet. Quod ſi ad cædem Wenefredæ virginis (quæ longo interuallo antè patrata erat) fons primò miraculoſè è terra erupiſſet, habitúſque fuiſſet ab incolis ea virtute pollere qua aſſeritur: nam huic authori in comitatu Archiepiſcopi exiſtenti, illud inauditúmne eſſe potuit? An cuiquam credibile videri poteſt, illum qui vbique ita diligens atque curioſus erat, in miraculoſis fontium, lapidum, baculorum, campanarum & torquium virtutibus perſcrutandis & diuulgandis: tàm inſigne miraculum, támque*

que diuinum & excellens ſacræ virginis, in mortales collatum beneficium, tàm ingratè & negligentcr velle præterire? An non potius putandum eſt (quod res erat) ſuperſtitioſam huius fontis ſanctitatem, adhuc mundo non innotuiſſe? Verùm poſtea creſcente, vnà cum oblationum quæſtu, miraculoſarum ſanationum fama, illius cœnobij monachi quæſtus ſui cauſa à Romano pontifice circa annum Domini. 1420. *vænales indulgentias eò peregrinantibus procurarunt: & alias iterum indulgentias tempore Henrici ſeptimi regis Angliæ, quando illa ædificia quæ circa fontem hodie reperiuntur, conſtructa ſunt. Et noſtris diebus tempore Mariæ Reginæ, Thomas Gouldwel epiſcopus Aſaphenſis, has quæſtuoſas technas & ſordes renouauit, eáſque amplioribus indulgentijs à Romano pontifice perquiſitis confirmauit.*

De fluuio Deua tranſcurſo *& Ceſtria, cum N.S.*

Cap. 11.

TRanſuadato tandem *Deua* fluuio ſub *Ceſtria* (quem Cambri *Douerdwy* dicunt) feria tertia ante Paſcha die videlicet abſolutionis, *Ceſtriam* venimus. Sicut enim *Vaga* ab Auſtro ſub caſtro Strigulenſi, ſic *Deua* à Borea ſub Ceſtrenſi Walliam ab Anglia

glia ſecernit & ſeparat. Item vt aſſerunt accolæ aqua iſta ſingulis menſibus vada permutat, vt vtri finium Angliæ ſcilicet an Cambriæ, alueo relicto magis incubuerit: gentem illam eo in anno ſuccumbere & alteram præualere certiſſimum prognoſticum habent. Fluuius iſte de lacu quodam cui nomen *Penmeleſmere* originem ducit, & cum ſalmonibus fluuius abundet, nunquam tamen in lacu piſces huiuſmodi reperiuntur. Hoc etiam de eodem fluuio notabile reperies: quòd pluuijs nunquam, frequenter autem & ferè ſemper ventis exuberat.

Imperatorem quoque Romanum Henricum ſe iactat hæc vrbs habere ſepultum. Qui quoniam ſuis diebus tàm patrem carnalem quàm etiam ſpiritualem ſummum pontificem ſcilicet Paſchalem incarcerauerat, demùm pœnitentia ductus & vltroneus exul effectus ſanctam in eremo finibus iſtis vitam (vt fertur) conſummauit. Similiter & Haroaldum Regem ſe habere teſtantur: qui vltimus de gente Saxonica Rex in Anglia, publico apud Haſtinges bello cum Normannis congrediens, pœnas ſuccumbendo periurij luit, multíſque (vt aiunt) confoſſus vulneribus, oculóque ſiniſtro ſagitta perdito, ad partes iſtas victus euaſit, vbi ſancta conuerſatione cuiuſdam vrbis eccleſiæ iugis & aſſiduus contemplator adhærens, vitàmque tanquam Anachoriticam ducens, viæ curſum (vt creditur) fœliciter conſummauit. Ex vtriuſque (vt fertur) vltimi articuli confeſſione, veritas antea non comperta, demùm prodijt publicata.

Vidimus, quod in oculis noſtris nouum apparuit, caſeos ceruinos. Comitiſſa námque & comitis mater ceruas habens domeſticas, ex earundem lacte coagulato tres caſeos modicos expreſſos & fiſcella formatos Archiepiſcopo præſentauit.

Eiſdem quoque finibus his noſtris diebus viſa eſt vacca ceruina, ad vaccam enim ceruus acceſſerat: vnde & vacca ceruina proceſſit: parte enim anteriore tota vſque ad inguina bos erat, coxas ſubinde

cum cauda & tibias & pedes expreſsè cum piloſitate & colore ceruinos habens. Sed quia plus pecoris quàm feræ præferebat inter armenta reſedit. Contigit eiſdem in partibus noſtris quoque temporibus canem ex ſimia pregnantem, catulos tandem produxiſſe parte anteriore tota ſimiam præferentes, in canem verò verſus poſteriora deſcendentes: quos cùm aulæ militaris cuſtos ruſticus intueretur, prodigiorum nouitate ſtupeſcens, & tam deformes biformis naturæ formas abhorrens, baculo quem manu geſtabat, non abſque damno proprio, & domini (re comperta indignatione quamplurima) cunctos ſtatim interemit.

Mulier manibus carens.

Viſa eſt & in vrbe Ceſtrenſi noſtris diebus mulier manca manibus carens à natiuitate, cui tamen contra defectum iſtum tale natura remedium dederat, vt pedes tàm flexibiles tàm delicatè articulatos haberet, quod articulorum proceritate pariter & flexibilitate, non minùs ſubtiliter quàm aliæ mulieres acu ſuere cõſueuerit. Et quicquid filo ac forfice manibus fieri ſolet, citra defectum omnem, cum intuentium admiratione pedibus iſta complet.

Annotationes in Cap. 10.

1 *ANtiquum huius fluuij nomen (vnde etiam & vrbis)* Devam *fuiſſe: Ex Ptolomæo, Antonino & alijs perſpicuum eſt. Hinc* Dourdeua *vel* Dofrdeu*(nam vbique v conſonantis vim obtinet) id eſt, aqua* Devæ, Dour *enim Britannicè aquam deſignat: vnde* Devanus æſtus: Deva ciuitas, *&* Devania prouincia, *& huiuſmodi, quæ apud antiquiſſimos authores reperiuntur, defluxerunt.*

In

In his & huiuſmodi antiquis fluminum, vrbium & locorum nominibus, fœdè erratur à multis ſcriptoribus Britannicæ antiquitatis & ſermonis ignaris, qui dum ſeſe mirum in modum, in varijs etymologiarum formis confingendis miſerè torquent, ſæpenumerò δὶς διὰ πασῶν *à ſcopo abſunt . De Lacu* Tegydeo *ſic ſcribit Lelandus in Genethliaco :*

Hiſpida quà tellus Meruinia reſpicit Eurum,
Eſt lacus antiquo Penlhinum nomine dictus :
Hic lacus illimeis in valle Tegeius alta
Latè expandit aquas, & vaſtum conficit orbem,
Excipiens gremio latices, qui fonte perenni
Vicinis recidunt de montibus, atque ſonoris
Illecebris captas demulcent ſuauiter aures
Illud habet certè lacus admirabile dictu,
Quantumuis magna pluuia non æſtuat : atqui
Aëre turbato, ſi ventus murmura tollat
Excreſcit ſubitò rapidis violentior vndis,
Et tumido ſuperat contemptas flumine ripas.
Deua lacu celebris fluuius prorumpit ab iſto.

Hæc ille:

Quòd hic fluuius ventis tantùm extra ripas diffluere dicitur, veritas ſic habet : illum ſcilicet excreſcere pluuijs & tempeſtatibus non aliter quã cætera flumina: non ita tamen abundanter ripas egreditur, atque facit Africo ſufflante . Nam ventus ille inter duos montes per longitudinem lacus perflans, aquam vehementer commouet, ſuóque impetu in confluentem amnem ea parte qua perfluit ex lacu eijcit & impellit, atque ſic maxima fluminis inundatio efficitur . Lacus verò ipſe nunquam intumeſcit ventis, ſed potius euacuatur &

ventorum

ventorum violentia quaſi exhauritur : niſi fortè naturalis aquæ curſus impediatur contrario vento, qui aquam retrocedere ſuo ſufflatu cogat, ita vt lacus ea ratione excreſcat : quod raro fit. Quod autem de piſcibus huius lacus ſcribit H.Lhoyd veriſſimum eſſe ab accolis constantiſſimè aſſeritur. Hoc (inquit) notatu dignum, piſcium quoddam genus illi ſtagno ſingulare nunquam in fluuio inueniri, nec Salmones in amne frequentes, vnquam lacum ingrediuntur.

Vbi dicitur Devam *fluuium* Cambriæ *&* Loegriæ *metam eſſe : intelligendum eſt id verum eſſe, ab* Hilcuria *vſque ad caſtrum Leonum : inde autem verſus, meridiem terminus eſt linea ducta ab eodem Caſtro, ad* Pengwern Powys, *id eſt, Salopiam : & poſtea ad Caſtrum Iſabelis ad Sabrinæ ripam poſitum : ita vt Cantredi de* Trefred *&* Maelora, *ad* Cambriam *pertineant : Sicuti manifeſtum eſt in Articulis pacificationis factæ apud Montem Gomericum inter Hen. 3. Angliæ regem & Leolinum filium Gruffini,* Cambriæ *ex Brit. ſtemmate principem vltimum.*

De

De tranſitu per Album monaſterium & *Oſwaldeſtree, Powiſiam quoque,* Slopesburiam, cum N.S. *Cap.12.*

HIC itaque Paſchali feſto debita ſolemnitate completo, multis quoque ad Archiepiſcopi monita cruce ſignatis, verſus Album monaſterium iter aggreſſi ſumus. Et inde verſus *Oſwaldeſtree*: vbi tanquam in ipſa regionis Powiſienſis ora occurrerunt nobis *Powiſiæ* principes, Gruffinus Madoci filius & Eliſſa, & alij cum populo terræ ſuæ [1]; vbi nonnullis ad crucem allectis. Ab epiſcopo námque loci illius Reinerio multitudo fuerat antè ſignata [2]. A Gruffino terræ illius principe conſobrina ſua Anchareta: ſ. Oeni principis filia quam publico gentis illius vitio, diu pro vxore tenuerat, coram Archipræſule palam abiurata [3]. Apud *Oſwaldeſtree*, id eſt, Oſwaldi arborem pernoctauimus, à Gulielmo Alani filio iuuene nobili ac liberali ad importunam eiuſdem inſtantiam Anglicanæ ſumptuoſitatis more ſplendidè nimis & lautè procurati. Acciderat autem his in partibus paulò antè Reinerio epiſcopo crucem prædicante, iuuenem quendam perualidum, cùm à ſocijs cruce ſignatis, ad eiuſdem ſigni ſuſceptionem cum inſtantia magna verbis ſuaſorijs inuitaretur, demum reſpondiſſe: priuſquam, inquit, Domini mei mortem hac lancea quam manu geſto vindicauero monitis non acquieſcam, Oenum ſignificans Madoci filium virum egregium ab Oeno de Cevelioc conſobrino ſuo dolosè nuper & ſcelerosè peremptum. Et inter loquendum, cum ira vindice deferuens, lanceam fortiter excuteret, ipſa fortè ex vtraque manus excutientis parte confracta ſtatim in terram decidit, tantùm trunculo quem manu claudebat ei remanente. Quo

Archiepiſcopus hìc fuit extra prouinciam ſuam in prouincia nimirum Eboracenſi.

Lancea miraculosè cõfracta.

Quo prognoſtico perterritus plurimùm & conſternatus, tanquam certiſſimo crucis ſuſcipiendæ ſigno, prouocatus crucem illicò ſponte ſuſcepit.

Equi ex Hiſpania in Cãbriam delati.

In hac tertia Walliæ portione quæ *Powiſia* dicitur, ſunt equitia peroptima, & equi emiſſarij laudatiſſimi, de Hiſpanienſium equorum generoſitate, quos olim Comes Slopesburiæ Robertus de Beleſmo in fines iſtos adduci curauerat, orginaliter propagati. Vnde & qui hinc exeunt equi, cum nobili formæ pictura ipſa protrahente natura, tàm membroſa ſua maieſtate, quàm incomparabili velocitate valdè commemorabiles reperiuntur.

Hîc Anglorum Rex Henricus ſecundus cum expeditione quanquam inutili, ſumptuoſa tamen & nobili noſtris temporibus *Powiſiam* intrauit. Vbi demembratis ſolùm obſidibus, quos antea ſuſceperat, ſubita & inopinata pluuialium aquarum inundatione, fruſtrá reuerti compulſus eſt 4. Die námq; præcedente Anglicanæ exercitus ſatrapæ Wallenſiũ eccleſias aliquot cum villis & cœmiterijs igne appoſito combuſſerunt. Vnde & Oeni magni filij cum expedita exercitus iuuentute patrem alióſque principes ſuos ſuper hoc acriter commouerunt, dicentes & aſſerentes ſe Anglorum eccleſijs de cętero nullatenus deferre velle. Cúmq; totus propemodũ in hoc cõmuniter aſſentiret exèrcitus, ſolus Oenus vt erat vir in gente ſua moderantiæ magnæ & ſapientię, ſedato tumultu, demum in huiuſmodi verba prorupit: " Mea quidem in hanc ſententiam non concordat " opinio, gratulari námque potiùs ob hoc & gaudere debemus, " quia cum Anglis niſi diuino fulciamur auxilio, " longè impares ſimus: ipſi in hoc facto deos quoque (qui " & ſe & nos potenter vindicare pręualent) inimicos cõ" ſtituêre: Proinde & deuotè domino compromittamus " nos eccleſijs locíſque ſacris maiorem ſolito reuerentiã " exhibituros & honorem. Quo facto præſcriptam nocte ſequente diuinitus emiſſam ſenſit Anglorum exercitus vltionem. Progreſſi ſumus inde verſus Slopesburiam à Sabrinæ fluuio complexam: vbi & diebus aliquot re-

creandi

creandi reſpirandíque gratia perendinauimus. Et tàm ad Archiepiſcopi monita quàm ad gratioſos Archidiaconi Meneuenſis ſermones ad crucis obſequia multos alleximus. Oenum quoque de Ceuelioc quia ſolus inter Walliæ principes Archipræſuli cum populo ſuo non occurrerat, excommunicauimus. Oenus iſte præ alijs Cambriæ principibus & linguæ dicacis extiterat, & in terræ ſuæ moderamine ingenij perſpicacis. Hîc autem cum Anglorum rege Henrico II. quoniam primatibus gentis ſuæ viris ſemper ferè contrarius eſſe, Regíque fideliùs adhęrere videbatur, familiaritatem contraxerat plurimam. Vnde & aliquando cum Rege apud Slopeſburiam in menſa ſedens, cum ei de panibus proprijs vnum in honoris (vt aſſolet) & amoris ſignum Rex miſiſſet: ipſe ſtatim in regio conſpectu tanquam eleemoſynarium panem in fruſta concidit: & eleemoſinarij more primo remotiùs expoſita, deinde ſingulatim retracta comedit vniuerſa. Cuius rei rationem cum rex requiſiſſet: Reſpondens Oenus ſub riſus modici ſimulatione; Domino (inquit) meo morem in hoc gero: Subtiliter & acutè in regem, qui eccleſiaſticos honores vacantes diutius in manu tenere conſueuerat, ambitus & auaritiæ notam intorquens.

Viri nobiles Cambriæ huius viſitationis tempore.

Notandum hîc quoque quod viri tantùm noſtris diebus in tribus Walliæ partibus, iuſtitia, prudentia principalíque modeſtia regiminis emicuere: Oenus Gruffini filius in *Venedotia*: Meredyth nepos eiuſdem, filius Gruffini quem fata feſtina ſurripuere in *Sudwallia*: Oenus iſte de Ceuelioc in *Powiſia*. Duo verò largitatis eximiæ prærogatiua enituere, Cadwaladarus filius Gruffini in *Venedotia*: et Gruffinus de Maelor filius Madoci in *Powyſia*: Reſus autem Gruffini filius in *Sudwallia*, libertate & animoſitate laudem meruit. In *Venedotia* verò Dauid Oeni filius: & in *Sudwalliæ* finibus de *Morgannoc*, Hoelus filius Iouerth de vrbe legionum æqua ſe inter Cambros & Anglos trutina librantes fidem integram & opinionem ſeruauerunt.

Annota-

Annotationes in Cap. 12.

1 I*Nngreditur hîc Archiepiſcopus in tertiam Cambriæ partem, peragratis alijs duabus* Demetia *videlicet &* Venedotia. *Hæc pars poſt aduentum Normannorum in hanc inſulam, vnum aliquem ſupremum ſui principem non agnouit. Nam poſt mortem Blethini filij Conuini, qui vltimus totius* Powiſiæ *poſſeſſor extitit, iuxta illud Bardi,*

Powyſia.

Blethyn ap Convyn bob cwys
y hûn bioedh hên Bowys. id eſt,
Powiſiam veterem ſolus Blethinus habebat:

Altera huius prouinciæ pars, ad Septentrionalem Sabrinæ *ripam ſita, inter quinque eius filios diſtributa eſt: vnde infinitæ contentiones, proditiones perfidæ, & plurima homicidia conſequuta ſunt: Donec tandem Blethini filijs & nepotibus, maxima ex parte interfectis & deletis, ea pars iterum, præter eas portiones quas Normanni, (qui alteram partem ad meridiem protenſam ferè totam diripuerant) vi & armis poſſidebant, ad Meredythum filium Blethini, qui reliquis fratribus ſuperuixit, deuoluta eſt: & poſt illius mortem, inter duos eius filios Madocum, ſcilicet, huius Gruffini de Maelora patrem & Gruffinũ patrem Oeni de Cebelioc (de quibus mentio fit in hoc capite) diſpartita eſt, & poſtea inter eorum filios & nepotes. Hi non Principes, ſed Domini in ſua quiſque regione, dicti ſunt: & Regum Angliæ aduerſus Cambriæ principes ferè ſemper ſequuti ſunt partes.*

2 *Iſte Reinerus epiſcopus Aſaphenſis in hac regione domicilium habuit vbi ferè ſemper morabatur. Hîc decimas omnes granorum & fœni ad eccleſiam de Albo monaſterio Sancti Oſwaldi pertinentes, cum capella ſua de Sancto Martino, & alijs capellis ſuis: quibus duodecem clerici (quos vocant ſeculares) qui ferè ſemper ſuas legitimas vxores habebant, alebantur, monachis de Salopia conceſſit: & prædictos clericos Papali auctoritate expulit.*

3 *Hic Gruffinus fuit filius Suſannæ ſororis Oeni patris huius Ancharetæ.*

4 *De hac expeditione Henrici ſecundi contra Cambros, vide quæ ſuprà annotauimus in cap.* 10. *libri primi Annot.* 3.

De tranſitu per Wenloch, Brumfeld, *Caſtellum de Ludlow, & Leonis monaſterium,* vſq; Hereford. Cap. 13.

PRofecti ſumus inde verſus *Wenloch*, per arctam viam & prȩruptam, quam malam plateam vocant. Hîc autem contigit noſtris diebus, Iudæo quodã cum Archidiacono loci eiuſdem cui cognomen Peccatum & Decano cui nomen Diabolus verſus Slopesburiã iter agente, cum Archidiacono fortè referente audiret, Archidiaconatũ ſuum ab hoc loco qui mala platea dicitur, incipere, & vſque ad malum paſſum verſus Ceſtriam durare: conſiderans & intelligens quoque tam Archidiaconi cognomen quam & Decani agnomen, lepidè ſatis & facetè ſubiecit: Mirum, inquit, ſi ab hac vnquam patria me mea ſors reducat incolumem, cuius quippe Pecatum Archidiaconus, Diabolus Decanus, Archi-

Archidiaconatus verò mala platea introitus, & malus paſſus exitus.

Tranſiuimus autem à Weneloch per Cellulam de Brumfeld: per nobile Caſtrum de *Ludlow*[2]: per Leonis monaſterium vſque Herefordiam, *Melenyth* & *Eluel* à dextra relictis: à puncto quo per Walliam laborioſum hoc iter arripuimus, tanquam in circino circumeundo, ad punctum denuò iam reuerſi.

3000. viri ſunt cruce inſigniti, in hac legatione Cambriæ.

In huius itaque legationis longo laudabilíque labore, circiter tria virorum millia crucis ſignaculo ſunt inſignita, lanceis & ſagittis expeditiſſima martiíſq; negotijs exercitatiſſima: ſolam cum hoſtibus fidei congrediendi moram cõmuniter accuſantia: fructuosè quidem Chriſti obſequijs, ac fœliciter obligata, ſi ſalutiferæ crucis expeditio tàm expeditè fuiſſet tantáque maturatione profecta, quanta fuerat tàm diligentia quàm deuotione collecta. Porrò occulto Dei iudicio ſed nunquam iniuſto Imperatori Romano viæ: regibúſque noſtris diſcordiæ data ſunt impedimenta: regi Siculo, qui præ cunctis terræ regibus, terram ſacram annonis & alimẽtis in tantæ deſolationis articulo ſuſtentabat, mors inopinata & intempeſtiua: & mortis ſequela Principum noſtrorum grauis ob regni iura decertatio: Grauiſſima fidelium populi tranſmarinis interea partibus fame & inedia miſerabiliter afflicti, medios inter hoſtes expectatio. Veruntamen vt intellectum fortè præbeat vexatio: vt aurum igne probetur: & virtus in infirmitate firmetur, hæc accidere permittuntur. Aduerſitas quippe (Gregorio teſtante) quæ bonis votis obijcitur, probatio virtutis eſt, non iudicium reprobationis. Quis enim neſciat quàm proſperum fuit quòd Paulus Italias vergebat, & tàm vehemens naufragium pertulit? Sed nauis cordis in maris fluctibus integra ſtetit.

Annota-

Annotationes in Cap.13.

1 HOc caſtellum de Dinam (ſic enim vicus ille vſq; in hodiernũ diem dicitur) primò conſtructũ eſt à Rogero de Mõte Gomerico Comite Salopiæ: verùm poſtquã Robertus de Beleſmo filius eius proditionis cauſa regno pulſus eſſet, Henricus primus dedit idem caſtellum cũ adiacenti valle Coruẽſi, Fulconi de Dinam militi, à quo in familiam Piperellorum pertranſit. Deinde poſſeſſio fuit Walteri de Laci militis, patris Gilberti de Laci, cuius filia & hæres matrimonialiter coniuncta fuit, domino Galfrido de Genivile, cum honore de Coruedale & caſtro de Ludlow &c. Poſtea verò Rogerus de Mortuo mari, primus Comes Marchiæ, eundem honorem & Caſtrum cum alijs poſſeſſionibus obtinuit, cum filia & hærede domini Petri de Genivile, dicti Galfridi nepte: Et ſic tandem ad Regiam familiam cum vniuerſis Mortimeriorum poſſeſſionibus deuenit: atque hodiè præcipuum Principis Cambriæ Pallatium, & Præſidis eiuſdem Prouinciæ domicilium habetur. Ludlowe.

Deſcriptio Baldwini Cantuar. *Archiepiſcopi. Cap. 14.*

EIus autem cuius legationis inſignia, & quaſi peregrinationis ſanctæ præludia ſuccincta breuitate prælibauimus; tàm interioris hominis quàm exterioris proprietatem exprimere, præter rem ne putetur. Erat itaq; vir fuſcus, vultu ſimplici ac venuſto, ſtatura modica, pro corporis captu habitudine bona, ad tenuitatẽ tamen quàm ad corpulentiã magis accõmoda. Erat enim vir modeſtus ac ſobrius, vir abſtinentiæ magnę & cõtinentiæ tantę, vt vix vnquã in ipſum quicquam ſiniſtrũ auſa fuiſſet fama præſumere, vir ſermone parcus, iracũdia ſerus, cunctis propemodũ naturæ motibus vel dotibus tẽperatus: erat quippe velox ad audiendũ, tardus ad loquendũ & tardus ad irã: literarũ ſtudijs à puerilibus annis affatim imbutus, & iugũ domini ab adoleſcentia portans, moribus & vita eminẽs in populo lucerna fuit. Vnde & Archileuitę quem Canonicè adeptus fuerat, cedens honorẽ & ſponte deſerens, mũdíque pompas alta mente deſpiciens, Ciſtercienſis ordinis habitum ſancta cum deuotione ſuſcepit. Et quoniam moribus olim pluſquam monachus extiterat, infra anni terminũ Abbas effectus: & intra paucos poſtmodum annos in epiſcõpum, deinde in Archiepiſcopũ eſt ſublimatus, tanquam ſuper pauca fidelis inuentus & ob hoc ſupra multa conſtitutus. Cæterùm quoniam (vt ait Tullius) Nihil ſimplici in genere omni ex parte perfectum natura expoliuit: innatæ benignitatis manſuetudinem, quam priuatus exercuerat, in poteſtate non exuens, tantùm baculo ſuſtentans, & nõ virga caſtigãs, tanquã vbera dans matris, & nõ verbera patris: remiſſionis in publico graui cũ ſcandalo notam incurrit. Adeò nempè lenitatis in ipſo tepor ac torpor, paſtoralem

ſtoralem penitùs rigorem abſumpſit, vt melior monachus ſimplex quàm Abbas, melior epiſcopus quàm Archiepiſcopus fuiſſe videretur. Vnde & eidem Vrbanus Papa quandóque ſcripſiſſe recolitur in hunc modum *Vrbanus ſeruus ſeruorum Dei Monacho feruentiſſimo, Abbati calido, Epiſcopo tepido, Archiepiſcopo remiſſo ſalutem, &c.*

Inter primos Thomæ martyris [1] ſucceſſor hic ſecundus audita ſaluatoris & ſalutiferæ crucis iniuria, noſtris proh dolor diebus per Saladinum irrogata, cruce ſignatus, in eiuſdem obſequijs tàm remotis finibus quàm propinquis, prædicationis officium viriliter aſſumpſit. Et poſtmodùm iter arripiens nauigióque fungens, apud Marſiliam tranſcurſo tãdem Pelagi profundo, in portu Tyrenſi incolumis applicuit: & inde ad exercitum noſtrum obſidentem pariter & obſeſſum Aconem tranſiuit: vbi multos ex noſtris inueniens, & ferè cunctos principum defectu, in ſumma deſolatione iam poſitos & deſperatione: alios quidem longa expectatione fatigatos: alios fame & inopia grauiter afflictos: quoſdam vero aeris inclementia diſtemperatos diem fœliciter in terra ſacra clauſurus extremum, ſingulos pro poſſe vinculo charitatis amplectens, ſumptibus & impenſis, verbis & vitæ meritis, confirmauit. Cuius cum vniuerſo fidelium cœtu, vias, vitas & actus, dirigat in veritate, & ad gloriam nominis ſui fideíq; palmam quam ipſe plantauit, manus eorum ad prælium doceat, & digitos eorum ad bellum, ille qui ſolus via, veritas eſt, & vita: via ſine offendiculo, veritas ſine ambiguo, vita ſine fine.

Annotationes in Cap. 14.

1 PRæcipua cauſa diſſidij inter Regem & Thomam Cantuarienſem Archiepiſcopum hæc fuit. Cùm Rex in Parlamento ad Northamptonenſem vrbem conuocato, ad maiorem ſubditorum ſuorum ſecuritatem: & pacem conſeruandam, leges ſtatui vellet: vt proditionis & homicidij crimen, in clericis & religioſis perſonis, quemadmodum & in alijs capitale haberetur: atque vt rei coram publicis Regni iudicibus ſiſterentur, & cauſam dicere coacti, ſecundùm leges in ea parte ſalubriter æditas iudicium ſubirent: huic legi, Thomas nullo modo aſſenſum præbere voluit, affirmans clericos & religioſas perſonas nō eſſe coram regni Iudicibus conueniendos. Sed ab omni ſeculari iuriſdictione eſſe immunes, quia ſcriptum eſt; Nolite tangere Chriſtos meos. Qua in re glorioſum ſibi fore duxit, cum rege pertinaciter & pernicioſo exemplo contendere. Nec erat, ille religionis cauſa trucidatus: ſed rege inſcio; iuſta tamen de cauſa, etſi non iuſtè: quia ſ. regi ſuo ſecundùm ipſum dei mandatū leges ſubditis ſuis in proprio regno ſtatuenti, contumelioſè ſe oppoſuerat: & è regno nō priùs petita domini ſui licentia arrogāter & cōtumelioſè aufugiens, Galliæ regem cōtra illum cōcitauerat. Vnde colligere licet, pertinaces Pōtificiæ tyrannidis propugnatores, etſi regibus ſuis rebelles, & patriæ proditores extiterint, ab ipſo tamen Pontifice pro glorioſis martyribus reputari.

1. Par. 16.

CAM-

CAMBRIAE DESCRIPTIO:

AVCTORE
Sil. Giraldo Cambrenſe.

Cum Annotationibus Dauidis *Poueli, Sacræ Theologiæ* profeſſoris.

LONDINI
Apud Edmundum Bollifantum, impenſis Henrici Denhami, & Radulphi *Nuberij.*
1 5 8 5.

SIL. GIRALDI CAMB. STEPHANO CANTVAR: ARCHIEPISCOPO, IN CAMBRIÆ DESCRIPTIONEM PRAEtio prima.

ILLE ego qui quondam Hybernicam Topographiam cum abditis ſuis & naturæ ſecretis, in tribus diſtinctionibus trienij labore digeſſi, & vaticinalem expugnationis Hibernicæ ſubſequenter hyſtoriã duabus diſtinctionibus biennali lucubratione compleui: quíque Itinerarium educens laborioſam viri ſancti per Walliæ fines legationem ſub ignorantiæ tenebris perire non permiſi, Cambriæ noſtræ deſcriptionem, gentíſque naturam alijs alienam nationibus & valdè diuerſam, hoc opuſculo declarare, tibique vir inclyte Stephane Cant. Archiepiſcopè, (quem religio pariter & literatura commendant) ſicut Itinerarium olim, ſic præſentem quoq; diligentiæ noſtræ laborem veſtræ ſanctitati deſtinare diſpoſui, quanquam tanto fortè viro munus indignum, digno tamen cui digna donentur præſentatum.

Obijciunt antem nonnulli & ſub dilectionis ſpecie me pictori aſſimulant; qui præcioſis abundans coloribus, & tanquam Zeuxis alter præcellens, vbi Palatium inſigne aut templum depingere cum multa expectatione ſperabatur, tugurium

aliquod ſeu vile quodcunque in ſui natura, deſpectúmque tanto artificio, tantiſq; ſumptibus illuſtrare contendit. Sic etenim inter tantas támque illuſtres mundi materias, me finales has terrarum angulos Hiberniam ſcilicet & Cambriam literis extollere, rethoricíſque coloribus inſignire velle, mirantur.

Præterea dicunt alij & acutiùs obloquuntur, collatam deſuper gratiam non in infimis iſtis euacuandam, nec in principũ laudes vana lucubratione conſumendam, qui hodiè nec literati nec largi, glorioſa literarum ſtudia nec remunerare norunt, nec laudare. Quinimo, quod de ſurſum illabitur, potiùs ad ſuperna referri & eius ad gloriam cuncta reuerti debere, de cuius plenitudine id totum accepimus: eiúſque ſummoperè laudibus inſeruire, à quo omne donum perfectum tanquam ab indeficiente fonte deſcendit: cui verè nunquam ingrato nihil vnquam oblatum tranſit irremuneratum. Sed quoniam nobiles aliarum regionum hiſtoriæ egregijs olim editæ ſcriptoribus, in lucem prodiere: nos ob patriæ fauorem & poſteritatis, finium noſtrorum abdita quidem euoluere, & inclytè geſta, nec dum tamen in memoriam luculento labore digeſta, tenebris exuere, humilémq; ſtilo materiam efferre, nec inutile quidem nec illaudabile reputauimus. Troiano nimirum excidio, Thebis & Athenis, Lauinijſque littoribus, impar & inculta quid addere poſſet opera noſtra? Quin igitur actum agere, quaſi nihil agentis opus exiſteret: malui potiùs & longè prælegi pauperes finium

noſtro-

noſtrorum hiſtorias ab alijs hactenus omnino ferè relictas, induſtria noſtra parentibus & patriæ non ingratas declarare, & ſic poſtmodum ad maiora pedetentim & paulatim anhelare. Et vt ex minoribus vtcunque liqueat iſtis, quemadmodum maiores cùm ſors materias obtulerit, noſter valeat ſtilus explicare. Adhæc etiam quia quædam agenda ſunt, & alia non prætermittenda: rudis adhuc viridíſque iuuentutis conamina licuit in iſtis & ſimilibus exercere: ne ſub otio penitus & delicti fonte deſidia, tempora tranſeant dulciora.

Hæc igitur quaſi præludia quædam ad inclytos ſcientiæ ſcientiarum theſauros quæ ſola ſcit ſcire, ſola ſcientes facere hominem tàm regere quàm imbuere, quaſi præambula prælibauimus. Quam ſolam facultates aliæ tanquam pediſſequæ reginam longè ſequuntur. In his itaq; tanto ædificio iuuenilibus annis tuta ſtruentes fundamenta ad eximios tam maturæ tam ſacræ ſcientiæ tractatus poſtmodum explicandos maturiores annos deo duce vitáque comite reſeruabimus. Ardua quippe fides (vt ait poëta) robuſtos exigit annos. In alijs itaq; gratam iſtius morã facere fas eſt, ſed moderatam: In hac non ſolùm morari verumetiam mori deſiderabile.

Porrò ad hæc ingrediendum inducias petimus, ſed exiguas, donec cum libello de principis inſtructione toties promiſſo, Cambriæ quam præ manibus habemus deſcriptio & Brytannica Topographia in publicam notitiam emanauerint.

Præ

Præ alijs itàque Britanniæ ſcriptoribus, ſolus mihi Gildas (quoties eundem materiæ curſus obtulerit) imitabilis eſſe videtur. Quia ea quæ vidit & ipſe cognouit ſcripto commendans, exidiúmque gentis ſuæ declarans potiùs quàm deſcribens, veram magìs hiſtoriam texuit quàm ornatam. Gildam itaque Giraldus ſequitur, quem vtinam moribus & vita ſequi poſſet, factus eiuſdem, plus ſapientia quàm eloquentia, plus animo quàm calamo, plus zelo quàm ſtilo, plus vita quàm verbis imitator.

PRÆ-

PRÆFATIO SEcunda ad eundem.

CVM inter varia literarum ſtudia ad hiſtorias ſcribendas ſtudioſè mentis aciem applicuerim, inprimis patriam patriæque vicinas & conterminas ex induſtria regiones, ne natali ingratus ſolo viderer pro ingenij modulo literis illuſtrare: & ſic ſeriatim ad vlteriora, deo duce vitáq; comite (quaſi ſalutata primùm patria) tranſire diſpoſui. Sed quoniam nonnulli viri magni (quos vidimus & nouimus) quibus literæ nauſeam creant, libros egregios eis oblatos ſtatim in ſcrineis recondere, & tanquam perpetuo carceri tradere & retrudere ſolent: A te (vir optime) cui præſens opuſculum tranſmitti deproperat, petitum ſi placet & impetratum eſſe cupio, quatenus hæc noſtræ diligentiæ monumenta, ſicut & priora à nobis exarata, quanquam in ſe modica, aliquando tamen & aliquibus forſan accepta futura, tenebris inuolui quæ lucem deſiderant, non permittas: ſed ea potiùs quæ publicata pulchriùs eluceſcunt, voce liberali ac libera iubeas in commune deduci. Pretium quippe laboris & præmium reputem, ſi ſopitis interdum orationum inſtantijs & occupationum curis, vel oculos ad hoc quandóque legendum, vel ſaltem aures attentè accommodes: Nec enim aliam

aliam à vobis, (cùm hodiè ſcripta nemo remuneret) vel expeto vel expecto retributionem: quanquam rationi tamen id diſſonum minimè foret, niſi à magnatibus hodiè quaſi coniuratio in authores facta fuiſſet: ſi ille qui tot virtutibus & tàm induſtriæ quàm naturæ dotibus, moribus electis & munificentijs his noſtris diebus longè præeminet & præcellit, & in hac virtute ab alijs omnibus derelicta dudum & deſtituta, ſe ipſum ſpectabilem & quaſi ſingularem exhiberet: Ille, inquam, (vt breui eloquio laudis ad cumulum multa concludam) cui verſus illi Martialis ad Traianum ſub Diocleſiano militantem dignè poterint adaptari,

> Laudari debes quoniam ſub principe duro,
> Temporibúſq; malis auſus es eſſe bonus.

Et illi Maronis ad Mæcenatem, principis manſuetudinem declarantes,

> Omnia cùm poſſis tanto tam clarus amico,
> Te ſenſit nemo poſſe nocere tamen.

Ad hæc autem obijciunt multi, & hi præſertim qui dicuntur amici, ob ſtudij vehementiam me rebus ſecularibus negotijſq; familiaribus minùs intentum, & ob hoc ſegniùs in mundanæ dignitatis gradibus prouehendum, authorum olim tàm Hiſtoricorum quàm Poëticorum authoritatem in deſuetudinem abijſſe: literarum honorem cum literatis principibus præterijſſe: alijs hodiè vijs ad honorem perueniri. Fateor, hæc equidem fateor, & facilè veris acquieſco. Sequuntur enim principes improbi, Curiam cupidi, codices clerici, & pixides ambitioſi. Sed quoniam trahit ſua quémq; voluptas,

voluptas, me literarum à pueritia traxit amor, & tanquam deliciarum omnium caput literatæ ſtudium delectat eloquentiæ. Hoc itaque præditus voto, ſupra coetaneos multos ſcrutabunda tàm naturalium curſus rerum quàm excurſus inquiſitione profeci, & poſteritati conſulens, inclyti noſtri temporis acta, ſub ſilentio perire non permiſi. Nec iſta tamen abſque labore complentur plurimo ſed iucundo; difficilis námque eſt certa rerum ſingularum indagatio, difficilis inquiſitæ ſimul & exquiſitæ veritatis ordinata diſpoſitio, & ab initiali puncto finalem ad vſque terminum non diſcrepante materia recta per mediũ funis extentio, difficilis quoque quatenus tàm verbis quàm ſententijs ſcintillet oratio & ornati ſermonis eloquutio, quippe cùm ad plicandam memorandorum ſeriem, non minùs interdum elegantium verborum torquet electio, quàm vexat inuentio. Tanto námque propenſiore opus eſt opera, tantóque ſingula priùs elimanda videntur quàm eliminanda, quanto ſcripto commendata ſe multorum oculis ſubijcere non formidant; nec ſolùm præſentibus ſed & futuris argutorum ſimul ſubitura iudicium & offenſorum: verba nimirum emiſſa quia ſtatim euolant & euaneſcunt nec laudis eorũ memoria, nec vituperij diuturna. Scripta verò quando ſemel & publicata non prætereunt, ad auctoris ſui permanentem vel gloriam extant vel ignominiam: quando vt ait Seneca, Liuidi lectoris malitia dictionem ſanam & inſanam pari reuoluit appetitu, non ampliùs concupiſcens electa quæ laudet, quàm deſpecta

quæ

quæ rideat. Vnde Poëta.

Diſcit enim citius, meminítque libentius illud,
Quod quis deridet, quàm quod probat & veneratur.

Igitur inter ſtudia laude digniſſima huius quoque ſtudij laus non vltima. Hiſtoria namque (vt ait moralis ille philoſophus) eſt antiquitatis auctoritas, teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuncia vetuſtatis. Tantò denique labor hic delectabilior, quantò digniùs quàm aliena recitare, recitanda proferre: Quantò appetibilius ab alijs eligi quàm bonus aliorum elector videri. Quantò laudabiliùs dignè ab alijs in laudem efferri, quàm dignus aliorum laudator haberi. His itaq; paſcor, delicijs & reficior, Hieronymo malens ſimilis eſſe quàm Crœſo, longéq; opibus cunctis opum approbans contemptorem. His gratulor delicijs & delector, ſemper intemperantiæ modeſtiam, ſemper honeſtam ſuperfluitati præferens ſufficientiam: & quando illa pereunt, iſta perire non poſſunt: Illa tranſeunt, iſta cum æternitate contendunt. Semper lucro laudem, ſemper gazis gloriam anteponens.

SIL-

CAMBRIÆ DESCRIPTIO.

De longitudine Cambriæ & latitudine, *ſoli natura, & tribus Britonum reliquijs.* Cap. I.

Cambria, quæ adulterino vocabulo vſitatóque magìs ſed proprio minùs modernis diebus Wallia dicitur, ducenta milia paſſuum in longum, circiter verò centum milia in latum habet. Longitudo namque à portu *Gordber* in Môna vſqve ad portum Eskewin in *Venta* quaſi per octo dietas extenditur. Latitudo verò à *Porthmawr* Meneuiæ, id eſt, portu magno vſque *Rydhelic*, quòd Latinè Vadum ſalicis, Anglicè verò nunc *Wilowforde* dicitur, quaſi per quatuor dietas expanditur: montibus excelſis, vallibus imis, ſiluis imméſis aquis & paludibns terra munitiſſima, adeò vt à tépore quo Saxones primùm inſulam occupauerãt, reliquiæ Britonũ qui in has partes ſeceſſerunt, nec ab Anglis olim, nec à Normannis poſtmodum expugnari ad plenum potuiſſent. Illi verò qui auſtralem angulum, Cornubienſes. qui à ducis Corinæi nomine nomen accepit ſuſceperunt, quia terra tam munita non eſt, adeò rebelles eſſe non valuerunt. Tertia námque Brytonum extantium Brytones. Armoricani. pars quæ Armoricum auſtralis Galliæ ſinum obtinuit, non poſt Britannicum excidium ſed longè antè à Maximo rege tyranno tranſlata eſt: & poſt multos graues quos Brytannica iuuentus cum ipſo ſuſtinuit bellicos ſudores, vltimis his Galliarum finibus imperiali munificentia eſt remunerata.

Anno-

Annotationes in Cap.1.

1 *VEterum Britannorum reliquiæ, quæ nunc in tribus regionibus, Cambria, ſc. Cornubia & Armorica diſiunctæ habitant, Britannici ſermonis antiquitatem ita etiam hodie retinent, vt in ipſis vocabulis & rerum nomenclaturis vnius regionis incolæ cum alterius incolis loquentes ſenſum facilè percipiant: Quanquam in Syntaxi & loquutionis forma, qua in re ex Anglorum & Gallorum mixtione & iuriſdictionis prærogatiua, à Britannici idiomatis antiqua conſuetudine nonnihil declinauerunt, (vt in odis & rithmis antiquis videre licet) aliquando diſcrepent.*

De diuiſione Walliæ totalis in *tres partes. Cap.2.*

DIuiſa eſt antiquitus Wallia totalis in tres partes tanquam æquales, plus æquiualentiæ tamen quàm iuſtæ quantitatis & proportionis habita conſideratione. *Venedotiam* ſcilicet quæ nunc *Nordwallia* id eſt, Borealis Wallia dicitur. *Demetiam* vel *Sudwalliam* id eſt Auſtralem Walliam quę Britannicè Deheubarth, id eſt dextralis pars dicitur. *Powiſiam* quaſi mediam & orientalem. Diuiſionis autem huius cauſa erat Rodericus magnus, qui Britannicè Roderi Mawr dicebatur, totíque Walliæ præſidebat [1]. Hic tres filios habuit, Meruinum, Anarawt & Cadelh, qui tres totam Walliam inter ſe diuiſerunt. Meruino ceſſit Nord-

Rodericus Magnus.

walliæ

wallia, Anarawt Powiſia [2], Cadelh cùm populi totius & fratrũ benedictione Sudwallia: Ipſa nimirum quanquam quantitate longè maior, propter nobiles tamen qui *Vchelwyr* quaſi ſuperiores viri vocantur, quibus abundabat, qui & dominis rebelles eſſe ſolebant, dominúmque ferre detrectabant, deterior eſſe videbatur. Cadelh autem præmortuis fratribus totius Walliȩ demum monarchiam obtinuit, & ſucceſſores ſui ſimiliter vſque ad Theodorum. Deſcendentes enim à Theodoro tantùm Sudwalliam obtinuerunt, ſicut & pater eorum. Hij ſcilicet: Reſus filius Theodori, Gruffinus filius Reſi, & Reſus Gruffini filius qui diebus noſtris præfuit. Id eſt, Nobiles.

Annotationes in Cap. 8.

1 *ETſi communis opinio omnium Neotericorum ſcriptorum ſit Rodericum Magnum primum omnium Cambriam in tres partes, ſcilicet* Venedotiam, Demetiam *&* Powiſiam *diſtribuiſſe, eáſque tribus filijs ſuis aſſignaſſe: oſtendam tamen, longè ante exidium Regni Britannici in has tres partes Cambriam fuiſſe diuiſam. Extat enim liber antiquiſſimus de legibus Britannorum, qui teſtatur* Venedotiæ, Powiſiæ *&* Demetiæ *incolas mortuo Vortiporio, vnum in locum conueniſſe ad noui Regis electionem, ibíque Malgonem Venedotum regem deſignaſſe. Hiſtoria etiam Britannica, Galfridus & Caſtoreus teſtantur Morganum Demetiæ regulum, Caduanum regulum Venedotiæ & Bledricum Coriniæ ducem in auxilium Brochmaelo Powiſiæ regulo & Deuaniæ Conſuli contra Ethelfredum Northumbriæ regem, poſt Banchorenſem cladem,*

veniſſe, vbi Caduanus vnanimi omnium conſenſu Rex conſtitutus eſt Britanniæ. Quæ omnia multis annis ante natum Rothericum contigerunt. Non fuit is ergo illius diuiſionis auctor, ſed his tribus prouincijs, totidem ex filijs ſuis (quos multos habuit) præfecit.

2 *Vide infrà Cap. 3. Annot. 1.*

De generatione principum *Walliæ. Cap. 3.*

HÆC itaque eſt generatio principum Sudwalliæ, Reſus filius Gruffini, Gruffinus filius Reſi, Reſus filius Theodori, Theodorus filius Æneæ, Æneas filius Oeni, Oenus filius Hoeli Dha, id eſt Hoeli boni, Hoelus filius Cadelli filij Roderici Magni. De Cadello igitur filio Roderici Magni deſcenderũt principes Sudwalliæ. De Meruino principes Nordwalliæ in hunc modum Leolinus filius Iorouarti, Iorouartus filius Oeni, Oenus filius Guffini, Gruffinus filius Conani, Conanus filius Iago, Iago filius Edoual, Edoual filius Meyrici, Meyricus filius Anandhrec, Anandhrec filius Meruini filij Roderici Magni. De Anaraut autem generatio non prouenit: vnde & principes Powiſiæ ſuam habent per ſe generationem [1].

Genelogiarum vſus in Cambria.

Hoc etiam mihi notandum videtur, quòd Bardi, Cambrenſes & Cantores ſeu recitatores, genelogiam habent prædictórum principum in libris eorum antiquis & autenticis, ſed tamen Cambricè ſcriptam, eandémque memoriter tenent à Roderico Magno vſque ad B. M. & inde vſque ad Siluium, Aſcanium & Æneam: & ab Ænea vſque ad Adam generationem linealiter producunt [2]. Sed quoniam tam longinqua támq; remotiſſima generis enarratio multis trutanica potiùs

quàm

quàm hiſtorica eſſe videretur, eam huic noſtro compendio inſerere ex induſtria ſuperſedimus.

Annotationes in Cap. 3.

1 *IN ſucceſſione filiorum Rotherici Giraldus Bardis & Genelogiarum Britannicarũ ſcriptoribus aduerſatur. Illorum enim conſtans aſſertio eſt, Anaratum primogenitum, Principem fuiſſe Venedotiæ & genuiſſe Edoalum Meyrici patrem, qui fuit pater Edoali, patris Iacobi, patris Conani patris Gruffini. Et Powiſiam ceſſiſſe Meruino filio iuniori, qui liberos non reliquit, in cuius poſſeſſiones poſt eius obitũ irruit Cadellus medius, cui pater Demetiam dederat. Lelandus tamẽ & H. Lhoydus cum Giraldo ſentiunt. Per me itaque cuique liberum ſit, ſuo vti iudicio: nolo enim, aut contra venerandæ antiquitatis auctoritatẽ & doctiſſimorum virorum ſententias, meum interponere iudicium: aut receptæ & conſtanti opinioni, ſine manifeſta probatione contradicere.*

2 *Librariorum vel ſcribentium ignorantia atq; ſtultitia factum eſt vt auctor hoc in loco turpiter corrumperetur, qui ſic ſcripſerat:* Eandem memoriter tenent à Rotherico Magno vſq; ad B.M. & inde vſq; ad Siluium, &c. *Superſtitioſi fraterculi Beatæ Virginis cultui plùs æquo addicti, nihil aliud per literas B.M. ſignificari putabãt, niſi Beatam Mariam: in auctore ergo transſcribendo, ſic poſuerũt,* Eámq; memoriter tenent à Rotherico Magno vſq; ad Beatã Mariam. *Alij locum ex corrupto magis abſurdum reddiderunt,*

facientes ex B.M. Beatam virginem. *At qui in Antiquitatibus Britannicis vel mediocriter verſati fuerint facilè animaduertere poſſunt, B. M. in genelogijs Belinum Magnum Britanniæ regem ſignificare, à quo omnes nobiles totius Cambriæ genus ducunt: nam Bardi in recenſendis genelogijs ſemper aſcendunt vſq; ad Belinū Magnū, ibique ſiſtunt: quia inde ad Æneam peruulgata eſt & ſatis cognita generis repetitio. Hoc quod dico manifeſte ſatis apparet in certificatorio cuiuſdam Diplomatis regij, ab Henrico ſeptimo Angliæ rege, ab Abbatem monaſterij de valle Crucis, & Oenum Pool legum doctorem Canonicum Herefordenſem in Cambriam tranſmiſſi, ad inquirendum & modis omnibus inueſtigandum ſtemma & genus Oeni Theodori aui regis: vbi in ſingulis genelogijs ad Belinum Magnum aſcenditur & non vltra. Cuius certificatorij exemplar apud me eſt. Hic Belinus, alias dictus Heli pater Luddi & Caſſiuellauni Britanniæ rex fuit, cuius nomen in genelogijs adeò tritum eſt, vt illud B. M. literis notare ſatis fuerit. Nec poſſunt huius ſcandali aſſertores vllum vnquam Cambrorum proferre, qui genus ſuum ad Beatam Mariam deduxerit, licet multi ſint qui ſui generis enumerationem ad B. M. referant. Deteſtantur enim Cambri Heluidianam inſaniam, omnéſque firmiter credunt Ieſum Chriſtum Seruatorem noſtrum non ſolùm* πρωτότοκον *verumetiam* μονογενῆ *beatæ Virginis filium extitiſſe.*

Quot

Quot cantredos Wallia continet, *quot Curias Principales, & quot ſedes Cathedrales.* Cap.4.

Ontinet autem Sudwallia Cantredos, 29. Nordwallia, 12. Powiſia, 6. quorum tamen hodie multi ab Anglis & Francis occupati ſunt. Terra namque quæ Slopesburia dicitur, olim Powiſiȩ fuerat. Vnde & locus vbi nunc caſtrum Slopesburiæ ſitum eſt, olim *Pengwern*, id eſt caput alneti vocabatur [1].

Tres enim fuerant Walliæ totius Curiæ principales, *Dineuour* in Sudwallia, modernis diebus, antiquitus enim apud vrbem legionũ erat [2]. *Aberfraw* in Norwallia. *Pengwern* in Powiſia. Eſt itaque numerus omnium Cantredorum totius Walliæ 54. Cantredus autem id eſt Cantref, à Cant quod centum, & Tref villa compoſito vocabulo tàm Britannica quàm Hybernica lingua dicitur tanta terræ portio, quanta centum villas continere ſolet. Cantredus.

Sunt autem in Wallia ſedes Cathredales quatuor. In Sudwallia *Meneuenſis* ſuper Hybernicum mare, Dauid Archiepiſcopo patrocinante. Hæc antiquitus metropolitana fuerat & Cantredos continet 24. cùm tamen hodiè tantùm 23. contenta ſit. *Ergengl* etenim quæ Anglicè *Vrchenfeld* dicitur, intra diœceſin Meneven ſem olim aliquando: intra Landauenſem quoq; quandóq; fuiſſe perhibetur. Habuerat autem ſedes Meneuenſis Archiepiſcopos ſucceſſiuè 25. Sublato verò pallio vſque ad hodiernũ diem 22. quorum nomina & ordinem cauſámque pallij ſublati, ſi ſcire volueris noſtrum Itinerarium quæras. Sedes cathedrales Cambriæ. Suprà pag. 161.

In eadem quoque Auſtrali Wallia ſedis *Landauenſis* ſuper mare Sabrinum iuxta nobile Caſtrum de Caerdyf, præſule Teilo præſidente quinque continens Cantredos & quartam partem vnius ſ. Senghennyd.

In Norwallia inter Mônam & montes Eiryri ſedes *Banchorenſis* Danielis Abbatis patrocinio gaudens, Cantredos continens circiter nouem.

In eadem paupercula cathedra *Lanelweuſis* cui & Powiſia ſubeſt Aſaph epiſcopo præſidente, Cantredos continens quaſi ſex.

Annotationes in Cap. 4.

1 A*Nte tempus Offæ regis Merciæ,* Pengwern *quæ hodiè Salopia dicitur principis Powiſiæ ſedes fuit: Poſtea verò cùm Cambri ab Offa vltra foſſam, quæ ab eius nomine in hodiernum vſque diem* Clawdh Offa *dicitur, regredi cogerentur, præcipuum domicilium principis Powiſiæ apud* Mathraual *ad Marnouiæ fluminis ripam ſitum eſt.*

2 *Quod Auctor vrbem Legionum Demetici principatus caput aliquando extitiſſe dicit, id referendum eſt ad tempus Arthuri regis, ante tranſlationem ſedis Archiepiſcopalis, cùm in ea vrbe chriſtianæ religionis ſyncera profeſſio vigeret, omniúmque liberalium artium floreret ſtudium, ex quo nobili gymnaſio viri multi ſumma pietatis & doctrinæ laude conſpicui prodierunt, vt Amphibalus, Iulius, Aaron, Albanus, Dubritius, Sampſon, David, Maugantius, & alij euangelicæ veritatis aſſertores & propugnatores acerrimi, quorum pars maior Chriſtianam pietatem ſanguinis ſui profuſione conſignare non dubitarunt. Poſt autem euerſionem imperij Britannici regia ſedes Regni Demetici ab vrbe Legionum* Maridunum

num *tranſlata eſt : vbi manſit vſque ad ingreſſum Normannorum in inſulam, quo tempore Reſus filius Theodori caſtrum de* Dineuour *conſtruxit.*

Venedotiæ caput & Regia ſedes antiquitus Deuania *fuit quæ nunc Ceſtria dicitur, qua per Egbertum Regem hoſtiliter Britannis erepta, Principis domicilium in Mōna inſula apud* Aberfraw *conſtitutum eſt.*

De duobus montanis, à quibus aquæ nobiles emanantes Walliam egregiè diuidunt & diſtinguunt. Cap. 5.

SCinditur autem & diſtinguitur aquis Wallia nobilibus, quæ ex montanis duobus originem habent, *Elennith* ſcilicet in Sudwallia quæ Angli *Moruge* vocant, quaſi paludum cacumina. *Eryri* quoque in Nordwallia, quæ Anglicè *Snowdon* dicuntur, id eſt montes niuium : hi tantæ quantitatis & capacitatis eſſe perhibentur; quòd ſi cuncta totius Wallię armenta in vnum coacta fuerint, eis ad paſcua multo tempore ſufficere poſſent: in his & duo lacus illi eſſe perhibentur quorum alterum inſulam erraticam: alterum autem piſces omnes monoculos certum eſt continere, ſicut in Itinerario noſtro declarauimus. Suprà pag. 209.

Notandum hîc & quòd in Albania quoque duobus in locis vno ad mare orientale, altero occidentale, piſces marini qui Mulnelli dicuntur monoculi dextrum ſimiliter oculum habentes & ſiniſtro carentes.

Sabrinia. De montanis igitur *Elennith* nobilis emanat *Sabrinæ* fluuius, caſtrum Slopesburiæ, caſtrũ Brugenſe, per vrbem quoque Vigorniæ, per Glouerniam ferream atq; fabrilem, ſub qua paucis paſſuum millibus in mare deſcendit, quod ab eius quoque nomine Sabrinum mare vocatur. Hęc aqua multis olim temporibus inter Cambriam & Loegriam hoc eſt inter Walliam & Angliam Marchia fuit. Hæc Brytannicè *Hafren* à nomine puellæ filiæ ſc. Locrini ibi à nouerca ſubmerſæ vocata eſt: Vnde & Latinè mutatione aſpirationis in S. vt in diſtortis à Græcis in Latinum fieri ſolet dicta eſt Sabrina, ſicut pro hal ſal, pro hemi ſemi, pro hepta ſeptem.

Vaga. *Vaga* fluuius ab eiſdem quoque montanis *Elennith* per Haiæ caſtrum, & Cliffordiæ, per vrbem Herefordiæ, per Caſtellum de Wiltonia, & Caſtellum Godricij diſcurrens, ſiluam quoque Danubiæ ferro fertilem atque ferina, tranſpenetrando vſque Strigulenſe caſtrum ſub quo & in mare dilabitur, & Angliam ibidem à Wallia ſeparãs, modernis diebus marchiam facit.

Oſca. *Oſca* verò non ab Elennith, ſed à montanis de Cantrebachan originem trahens per principale Caſtrum de Brecheinoc quod Aberhodni dicunt, id eſt caſum Hodni in Oſcam. Aber enim Brytannicè dicitur locus omnis vbi aqua in aquam cadit, per caſtrum de Abergeuenni, per Oſcæ caſtrum, per antiquam & autenticam legionũ vrbem deſcendens, nõ procùl à Nonoburgo in Sabrinum mare demergitur.

Remni. Remni fluuius dę mõtanis de Brecheinoc per caſtellũ & pontẽ de Remni in mare deſcendit.

Taf. Et ab eiſdem mõtanis *Taf* per ſedem Cathedralem de Landaf cui & nomen dedit vſq; ad caſtrum de Caerdyf vbi ſe mari immiſcet. Impetuoſè tranſcurrit de montibus Wladmorgan inter egregia Ciſtercienſis ordinis cœnobia de Margan & Neth

Auennia. Neth. *Auenniæ* fluuius: & *Neth* de montibus Brecheinoc viuo ſabulo & abſorbẽte terribiles in mare deproperant, Neth fluuio iuxta caſtellũ de Neth profluente.

Tawe. De montanis quoque de Brecheinoc *Tawe* fluuius per caſtellum de Aberrtawe quod Anglicè Swainſey dicitur.

Lochor. *Lochor* per caſtellum

caſtellum de Lochor,& *Wendraeth* per Cydwely in profundum dilabuntur. Ab Elennith iterum nobile flumen *Tywy* Cantref mawr & Cantref bachan ab inuicem ſeperans per caſtrum Lhanymdhyfri, per caſtellum Dineuor ſiluis & ſitu munitiſſimũ, vbi & principalis Sudwalliæ curia fuit, per nobile caſtrum de Caermardhin, vbi merlinus inuentus fuerat, à quo & nomen accepit, vſque ad caſtellum de Lhanſtephan in mare transfertur. Wendraeth. Tywy. Vide ſuprà Pag. 130.

De Montanis Preſſeleu *Taf* fluuius non procul ab Albę domus monaſterio, per caſtellum de Sancto Claro non longè ab Abercorran & Talacharn in mare deuoluitur. De Montanis eiuſdem *Cledheu* prouinciam Daugledheu complectentes, eíque de ſuo nomine nomen donantes, alter per caſtellum de Lahaden, alter per Hauerfordiam in mare decurrunt, & dicuntur Britannicè *Dangledheu*, quaſi duo gladij. Taf. Cledheu duorum fluuiorum nomen eſt.

A montibus etiam Elennith aqua *Teiui* nobilis emanat à ſuperiori parte Cantrefmawr & Caerdigan, non procul ab armentis & optimo de Stratflur monaſterio, inferius autem Demetiam & Caerdigan, vſq; in Hybernicum mare longè diſterminans. Hæc aqua ſola in Cambria caſtores habet, quorum miracula ſi ſcire volueris Itinerarium queras. Salmone quoque præpingui præ cunctis Cambriæ fluuijs magìs abundat. Sed quoniam in multorum fortè manus liber iſte deueniet ad quas non ille, multa quæ de caſtoribus ſpecialia reperies & notabilia quædam hîc interſerere præter rem non putaui. De huius enim beſtiæ natura, qualiter à ſiluis ad aquas materiam vehant. Quanto artificio extracta materia medijs in fluctibus munimenta connectant, quam defenſionis artem contra venatores in occidente prætendant, & quam in oriente. De caudis quoque piſceis (vt aiunt potiùs quàm carneis) pauca interſerere non inutile reputaui. Reliqua vide ſuprà pag. 179. Teiui. Suprà pag. 178.

Montibus eiſdem *Yſtuyth* erumpit & ſuperiores Ceretieæ regionis partes de Penwedic tranſpenetrando Yſtuyth.

ſub

ſub caſtro Aberyſtuyth in mare deſcendit. A niueis au-
Devus. tem *Eryri* montibus nobilis *Deui* fluuius originem tra-
hens, Sudwalliam à Nordwallia longè diſcernit & di-
Mawr. ſtinguit. Ab eiſdem quoque montibus *Mawr* fluuius
magnus emanans, Traeth Mawr & Traeth bachan, id
Diſſennith. eſt, tractum maiorem & minorem facit. *Diſſennith* ſi-
Arthro. militer & *Arthro* per Meryonnith & terram Conani di-
Conwy. labuntur. *Conwy* verò de ſub Eryri pede boreali mon-
tis emergens, ſub nobili caſtello Degannwy ſe marinis
vndis immiſcet. A latere montis eiuſdem per caſtel-
Cloyd. lum Ruthlan & ſic vſque in mare *Cloyd* dilabitur. De
Douerdwy. lacu Pemeleſmere *Douerdwy* quam Angli Deiam vo-
cant originem ducens, & per Ceſtriam currens, lon-
géque à latere dextro ſiluam de Colſhylle, Baſing-
werke & diuitem non procul inde argenti venam, vi-
uum & abſorbens mare influendo ſabulum facit, & in-
ter Walliam à parte Boreali ſicut & vaga ab Auſtrali,
moderno tempore marchiam facit.

De amœnitate Walliæ, & *fertilitate. Cap.6.*

TOtius autem Walliæ ſicut auſtralis pars circa regionem Ceretícam & præcipuè Demetiam campeſtri planicie maritimóq; litore longè amœnior: ſic Borealis Venedotia & ſitu terrarum munitior, & robuſtis virorum corporibus fœcundior, vberíque gleba fertilior eſſe dinoſcitur. Sicut montes Eryri cunctis Walliæ totius armentis in vnum coactis ad paſcua: ſic inſula Môna triticei graminis fertilitate toti Walliæ fertur aliquandiu ſufficere poſſe: Vnde *Môn mam Gymry*, id eeſt, *Môna mater Cambriæ*, Britannicè dici ſolet. Merionyth autem & terra Conani, præ alijs omnibus hiſpida & minùs culta eſt & inacceſſibilis. Pars iſta Walliæ lanceis lōgis præſtat, ſicut auſtralis & præcipuè circa

circa Ventæ fines arcu ſolet præualere.

Notandum etiam quia in Nordwallia lingua Britannica delicatior, ornatior & laudabilior eſt, quantò alienigenis terra illa impermixtior eſſe perhibetur. Cereticam tamen in Sudwallia regionem, tanquam in medio Cambriæ ac meditullio ſitam lingua præcipua vti & laudatiſſima pleríque teſtantur.

Lingua Britannica vbi in vſu.

Cornubienſes verò & Armoricani Britonum lingua vtuntur ferè perſimili, Cambris tamen propter originem & cõuenientiam in multis adhuc & ferè cunctis intelligibili. Quæ quantò delicata minùs & incompoſita: magis tamẽ antiquo linguæ Britannicę idiomati vt arbitror appropriata. Sicut in auſtralibus Angliæ finibus & præcipuè circa Deuoniã Anglica lingua, hodiè magis videtur incompoſita, ea tamen vetuſtatem longè plùs redolens, (borealibus inſulæ partibus per crebras Dacorum & Norwagienſium irruptiones valdè corruptis) originalis linguæ proprietatem & antiquum loquendi modum magis obſeruat. Cuius etiam rei non ſolùm argumentum, ſed & certitudinem inde habere potes, quòd omnes libros Anglicos Bedæ, Rabani, regis Alfredi, vel aliorum quorumcunque ſub huius idiomatis proprietate ſcriptos inuenies.

Anglica lingua originalis vbi in vſu.

Vnde dicta ſit Cambria & *vnde Wallia. Cap. 7.*

DICTA eſt autem *Cambria* à duce Cambro Bruti filio. Brutus etenim mediantibus auo Aſcanio & patre Siluio à Troianis deſcendens, & Troianorum reliquias qui in Græcia detenti fuerant, in occiduam hanc inſulam ducens, cum annis non paucis fœliciter regnaſſet, & tàm terræ quàm genti de ſuo nomine nomina dediſſet, in extremo tandem poſitus articulo, tribus filijs ſuis regnum Britanniæ totale diuiſit.

Primo

Loegria. Primò primæuo ſ. Locrino medium illud & meditullium inter Humbrum & Sabrinam, quod & ab eius nomine Loegria vocatur.

Albania. Medio verò ſ. Albanacto totam trans Humbrum inſulæ partem, quæ & ab eius nomine Albania dicitur.

Cambria. Natu verò minori ſ. Cambro totam trans Sabrinam regionem quæ ſimiliter & eius nomine Cambria nuncupatur. Hinc igitur & propriè & verè patria Cambria. Hinc patriotæ Cambri vel Cambrenſes dicuntur. Eorum autem linguam à Cam & Græco dictam dicũt, hoc eſt diſtorto Græco, propter linguarum affinitatem quæ ob diutinam in Græcia moram contracta eſt, probabilis quidem & veriſimilis eſt, minùs tamen vera relatio.

Wallia. *Wallia* verò non à Wallone duce vel Wandolena regina, ſicut fabuloſa Galfridi Arthuri mentitur hiſtoria: quia reuera neutra eorũ apud Cambros inuenies, ſed à barbarica potiùs nuncupatione nomen iſtud inoleuit. Saxones enim occupato regno Britannico, quoniam lingua ſua extraneum quemlibet Wallum vocant & gentes has ſibi extraneas Wallenſes vocant, & inde vſque in hodiernum barbara nuncupatione & homines Wallenſes & terra Wallia vocitatur. Sed quoniam de qualitate terræ & quantitate, de generatione principum, origine fluminum, & ratione nominum hactenus explicuimus, naturam gentis & proprietatem euoluere ſubſequenter aggrediemur.

Hinc apparet Polydorum non fuiſſe huius aſſertionis primum inuentorem.

De gentis huius natura, moribus, *& cultu: & primò de audacia eius, agilitate & animoſitate.*

Cap. 8.

Belli ſtudium. GEns hæc igitur gens leuis & agilis, gens aſpera magis quàm robuſta, gens armis dedita tota. Non enim nobiles hic ſolùm, ſed totus populus ad arma paratus eſt: bellica tuba ſonante non ſegniùs

ſegniùs ab aratro ruricola, quàm aulicus ab aula prorumpit ad arma. Non etenim hic vt alibi redit.

---agricolis labor actus in orbem:

Solùm quippe Martio & Aprili ſolum ſemel aperiunt ad auenas; nec non bis in æſtate tertióque in hyeme ad tritici trituram terras vertendo laborant. Totus propemodum populus armentis paſcitur & auenis, lacte, caſeo, & butyro: carne pleniùs, pane parciùs veſci ſolent. Non mercimonijs, non nauigijs, non mechanicis artibus, nec vllo prorſus niſi martio labore vexantur, patriæ tamen tutelæ ſtudent & libertatis: pro patria pugnant; pro libertate laborant: pro quibus non ſolùm ferro dimicare, verùm etiam vitam dare dulce videtur. Vndè & in thoro turpe, in bello mori decus reputant. Ac illud poëtæ dixerunt, *Procul hinc auertite pacem,* nobilitas cum pace perit, nec mirum ſi non degenerant. Quorum etenim hij reliquiæ ſunt, olim Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant. De his igitur hoc ſpectabile, quòd nudi multoties cum ferro veſtitis, inermes cum armatis, pedites cum equitibus congredi non verentur, in quo plerumque conflictu ſola fiunt agilitate & animoſitate victores. Illis quorum poëta ſic meminit, ſicut ſitu ſic & natura non diſſimiles (Patria libertas.)

---populi quos deſpicit arctos, Lucan.li.1.
Fœlices errore ſuo, quos ille timorum
Maximus haud vrget leti metus, inde ruendi
In ferrum, mens prona viris, animæq; capaces
Mortis & ignauum redituræ parcere vitæ.

Armis tamen vtuntur leuibus agilitatem non impedientibus, loricis minoribus, ſagittarum manipulis, & lanceis longis, galeis & clipeis, ocreíſque ferreis rariùs: equis autem curſoribus & generoſis, quos patria gignit, nobiliores ad bella feruntur. Pars autem populi maior propter terras paluſtres pariter & inæquales ad prælia pedeſtres incedunt: equites autem pro locorũ & temporum opportunitate ſeu dimicando, ſeu fugiendo facilè pedites ſiunt: nudis autẽ pedibus ambulant, vel corio crudo conſutis, barbaris pro calciamento (Armatura.)

mento peronibus vtentes. Pacis quoque & iuuentutis tempore ſiluas & ſaltus tranſpenetrare, montium alta tranſcurrere, dies huic labori noctibus continuare ex induſtria prædiſcunt & quaſi ſub pace prælia dum cogitant, nunc lanceando, nunc fatigando bella præludunt. Illud autem in hoc loco notandum videtur quòd Anglorum rex Henricus ſecundus noſtris diebus Imperatori Conſtantinopolitano Emmanueli ſuper Inſulæ Britannicæ ſitu ac natura, magíſque notabilibus, literis & nuncijs inquirenti: inter cætera hoc quaſi præcipuè notabile reſcripſit. In quadam Inſulæ parte ſunt gentes quæ Wallenſes dicuntur tantę audaciæ & ferocitatis, vt nudi cum armatis congredi non vereantur, adeò vt ſanguinem pro patria fundere promptiſſimè, vitámque velint pro laude paciſci. Quod & mirandum quia beſtiæ per totam propemodũ inſulæ faciem quaſi manſueſcunt, homines verò proiecti beſtiales manſueſcere neſciunt. In tanta quoque multitudine ob pacem eis indultam hîc feræ præcipuéque cerui & damæ abundant, vt in borealibus inſulæ finibus verſus Pech, noſtris diebus, canes eorúmque duces in impetu numeroſitatis ſuæ ad interitum cerui ſuppeditauerint.

De ſobria eiuſdem cœna & *parcimonia. Cap. 9.*

PRæterea nec crapulæ dediti nec temulentię, quibus eſt nec cœna nec veſtium vlla ſumptuoſitas: ſed in equis ſolùm & armis eorúmque apparatibus tota verſatur intentio. Quibus ad patriæ prędæque tuitionem mens ſemper erecta. A mane in veſperam ieiuni, totum rebus agendis animum, totum conſilijs prouidentiæ diem donant, veſpere verò cœna ſobria. Et ſi fortè nulla vel minima fuerit, veſperam alteram patienter expectant. Et tamen nec fame nec

frigore

frigore tardati, ad hoſtiles irrogandum inuaſiones noctes tenebroſas diligunt & procelloſas.

De hoſpitalitate & dapſilitate. *Cap.* 10.

NEmo in hac gente mendicus, omnium enim hoſpitia omnibus ſunt communia, largitatem quippe & præcipuè dapſilitatem cunctis virtutibus anteponunt: adeò nempe hoſpitalis hîc gratia communione lętatur, quòd itinerantibus ea nec offeratur nec petatur: tantùm etenim domum intrantes protinùs arma cuſtodiæ tradunt: deinde ſtatim aquã offerentibus, ſi pedes ablui permiſerint, hoſpitio ſuſcepti ſunt, aquę nimirum pedibus oblatio, hoſpitalis apud hanc gentem eſt inuitatio. Obſequium autem oblatum ſi forte recuſant, matutinas recreationes & non hoſpitia volunt. Per turbas igitur & familias capite ſibi præfecto gentis huius iuuentus incedit, ſolùm armis & otio data patriæque defenſioni promptiſſima, vnde & tecta cuiuſlibet veluti propria ſecurè ſubintrant. Qui matutinis autem horis Cythera adueniunt, puellarum affatibus & cytherarum modulis vſq; ad veſperam delectantur: domus enim hîc quęlibet puellas habet & cytheras ad hoc deputatas. Vnde & duo notabilia hîc reperies, quia zelotypiæ vitio ſicut nulla magis quàm Hybernica, nulla minùs quàm Cãbrica gens laborat. Omnis quoque decuria ſeu familia viri, citra doctrinam omnem cytharizandi per ſe peritiam tenent. Veſpere verò ceſſantibus iam aduentantium turbis, iuxta numerum virorum & dignitatem, iuxta domus quoque facultatem exhibitio procuratur, vbi non ferculis multis non ſaporibus & gularum irritamentis coquina grauatur, non menſis, non mappis vel manutergijs domus ornatur. Naturæ magis ſtudent quàm nitori: Vnde cænantibus non binis

vt alibi ſed trinis, ſcirpis & herbæ nitidæ ſcutellis & latis & amplis fercula cuncta ſimul apponunt, Pani quoque tenui & lato quotidiano labore decocto, cuiuſmodi in veteri inſtrumento Lagana dici ſolent; interdum pulmentaria ſupponunt. Talibus olim vſus eſt menſis puer ille nobilis de cuius & hij ſe genere iactant, & cuius adhuc ex parte mores obſeruant teſtante Poëta,

Heu menſas conſumpſimus inquit Iulus.

Cùm autem certatim obſequijs familia tota deſeruiat, ſoli præ cæteris hoſpes & hoſpita, ſemper aſtando ſolicitè cuncta perluſtrant, nec vnquam niſi poſt plenam omnium refectionem cibos ſumunt, vt ſi quis fortè defectus accidere debeat, in ipſos cadat. Demum autem hora ſoporis inſtante publico ſtrato, per latera domus in longum, iuncis ſolùm tenuiter inſertis, panno quoq; duro & aſpero, quem patria parit, (qui & vulgari vocabulo *Brychan* dicitur) ſuperpoſito communiter accumbunt: nec alius eis nocte cultus quàm die, pallio námq; tenui & interula ſolùm omni tempore frigora pellunt: Igne tamen ſicut die, ſic & nocte tota ad pedes accenſo, propinquo pariter concubantium calore multum adiuti. Cùm autem vel latus inferiùs thori duritia laſſari, vel etiam nimio ſuperiùs algore frigeſcere cœpit, illicò ad ignem proſiliunt, de cuius beneficio promptiſſima vtriuſque incommodi remedia quærunt, & ſic ad ſtrata reuertentes alternis vicibus latus vnum frigori alterum verò duritiæ donant.

Brychan.

De crinium tonſura, dentium *cultu, & barbæ raſura.* Cap. 11.

Crines.

TAM mulieribus autem in hac gente, quàm etiam maribus ad aures & oculos tonſura rotunda. Mulieres etiam peplo candido & amplo more Parthico in coronam per gradus erecto capita velant.

Dentes

Dentes verò in vtroque ſexu præ omni quam vidimus natione propenſiùs curant, quos aſſidua corili viridis confricatione, lanei quoq; panni purgatione, tanquam eburneos reddunt, eorundem etiam culturæ gratia alimentis abſtinent calidis, frigidis autem tepidis & temperatis ſemper vtuntur. Barbam viri præter gernoboda ſolùm radere ſolent. Et hanc non de nouo ſed ab antiquo longíſque retrò ſeculis conſuetudinem tenent, ſicut ex libro de Geſtis Iulij Cæſaris ab ipſo conſcripto perpendi poteſt, vbi & hæc verba reperies. Dentes. Barba. De bello Gall. lib. 5.

Britannorum gens omni parte corporis abraſa præter caput & labrum ſuperius. Solent etiam vt agiliores fierent & comis capita nudare, caſum Abſolonis, quoniam ſiluas & nemora ſępè percurrunt, vitare volentes: vnde & vſque in hodiernum gens hæc quoque prę gentibus alijs, piloſitatem magis abradit. Refert etiam Iulius quòd Britones temporibus illis martio certamine congreſſuri facies ſuas nitreo quodam vnguento liniebant, inde & eaſdem tam luridas habebant & perlucidas, vt vix in earum vultus præſertim ſole repercuſſo, hoſtes aciem intendere præualuiſſent.

De ingenij acumine & ſubtilitate. *Cap.* 11.

ITEM ingenij gens ſubtilis, acuti, cuicunque ſtudio animum applicuerint, venæ diuitis dote præcellunt, totáque communiter hæc natio prę gentibus alijs occiduo climate de gentibus arguta nimis & aſtuta [1]. In muſicis inſtrumentis dulcedine aures deliniunt & demulcent, tanta modulorum celeritate pariter & ſubtilitate feruntur, tantámque diſcrepantium ſub tam præcipiti digitorum rapacitate conſonãtiam præſtant, quantùm vt breuiter tranſeam in tribus nationibus titulo de muſicis inſtrumentis Hibernica Muſica.

topographia noſtra declarat in hęc verba. Mirum quòd in tanta tàm pręcipti digitorum rapacitate muſica ſeruatur proportio, & arte per omnia indemniter criſpatos modulos organáque multipliciter intricata, tàm ſuaui velocitate, tàm diſpari paritate, tàm diſcordi concordia conſona redditur, & completur melodia, διατεσσερῶν ſeu διαπέντε chordę concrepent: ſemper autem a, b. molli incipiunt & in idem redeunt, vt cuncta ſub iucundæ ſonoritatis dulcedine compleantur. Tam ſubtiliter modulos intrant & exeunt, ſícque ſub obtuſo groſſioris chordæ ſonitu gracilium tinnitus licentiùs ludũt, latentiùs delectant, laciuiúſq; demulcent, vt pars artis maxima videatur artem velare, tanquam *Si lateat proſit,*

Ferat ars deprenſa pudorem.

Hinc accidit vt ea quæ ſubtiliùs intuentibus & artis arcana acutè diſcutientibus, internas & ineffabiles comparant animi delicias, ea non attendentibus ſed tanquam videndo non videntibus & audiendo non intelligentibus, aures potiùs onerent quàm delectant, & tanquam confuſo, inordinatóque ſtrepitu inuitis auditoribus faſtidia pariant tędioſa. Tribus vtuntur inſtrumentis cythara, tibijs, & choro.

Lites. In cauſis, actionibus & forò ciuili captando, inſinuando, inueniendo, diſponendo, refutando & confirmando nullas penitus naturalis rethoricę partes omittunt. Cantilenæ. In cantilenis rithmicis & dictamine tam ſubtiles inueniuntur, vt mirę & exquiſitę inuẽtionis lingua propria tam verborum quàm ſententiarum proferant exornationes. Vnde & poëtas (quos Bardos vocãt) ad hoc deputatos in hac natione multos inuenies, iuxta illud poëticum.

Plurima concreti fuderunt carmina Bardi.

Præ cunctis autem rethoricis exornationibus Anominatione magis vtuntur, eáque præcipuè ſpecie, quę primas dictionum literas vel ſillabas conuenientia iungit. Annominatio. Adeò igitur hoc verborum ornatu, duæ nationes Angli ſ. & Cambri in omni ſermone exquiſito vtuntur, vt nihil ab

ab his eleganter dictum, nullum niſi rude & agreſte cẽſeatur eloquium ſi non ſchematis huius lima plenè fuerit expolitum; ſicut Britannicè in hunc modum.

Digawn dũw da y vnic.
Wrth bob trybwylh pwylh parawd.

Anglicè verò,

God is together gamen & wiſedome.

In Latino quoq; haud diſſimiliter eloquio eandem exornationem frequens eſt inuenire in hunc modum. Virgilius.

Tales caſus Caſſandra canebat.

Et illud eiuſdem ad Auguſtum:

Dum dubitet natura marem, faceretue puellam
Natus es ô pulcher penè puella puer.

In nullis tamen linguis quas nouimus, hæc exornatio adeò vt in prioribus duabus eſt vſitata. Mirum autem quòd Gallica lingua aliàs tàm ornata, hunc verborum ornatum ab alijs tàm vſitatum prorſus ignorat. Nec ego tamen id crediderim quòd priores populi duo tam diuerſi ab inuicem & aduerſi in hoc verborũ ornatu ex arte conueniant. Sed potius ex vſu longo qui quia placuit ſolùm & facili ſimilium ad ſimilia trãſitu aures demulcet per ſuccedentia tempora inoleuit. Sicut Tullius in libro de eloquutione, de talibus qui vſum habent & non artem, loquitur dicens: Cæteri cùm legunt orationes bonas aut poëmata probant oratores & poëtas, neque intelligunt qualiter commoti probent, eò quòd ſcire non poſſunt vbi ſit, aut quid ſit, quomodo factum ſit id, quod eos maximè delectat.

Annotationes in Cap. 12.

1 *HOC quotidiana docet experientia, quòd vel ipſa inuidia negare non poteſt, veterũ Britannorũ reliquias, præſtãtis cuiuſdã*

indolis bonitate & naturalis ingenij dexteritate ita pollere, vt omnium liberalium ſcientiarum & aliarum artium, quæ humanis neceſſitatibus inſeruiunt, reperiantur capaciſſimi: ſed præ alijs ſtudijs, Iuris ciuilis & rerum politicarum cognitione gaudent, & in rebus ſuæ fidei commiſſis ſumma vtuntur diligentia: vnde fit vt in magnatum negotijs procurandis ſæpius adhibeantur.

De ſumphoniacis eorum cantilenis organicis. Cap. 13.

Cantilenæ.

IN muſico modulamine non vniformiter vt alibi, ſed multipliciter multíſq; modis & modulis cantilenas emittunt, adeò vt in turba canentium, ſicut huic gẽti mos eſt, quot videas capita, tot audias carmina diſcrimináq; vocum, varia in vnam deniq; ſub B. mollis dulcedine blanda conſonantiam & organicam conuenientia melodiam. In borealibus quoq; maioris Britanniæ partibus trans Humbrum, Eboracíque finibus Anglorum populi qui partes illas inhabitant ſimili canendo ſymphoniaca vtuntur harmonia: binis tamen ſolummodò tonorum differentijs & vocum modulando varietatibus, vna inferiùs ſubmurmurante, altera verò ſupernè demulcente pariter & delectante. Nec arte tantùm ſed vſu longæuo & quaſi in naturam mora diutina iam conuerſo, hæc vel illa ſibi gens hanc ſpecialitatem comparauit. Qui adeò apud vtramque inualuit & altas iam radices poſuit, vt nihil hîc ſimpliciter, vbi multipliciter vt apud priores, vel ſaltem dupliciter vt apud ſequentes, mellitè proferri conſueuerit. Pueris etiam (quòd magis admirandum) & ferè infantibus, (cùm primùm à fletibus in cantus erumpunt) eandem modulationem obſeruantibus. Angli verò quoniam nõ generaliter omnes ſed boreales ſolùm huiuſmodi vo-

cum vtuntur modulationibus, credo quòd a Dacis & Norwagienſibus qui partes illas inſulæ frequentiùs occupare ac diutiùs obtinere ſolebant, ſicut loquendi affinitatem, ſic canendi proprietatem contraxerunt.

De verborum facetia, & *vrbanitate. Cap.* 14.

DEcuria verò & familia viri, vt circumſtantibus riſum moueant, ſibíq; loquendo laudem comparent, facetiam in ſermone plurimam obſeruant, dum vel ſales vel lædoria nunc leui lingua nunc mordaci ſub æquiuocationis vel amphiboliæ nebula, relatione diuerſa, tranſpoſitione verborum, & traiectione ſubtiles & dicaces emittunt. Vnde & exempla quædam explanandi gratia ſubſequenter annecti non ſuperfluum reputaui. Tegengl eſt nomen prouinciæ apud Venedotiam, cui dominabatur Dauid Oeni filius, quam & quidam frater eius quandoque poſſederat. Hoc idem & nomen fuit mulieris cuiuſdam, quam vterque habuiſſe dicebatur. Vnde & aliquoddam dictũ eſt iniurioſum, Tegengel habere, cùm frater eiuſdem antè Tegengel habuerit. Facetiæ & ἐυτραπελίαι.

Item cùm eccleſiam Meneuenſem prouinciæ princeps Reſus Gruffini filius cum ſuorum multitudine peregrinãdi cauſa aliquando deuotiùs adijſſet, factis oblationibus, & miſſarum ſolemnitate completa, acceſſit ad eum iuuenis quidam in ipſa eccleſia, ſéque filium eius eſſe publicè proteſtando, & ad pedem ipſius ſe proſternendo quatenus eidem rei certitudinem ferri candentis examine probare liceret, cum lachrimis humiliter implorauit. Quo verbo ad familiam & filios eiuſdem duos, qui iam exierant extra delato, ſubiecit iuuenis quidam: nec mirum alij enim aurum obtulerunt, alij argentum, hic autem qui vtroque caruit, quòd habuit obtulit ſ. ferrum, paupertatis incommodum iuueni dicaciter improperans, Cùm de domo quadam forti. &

quaſi inexpugnabili ſermo à quibuſdam factus fuiſſet, dixit vnus eorum, verè domus hæc fortis eſt, quia ſi in ea eſca fuerit nunquam erit conquiſita, ad vtrumq; referri potuit & ad eſcam & ad domum. Similiter & dominam domus cuiuſdam quidam auaritiæ notans, dixit: hoc ſolùm in hoſpita noſtra reprehenſibilē inuenio, quòd parum butyri ex conſuetudinę ſali imponit, cùm acceſſorium rei principali ſoleat apponi, ſubtili verborum traiectione, quoniam in quantitate abundare videbatur acceſſorium, principale conſtituens. Similia in Macrobio de Saturnalibus, philoſophorum & magnorum virorum dicta ſcripto commendata hæc & huiuſmodi multa reperies. Cicero cùm Lentulum generum ſuum exiguæ ſtaturæ hominem longo gladio accinctū vidiſſet, Quis, inquit, generum meum ad gladium alligauit? Acceſſorium cauſa præſcripta in principale, cōuertens. Idem, cùm Q. Ciceronis fratris imaginęm clipeatam cum ingentibus lineamentis vſque ad pectus ex more pictam vidiſſet, ait, frater meus dimidius maior eſt quàm totus. Cùm ſoror Fauſti mœchum haberet fullonem: Mirum, inquit, ſororem meam maculam habere cùm fullonem habeat. Cùm Hannibali Antiochus copias bellatorum & armorum ingentes in campis oſtenderet, quas bellum facturus populo Romano comparauerat: Putáſne, inquit, ô Hannibal, hæc ſatis eſſe Romanis? Hannibal imbelles militum eiuſdem cohortes eludens, Planè, inquit, ſatis eſſe credo Romanis hæc, etſi auari ſint: lepidè ſatis & acerbè reſpondens. Cùm rex de æſtimanda eius præparatione quæreret, ille de præda dixit.

De

De loquendi audacia & ſecuritate. *Cap.*15.

LOquendi audaciam & reſpondendi fiduciam coram principibus & magnatibus cunctis communiter & minimis in plebe ſicut maioribus in omni negotio natura dedit. Romanos & Francos hanc eandem naturæ dotem habere videmus: non autem Anglos ſicut nec Saxones à quibus deſcenderant, nec Germanos. Si enim ſeruitutem cauſaris in Anglis & hunc eis inde defectum aſſignas: in Saxonibus & Germanis qui & libertate gaudent & eodem tamen vitio vexantur, ratio non prouenit. Saxones igitur & Germani à gelida poli regione cui ſubiacent, hanc trahunt naturæ geliditatem. Angli quoque quanquam olim à regione remoti, originali tamen natura tàm exteriorem in candore qualitatem quàm etiam interiorem illam geliditatis, eadem ex cauſa liquida ſ.& gelida complexionis natura proprietatem inſeperabiliter tenent. Britones autem è diuerſo ex calida & aduſta Dardaniȩ plaga quanquam in fines hos temperatos aducti (quia *Cælum non animum mutant, qui trans mare currunt*) tàm exterius fuſcum illum cognatúmq; terræ colorem, quàm etiam naturalem interiùs ex aduſto humore calorem, vnde ſecuritas oritur, originaliter trahunt. Tres etenim populi, Romani Ænea duce, Franci Antenore, Britones Bruto, poſt Troianum excidium reliquiæ Danaum ab Aſia in Europam varias ad partes profugerunt. Tribus igitur his nationibus hinc animoſitas, hinc nobilitas, & tanta generoſitatis antiquitas, perſpicacis ingenij ſubtilitas & loquendi ſecuritas. Inter has autem gentes quæ Troiani reliquiæ ſunt excidij, ſoli Britones, quia (vt videtur) multis poſt vaſtationem & euerſionem patriæ annorum curriculis in Græcia detenti,

Romani, Franci, & Britanni à Troianis deſcendunt.

Nomina Britannorum Troianam antiquitatem redolentia.

Britannica vocabula à Græcis & Romanis accepta.

detenti, tardiùs in occiduos hos Europæ fines aduecti ſunt, & primæua gentis ſuæ vocabula & originalis linguæ proprietatem abundantiùs retinuerunt. Inuenies etenim in his hæc nomina, Oenus, Reſus, Æneas, Hector, Achilles, Heliodorus, Theodorus, Aiax, Euander, Vliex, Anianus, Eliſa, Guendolena, & alia multa in hũc modum antiquitatem redolentia. Notandum etiam quòd verba linguæ Britannicæ omnia ferè vel Græco conueniunt vel Latino Græci ὕδορ aquam vocant Britones dour, Salem ἅλ Britones Halen, ὄνομα eno, πέντε, δέκα pump, Dec. Item Latini frenum dicunt, & tripodem gladium & loricam, Britones, Froyn, trepet, cledhyf & lhuric, vnico vnic, cane cân, belua beleu[1].

Annotationes in Cap. 15.

LINGVÆ *Britannicæ vocabula pauciora à Græcis, infinita autem à Latinis recepta ſunt, vt*

Anuodh *invitus*
Aradr *aratrum*
Ariant *argentum*
Arueu *arma*
Aur *aurum*
Awr *hora*
Bacl *baculus*
Bendith *benedictio*
Bêr *veru*
Cader *cathedra*
Calch *calx*
Canwylh *candela*
Car *carrus*
Carw *ceruus*

Cawſ *caſeus*
Celh *cella*
Cely *celare*
Ciſt *ciſta*
Coch *coccineum*
Corn *cornu*
Cuyr *cera*
Cybydh *cupidus*
Cybydhdra *cupiditas*
Cylhelh *cultellus.*
Dant *dens*
Die *dies*
Dilyw *diluuium*
Dyſc *diſciplina*

Dyſcibl

Dyſcibl *diſcipulus*
Eccleys *eccleſia*
Feneſter *feneſtra*
Feſt *feſtinanter*
Feſta *feſtina*
Fos *foſſa*
Fyrf *forma*
Gwal *vallum*
Glud *gluten*
Gwenwyn *venenum*
Gwiber *vipera*
Gwyder *vitrum*
Gwyrdh *viride*
Lhavurys *laborioſus*
Lheo *leo*
Lhin *linum,item linea*
Lhuric *lorica*
Lhyuer *liber*
Magwyr *maceria*
Malais *malitia*
Marw *mori*
Mawr *magnus* *(cina*
Medheginiaeth *medi-*
Medhic *medicus*
Mêl *mel*
Melhtith *maledictio*
Melhtithio *maledicere*
Melhtigedic *maledictus*
Membrwn *membrana*
Menyber *manubrium*

Milwr *miles*
Milwriaw *militare*
Moes *mos*
Monwent *monumentũ*
Môr *mare*
Mur *murus*
Mynydh *mons*
Nos *nox*
Orie *horæ*
Orioc *horarius*
Pared *paries*
Pawl *palus*
Pont *pons*
Porth *porta*
Piſc *piſcis*
Scriuen *ſcriptura*
Scriueny *ſcribere*
Sych *ſiccus*
Stabl *ſtabulum*
Tarw *taurus*
Tembl *templum*
Tir *terra*
Tyner *tener*
Tyſt *teſtis*
Tyſtiolaeth *teſtificatio*
Tyſtholaethy *teſtifica-*
Yſcal *ſcala* *(re*
Yſcol *ſchola*
Yſcolhaic *ſcholaſticus*
Yſbryd *ſpiritus*,

Atque

Atque ſexcenta alia trita & vulgaria quidem illa, quæ non recens nata ſunt, ſed ante mille annos elapſos in vſu recepta & apud imperitum vulgus vſque in hodiernum diem communiter vſurpata.

De diuinatoribus in hac gente *& quaſi arrepticijs.* Cap.16.

Awenydhy-on.

SVnt & in hoc Cambrię populo quod alibi non reperies viri nonnulli quos *Awenydhyon* vocãt quaſi mente ductos. Hi ſuper aliquo conſulti ambiguò, ſtatim frementes ſpiritu quaſi extrà ſe rapiuntur & tanquam arrepticij fiunt. Nec in continenti tamen quod deſideratur ediſſerunt: ſed per ambages multas inter varios quibus effluunt ſermones nugatorios magis & vanos quàm ſibi cohęrentes, ſed omnęs tamen ornatos, in aliquo demum verbi diuerticulo, qui reſpõſum ſolerter obſeruat, quod petit accipiet enucleatum: & ſic denique de hac extaſi tanquam à ſomno graui ab alijs excitantur, & quaſi per violentiam quandam ad ſe reuerti compelluntur. Vbi & duo notãda reperies, quia poſt reſponſum niſi violenter excitati & reuocati ab eiuſmodi quaſi furore reuerti non ſolent, & quòd in ſe reuerſi nihil horum omnium quæ ab eis interim prolata ſunt, ad memoriam reuocabunt. Vnde etſi fortè ſuper hoc iterum vel alio conſulti, dicere debeant alijs omnino verbis & alienis enunciabunt. Forſan ſicut per phanaticos & energumenos ſpiritus interdum loquuntur tanquam ignaros. Solent autem eis hæc dona plerumq; in ſomnis per viſiones infundi. Quibuſdam enim videtur quòd eis vel lac dulce vel mel ori infundatur. Alijs etiam quod eis ſchedula inſcripta ori imponatur: & ſtatim à ſomno erecti ſe gratiam hãc ſuſcepiſſe publicè profitentur.

Tale

Tale eſt illud Eſdræ de ſe ſcribentis, Dixit Dominus mihi: Aperi os tuum; & aperui os meum, & ecce Calix plenus aqua cuius color ſimilis igni: & cùm bibiſſem, eructauit cor meum intellectum, & in pectus meum introiuit ſapientia. Faciunt autem inter vaticinia inuocationes ad Deum viuum & verum & ad ſanctam Trinitatem, vt peccatorum meritis à veri inuentione non impediantur. In alijs autem nationibus quàm hac Britannica ſicut & olim Troiana de qua deſcendunt, prophetas huiuſmodi raro reperies. Calcas etenim & Caſſandra apud Iliō, nobilis illius obſidionis tempore vaticinij ſpiritum habentes, vrbis excidium apertè prædixerunt. Vnde & Helenus Priami filios qui Archiflamen eorum erat, propter vaticiniorum libros quos habebat tàm Calcantis quàm & aliorum longè antè ſuper patriæ deſtructione, primo ſtatim ad Græcos vnà cum Calcante ſe tranſtulit anno, à quibus & egregiè poſtmodum in Græcia remuneratus eſt. Caſſandra verò puella Priami Regis filia, quotidie vrbis euerſionem canebat, nec ei tamen ob ſuperbiam Troianorum nimiam & præſumptionem fides habebatur. Nocte quoque qua vrbs prodita fuit, proditionem ipſam & modum prodendi manifeſtè præcecinit. Vnde Virgilius,

Prophetæ quidam, ſed inſani vt præcedentibus apparet.

Tales caſus Caſſandra canebat.

Sicut & olim ſtante adhuc Britonum regno, gentis excidium & tàm Saxonum primò quàm etiam Normannorum poſt aduentum, Merlinus vtérque tám Calidonius quàm Ambroſius fertur vaticinando declaraſſe. Illud quoque quod de talibus A. Gellius refert, hic interſerere dignum duxi. Quo die C. Cæſar & Cn. Pompeius, per ciuile bellum collatis ſignis in Theſſalia conflixerunt, in Tranſpadana Italia memoratu digna res accidit. Sacerdos námque Cornelius & loco nobilis, & ſacerdotij religione venerandus, & vitæ caſtitate ſanctus: repentè, mota mente, Cæſarem viciſſe proclamauit, pugnæque dies & exitus omnis,

Cornelius Sacerdos.

omnis,pugnandi reciprocationes & ipſa duorum exercituum conflictatio eius vaticinantis motu atque verbis repreſentata eſt. Si ſpiritu proferantur huiuſmodi ſcrupuloſiùs lector inquiras. Non dico Pythonico,non dæmoniaco, verùm quia ſicut ſolius Dei proprium eſt ſcire futura,ſic & futurorum ſcientiam dare,ſpiritu ſcientiæ deſuper & gratia dato. Diuiſiones quippe gratiarum ſunt,vt ait Apoſtolus,vnus autem atq; idem ſpiritus. Vnde Petrus in epiſtola ſecunda, non voluntate humana allata eſt aliquãdo prophetia,ſed ſpiritu ſãcto inſpirati loquuti ſunt homines. Ad idem facit illud in Daniele quòd Chaldæi Regi Nabuchodonoſor ſuper ſomni ſui interpretatione quã ab ipſis extorquere volebat,reſponderunt; Non eſt, inquiunt, homo ſuper terram qui ſermonem tuum,Rex,poſſit, implere: ſed neque regum quiſquam magnus & potens verbum huiuſmodi ſciſcitatur ab omni ariolo, & mago & Chaldæo, ſermo enim quem tu Rex quæris grauis eſt, nec reperietur quiſquam qui indicet illum in conſpectu regis, exceptis dijs, quorum non eſt cum hominibus conuerſatio. Super eundem locum Hieronymus : Confitentur Arioli & omnis ſcientia ſecularis,præſcientiam futurorum ſolius Dei eſſe,non hominum, vnde probatur prophetas ſpiritu Dei loquutos qui dixerũt futura. Ad hoc autem quòd obijciunt quidam,ſi ſpiritu dei ducerentur quandoque præmitterent. Hæc dicit dominus deus vel aliquid in hunc modum more prophetico, & quia talis prophetandi modus in Merlino non reperitur,eum potius Pythonico ſpiritu loquutum eſſe plerique coniectant. Et quia etiam de ſanctitate ipſius vel deuotione, quámque fidelis fuerit minimè legitur. Ad quæ reſpondeo quòd non ſolùm ſanctis, ſed infidelibus interdum & gentilibus: ſicut Baalæ & Sibyllæ & etiam malis vt Cayphæ, ſicut & Beleæ prophetiæ ſpiritus datus eſt. Vnde Origines ſuper numer. Ne mireris ſi eum quem diximus ſcribas & phariſæos & doctores populi ſignificare Iudæos de Chriſto prophetare,Caiphas enim ait, Expedit nobis vt vnus moriatur homo pro populo.Sed inquit,

Vide ſuprà pag.79.

Quo ſpiritu prophetauit ex Gurloidis hiſtoria apparet.

inquit, quia erat pontifex anni illius prophetauit. Nemo ergo extollatur ſi prophetet, ſi præſcientiam mereatur, quia prophetiæ deſtruentur, ceſſabunt linguæ, ſcientia deſtruetur: permanet autem fides, ſpes, charitas: maior enim eſt charitas, quæ ſola nunquam cadit. Et non ſolùm prophetizabant ſed virtutes & ſigna mali quandoque faciebant, quod plerique non poterant. Sicut Ioannes Baptiſta qui tantus erat ſigna non fecit, ſicut Ioan. Euangeliſta teſtatur dicens, Et multi venerũt ad Ieſum & dicebant, quia Ioannes quidem ſignum fecit nullum, &c. De matre quoque Domini non legitur quod aliquid fecerit. De filijs etiam Scheuæ legimus in actis Apoſtolorum quòd in nomine Ieſu quem Paulus prædicabat, dæmonia eiecerunt: vnde in Matthæo & Luca reperies, Multi dicent in illa die mihi, Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus & in nomine tuo virtutes multas fecimus? & tunc confitebor illis, quia nũquã noui vos. Et alibi, reſpondens autem Ioannes dixit, Magiſter vidimus quendam in nomine tuo dæmonia eijcientem, & prohibuimus eum, quia non ſequitur nobiſcum. Ieſus autem ait, nolite prohibere eum: nemo eſt qui faciat virtutem in nomine meo & poſſit citò malè loqui de me. Qui enim non eſt aduerſus nos, pro nobis eſt. Item Alexander Macedo gentilis montes Caſpios tranſtulit, & decem tribus intra eorundem promontoria, vbi vſque in hodiernum reſident, & vſq; in aduentum Eliȩ & Henoc reſidebunt, miraculosè concluſit. Merlini itaque prophetiam legimus, ſanctitatem eius vel miracula non legimus. Obijciunt & quia prophetiæ non extra ſe fiebant quando prophetabant, ſicut de Merlino Silueſtri legitur, quòd amens factus prophetabat: & de his ſimiliter quaſi arreptitijs, de quibus hic loquuti ſumus. Sed alij per ſomnia viſiones & ænigmata, vt Ezechiel & Daniel: alij per facta & dicta, vt Noe in Archæ fabricatione eccleſiam; Abraham in filij immolatione, Chriſti paſſionem; Moyſes dicens, ſuſcitabit vobis Deus prophetam

de

de fratribus veſtris, hunc audite, Chriſtum ſignificauit. Alij excellentiori quodam modo per internam ſpiritus ſancti inſpirationem ac reuelationem, vt Dauid, quibus id ſolum quòd in libro Regum primo, de Saule legitur Dauid perſequente reſpondeo, Quia cùm accepiſſet Saul Dauid in Naioth (qui eſt collis in Ramatha) vbi erat cuneus prophetarum, transfugiſſe, miſit lictores in Naioth vt raperent Dauid, qui cùm vidiſſent prophetas & Samuelem ſtantem ſuper eos, factus eſt illis ſpiritus Domini & prophetabant, miſítque ſecundos & tertios nuncios qui & ipſi prophetauerunt. Et iratus Saul abijt poſt eos & antequam veniret in Naioth ingrediens, prophetabat, & quaſi amens factus & exutus veſte regia, tota die & nocte canebat cum ceteris, Dauid & Samuele clam videntibus: nec mirum ſi illi qui ſpiritum domini datámque deſuper gratiam tantam ſubitò ſuſcipiunt, à terrenę mentis interim ſtatu alienari videantur.

De generoſitatis amore & *genealogia longè retenta.* Cap. 17.

GENEROSITATEM verò & generis nobilitatem præ rebus omnibus magis appetunt. Vnde & generoſa coniugia plus longè cupiunt quàm ſumptuoſa vel opima Genelogiam, quoque generis ſui etiam de populo quilibet obſeruat, & non ſolùm auos, atauos, ſed vſque ad ſextam vel ſe ptimam & vltrà procul generationem memoriter & promptè genus enarrat in hunc modum, Reſus filius Gruffini, filij Reſi, filij Theodori, filij Æneæ, filij Oeni,

ni, filij Hoeli, filij Cadelli, filij Roderici Magni, & ſic deinceps. Genus itaque ſuper omnia diligunt, & damna ſanguinis atque dedecoris acriter vlciſcuntur. Vindicis enim animi ſunt & iræ cruentæ, nec ſolùm nouas & recentes iniurias, verum etiam veteres & antiquas velut inſtantes vindicare parati. Non vrbe, non vico, non caſtris cohabitant, ſed quaſi ſolitarij ſiluis inhærent: in quarum eiuſdem margine non palatia magna nec ſumptuoſas & ſuperfluas lapidum cementíque ſtructuras in altum erigere, verùm tecta viminea, vſibus annuis ſufficientia, modico tàm labore quàm ſumptu, connectere mos eſt. Non pomerijs vtuntur, non hortis, vtrorúmque tamen fructibus eis aliunde porrectis, libenter veſci ſolent. Agris igitur plurimùm vtuntur paſcuis, parùm cultis, floridis parcè, conſitis parciſſimè. Boues autem ad aratra vel plauſtra binos quidam iungunt rariùs, ſed quaternos frequentiùs, ſtimulatore præambulo, ſed retrogrado: quem & pericula plerúmque dum tauri iuga detractant retro cadendo contingit experiri. Falcibus quoque minùs vtuntur ad metendum: plus autem & expeditiùs ferro quodam modico in cultelli modum formato, baculis binis ad capita laxè & flexibiliter catenato: ſed quoniam ſegniùs irritant animos demiſſa per aures, quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, melius videndo quàm audiendo modum attendes. Sunt & his nauiculæ ad piſcandum ſeu flumina tranſnauigandum viminiæ, non oblongę, non roſtratę ſed quaſi rotundæ, vel potius in triangulum formatæ, vndique corijs animalium crudis intùs & extra contectæ. Cùm autem nauiculam ſalmo iniectus caùda fortiter percuſſerit, non abſque periculo plerumque vecturam pariter & vectorem euertit. Nauiculas iſtas piſcatores patrię ritu eundo & redeundo humeris portant, vnde & famoſus ille Fabulator Bledhercus, qui tempora noſtra paulò præuenit, ſuper hoc caſu ſic ænigmaticè proloqui conſueuerat. Sunt apud nos gentes quæ cùm ad prædandum deprope-

deproperent,equos humeris impoſitos vſque ad prædam ipſam portant,ad prædam verò capiendam equis inſiliunt,atque capta ſtatim equos humeris iterum iniectos,domum redeundo reportant.

De antiqua fidei fundatione, *Chriſtianitatis amore & de-* uotione.Cap.18.

PRÆTEREA olim longéque ante excidium Britannicum, quia per annos circiter ducentos per Faganum & Damianum ad petitionem Lucij Regis ab Eleutherio Papa in inſulam tranſmiſſos, in fide fundati ſunt & ſolidati. Vnde & à tempore quo Germanus Altiſiodorēſis & Lupus Trecenſis propter corruptionem quæ Paganorum Saxonum irruptionibus iam irrepſerat, & præcipuè ad expellendam hæreſin Pelagianam in inſulā miſſi ſunt,nihil hæreticum,nihil rectę fidei contrarium ſenſere. Ab eorundem quoque doctrina hæc,vt fertur,vſque in hodiernū documenta tenuerunt[1]. De quolibet pane appoſito primum fractionis angulum pauperibus donant. Terni quoque in Trinitatis memoriam ad prandium ſedent. Viro cuilibet religioſo monacho vel clerico,vel cuicunque religionis habitum præferenti,ſtatim proiectis armis cernuo capite benedictionem petunt. Epiſcopalem verò confirmationem & chriſmatis (qua gratia ſpiritus datur) inunctionem,præ alia gente totus populus magnopere petit. Omnium quoque rerum quas poſſident,animalium,pecorum, & pecudum interdum decimas donant,quando videlicet vel vxores ſibi martiali copula iungunt,vel peregrinationis iter arripiunt, aut quamlibet vitæ ſuæ,eccleſię conſilio,correctionem aſſumunt. Hanc autem rerum ſuarum partitionem decimam magnam vocant,cuius duas partes eccleſię ſuæ baptiſmali tertiam verò epiſcopo diœceſano dare ſolēt. Præ omni autem peregrino labore, Romam peregrè liben-

Religio.

Cerimonia.

Decima magna.

Peregrinationes.

libentiùs eundo, deuotis mentibus Apoſtolorum limina propenſiùs adorant. Eccleſijs autem & eccleſiaſticis viris, ſanctorum quoque reliquijs, & campanis baiulis, libris textis & cruci, deuotam reuerentiam exhibere, longéque magis quàm vllam gentem his omnibus hõnorem deferre videmus: vnde & eccleſiæ iſtorum longè maiorem quàm alibi pacem habent. Non etenim in cœmiterijs ſolùm, verumetiam extrà procul per metas & foſſas vlteriores ab epiſcopis cauſa pacis impoſitas & conſtitutas, animalibus ad paſcua pax ſeruatur. Eccleſiæ verò maiores quibus maiorem antiquitas reuerentiam exhibuit: quatenus armenta mane ad paſcua exire & veſperi redire poſſunt, pacem præbent. Vnde ſi cum Principe capitales quis inimicitias incurrerit, ſi eccleſiæ refugium quæſierit, eadem ſibi & ſuis pace gaudebit: adeò vt hac immunitatis indemnitate, longè Canonum indulgentiam excedente, (qui corpori ſolùm & membris tali in caſu ſalutem præſtant) multi abutentes, audaciùs ob hanc impunitatem hoſtiliter excedũt, & ab his etiam refugij locis, tam patriam vndique totam quàm principem ipſum grauiter infeſtando moleſtant. Heremitas & Anachoritas abſtinentiæ maioris magíſque ſpirituales alibi non videas. Gens etenim hæc omni vehemens eſt intentione. Vnde & *Sicut malis nuſquam peiores, ſic bonis meliores non reperies.*

Fœlix itaque gens & fortunata, Gens verè, vtraque ſorte beata, Si *Prælatos* haberent bonos & *Paſtores*, vnóque gauderent *Principe* & illo bono.

Annotationes in Cap.18.

DVÆ res, teſte Giraldo, Remp. fœlicem & fortunatam reddunt; quarum altera in vnius boni principis moderata gubernatione conſiſtit: altera in fidelis diligentiſque paſtoris ſana doctrina & diſciplina ſalubri. Priorem nobis his noſtris diebus largita eſt Dei clementia vt videremus ipſi: Cambriæ enim principatu Angliæ regno vnito, & antiqua ciuium libertate incolis reſtituta, vnius Principis boni pacifico moderamine fruimur, veteri inimicitia inter Anglicam gentem & Cambricam iam pridem ſopita & penitus extincta. In poſteriore verò non ita fœlices & fortunati ſumus. Nam etſi ſummi paſtores viri boni & moderati ſint, eſt tamen tàm in doctrinæ penuria, quàm in diſciplinæ executione, (in Cambria) defectus. Etenim ſicuti eccleſiaſticorum ſacerdotiorum cauponatio & abuſus, (de quibus ſuprà Itinerarij li.1.cap.2. Annot.5. memini) euangelicæ prædicationis curſum impedit, & veritatis doctrinam à populo auertit: ita & publicæ pœnitẽtiæ redemptio pecuniaria, (quam commutationem vocant) vſurpata ab ijs qui pecuniæ magis quàm pietati ſtudent, impuros mores & omnẽ vitæ turpitudinem inducit, nec quicquã aliud adeò feneſtrã omnem ſcortationibus atque adulterijs patefacit, atque hæc criminum vel animarum potiùs nundinatio, nullo pœnitentiæ indicio (quo illis, qui hominis improbitate offenduntur ſatisfieret) edito. Et

ſi

ſi quis excipiat, illam pecuniam, quæ hoc modo, ex pœnitentiæ publicæ redemptione conflatur, in pios vſus, videlicet, aut in vijs publicis & pontibus reficiendis, aut in reparandis eccleſiarum ruinis, aut in ſubleuandis pauperum neceſſitatibus erogari: Audio quod dicitur, & video quod fit. Quod ſi hoc quod aſſeritur, cum externa delinquentis ſubmiſſione ijs in locis fieret in quibus admiſſum crimen eſt, ita vt læſæ congregationi innoteſceret, non omnino quorerer. Sin verò in priuatos querundam vſus mulcta illa pecuniaria redundet, omnes pij redargutionem iuſtam eſſe fatebuntur. Nam quid turpius & à Chriſtiana profeſſione magis alienum excogitari poteſt, quàm ex ſcortationibus, ſtupris & adulterijs ~~(more Romanorum pontificum)~~ quæſtum facere? Sed de his & alijs peruerſæ in Cambria disciplinæ næuis, cum multis ἀπλήστων ἀνδρῶν φιλονεικήμασι, fuſius à me in eo libro, quem de grauioribus Cambriæ incommodis conſcripſi tractatum eſt.

huc lib.

DE BRITANNICA HISTORIA RECTE INTELLIGENDA, ET CVM ROMANIS SCRIPTORIBVS RECONCILIANDA, DA. POVELI EPISTOLA,

AD

Ornatiſſimum virum GVLIELMVM FLETEVVOODE ad leges *ſeruientem, inclytæ Londinen*ſis Ciuitatis Recordatorem, *conſcripta.*

CVM ad te nuper ſalutandi tui cauſa veniſſem (integerrime FLETEVVOODE) túque (quò liberiùs de humanioribus literis, vt ſoles, mecum diſſereres) quaſi reſpirandi ſpatium, à litium ſtrepitu tibi concedi poſtulaſſes: memini te, cùm inter alia tua ſapientiſſima dicta, de antiquo Britannorũ regno verba faceres, in eum ſermonẽ incidiſſe, vt Hiſtoriam noſtram Britannicam (de qua ſumma ſcriptorum diſſenſione certatur) ab aliquo Britannicæ atq; Romanę antiquitatis ſtudioſo, cum Latinis Grę́ciſq; ſcriptoribus, qui res Britannicas ſcriptis mandarunt, conferri, & quoad fieri poſſit, reconciliari optares. Quod cùm ego percommodè effici poſſe contenderem, atque rationem, qua id fiat, à te rogatus, pro ingenij tenuitate oſten-

De hiſtorijs Latinis, Rom: atq Brit: conciliandis.

oſtendiſſem : tum tu, vt illa,quæ eo tempore dicebam, & quaſi ex improuiſo mihi excidebant,ſcriptis commitere non grauarer, petebas. Cùm ergo me tam ſubitò propria temeritate in eas detruſum anguſtias intelligerem, vt mihi aut imperitæ ruſticitatis notam incurrendi, aut omnino tibi morem gerendi neceſſitatem incumbere viderem, aliquandiu attonitus hæſi: deinde me reuocans & quaſi mihi redditus, tuæ prudentiæ cedens acquieui; & quod petebas,me facturum pollicebar. Quod & nunc pro memoriæ imbecillitate repetitum,ad te mitto.

Eo itaque tempore,primùm dixi duo hominum genera(qui ſua importunitate hanc reconciliationem impediunt)ab hoc negotio eſſe remouenda . Quorum primum genus eorum eſt, qui Britannicam hiſtoriam vniuerſam confictitiam eſſe, & ab omni veritate penitùs alienam, affirmare non dubitant : & quicquid ex antiquis Britannorum monumentis in contrarium adduxeris, adulterinum eſſe,ſtatim clamitant,illúdq; ita eleuant,& contemnunt, vt omni auditione indignũ eſſe iudicent : nec aliud quicquam admittẽdum cenſent, niſi quod Romanorũ ſcriptorum auctoritate nitatur : quaſi nihil aliud verum ſit,niſi quod,aut illi teſtimonio confirmauerint, aut iſti oculis contemplati fuerint. Secundum genus eorum eſt, qui è contra , hanc hiſtoriam ,vltra quàm par eſt, defen-

defendentes, eam nimis importunè tuētur, ita vt quaſlibet illius inanes fabulas, abſurda miracula, & cuncta pſeudoprophetarum vaticinia, fallacia ſine vlla dubitatione, arctè tenentes, ea veriſſima eſſe quouis ſacramento contendant. Hi & ſuperiores tanta inter ſe contentione decertant, vt interdum, tanquam pro aris & focis, acerrimè digladientur: dum hi Britannicas fabulas defendere, illi cornicum oculos configere nitantur. Quos omnes, ſi ſibi conſtare velint, & melioris cuiuſdam naturæ bonitate allecti aliquando non miteſcant: non ad hiſtoriæ veritatem inueſtigandam, ſed ad propugnaculi cuiuſdam obſeſſi poſſeſſionem, à violento hoſtium impetu defendendam, vbi pertinax & accurata defenſio, & non diliberatæ rationis conſideratio, requiritur, adhibendos atque amandandos eſſe ſentiebam. Huius autem reſtaurandæ atque reſtituendæ hiſtoriæ tractationem prudentibus & moderatis viris, qui & ſuæ ſententiæ rationem reddere, & captioſas aduerſariorum ratiocinationes diſſoluere, & veritatem perſpicere, atque retinere poſſint, committendam eſſe dicebam. Addidi præterea quædam in hac hiſtoria mihi non probari, non ſolùm, quia Græcanicam vanitatem ſapiunt, ſed etiam quia vltra Hiſtoriæ fidem ſcripta eſſe videntur: vt ſunt, ſtupendæ transformationes, prodigioſa

gioſa miracula, & omnia Merlini, aliorúmque incerta vaticinia, atque nonnulla alia, quæ quanquam hiſtorico more tradantur, in quibuſdam tamen libris Britannicè ſcriptis non habentur; ita vt ab interprete addita eſſe videri poſſint: quibus detractis facilem & expeditam fore reconciliationem affirmaui. Nam quod reliquum eſt difficultatis, vel in ipſis Reipublicæ gubernatoribus diſtinguendis: vel in rerum geſtarum relationibus: vel in topicorum nominum intelligentia, haud multùm eſſe dicebam.

Et primùm, quòd ad rectores attinet, ſic ſentiebam: Hanc nimirum Inſulam à tempore Dunuallonis Molmutij, in plures principatus ſemper fuiſſe diſtributam, & à pluribus Regulis ſupremam & mandandi & iudicandi auctoritatem in ſuis prouincijs obtinentibus, fuiſſe gubernatam, vt ex Cæſaris, Taciti, Dionis, Suetonij, & aliorum ſcriptis videre licet.

Præterea certum eſt, vel hac, quam habemus, hiſtoria teſtante, Loegriam, Albaniam, Cornubiam, Demetiam, Venedotiam, Deiram & Berniciam ſuos ferè ſemper habuiſſe regulos: qui etſi ſæpenumero ſe mutuo bello infeſtabant: in communi tamen patriæ periculo, ad violentum externi hoſtis impetum propulſandum,

ſemper vnum aliquem ipſorum ſupremum belli ducem & imperatorem(quoties vrgebat neceſſitas) conſtituere ſolebant : cuius mandato cuncta gerebant. Fieri itaq; poſſe affirmabam, vt plures auctores diuerſorum regum,(qui in varijs inſulæ partibus eodem tempore præfuerunt) in ſuis ſcriptis mentionem faciant,qui eam ob cauſam,non ſunt putandi ſibi inuicem cõtradicere, quòd hic vnum,ille aliũ Britanniæ regem fuiſſe ſcripſerit,præſertim cùm plures ſimul extiterint. In perſonarũ etiam nominibus cauendum eſſe monui,ne diuerſa nomina eidẽ perſonę accommodata fuerint; quæ non animaduerſa,magnam confuſionem & inſignes errores facilè inducunt.Nam apud Britannos (ſicuti etiam apud Romanos)ex inſigni aliqua qualitate,vel deformitate corporis, nomina imponere conſuetum fuit, vt Elidor Wâr,*Helidorus Pius*,Vther Pendragon,Edoal Ywrch *Edoualus Hinnulus*, Gwilym Goch *Gulielmus Rufus*,& huiuſmodi.

In relationibus rerum geſtarum, notantandam atq; obſeruandam eſſe dixi, in ſingulis auctoribus erga ſuos ciues, aut eos, quorum res geſtas ſuis ſcriptis ornare ſtudent,affectatam quandam animi propenſionem, qua & commiſſorum ab illis laudem pluribus extollunt, & admiſſorum turpitudinem aut omnino diluere, aut certè eleuare nitũtur.Hoc morbo pleriq; omnes ſcrip-

tores

tores laborant, à quo Cæſar ipſe in rerum à ſe in hac inſula geſtarum relatione non erat immunis, vt ex Lucano, Tacito, Dione & Plutarcho ſatis manifeſtum eſt. Idem etiam in Tito Liuio notat Auguſtinus. In rebus igitur dubijs cohibendam eſſe aſſenſionem, atq; rerum circumſtantias prudenter eſſe perpendendas putabã: & eius demum auctoris ſententię magis inclinandum, cuius fides nobis cognita & perſpecta magis eſt, prout res ipſa quæ narratur, vereſimilis vel nõ vereſimilis videretur. Sed illud inprimis tenendum nobis eſſe ſtatuebam, vt ad veritatem indagandam animum adferamus liberum, ab omni pręiudicata opinione & affectata in alterutram partem inclinatione penitus alienum.

In proprijs populorum, regionum, ciuitatum, fluuiorum, montium, & aliarum rerum nomenclaturis, magnam à nobis adhibendam eſſe curam contendebam, vt intelligamus, qua ratione primò nomen impoſitum ſit: à quo idiomate defluxerit: num idem nomen Britannicum & Romanum ſit, an aliud Britannicum, aliud Romanum reperiatur: num antiquum nomen hodiè manet: & alia huiuſmodi. Quam ad rem, tàm Romanæ Britannicæq; cõſuetudinis, quàm antiqui ſermonis Britannici cognitionem & intelligentiam neceſſariam eſſe indicabam. Nam Romanos ſcriptores vocabula Britannica

nica ad Latini ſermonis formam traduxiſſe aiebam, & Britannos è conuerſo Romana vocabula fœdè deformaſſe, eáque corruptiſſimè, & ſcripſiſſe, & protuliſſe, certum eſt: adeò vt ſine illarum rerũ cognitione, haud facilè hæc intelligi, multò minùs antiquæ ſuæ integritati reſtitui & reconciliari poſſe arbitrabar. Quæ tamen omnia (illis obſeruatis) diligentibus & accuratis antiquitatis inueſtigatoribus, acri & prudenti iudicio præditis facillima eſſe affirmabam.

Atque hæc ferè ſunt omnia, quæ eo tempore in medium proferebam. Quæ tu, pro tua prudentia, quam negotijs pertractandis, notandis exemplis, & cognoſcenda antiquitate, ſummam tibi comparaſti, methodo conformans meliori, facilè emendabis: Qua in re tuum (in abſentia Lambardi noſtri) non conſilium ſolùm, ſed & auxilium peto: vt tu videlicet, qui non tantùm varia atque multiplici excellentis doctrinæ cognitione, verum etiam perſpicacis ingenij dexteritate polles, in antiqua huius Inſulæ hiſtoria reſtituenda opem ferre non graueris.

INDEX.

A Aron 107.112
Abbates laici 183
Abietes in Cambriæ paludibus & locis vliginoſis è terra defoſſæ 159
Aber 71.250
Aber Conwy 185
Aberffraw 247
Abergeuenni 100
Aberhodni 71
Agned mons 6
Albanactus 5
Albania 5.254
Albanus Martyr 107
Albion 3
Alcluid B. Caer Alclud 6
Ambrones 43
Amphibalus 107
Anglica lingua vbi in vſu 253
Arborum præciſarum ſtipites in mare 158
Arnulphus Comes Penbrochię 149
Arepticij 266
Aruonia 190
Auguſtinus Anglorum apoſtolus Britannorum epiſcopos ad ſuam ſynodum vocat 163 170 Propter ſuperbiam & ambitionē ab illis ſpernitur 171
Awenydhion 266

B

Badonia B. Caer Badon 6
Balduini Archiep. in Cambriam aduentus 64 Legationis eius cauſa 69
Bangu Campana baiula 68
Barri inſula 119
Bartolinus ex Hiſpania pulſus & in Hiberniam cum ſuis miſſus 14
Beduara familia Venetorū 43
Beduerus pincerna R. Arthuri 43
Belinus & eius res geſtæ 8 & deinceps.
Berdeſey inſula B. Eulhi 190
Bernardus de Nouomercatu, dominus de Brecheinoc 77
Brachanus Brechonenſis 79 89
Brechonia B. Brecheinoc, antiquitus Garthmathrin 89
Brennus & eius geſta 8 & deinceps. Allobrogum Rex factus 10 Brennonam condidit quæ nunc Verona dicitur 12 Romam capit 13 occiditur ibid.
Britanniæ deſcriptio 1 flumina nobilia ibid. Ciuitates ibid. Britannia à quib. Gentibus inhabitata 2 ſemper amauit literas 2 vnde nomen accepit 3 Chriſtianam religionem ſuſcipit 31 Aſylum chriſtianis afflictis 113 Britannica lingua vbi hodiè in vſu 253
Britannia Armoricana 39 Letauia 43
Britāni Romanam religionem ab Auguſtino monacho inuectam admittere recuſarunt 85.172
Brutus 2 patrem inuitus interficit ibid. in Græciam diuertit ibid. Dianam conſulit
Brychan 258
Bunduica Regina 31

C

Cadair Arthur 82
Cadorus & eius liberalitas 128
Caer 107
Caerdyf 116 & ſequen 120
Caer leon vide vrbs legionum
Calaterium nemus 9.15
Camber 5.254
Cambri bello dediti 254
Cam-

Cambrorum armatura 255
Cambria, quando plenè ſubacta erat 169 eius ſitus 241 vnde nomen habet 253
Canauci Torquis 75
Cantredus 193. 247
Cânum mira gratitudo 124 & ſeq. 212
Caſtor & eius natura 179 & ſequent.
Caſſibellaunus & res ab eo geſtæ 17 & deinceps. Moritur 26
Cæſar in Britannia applicuit 18 repellitur & vincitur 21 vincit Britãnos, & Inſulam Romanis vectigalem facit 25
Cerua cornuta 67
Chriſtus natus 26
Chriſtiana religio à Britan. ſuſcepta 31. 274
Chriſtianorum perſecutio 34
Chriſtianæ doctrinæ corruptio vniuerſalis vnde 99
Claudioceſtria B. Caer glou 28
Claudius Cęſar Britanniam ingreditur 26
Corineus 3 Cornubiam poſſidet 4 Goermagem ſuperat ibid. Locrinum interimere voluit 5 moritur ibid.
Cornubia 4
Cydweli 134
Cyrici baculus 67

D

Dæmones 109 & ſeq. eorum ludificationes 115 Aquam benedictam, crucem ſacram, atque etiam hoſtiam conſecratam non curant 152 Dæmon bonus œconomus 154 Alius bonus clericus 155
Danubiæ ſilua 107 Aliàs Danica ſilua 112
Deganwy 211. 213
Deua 216. 218
Deuania ibid.
Diana Bruto reſponſum dat 2
Dunuallo Molmutius 7 leges eius & priuilegia ab eo conceſſa Templis, Aratris, & vijs publicis ibid.

E

Eboracum B. Caer Ebrauc 6
Ebraucus 6
Elidorus præsbyter & eius fabuloſa relatio 129
Epiſcopi Britannorum tempore Auguſt. monachi, ſeptẽ 163
Epiſcoporum auaritia eccleſiæ peſtis 164
Epiſcopus ambitioſus & pompoſus 164
Equi ex Hiſpania in Cambriã delati 222
Eryri montana 209
Eſtrildis 5. proijcitur in Sabrinam vnà cum filia Habren 6
Exonia B. Caer penuchelgoèt 29

F

Falcones optimi 156
Flamines & Archiflamines Britan. in Epiſcopos & Archiepiſcopos conuerſi 32
Flandria 147
Flandri Roſſenſes 142. 147 eorum diuinandi peritia in armis arietum 145
Fons Diuæ Venefredæ ſacer 85. 214
Fons S. Dyfnoci 85
Fynon Leinw 141. 211
Frea potentiſſima dea Saxonũ, vnde Freiday 43

G

Genelogiæ Cambrorum 244
Gerion Augur 3
Gildas Britannus 2 & 4
Giraldus de Windeſora Conſtabularius Penbrochienſis 149 vxorem ducit Neſtam filiã Reſi filij Theodori ib.
Giraldus Camb. vbi natus 151 vbi domiciliũ habuit 97 De Henrico ſecundo parum cãdidè

didè ſenſit 104.106
Goermagog Gigas 4
Goffarius Pictus 3
Griffinus filius Reſi 81 eius mãdato aues canunt ib.
Griffinus Conani filius 194.204
Guaidani præsbyteri ingenioſa fallendi ratio 137
Guendolena 5.6
Guenlhiana vxor Gr. filij Reſi in bellico certamine interfecta 134
Gulielmus Bruſius 72.103 eius proditio in Wallos 105 eius fuga in Hiberniam, deinde in Galliam,& mors 84
Guthlacus rex Dacorum, 8 & dein.

H

Habren 6
Hammonis portus 27
Hauerfordia 141.142
Haya B. Trekelhi Ro Coryletum 71.83
Helena Conſtantini mater 35
Helenus 2
Helidurus pius 15
Henricus primus 77 eius iuramentum 82
Henricus ſecundus, admonitus de vita ſua corrigenda 118. 121 inuehitur in Merlinũ 166
Herefordiæ vrbis celebritas 70
Humber rex Hunnorum 5 nomen fluuio dedit 5

I

Imbertus, præfectus exercitus Goffarij 3
Inoge Bruti vxor 5
Incubi, & quid de illis ſentiendum ſit 204
Iulius martyr 107.112

K

S.Kenelmus. 74

L

Labienus à Nennio interficitur 19
Lhan Auan 66
Lhan Badarn vawr 183 Cathedralis ſedes quondã 184.187
Lanthoni 89 & ſeq. illius Cœnobij fundator 99
Lapis Lhechlauar 185 & ſeq. Maen mordhwyd 194
Latro aſtutus 144
Lececheſtre B.Caerleir 7
Locrinus 5
Loegria 5.254
Ludlow 223

M

Maeſeuetœ 70
Maeſmaria 30
Maridunum B. Caer Mardin 136 eius nomen vnde 138
Martia Siſylli mater, & leges ab ea conditæ 14
Meilerius ſpirituum immũdorum familiaris 108 & ſeq.
Meneuenſes Canonici, ne Balduinus ad ſuam eccleſiam accedere permittatur, laborant 65
Meneuenſis ſedis tranſlatio ab vrbe Legionum ad Meneuiam 108.114.161.168.183
Meneuenſium Epiſcoporum nomina 161 & ſeq.
Meneuenſis eccleſia quando primùm Cantuarienſi ſubeſſe cœpit 163
Merlinus 202.207 eius impoſturæ & vaticinia mendacia 208
Meruinia B. Meryonith 188. 189
Milo filius Walteri comes Herefordiæ 77.92
Miracula. Canum rabies & domini exæcatio 66. ſanatio ſtrumæ 67 adhærentia manus pueri lapidi 73 & pauperculæ oris, ferretro 74 & cõcubinæ rectoris de Houeden tumbæ ſanctæ Oſanæ ibid. & Pſalterij Quindredæ manibus ſubcelerarij de Winchel-

Winchelcumbe 75.79.122. 123.142.175
Monachorum luxus 93 eorum auaritia & intemperatia 96
Monachatus origo & progreſſus 98
Monaſterium de doloribus 144
Monſtra: ceruacornuta 67 ſus venaticus 76 partus hominis vitulinus ibid. ἱπποέλαφος S. Eluiti 77.218
Morgania B. Gulad Vorgā 120
Morindus à monſtro deuoratus 15
Muliebris vindicta in proprium filium 77 procacitas & dicacitas 84 Lautitia & aſtutia in fallendo marito 135
Muſtelæ natura mira 150
Myuot 185

N

Nennius in Cæſarem irruens, cum eo pugnat, & ab illo lethaliter vulneratur 19
Neſta Reſi Demetiæ Principis filia 157
Nobiles Angliæ pro terris Cābri. fidelitatem regi faciunt 157

O

Oronius vates Britan. 2

P

Paladur montis vrbs 6
Patricij cornu 75.76
Pelagius hæreſiarcha 185
Penbrochia 148 & ſeq.
Pencarn, Nant Pencarn Rhyd Pencarn 116
Piſcium miraculoſa pugna 68
Plenydius vates Britan. 2
Porceſtria ciuitas B. Caerperis 27

Q

Quindredæ Pſalterium 74

R

Radnota 64 B. Maeſeueta 70
Raidergwy caſtellum 68
Ranulphus Poerius 101 eius mors 102
Reliquiæ Diuorum ſine oblationibus non ædunt miracula 67
Reſus Auſtralis Cambriæ princeps, obuiat Balduino 64
Richardus Clarenſis comes interfectus 100
Rodericus magnus 242
Roma condita 7
Rothericus Phalcus 128.132
Rudacus rex Cambriæ 7
Ruthlana 211.213

S

Sacerdotiorū abuſus in Cambria 86
Saladinus Hieroſolymorū regnum obtinet 64 eius rei cauſa 69
Salesburia B. Caer caradauc 43
Salmo piſcis & eius natura 178
Sedes Cathedrales Cābriæ 247
Sefronia 6
Seueri murus 33
Siſyllus rex, Martiæ filius 14
Siſyllus Eſceir hir à buffonibus deuoratus 173
Staterius Rex Albaniæ 7
Suardus Dux exercitus Goffarij 3
Succubi, & quid de eis ſentiendum ſit 204
Syluius à filio in venatione interfectus 2

T

Tegidius lacus B. lhyn Tegid 217.219
Thomæ Becceti inobedientia & ingratitudo erga Regem H.2. 230
Totoneſia littora 3
Trinouantum vrbs condita 4 B. Caer lud 16
Turnus nepos Bruti 3
Turonis ciuitas vnde dicta 3

V

Ventani boni ſagittarij 103

Verona

Verona à Brenno condita. 12
Veſpaſianus à Claudio in Britanniam contra Aruiragum miſſus 29
Vindicta Sanctorum & reliquiarum Cambriæ 194.195.200.201
Vrbs legionū B. Caeruſc à Belino condita 13 eius deſcriptio 107 Cambriæ metropolitana vrbs ib.

W

Wallia vnde ſic dicta 253
Woden deus Saxonum, vnde Wodenſday 43

Y

Yuorus Bach Gulielmū Claudioceſtriæ Comitem vnà cum vxore ad montana captiuum abduxit 117

Z

Zijm & Ohim 151

EXPLICIT TABVLA.

ADDENDA.

IN Epiſtola præfixa Pon. Virunnio, pag. 3. eiuſdem Epiſtolę, linea 16. poſt illa verba, *Dion Caſſius & alij*. Hæc addenda ſunt. *De Cymbelino legitur apud Dionem lib. 60. Cuius duo filij, Cataratacus & Togodumnus* (vt ibi habetur) *ab A. Plautio victi atque fugati perhibentur.*

Corrigenda autem ſic reponito.

Pagina	*Linea*	*Erratum*	*Correctio*
6	1	niſenia	inſania
87	4	Omnibus	In illis omnibus
100	19	*Guilfordenſē.*	*Gualingfordenſē.*
105	8	reſtituta	reſtitutæ.
215	25	Nam	Num
ibid.	26	inauditúmne	inauditum

FINIS.

ad classem | ad portus | spectabilia

classis numerosa Cornwall: - pa. 69. | Port. Falemowth: opt. 74 -

Nauale class: Anglic. 170. - | Portus Cornuallic: arene stana-

Veter conflict. duor. estuum mirific. | rior. minat. obstruct. 75.

Amesbury. 280 ... 131 | - Plimmowth port. ampl. et tut. 80.

Exscensio facilis. 158. | Dertmowth port, ben. 82.

Exscenso I. Ces. prima. 165. | Jemmowth . 82 . p Dan descensu

Lidgat Poeta monach, Vbi nat. 256 | Rudeles de Burtport. (...) 89.

Lowth, emporiu. 306. | Port ad Sowthampton. 124.

Wich, saxonice: castellu signifi- | P. Milford. 372.

cat 263. | P. de Newcastell. 468.

Fernesse. ... 434 | P. yarthmowth. 266.

Fornessfelds. 434 loc munit: nra. | Portmowth. 131.

Lirpoll traiect in Hibern. 430 p. | Vre Wavles ... 298. ...

Scarburgi capiura ... max. 418. 263. | Metaris Ptolem: - 269.

Hull emporiu pulcbr. 415. | Lime portus. 269. p.

Mentum... | P. Rhye. ... 162.

xix. lapid: mira. 72. | P. Harwych. 248. p.

Hengstonhyll hengists mons. 80. | Immowth et Immowth castello. 4..

Tavistoke, vbi Saxonice ling: (...) et c. 80. | Barwych castelli firmi... 479

Rupes S. Vincentii, Adamantis ferax. 111.

Monum: mirificu. 117.

Mon: Vbi Ces: transmisit Tamisim. 148. 149

Mon: Catigerni Brit. 169.

Mon. Puteor. 171. | Magus in aboli... vrbs signif. 262 239

Vini fuer olim in Angl. 188. | Arden Siluam signif. 189.

de Stanfeld. 69.
Buckingam a fagis, q Buche. 210.
[illegible] 83.
Sanct Edmundsbury. 255.
Colchester civit. 247. natale solu. D. Helene.
Haueiming ab anno Ew. Conf. 81. 238.
Waltacastle sepult. Haraldi 238.
Arturi palia [illegible] 76.
Camlian in [illegible] regio Arthuri 76.
in [illegible] mor ex naufr. [illegible] 81.
Totnes [illegible] Brut [illegible] 81.
Arturi Palatiu. 99. Vulgo nuncup.
& Arthurii [illegible] 103.
ex [illegible] in Angl. 160.
[illegible] in Angl. 179.
[illegible] 430.
[illegible] 4
[illegible] 552
[illegible]
Bell, de [illegible] 275.
[illegible] 275.
[illegible] 276.
[illegible] 276.
[illegible] historic. 230.
[illegible] 281.
[illegible] 321
[illegible] 330.

Joes [illegible]
Ladanensis [illegible] 325.
Bartolomeus Anglic. 303.
Caminatus. 495.
Joes [illegible]
Guil. [illegible] 443.
Adam Bremensis 50.
[illegible]
[illegible] Quirini 49.
[illegible] 4[illegible]
Germanus Dorobernicanis 133
[illegible]
[illegible] 417
Bernardus 73
[illegible] 411
Aluredo [illegible] 411.
[illegible] 415.
Radulph. Niger 409.
Gilber, [illegible] Scot. [illegible] 408.
Abbas de [illegible] 399.
Joes [illegible] 6.
Florilegus. 382.
Edwardus [illegible] 303.
Ranulph. [illegible] 342
[illegible] 325.
[illegible] 232.
[illegible] 291.
[illegible]
Niceli. 301. Fontius.
Serenus. 301.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Henricus Westmonasteriensis 225
Hamil... a Pogio ... ... 265.
R. Aluredus Orosii historiam ante 600 annos in
Anglicam linguam trāslulit. pa. 35.
Daniel Rogersius de antiquitate Ecclesiae ... quod et ...
pa. 23. 118. Liber Anglicus antiquus. 192.
Historia Tempsoniensis. 196.
Joannis Hookeri Hybernica historia. epistola
ante Penicii ... Armacanus. 202.
Thomas Talbottus in ... aduarius
pa. 65. 140. 254. ... 198.
Richardus Carew de Cornubia. 79. ... 240. 243.
Walsingami historia. 95. 133. ... Gemeticensis. 139.
Fitzstephanus. 233. Historia Croyland. 204. 113.
Tigernus ... ... Vet. monumentum. 98.
Antiquum Agenale. 98. Historia ... 115. 274.
Florentius Vigorniensis. 99. 110. 170.
... 247.
Cajetanus. 105. Historiarum ... 113. 120.
... in ... 112. 146.
Mattheus Paris. 132. Newburiensis. 138.
... 169. Henricus Huntingdon. 169.
... 132. Gulielmus Malmesburiensis. 154. 18...
Gulielmus Lambardus. 163. Robertus Avesbury. 192.
... Bouerlacensis. 175. 176. ... 240.
... 214. Gulielmus ... 246.
... 252. Alfredus Saxo. 265.

[illegible] Dan[illegible] [illegible] 413.

Gend[illegible] ad [illegible] [illegible]

[illegible] 3?3

Re[illegible] Lan[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] 341. Sarmatia [illegible]

Margaritæ [illegible] 451. [illegible] [illegible] 415

[illegible] et [illegible] 452. [illegible] [illegible] [illegible]

Westmorelandia 447.

Carleol[illegible] [illegible] 450.

Lugus in [illegible] turris. et [illegible] Lugduni et [illegible] 456.

Traiect[illegible] in Ang[illegible] [illegible] et alia [illegible] 73.

[illegible] com. [illegible] 110.

[illegible] 106.

K 518079

12189